

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DAĞLIK ALAN YÖNETİMİNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: YUNT DAĞI ÖRNEĞİ**

Hulusi ELDEM

Danışman

Prof. Dr. ZERRİN TOPRAK KARAMAN

İZMİR-2013

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2008800158

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Hulusi ELDEM
Tez Başlığı : Dağlık Alan Yönetiminde Sürdürülebilirlik: Yunt Dağı Örneği

Savunma Tarihi : 28.12.2012
Danışmanı : Prof.Dr.Zerrin TOPRAK KARAMAN

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Prof.Dr.Zerrin TOPRAK KARAMAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Yrd.Doç.Dr.Gökhan TENİKLER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Prof.Dr.Ömür Nezcen TİMURCANDAY ÖZMEN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

İmza

Oybirliği ☒
Oy Çokluğu ()

Hulusi ELDEM tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Dağlık Alan Yönetiminde Sürdürülebilirlik: Yunt Dağı Örneği**" başlıklı Tezi (X) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “DAĞLIK ALAN YÖNETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: YUNT DAĞI ÖRNEĞİ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Hulusi ELDEM

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Dağlık Alan Yönetiminde Sürdürülebilirlik: Yunt Dağı Örneği

Hulusi ELDEM

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Dünyanın karasal alanının önemli bir bölümünü dağlık alanlar kaplamaktadır. Önemli bir nüfus yoğunluğuna ve doğal kaynaklar bakımından zengin bir yapıya sahip olmalarına karşın bu bölgeler, genel idari yönetimler tarafından ihmal edilmişlerdir. Böylece ortaya çıkan ekonomik şartlar ve insan unsurunun yol açtığı olumsuzluklar nedeniyle dağlık alanların ekolojik sistemi dünya devletlerinin ilgisini çekecek kadar tehdit altına girmiştir. Özellikle 1992 yılında Rio’da düzenlenen Kalkınma ve Çevre Konferansında dağ yönetimi konusu da ele alınmış, dağlık bölgelerin ve buralardaki kaynakların rasyonel yönetimi ve ayrıca bu alanlara doğrudan ya da dolaylı olarak bağımlı insanların sosyo-ekonomik gelişimlerinin sağlanması için öncelikli politikaların gerçekleştirilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Avrupa Konseyi’nin dağlık bölgelerde sürdürülebilir kalkınma kapsamında üzerinde durduğu dağlık alanlarda yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusu, 1995 yılında Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından kabul edilen "Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı" ile birlikte çözüme yönelik ele alınmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletlerin 2002 yılını dağlar konusuna uluslararası dikkati çekmek için “Dünya Dağlar Yılı” ilan etmesi ile dağlık alanlara ilgi daha da artmış, bu kapsamda Türkiye’de 2003 yılında hayata geçirilen “Yunt Dağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi” Sürdürülebilir Dağ Yönetimi konusunda önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Bu çalışmada kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınma kavramı perspektifinde dağlık bölgelerde karşılaşılan temel sorunlar ve söz konusu bölgelerin yönetim ihtiyacı ile dağ yönetimi stratejileri ve bölgesel kalkınma politikaları ile birlikte Bölgesel Kalkınma Ajansları üzerinde durularak, sürdürülebilir dağ yönetiminin kapsam ve içeriği incelenmiştir. Yapılan bu inceleme ile bağlantılı olarak Avrupa Konseyi'nin dağ yönetimi felsefesi ile Karpat Dağları çalışması konu çerçevesinde ele alınmıştır. Buradan hareketle Türkiye'de dağlık alan yönetimi ve bunun uygulamalarından biri olan Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi bir alan araştırması ile birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Sürdürülebilir Dağ Yönetimi, Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi

ABSTRACT
Master's Thesis
Sustainable Administration Around Mountainous Areas: The Case of The Yunt
Mountain
Hulusi ELDEM

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Administration
Public Administration Program

An important part of the world's land area covers mountainous areas. These regions have been neglected by the administrative managements despite having a significant density of population and rich natural resources. Thus, due to the negative effects caused by the arising economic conditions and human factor, the ecological system of mountainous areas came under threat that will attract the attention of the world. At the "Development and Environment Conference" held in Rio in 1992, especially the mountain management is discussed and the rational management of mountainous regions and resources have been highlighted. Also the necessity of implementation of priority policies for socio-economic development of people who are directly or indirectly dependent to these areas, have been revealed.

The Council of Europe stood on improvement of living conditions in mountainous areas within the scope of sustainable development and has been addressed as solution-oriented in conjunction with the "Draft European Charter of Mountainous Regions" adopted by the Council of Europe Congress of Local and Regional Authorities in 1995. The United Nations declared the year 2002 "The World Year of Mountains" and the mountainous areas of interest increased further. In this context, implemented in 2003, "Yuntdağı Region Sustainable Rural Development Project" Sustainable Mountain Management has set an important example.

In this study, the perspective of the concept of sustainable development in rural areas, the main problems encountered in mountainous regions, and there management needs of the regions and mountain management strategies and regional development policies as well as the Regional Development Agencies, with emphasis on the scope and content of sustainable mountain management are examined. In connection with this review, the Council of Europe and the Carpathian Mountains mountain management philosophy is discussed within the framework of the subject work. Hence mountainous area in Turkey, which is one of management and its applications Yuntdağı Region Sustainable Rural Development Project was evaluated in conjunction with a field study.

Keywords: Sustainable Development, Regional Development, Sustainable Mountain Management, Council of Europe Charter for Regional Rough Draft, Yuntdağı Region Sustainable Rural Development Project

DAĞLIK ALAN YÖNETİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: YUNT DAĞI ÖRNEĞİ

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xvi
 GİRİŞ	 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DAĞ YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

1.1.	KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	10
1.1.1.	Kalkınma Kavramına Genel Bir Bakış	10
1.1.2.	Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Gelişimi	12
1.2.	DAĞLIK BÖLGELER	17
1.2.1.	Dağlık Bölgelerin Genel Tanımlaması	17
1.2.2.	Dağlık Bölgelerin Karşılaştığı Temel Sorunlar ve Uludağ Örneği	22
1.2.3.	Dağ Yönetimi İhtiyacı ve Kaçkar Dağı Örneği	30
1.2.4.	Dağ Yönetimi Stratejisi ve Dağlık Şart Taslağı	34
1.3.	BÖLGESEL KALKINMA	36
1.3.1.	Bölgesel Kalkınma ve Önemi	36
1.3.2.	Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Politikalarının Oluşumu	39
1.3.3.	Bölgesel Kalkınma Araçları/Dinamikler	42
1.3.4.	Bölgesel Kalkınma Ajansları	44

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

2.1.	KLASİK BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİLER	47
2.1.1.	Keynesyen Bölgesel Kalkınma Modeli	47
2.1.2.	Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Modeli	50
2.1.3.	Merkezi Yer (Alan) Teorisi	50
2.2.	YENİ BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİLERİ	53
2.2.1.	Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı	54
2.2.2.	Cazibe Merkezi Modelleri	56
2.2.2.1.	Bölgesel Kalkınma Ajansları	57
2.2.2.2.	Bilim Parkları ve Teknoparklar	60
2.2.2.3.	Organize Sanayi Bölgeleri	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA VE DAĞLIK BÖLGELER

3.1.	TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA	70
3.1.1.	Türkiye’de Kırsal Kalkınma Planları	70
3.1.2.	Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Uygulamaları	74
3.1.3.	Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Dağlık Alanlar	82
3.2.	TÜRKİYE’DE DAĞLIK BÖLGELER	88
3.2.1.	Türkiye’de Dağlık Bölgelere Genel Bakış	88
3.2.2.	Türkiye’de Dağlık Bölgeler Stratejisinin Dinamikleri	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA KONSEYİ’NİN DAĞLIK BÖLGELER STRATEJİSİ

4.1.	AVRUPA KONSEYİ’NİN KURULUŞU VE AMAÇLARI	97
4.1.1.	Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi	102
4.1.2.	Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi	104

4.1.3. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi	
Antlaşmalarının Temel Felsefesi	106
4.2. AVRUPA KONSEYİ’NİN DAĞ YÖNETİMİ ÇALIŞMALARI	107
4.2.1. Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı	108
4.2.2. Avrupa Konseyi’nin Dağ Yönetimini Tamamlayıcı Anlaşmaları	113
4.2.2.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı	117
4.2.2.2. Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı Taslağı	118
4.2.2.3. Avrupa Yerel Topluluklar Veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi	120
4.2.2.4. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	124
4.2.2.5. Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımına ilişkin Sözleşme	125
4.2.2.6. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi	126
4.2.2.7. Avrupa Bölgesel Azınlıklar Dilleri Şartı	127
4.2.2.8. Avrupa Kentsel Şartı	127
4.2.2.9. Gözden Geçirilmiş Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı	129
4.2.4. Dağ Yönetimi İle İlgili Örnek Projeler	131
4.2.4.1. Yıldız Dağlarında Biyolojik Çeşitliğin Korunması ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi Projesi	131
4.2.4.2. Yunanistan-Makedonya Cumhuriyeti Sınırötesi İşbirliği Programları	134
4.3. KARPAT DAĞLARI ÇALIŞMASI	143
4.3.1. Karpat Dağları Coğrafi ve Beşeri Yapısı	143
4.3.2. Avrupa Konseyi Karpat Dağları Çalışması	146
4.3.3. Kapsam ve İçerik	147
4.3.4. Amaç ve Araçlar	149
4.3.5. Çalışma Kapsamında Yayınlanan Mevzuat	152

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE DAĞLIK ALAN YÖNETİMİ VE YUNT DAĞI ÖRNEĞİ

5.1.	TÜRKİYE’DE DAĞLIK ALAN YÖNETİMİ	155
5.1.1.	Türkiye’de Dağlık Alan Yönetiminde İdari Yapılanma ve Yetki	155
5.1.2.	Dağlık Alan Yönetimi Kapsamında İmzalanan Sözleşmeler ve Belgeler	157
5.1.3.	Yerel Yönetimler Açısından Dağlık Alan Yönetimi	160
5.1.4.	Yerel Yönetim ve Ajansların Bölgesel Kalkınmada Roller	161
5.1.5.	Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yerel Kalkınma	162
5.2.	YUNTDAGI YÖRESİ SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA PROJESİ	165
5.2.1.	Projenin Hedefi ve Kapsamı	165
5.2.2.	Yuntdağı Yöresi Coğrafi Konumu ve Beşeri Yapısı	166
5.2.3.	Projenin Gelişimi ve Hazırlanma Yöntemi	169
5.2.4.	Proje Kapsamındaki Faaliyetler	173
5.2.5.	Proje Sürecini Etkileyen Potansiyeller ve Kısıtlayıcılar	174
5.2.6.	Projenin Bileşenleri ve Öngörülen Faaliyetler	175
5.2.6.1.	Tarımsal Üretimi Geliştirme Faaliyetleri	175
5.2.6.2.	Çevre-Kültür Etkinlikleri	182
5.2.6.3.	Kırsal Alt Yapı Etkinlikleri	188
5.2.6.3.1.	Sulama Faaliyetleri	188
5.2.6.3.2.	Köy Alt Yapı Faaliyetleri	189
5.2.6.4.	Projenin Sosyal Yönü	193
5.2.6.5.	Proje ve Uluslararası İşbirliği	200
	SONUÇ	207
	KAYNAKÇA	217

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
ADG	Avrupa Demokratik Grubu
AHP	Avrupa Halkları Partisi
AKPM	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
BAS	Birleşik Avrupa Solu Grubu
CLRAE	The Congress of Local and Regional Authorities of Europe (Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi)
CNPA	Network Of Protected Areas For The Carpathians (Karpāt Korunan Alanlar Ağı)
DAY	Dağ Alanları Yönetimi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
EU	European Union
FAO	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	Girişimci Destekleme Merkezleri Projesi
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı)
IPARD	Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development (Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Mali Yardım Aracı)
KASDEP	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreeler
LDR	Liberaller, Demokratlar ve Reformcular Grubu

NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı)
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SG	Sosyalist Grup
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TCP	Training and Cooperation Plan (Teknik İşbirliği Programı)
UNEP	United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNEP- ROE	United Nations Environment Programme- European Region Office (Birleşmiş Milletler Çevre Programı Avrupa Bölge Ofisi)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
WCMC	World Conservation Monitoring Centre
YUNTDER	Yuntdağlılar Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Kültür ve Turizm Derneği

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Tavandan Tabana ve Tabandan Tavana Yaklaşımlar	s. 41
Tablo 2: IPARD Programında Uygulanacak Tedbir ve Alt Tedbirler	s. 79
Tablo 3: IPA 2007-2011 Türkiye Mali Destek Tablosu	s. 81
Tablo 4: Türkiye’de Kalkınma Ajansları ve Dağlık Alanlar	s. 83
Tablo 5: Türkiye’nin En Yüksek Dağları	s. 91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dağ Alanı Geliştirilmesi Örneği	s. 36
Şekil 2: Coğrafi Bölge Ayrım Ölçütleri	s. 37
Şekil 3: Christaller' in Merkezi Yer Teorisi	s. 51
Şekil 4: Yıldız Dağları Haritası	s. 132
Şekil 5: Yunanistan-Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya Sınır Haritası	s. 136
Şekil 6: Karpat Dağları	s. 144
Şekil 7: Yunt Dağı Yer Haritası	s. 167
Şekil 8: Yunt Dağı Proje Logosu	s. 170

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Yabani Antep Fıstığı Aşılması	s. 177
Fotoğraf 2: Yabani Antep Fıstığı Ağacı	s. 177
Fotoğraf 3: Zeytin Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması Kapsamında Dikilen Zeytin Fidanlarından Bir Örnek	s. 177
Fotoğraf 4: Osmancalı’ da Çilek Yetiştiriciliği Yapılan Bir Alan	s. 179
Fotoğraf 5: Çilek Dikimi Yapılmış Bir Alan	s. 179
Fotoğraf 6: Çilek Toplayan Kadınlar	s. 179
Fotoğraf 7: Arazi Yollarından Bir Örnek	s. 180
Fotoğraf 8: Arazi Yollarından Bir Örnek	s. 180
Fotoğraf 9: Organik Biber Yetiştirilen Alandan Görünüm	s. 181
Fotoğraf 10: Organik Domates Yetiştirilen Alandan Görünüm	s. 181
Fotoğraf 11: Bağcılığı Geliştirme Faaliyetleri Kapsamındaki Bağlardan Görünüm	s. 181
Fotoğraf 12: Bağcılığı Geliştirme Faaliyetleri Kapsamındaki Bağlardan Görünüm	s. 181
Fotoğraf 13: Geleneksel El Sanatları İle Uğraşan Bir Kadın	s. 182
Fotoğraf 14: AİGAİ Antik Kentinden Görünüm	s. 182
Fotoğraf 15: Proje Kapsamında Dikilen Çam Fidanından Görünüm	s. 184
Fotoğraf 16: Proje Kapsamında Uygulanan Zeytin Aşılmasından Görünüm	s. 184

Fotoğraf 17: Proje Kapsamında Düzenlenen Mesire Yerlerinden	
Bir Görünüm	s. 186
Fotoğraf 18: Proje Kapsamında Düzenlenen Mesire Yerlerinden	
Bir Görünüm	s. 187
Fotoğraf 19: Yabani Ahlatlara Yapılan Deveci Armudu Aşısından	
Görünüm	s. 187
Fotoğraf 20: Tarımsal Sulama Sondaj Çalışmalarından Bir	
Görünüm	s. 189
Fotoğraf 21: Proje Kapsamında Yapılan Sulama Göletinden Bir	
Görünüm	s. 189
Fotoğraf 22: Köyleri Birbirine Bağlayan ve Aynı Zamanda Yuntdağı	
Köylerini Manisa'ya Bağlayan Yoldan Bir Görünüm	s. 190
Fotoğraf 23: Köyleri Birbirine Bağlayan Asfalt Yollardan Bir	
Görünüm	s. 190
Fotoğraf 24: Köy Girişini Asfalta Bağlayan Yoldan Bir Görünüm	s. 191
Fotoğraf 25: Yenilenen İçme Suyu Depolarından Bir Görünüm	s. 191
Fotoğraf 26: İçme Suyunun Klorlanması Çalışmasından	
Bir Görünüm	s. 192
Fotoğraf 27: Köylerde Yapılan Foseptik Çalışmasından	
Bir Görünüm	s. 192
Fotoğraf 28: Köylerde Yapılan Kanalizasyon Çalışmasından	
Bir Görünüm	s. 193

Fotoğraf 29: Yörede Halıcılık İle Uğraşan Kadınlardan Bir Görünüm	s. 194
Fotoğraf 30: Çilek Yetiştiriciliği Yapan Kadınlardan Bir Görünüm	s. 195
Fotoğraf 31: Su Deposu Yenileme Faaliyetlerinden Bir Görünüm	s. 196
Fotoğraf 32: Köylerde Bulunan Tuvaletlerden Görünüm	s. 196
Fotoğraf 33: Köylerde Bulunan Tuvaletlerden Görünüm	s. 196
Fotoğraf 34: Köylerde Bulunan Camilerde Yapılan Bakım Çalışmaları	
Sonrası Bir Camiden Görünüm	s. 197
Fotoğraf 35: Köylerdeki Sağlık Ocaklarında Yapılan Bakım	
Onarım Çalışmalarından Bir Görünüm	s. 197
Fotoğraf 36: Toplum Yararına Çalışma Projesi Kapsamında	
Mezarlıklarda Yapılan Bir Düzenleme Sonrası Görünüm	s. 198
Fotoğraf 37: Toplum Yararına Çalışma Projesi Kapsamında	
Yapılan Ağaçlandırma Çalışmasından Bir Görünüm	s. 198
Fotoğraf 38: Bağcılık Yapılan Alanlarda Damlama Sulama Sistemi	
Tesis Faaliyeti	s. 201
Fotoğraf 39: Özel Arazilerde Yem Bitkileri Üretimi Faaliyeti	s. 201
Fotoğraf 40: Evlerde Güneş Enerjisi Sistemi Kurulması Faaliyeti	s. 202
Fotoğraf 41: Yuntdağı Ağaçlandırma Faaliyeti	s. 203

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik varlıkları tarih boyunca çeşitli ölçütlere göre değerlendirilmiş ve taşıdıkları potansiyeller bu ölçütlere göre değer kazanmıştır. Bu süreçte sömürgecilik anlayışı hız kazanmış, başka ülkelerin yeraltı zenginlikleri zengin ülkelere taşınmış ve ileride ortaya çıkması kaçınılmaz hammadde ihtiyacı göz ardı edilmiştir. Yaşanan ekonomik sorunların geliştirilen iktisadi ve sosyal teorilerle açıklanmaya ve aşılmaya çalışılması karşısında, devletin tek egemen olduğu sosyo-ekonomik alan özel sektör ile genişlemiş ve özellikle 1900’lü yıllardan sonra alt yapı yatırımları başlı başına bir güç odağı haline gelmiştir. Sanayi devrimi ile paralellik gösteren bu değişim, ikinci dünya savaşına dek, ülkelerin plansız, öngörüsüz ve kişisel stoklarını oluşturma çabaları şeklinde gelişmektedir. 1929 krizi ile bu süreç Keynesci devlet anlayışının yayılması sonucuna zemin hazırlamıştır.

İkinci dünya savaşından sonra özellikle Avrupa’da etkileri çok büyük olan büyük buhran yaşanmıştır. Ülke ekonomilerini derinden sarsan bu sorun neticesinde geliştirilen çözüm arayışları içerisinde öne çıkan yeni düşünce, sermayenin serbest bırakılarak kâr edeceği yere rahatça girip çıkabilmesini öngörmüştür. Küresel sermaye hareketleri olarak adlandırılabilir bu serbesti, kısa vadede kâr ettirse de, uzun vadede, *“gelecek nesillerin gereksinimlerinin bugünkü ihtiyaçlar için kullanılması”*¹ anlayışını, yani bir çeşit yeni sömürgeciliği beraberinde getirmişti.

Bu yeni durumun sömürgecilik anlayışından uzak tutulması ihtiyacı, durumun bütün dünya ülkelerini etkileyecek denli vahim sonuçlarının önceden öngörülebilmesi ile duyulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, bu ihtiyacın ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Doğa ile uyumlu ve geleceğin bugünden tasarlanması şeklinde özetlenebilecek sürdürülebilir kalkınma, endüstrinin hâkim olduğu alanlarda iyi niyetle var olma çabasını sürdürmektedir. Günümüzde çevre ile barışık olmamanın ortaya çıkardığı tabloları ve yakın zamanda beklenen çevresel felaketlerin artık gelişen teknoloji sayesinde bugünden izlenebilmesi, çevreye karşı

¹ OECD, “Strategies for Sustainable Development Practical Guidance for Development Cooperation”, http://www.environment-integration.eu/download/29bisSustDev/StrategiesForSustainableDev_PracticalGuidance.pdf, (17.11.2011).

duyulan hassasiyeti artırmış, azalan doğal kaynakların bütün insanların sorunu olduğu konusunda ortak bir algı yaratmıştır.

Demokrasi ve insan hakları konusunda siyasi ve idari hamlelerini önceden yapabilen Avrupa, kurduğu Birlik ile bu sorunu detaylandırma ve tedbir uygulamaları için tartışma fırsatı bulmuştur. Bununla birlikte, 1990'lı yılların başına kadar atılan adımlar küçük ve zayıf adımlar olarak nitelendirilebilir. 1992 Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı, bu konuda hem atılan en ciddi adım olmuş, hem de dünya genelinde en geniş kapsamlı çevresel kalkınma konferansı olarak kayda geçmiştir. Bugün Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde karşımıza çıkan doğal çevre konulu müzakerelerin önemli bir kısmı, bu konferansın sonuç bildirgesinde kabul edilen beş metinden doğmuştur. Özellikle Gündem 21 olarak bilinen eylem planı, sürdürülebilir kalkınma için ülkelerin işbirliğini öne çıkarmıştır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve İklimsel Değişiklikler Çerçeve Sözleşmesi konferanstan sonra öne çıkan diğer önemli başlıklardır.

Sürdürülebilir kalkınma, iki temel yaklaşımla ilişkilendirilebilir. İlki doğal çevre ile uyumluluk, ikinci unsur ise yerleşme ve işbirliğidir. Demokrasinin bölgeselleşme kavramı ile yerleştirilmesi amacını benimseyen Avrupa Birliği, bölgeselleşme ve yerleşmeyi sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı olarak görmüş, yoksulluğun azaltılması ve geri kalmış bölgelerin gelişiminin sağlanması konularında kırsal kalkınmaya ayrı bir önem vermiştir. Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için Keynesyen etkilerin yer aldığı Klasik ve Neo-klasik yöntemler terk edilmiş, cazibe merkezlerini esas alan yeni yaklaşım modelleri benimsenmiştir. Bu yeni modeller içinde Kalkınma Ajanslarının işlevi çok önemlidir. Zira özerk bir yapı olması öngörülen kalkınma ajanslarının başlıca görevi, bulunduğu bölgede yerel dinamikleri hayata geçirmek, yerel potansiyelleri tespit etmek ve yerel aktörlerle birlikte hareket ederek bu kaynakları ekonomik değere çevirmektir. Şüphesiz bu bölgesel gelişim anlayışı ulusal kalkınmanın da önemli bir parçasıdır.

Kalkınmanın odağında insan unsuru yer almaktadır. Dolayısıyla, insanların yoğun olarak yaşadıkları yerler kalkınmanın coğrafi zeminini oluşturmaktadır. İnsanların yerleşim yeri olarak seçtikleri coğrafi bölgelerin bazı ortak özellikleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu özellikler, suya ulaşmanın kolay olduğu, ulaşım imkânı bulunan ve genellikle düz araziler olarak belirlenebilir. Bu özelliklere sahip

arazilerde hem nüfus yoğunluğu fazladır, hem de kalkınmaya açık bir yapı bulunmaktadır. Böyle yerler kolaylıkla gelişebilmektedirler. Günümüzde orta ve büyük ölçekli şehirler bu özelliklere sahip yerlerde kurulmuş ve gelişmiştir.

Buna karşın, insanların yaşam alanı olarak seçtikleri topraklar her zaman yukarıda sayılan özellikleri karşılamayabilmektedir. Söz gelimi kırsal alanlarda, şehirleşmenin olduğu yerlere uzak bölgelerde ya da dağlık bölgelerde de insanların yaşam sürdürdükleri görülmektedir. İnsanların yaşam alanı olarak bu bölgeleri tercih etmelerinin ekonomik, kültürel ya da sosyal bir nedeni olabilir. Bu bölgeler, hem insan nüfusu bakımından daha düşük bir yoğunluğa sahiptir, hem de şehirleşmenin yaşandığı yerleşim alanlarına nispeten geri kalmış ve dolayısıyla gelişmemiş yerlerdir. Bu geri kalmışlığın nedenleri çeşitlidir. Öncelikle bu bölgelere ulaşım kolay değildir. Buralara ulaşım ve diğer alt yapı hizmetlerinin getirilmesi zahmetli ve maliyetlidir. Bir şekilde bu sorun aşılsa dahi bu bölgelere hizmet götürmemenin siyasal nedenleri de mevcut olabilir. Bazı kırsal alanlar, merkezi yönetimin bilinçli bir tercihi ile geri bırakılmıştır. Özellikle su yataklarının bulunduğu dağlık alanlarda yaşayan nüfusun ve bu bölgelerde görülen geri kalmışlığın açıklamaları bu şekilde yapılabilir.

Dağlık bölgeleri de içeren kırsal alanların dikkatle ele alınmalarının sebebi, özellikle birinci dünya savaşı sonrasında yaşanan ekonomik kriz karşısında Avrupa devletlerinin kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmanın önemli bir unsuru olduğunu keşfetmeleridir. İkinci adımda fark edilen, bu bölgelere ulusal kalkınma faaliyetlerinden tamamen bağımsız bir kalkınma planı uygulanması gerektiği olmuştur. Bilhassa dağlık bölgeler için bu aşamada sınır ötesi işbirliğinin önemi ve gereği ortaya çıkmıştır. Nihayetinde gittikçe yayılan bir duyarlılıkla bu bölgelerdeki plansız yatırımların ve geri kalmışlığın bütün dünyayı ilgilendiren ekolojik sorunların kaynağı olduğunun farkına varılması, dağlık bölgelerin kırsal alanlardan da bağımsız bir yaklaşımla ele alınması sonucunu doğurmuştur.

Dağların en önemli özelliği, tatlı su kaynaklarının toplandığı ve yeniden kollara ayrıldığı kavşaklar olmalarıdır. Dağlık bölgelerde su kaynaklarının ve havzaların yanında orman alanları, hayvancılık için uygun meralar, çeşitli biyolojik unsurlar, tarıma elverişli topraklar ve dağlık bölgelere has dağ sakinlerinin varlığıyla hayat bulan etnik dil ve kültür unsurları iki açıdan dikkatleri çekmektedir. Birinci

faktör, dağlık bölgelerdeki az gelişmişliğin ulusal kalkınmanın karşısındaki büyük bir engel olarak görülmesi, ikinci faktör ise bu bölgelerde yaşayan insan unsuru ile doğanın tahribatı sonucu oluşan erozyon başta olmak üzere doğal afetlerin bütün bir insanlık için tehdit oluşturabilecek telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurmasıdır. Bu açıdan, sürdürülebilir dağ yönetimi, çevrenin korunması ve kırsal bölgelerin kalkınması ilkelerinin doğal bir bileşimi olarak değerlendirilmelidir.

1991 yılında yürürlüğe giren Alp Dağlarının Korunması Sözleşmesi, Avrupa'ya, dağlık bölgelerde sınır ötesi işbirliği yolunda önemli bir deneyim kazandırmıştır². Bu tecrübeden Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağının hazırlanması sürecinde de faydalanılmıştır. Fakat Alp Dağlarının Korunması Sözleşmesinin hedef ve kaygıları ile Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağının öncelikleri birbirlerinden farklıdır. Alp Dağlarının Korunması Sözleşmesi, Alp Dağlarının ilgilendirdiği ülkelerin ilgisi ile sınırlı kalmışken, Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, Avrupa'nın kalbinde yer alan Karpat Dağlarında görülen çevresel risklerin ve bu bölgenin az gelişmişliğinin tespiti ile anlam kazanmış ve geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bununla birlikte, özellikle ulus-devlet kaygısının baskın çıkması ve kırsal kalkınmanın yerelin güçlenmesi olarak algılanması, taslak çalışmalarının hızını keserek, taslakta yer alan tedbirlerin hayata geçirilmesinin ertelenmesine sebep olmuştur. İlk kez 1995 yılında hazırlanan taslak metni ancak 25 Kasım 2003 yılında kabul edilebilmiştir. Bununla beraber, sürdürülebilir dağ yönetimi ve sınır ötesi işbirliği konularının beklentilerin altında seyreden bir hızla yol aldığını söylemek mümkündür. Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi raporunda bu durumun başlıca sebebi olarak merkezi yönetimlerce taslağın ilk halinin bağlayıcı kabul edilmesi gösterilmektedir.

Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren planlı kalkınmalarla istikrarlı bir seyir izleme eğilimi göstermiş, fakat çeşitli idari ve politik nedenlerle bölgesel kalkınma uygulamalarında arzu edilen düzeye erişememiştir. Bilhassa kırsal kalkınma alanı ile özel olarak ilgilenmesi son derece yenidir. Nitekim bölge planlaması ihtiyacının merkezde hazırlanan ulusal planlarda coğrafi konumun ihmal edilmesi üzerine

² Martin F.Price, "The Alpine Convention: A Model for Other Mountain Regions?", **Mountain Research and Development**, 20(2) 2000, s.194.

duyulduğu düşünüldüğünde³, merkeziyetçi bir yapıya sahip Türk Kamu Yönetimi anlayışının bu konuda adım atmakta neden geç kalındığı sorusunun cevabı olabileceği görülmektedir.

Nitekim Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin somut tarihlerle ilerlemesi ile birlikte Türkiye'de de kalkınma uygulamaları bölgesel ve yerel girişimlerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Avrupa Birliği'nin bölgesel ve yerel kalkınmayı sağlamak üzere kullandığı fonlar, bu amaçla hazırlanan projeleri finanse ederek mali destek sağlamaktadır.⁴ Türkiye'nin kırsal kalkınmasına olumlu katkılarda bulunmuştur. Buna karşın Türkiye için bölgesel kalkınma yolunda ilerlemek yine de kolay olmamıştır. Avrupa'da bölgeler arası eşitsizlikleri gidermek için idari yapılanmada değişiklikleri de içeren modeller geliştirilirken, Türkiye Ulusal Raporu'nda bu yöntemlerin idari bir yapılanmaya başvurmadan gerçekleştirileceği kayıt altına alınmıştır.⁵ Bu katı yaklaşım sebebiyle sorunların hem tespiti hem çözüm yolu bulunması konusunda sorunlar yaşanırken, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması, Anayasa Mahkemesi'ne de uğrayan bir süreç sonunda ancak 2006 yılında hayata geçirilebilmiştir.

Avrupa'da birliği sağlamak ve Avrupalılık bilincinin oluşmasında önemli rolü bulunan Avrupa Konseyi, yerel ve bölgesel örgütlenmeye önem vermiştir. Yerel ve bölgesel yönetimler alanında çalışmaları ile Avrupa Konseyi'nin önemli bir organı olan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, demokrasinin yerel düzeydeki önemine sürekli vurgu yapmakta ve demokrasinin çalıştırıldığı ilk basamak olarak yerel yönetimleri işaret etmektedir. Bu düşünceden hareketle yerel yönetimlerin, Avrupa'nın bütününde kasaba ve köylerde, merkez ve yerel bölgeler ile sınırlarda oluşturulmasının üzerinde duran Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin demokrasi okulu olarak nitelendirilmektedir.⁶ Yerelleşme, yerel demokrasi, yerel ve bölgesel

³ Zerrin Toprak, **Kent Yönetimi ve Politikası**, Birleşik Matbaacılık, İzmir 2008, (Kent Yönetimi), s.116.

⁴ Ertan Zibel, "Küreselleşme, Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları, Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler", **4.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri**, TODAİE, Ankara, 2009, s.682.

⁵ Toprak, Kent Yönetimi, s.125.

⁶ Zerrin Toprak, "Giriş Yerine: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Felsefesinde Yerel Yönetimler", (Ed. Zerrin TOPRAK, Hikmet YAVAŞ, Mustafa GÖRÜN), **Yerel ve Bölgesel**

yönetimler üzerinde çalışmalarının yanında, oluşturduğu politikaların merkezine vatandaş ve toplulukları yerleştiren felsefesiyle Kongre, dünya nüfusunun önemli kısmını ve biyolojik çeşitliliği üzerinde barındıran kendine has yapısıyla önemli bir coğrafi birim olan dağ ve dağlık alanlar konusunda da çalışmalar yapmıştır. Avrupa dağlık bölgelerinde ekolojik dengenin korunması hususunda çok yönlü çalışmalar sonucunda Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı oluşturulmuştur.

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı kapsamında, Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü (FAO) tarafından finanse edilen Yunt Dağı Yöresi Kırsal Kalkınma Projesi, Türkiye’de sürdürülebilir kırsal kalkınma konusundaki en güzel örneklerden biridir. En basit tanımıyla, birbirleri ile koordinasyon içerisindeki çok çeşitli projelerin toplamı olarak açıklanabilecek bu proje, Yunt Dağı bölgesinde yaşayan halkın eğitim, ekonomik ve kültürel gelişimlerini, doğal kaynakları ve tabii zenginlikleri koruyarak sağlamak amacını taşımaktadır. Bu amaca ulaşmak için 2008 yılında başlatılan faaliyetler kapsamında sofralık bağ tesisi, bozuk ormanların rehabilitasyonu, yem bitkileri üretimi, damlama sulama sisteminin geliştirilmesi, bölgede yer alan köylülerin eğitimi, koyunculüğün geliştirilmesi gibi konularda projeler yürütülmüştür. Oldukça başarılı bir süreç sonunda kazanılan ekonomik fayda ve deneyim, Türkiye’de sürdürülebilir dağ yönetimi konusunda önemli bir örnek teşkil edecektir.

Bununla birlikte, gerek Avrupa Birliği bünyesinde, gerekse Türkiye’de öncelikler, Yunt Dağı Yöresi Kırsal Kalkınma Projesi gibi uzun vadeli ve stratejik planlamaya muhtaç yöntemlerin beklenen düzeyde etki edememesi sonucunu doğurmaktadır. Bu tespitin en somut örneği, sera gazlarından kaynaklanan kirliliğin önüne geçilmesi için 1997 yılında imzalanan ve 2005 yılında da yürürlüğe giren Kyoto Anlaşmasının ABD başta olmak üzere halen birçok devlet tarafından çekinceyle karşılanmasıdır. Türkiye için bu konuda verilecek en iyi örnek, Manisa ilinde uygulanan Yunt Dağı Yöresi Kırsal Kalkınma Projesinin gerektiği gibi tanıtılmayıp üzerinde yeterince konuşulmaması olabilir. Projeye ilginin bütün ülkeye yayılması ve başka projelere örnek teşkil etmesi, aynı zamanda projenin istikrarlı bir süreç izlemesi ile mümkün olabilecektir. Bu noktada dikkate değer bir

detay, söz konusu proje için pilot bölge seçimi amacıyla incelemelerde bulunan Food and Agricultural Organisation (FAO) heyetinin neden Yuntdağı ve bölgesini seçtikleri konusunda ileri sürdükleri bir ölçüttür. Bu ölçüt, bölgesel farklılıklar sebebiyle Türkiye’de doğu bölgesine odaklanıldığını fakat batı bölgesinde de birçok yoksul yerleşim yeri olduğu vurgusudur. Altı çizilen bu gerekçe, Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesine benzer birçok projenin Türkiye için bir ihtiyaç olduğunu ve ulusal kalkınmanın bu çeşit politikalarla gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır.

Dağlık alanların sürdürülebilir kalkınma temelinde daha yaşanabilir hale gelmesi, bu bölgelerde yaşayan insan topluluklarının ve diğer ekolojik canlı türlerinin daha kaliteli yaşam koşullarına ulaşabilmesi, dağ ve dağlık alanlarda yer alan doğal kaynakların koruma kullanma dengesi anlayışı içerisinde değerlendirilmesi gibi hususları kapsayan dağlık alan yönetiminin konu edildiği çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramları ele alınarak, sürdürülebilir kalkınma kavramı ve gelişimi incelenmiştir. Dağlık bölgelerin de genel olarak tanımlandığı bu bölümde dağlık bölgelerin karşılaştığı temel sorunlar Uludağ örneğinde açıklanmış ve ardından Kaçkar Dağı örneğinde dağ yönetimine olan ihtiyaç incelenmiştir. Ayrıca bölgesel kalkınma ve bölgesel kalkınma politikalarının irdelenmesinin ardından bölgesel kalkınma ajanslarına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde teorik kalkınma stratejileri mercek altına alınmış, eski ve yeni bölgesel kalkınma stratejileri tanımlar ve tarihi süreci ile birlikte ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’de kırsal kalkınma planları ve bölgesel kalkınma uygulamaları açıklanarak ardından Türkiye’deki mevcut dağlık bölgeler genel hatlarıyla incelenmiş ve Türkiye’de dağlık bölgeler stratejisinin dinamikleri açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Avrupa Konseyi’nin dağ yönetimi konusundaki çalışmaları Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı ekseninde ortaya konulmuş ve dağ yönetiminin tamamlayıcısı durumunda olan diğer Avrupa Konseyi Anlaşmaları yine bu bölümde incelenmiştir. Yine bu bölümde Avrupa Konseyi’nin dağ yönetimi konusunda yaptığı çalışmalara örnek teşkil edebilecek

Karpat Dağları Çalışması incelenerek, projenin içeriği ve gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde ise, Türkiye’de dağlık alan yönetimi konusunda idari ve yasal işleyiş tespit edilerek, yerel yönetimlerin ve bölgesel kalkınma ajanslarının kalkınma üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Bu bölümün devamında dağ yönetimi konusuna örnek teşkil edebilecek Yuntdağı Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi detaylı şekilde incelenmiş, projenin gelişimi ve proje kapsamında yapılan faaliyetlere söz konusu bölgede yapılan gözlemlerle birlikte geniş olarak yer verilmiştir.

Çalışmanın neredeyse yarım yüzyıl içinde gelişen ve yayılan bir kavram olarak kırsal kalkınma ekseninde ele alınması, konu hakkında yeterince kaynak bulunması ve spesifik çalışmaların olması, son derece geniş bir alan üzerinde inceleme yapılmasını gerektirmiştir. Özellikle kalkınmanın sürdürülebilir boyutunun hemen hemen bütün sosyal ve iktisadi alanları ilgilendirmesi, araştırmanın literatür taramasını geniş bir perspektifle ele alınması zorunluluğunu doğurmuştur. Alanın bu denli geniş tutulması çalışmanın doğal bir sınırı olarak görülmektedir. Bir diğer unsur olarak, dünyada örneği, araştırması ve uygulaması kısıtlı olan dağ yönetimi konusu, Türkiye için daha da yeni bir alandır, bu yüzden çalışma dar bir alanda kalmıştır. Bu konuların aşılması için yapılacak araştırmaların daha küçük birimlerde ve daha uzun dönemleri kapsamı gerektiği değerlendirilmektedir.

Çalışmanın sınırları için değinilmesi gereken son bir nokta da, Avrupa Konseyi’nin fazlasıyla ucu açık toplantı, karar, sonuç ve tavsiye kararlarının konuyla ilgili doğrudan kaynak olarak kullanılması konusudur. Avrupa Konseyi’nin tüm üyelerinin üzerinde uzlaşmaya varamadıkları bir konu üzerinde türetilen metinler, somut ve uygulanabilir projelerden ziyade kabul edilebilir politikaların kendine has bir dil ile kamuoyuna açıklanması şeklinde kendini göstermektedir. Çalışma kapsamında da incelenen Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı’nın hala taslak aşamada olması ve sürecin beklenenden yavaş ilerlemesi, çalışmanın özellikle güncel durumu değerlendirme aşamasında karşılaştığı bir zorluk olmuştur. Bu konunun çözümü için, çalışma kapsamında yapılacak literatür taraması çalışmalarının esas konu ekseninde bir içerik analizi ile sınırlı kalması gerektiği değerlendirilmiştir.

Ayrıca çalışmanın son kısmında yer alan ve dağlık alanların sürdürülebilirlik temelinde gelişimine örnek teşkil eden bir proje olan Yuntdağı Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi ise detaylı olarak incelenmiş, yapılan alan araştırması ve mülakatlar ile desteklenerek projenin süreci ve çıktıları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAĞ YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

1.1. KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

1.1.1. Kalkınma Kavramına Genel Bir Bakış

Ülkeler, ekonomik varlıklarını dört temel problemin çözümlenmesi üzerine kurmaktadır. Bu dört temel, üretim, mübadele, bölüşüm ve tüketim olarak sınıflandırılabilir.⁷ En genel ifade ile bu sınıflandırma ile ifade edilen, bir ülkenin ya da toplumun varlığını sürdürmesi ve geliştirmesidir. Kalkınma kavramı, bu noktada anlamını bulan iktisadi ve sosyal bir terimdir. Bununla birlikte kavram olarak değişik dönemlerde değişik toplumlarda kalkınma kelimesine farklı anlamlar verildiği de görülmüştür.⁸ Kalkınmanın iktisadi ayağının gerçekleşmesi için sırasıyla tarım sektörü, sanayi sektörü ve hizmet sektörünün gelişim göstermeleri gerekmektedir.⁹ Fakat kalkınma sadece iktisadi kavramlarla açıklanamamakta, aynı zamanda niteliklerle ilişkili olarak ortaya konulmaktadır.¹⁰ Buna göre kalkınmanın bütünsel bir anlamda sosyal, kültürel, politik ve psikolojik etkenlerle ilişkili olarak tanımlanması gerektiği sonucuna ulaşılabilir.¹¹

Kalkınma kavramı, özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında oluşan siyasi ve coğrafi konjonktürün getirisi olarak ele alındığında bir çeşit sömürge mekanizması olarak yorumlanabilmektedir. Bu yaklaşımın temel argümanı, savaş sonrasında ortaya çıkan ulus devletlerin ekonomik kalkınma kaygılarının *pazar* ve *stratejik*

⁷ Ahmet Tolunay ve Ayhan Akyol, “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A, Sayı:2, Yıl:2006, s.116.

⁸ Başak Gül Aktakas, **Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006, s.3.

⁹ İbrahim Tokatlıoğlu ve Murat Atan, “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli Mi?”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 18, Sayı:65, s.30.

¹⁰ Tolunay ve Akyol, s.117.

¹¹ Aktakas, s.3.

ortak olarak kapitalist sisteme dâhil olma sürecine dönüşmesidir.¹² Burada kabul edilmesi gereken, kalkınmanın bir süreç olarak ele alınması gerektiğidir. Bu süreç bilinçli ve uyumlu eylemleri gerektirirken, sonuçta ekonomik ve sosyal kontrolü ele almak için yapılmaktadır.¹³

Kalkınma, ekonomik büyüme ile çoğu kez aynı düzlemde, bir ülkenin kaynaklarının verimli ve sürekli kullanılması olarak adlandırılabilir.¹⁴ Ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme kavramları, çoğu kez aynı anlamı ifade etmek üzere birbirlerinin yerine kullanılsalar da, ekonomik büyüme, kalkınmanın göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Kalkınma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ilk kez Kuznets tarafından dile getirilmiştir ve Kuznets Eğrisi adıyla bilinmektedir.¹⁶ Kuznets, kalkınma ve ekonomik büyüme kavramlarının yanına gelir eşitsizliğini de katarak bir sistematik geliştirmiştir. Buna göre kalkınmanın gelir eşitsizliğini arttıracakını fakat gelişim devam ettikçe bu farkın azalacağını öne sürmektedir. Bu önermeyi doğrulayan ampirik çalışmalar olduğu gibi, hipotezi desteklemeyen çalışmalar da mevcuttur.¹⁷ Bu bağlamda kalkınma, büyümeyi de içeren, fakat büyümeden farklı olarak sürdürülebilir, yapısal değişime açık, teknolojik gelişime ve modernizasyona uyumlu ve beşeri koşullarda gerçekleşen bir faaliyettir.¹⁸

¹² Alkan Soyak, “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Yıl: 2003, s.170.

¹³ Rüstem Barış Yeşilay, **Sürdürülebilir Kalkınmanın Türkiye Ekonomisine Uygulama Olanakları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.5.

¹⁴ İsa Altınışık ve Hasan Sencer Peker, “Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Önemi, Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Durumları”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı: 34, Yıl: 2010 / 2, s.146.

¹⁵ Filiz Tutar ve Mehmet Demiral, “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Nisan 2007, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 67; Osman Nuri Aras, “Türkiye’nin Kalkınma Sorunu ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları”, **Journal Of Qafqaz University**, Volume III, Number I, 2000, s.96.

¹⁶ Selim Başar ve M.Sinan Temurlenk, “Çevreye Uyarlanmış Kuznets Eğrisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, Ocak 2007, s.1.

¹⁷ Tokatlıoğlu ve Atan, s.27.

¹⁸ Aktakas, s.4.

Kalkınmanın sayısal ifadesi, ülkelerin çeşitli göstergelerinin birbirleriyle karşılaştırılması sonucu hayat bulmaktadır. Bu durum, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal farklılıklar sebebiyle bu göstergeler arasında ölçülemez farklılıklara sebebiyet vermektedir. İşte bu nedenle az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler sınıflandırması yapılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde toplam üretimin Gayri Safi Milli Hasıla içerisindeki payı, üretim ve doğal kaynakların işletilmesinde bağımlılık ve ulusal gelirin düşüklüğü ortak özellik olarak öne çıkmaktadır.¹⁹

Ekonomik kalkınmanın toplumsal refahın artmasına işaret eden ekonomik, toplumsal ve siyasi boyutlarından söz etmek mümkündür.²⁰ Bu boyutlarda yer alan ilişkiler karşılıklı etkileşim içerisinde ele alınmakta ve kalkınma sorunu kaynakların nasıl, nereye ve ne kadar dağılacağı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda toplumun en küçük biriminden en geniş kapsamlı organize gruplarına kadar bütün sosyal varlıkların oluşturduğu toplumsal sermaye de kalkınmanın öncelikli bir faktörü olarak dikkate alınmaktadır.²¹ Böylece ekonomik kalkınmanın iktisadi unsurlar kadar ekolojik, toplumsal ve bireysel unsurlarla da iç içe olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

1.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Gelişimi

Sürdürülebilir kalkınma ile ortaya konan anlayış, bugünkü ihtiyaçların, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerini tehlikeye atmadan karşılanması anlamına gelmektedir.²² Kısa dönemli olmayan ve uzun dönemli gelecek perspektifi içeren çözümler, kalıcı ve yapıcı, yani sürdürülebilir kalkınmayı getirmektedir.²³ Kavram, toplumun dünya üzerindeki kaynakları etkin ve saygılı

¹⁹ Tolunay ve Akyol, s.117.

²⁰ Esra Siverekli Demircan, “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 21, Temmuz-Aralık 2003, s.99.

²¹ Mehmet Karagül ve Mahmut Masca, “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2005, Sayı: 1, s.43.

²² Murat Çetin, “Teoride ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı:1, 2006, (Teori ve Uygulama), s.2.

²³ Tolunay ve Akyol, s.125.

kullanmasını anlatan katılımcı bir süreci ifade etmektedir.²⁴ Sürdürülebilirlik kavramı aynı zamanda kalkınma ve çevre arasında doğrudan bir bağın ifadesidir. Nitekim kavram ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan “*Brundtland Raporu*” nda kullanılmıştır.²⁵ Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) başlıklı raporun içeriği gelecekle ilgili insanlığın ortak endişelerini taşımaktadır. Ayrıca, ekonomik büyümenin çevreye verdiği zararlara dikkat çekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın bu ilk görüntüsünde öne çıkan faktörler denge ve sosyal duyarlılıktır. Burada kullanılan kaynakların tüketilmesinin önüne geçilmesi, yarını ve sonraki nesilleri de düşünerek hareket edilmesi öncelikli unsurdur.²⁶

Çevre sorunlarının sadece çevrenin kirlenmesi olarak ele alınmasından sonra gelişmişlik sorunu olarak görülmeye başlanması, çevre sorunlarının da sürdürülebilir kalkınma içerisinde tartışılması, kavramı daha geniş bir zemine taşımıştır.²⁷ Ekonomik anlamda ise sürdürülebilir kalkınma ile insanın doğal kaynakları kullanırken plan ve program içerisinde hareket etmesi anlatılmaktadır.²⁸ Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma kavramı ile siyasi irade arasında çok yakın bir bağ bulunmaktadır. Nihayetinde bir ülkede mevcut kaynakların hangisinin ne kadar ve nasıl kullanılacağı siyasi karar ile belirlenmekte ve bundan elde edilen gelir yine siyasi karar ile bölüşülmektedir.²⁹ Bu kararların adalet ilkesine uyması açısından yönetim, çok aktörlü katılımcı yönetim bu nedenle özellikle 1992’li yıllardan sonra

²⁴ Funda Koçak ve Velittin Balcı, “Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik”, **Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2010, s.213.

²⁵ Senem Atvur, “Yerel Gündem 21 ve Çevre: Antalya Kent Konseyi Örneği”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 35, Sayı: 2, Aralık 2009, s.232; Koçak ve Balcı, s.215; Yeşilay, s.7.

²⁶ Nuran Talu, “Sürdürülebilir Kalkınma Durum Değerlendirme Raporu”, **Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi**, AB, DPT, UNDP, OFCU, Temmuz 2007, s.9.

²⁷ İbrahim Güray Yontar, “Sürdürülebilir Çevre ve Ekonomi İçin Bir Araç: Türkiye’de ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardı”, **Review of Social Economic & Business Studies**, Vol.9/10, Fall 2007-2008, s.479.

²⁸ Kılıç Kaya, **Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.73.

²⁹ Soyak, s.168.

uluslararası belgeler aracılığıyla ulusal belgelere girmiştir. Ancak uygulamalar ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu nedenle de “katılım ve yönetim” göstergeleri üzerinde çalışılmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal boyutlarından söz etmek mümkündür.³⁰ Burada özellikle çevre ile uyumlu, çevrenin ihtiyaçlarını gözetken bir yaklaşımın seçilmesi önemlidir. Bununla birlikte, sürdürülebilir kalkınmanın öncelikli çıkarı ekonomiktir ve küresel işbirliğini gerektirmektedir.³¹ Bu ekonomik kaygı, doğal kaynakların korunması konusunu da içermektedir.³² Böylece klasik iktisatta işlenen büyümenin sınırları anlayışını reddeden çevre iktisadına ulaşılmaktadır.³³ Çevre ve kalkınma politikalarını aynı bünyede toplayan bu politik anlayış çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmanın temel şartları şöyle sıralanabilir:³⁴

- Büyümenin yeniden yapılandırılması
- Gelirin yeniden dağıtılması
- Büyümenin kalitesi
- Temel ihtiyaçların karşılanması
- Nüfus düzeyinin dengelenmesi
- Kaynak tabanının korunması ve zenginleştirilmesi
- Teknolojiye çevresel uyum kazandırılması
- Karar verme sürecinde çevre ile ekonominin birleştirilmesi

Bu şartlara etkin bir finans uygulamasını eklemek de mümkündür.³⁵ Kalkınmanın sürdürülebilir bir süreçte işlemesi demek, aynı zamanda o ekonomik hareket ile ilgili bütün yenilikleri ve güncel teknolojiyi takip edebilmek demektir. Seçilen hedefin ulusal ya da bölgesel olması, kalkınmanın ana kuramı için önem arz

³⁰ Kaya, s.73; Atvur, s. 232; M. Çetin, Teori ve Uygulama, s.3.

³¹ Murat Çetin, “Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar”, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt: 14, Sayı: 1, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Manisa 2007, (Uluslararası Organizasyonlar), s.155; Atvur, s.232.

³² Yontar, s.481.

³³ Eyüp Beyhan, “Sürdürülebilir Kalkınma Çevre ve Yerel Yönetimler”, **Yerel Siyaset**, Sayı: 35, Kasım 2008, s.12; M. Çetin, Teori ve Uygulama, s.4.

³⁴ Yeşilay, s.9.

³⁵ Beyhan, s.13.

eden bir fark olarak görülmemektedir. Burada önemli olan, bir gelişimin gerçekleşmesi ya da gelişmiş bir bölgenin içine girdiği durgunluktan çıkabilmesi için gerekli olan dünyadaki gelişmelere göre yenilikleri izleyebilme ve uygulayabilme kabiliyetidir.³⁶ Buna göre elde edilen yenilik ve gelişen teknoloji, çevresel duyarlılığın artması ve sürdürülebilir kalkınmanın işlevsel özelliğine hitap edeceği gibi, maliyet unsuru da sosyal maliyet adı altında üretim sürecinden kaynaklanan çevresel zararlardan arındırılabilir.

On binlerce temsilcinin katılımıyla en fazla katılımın sağlandığı toplantı olma özelliğine sahip olan³⁷ ve 1992 yılında gerçekleşen Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı'nda kabul edilen Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma için çevreye ve yerel iradeye/yerelleşmeye³⁸ önem verilmesi ve yerel kalkınma perspektifinde de sürdürülebilir politikaların benimsenmesi konularına odaklanılması sonucunu doğurmuştur.³⁹ Bu ilginin azalmaması adına 2002 yılında Johannesburg'da gerçekleşen “*Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi*” nde de aynı konular dile getirilmiştir.⁴⁰

Türkiye, sürdürülebilir kalkınmanın benimsenmesi için küresel düzeyde oluşturulmuş kararları, ulusal politikalar belirlenirken göz önüne almıştır.⁴¹ Türkiye’de de kalkınma planlarında doğrudan referans alınan rapor ve planlar Rio’da belirlenen amaç, strateji ve hedefleri içermektedir.⁴² 2007–2013 yıllarını kapsayan

³⁶ Şevket Tüylüoğlu ve Derya Nur Karakaş, “Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 4, Aralık 2006, s.196.

³⁷ Beyhan, s.13.

³⁸ Subsidiarite, kelime olarak “yardımcı” anlamına gelmektedir. Bir eylem, kişi ya da kurumu güçlendiren ve onlara yardımcı olan konumu belirtmektedir. Hizmetlerin vatandaşlara yerinde veya yerinden sunulmasını ifade eden hizmette yerellik ilkesi, yerel ve bölgesel yönetimlerin özerkliğini güçlendirmektedir. Hizmet sunumunda yerellik ilkesi dağlık alanları da ilgilendirmektedir. Bu bağlamda dağlık bölgelerde yaşayan insanların daha iyi yaşam şartlarına sahip olması için kamu hizmetlerinin bu bölgelere en yakın birimlerce sunulması gerekmektedir.

³⁹ Atvur, ss.232, 240.

⁴⁰ Johannesburg Summit 2002, <http://www.johannesburgsummit.org/html/documents/documents.html>, (17.11.2011); Beyhan, s.16.

⁴¹ Talu, s.18.

⁴² Çevre ve Orman Bakanlığı, **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi Final Rapor**, Ankara 2011, (Final Raporu), s.26.

Dokuzuncu Kalkınma Planında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının benimsendiğinden bahisle aşağıdaki ilkelere yer verilmektedir:⁴³

- Doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması
- Doğal kaynakların koruma ve kullanma koşullarının belirlenmesi
- Çevreye duyarlı sektörler için strateji geliştirilmesi
- Çevre yönetim sistemlerinin oluşturulması
- Uluslararası yükümlülüklerin karşılanması
- Ülkenin sahip olduğu biyolojik çeşitlilik değerlerinin korunması
- Sera gazı sınırlandırma politika ve tedbirlerini içeren bir Ulusal Eylem Planının hazırlanması ve bunlara ilişkin bütünleşik bilgi sistemlerinin oluşturulması
- İzleme, denetim ve raporlama altyapısının geliştirilmesi
- Özel sektörün katılımının da sağlanarak yeni finansman yöntemlerinin geliştirilmesi
- Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmaları yapılması

1996 tarihinde İstanbul’da düzenlenen Habitat II konferansı, Gündem 21’in tanınması ve benimsenmesi konusunda Türkiye’de atılan etkili bir adım olmuştur.⁴⁴ Öte yandan, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından birisi olan “kapasite artırımı” konusu, hem bireysel hem kurumsal kapasite artırımı gereksinimini içeren⁴⁵ öneme sahiptir.

⁴³ Çevre ve Orman Bakanlığı, Final Raporu, s.27.

⁴⁴ Beyhan, s.15.

⁴⁵ Çevre ve Orman Bakanlığı, **Ulusal Tematik Rapor ve Kesişen Konular Sinerji Raporu, Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi**, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Dairesi Başkanlığı, Ankara 2010, (Sinerji Raporu), s.5.

1.2. DAĞLIK BÖLGELER

Dünyanın tatlı su kaynaklarını üzerinde taşıması, zengin biyolojik çeşitliliği barındırması, popüler bir turizm ve rekreasyon alanı olmaları ve önemli kültürel mirası ile dağların dünya üzerinde birer hassas ekosistem olduğu bilincini arttırmıştır.⁴⁶ Küresel ölçekte önemli birer yaşam alanı olan dağların çevresel bozulmalar, ulaşım, yoksulluk, tarım ve göç gibi sorunlarından dolayı dağlık bölgelerde dağ kaynaklarının ve insanların sosyo-ekonomik gelişimlerinin doğru yönetilmesini gerektirmektedir.⁴⁷

1.2.1. Dağlık Bölgelerin Genel Tanımlaması

Dağlar, yükseklik ve eğim değerleri bakımından diğer coğrafi birimlerden ayrılmaktadır. Dünya üzerinde yer alan karaların yaklaşık olarak 1/4'ünü kaplamakta olan dağlarda, dünya nüfusunun yaklaşık %26'sı yaşamaktadır.⁴⁸ Dağ ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından dağ, “*Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü*”⁴⁹ olarak tanımlanmıştır. Dünya Dağcılar Birliği, dağı tanımlarken çevresinde bulunan araziye göre, 400 metre ya da daha yüksekte olan kabartılar olarak tanımlamıştır.⁵⁰

⁴⁶ United Nations, **Sustainable Mountain Development**, Report of the Secretary- General, August 2011, s.4.

⁴⁷ UNEP, Managing Fragile Ecosystems: Sustainable Mountain Development, www.unep.org, (20.06.2012).

⁴⁸ Şule Kısakürek ve Nilgöl Karadeniz, “Kahramanmaraş Çimen Dağı Yönetim Planlaması”, **Ankara Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, Yıl: 2009, Cilt: 15, Sayı: 2, s.174.

⁴⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Dağ”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.501f5c2b2ab9f3.52300031, (20.06.2012).

⁵⁰Doğu Karadeniz Doğa Sporları Kulübü, **Dağcılığın Tanımı ve Tarihçesi**, http://www.dokadok.com/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=22 (21.06.2012).

Coğrafyada ise dağlar, çevresine göre yüksekte bulunan, 500 metre veya daha fazla yükselti değerine sahip alanlar şeklinde tanımlanmıştır.⁵¹ Yapılan dağ tanımlarında yükselti ve eğim unsurları vurgulanmakta ve diğer coğrafi birimlerden ayıran özellikler olarak belirtilmektedir. Dağlık alan kavramı ise, dağın çevresinde bulunan ve dağ ile ilişki içerisinde olan alanların birlikte oluşturduğu coğrafi birimdir. Avrupa Birliği IPARD Programı çerçevesinde dağlık alanlar; 1000 metreden yüksek ya da yüksekliği 500-1000 metre arasında olup eğimi ise %17'den fazla olan alanlar olarak belirtilmiştir.⁵²

Dağ ve dağlık alan ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmış olsa da genel bir ifadeyle, dağ; ova ve plato gibi daha alçakta bulunan alanlardan eğimli yamaçlarla ayrılmış, aşınım ve birikim süreçlerinin olduğu yüksek birimler olarak ifade edilirken; Dağlık alan ise, içinde ova ve plato gibi alçakta yer alan ve eğimi az alanların bulunduğu, çevresine göre yüksekte bulunan, tek veya sıra dağlık alanlar şeklinde tanımlanmaktadır.⁵³

Genel olarak bu şekilde sayabileceğimiz dağ oluşumları, yükseltileri, eğimleri, coğrafi konumları itibarıyla farklılık göstermektedirler. Bu da dağ ve dağlık alan tanımlamalarının çeşitliliğini gerektirmiştir. Yükselti kriterine göre oluşturulan dağ tanımlamalarında, her ülkenin ortalama yükseltisi farklılık göstereceğinden genel bir tanım yapmak doğru olmayacaktır. Bu açıdan baktığımızda dağları diğer yeryüzü şekillerinden ayıran temel özellik yüksekliktir.

ABD'de 1990 yılında ABD Jeolojik Etüdler Birimi tarafından yapılan bir çalışmada, dünya ölçeğinde dağ tanımlamasında kullanılacak en uygun alt sınırın 2500 metre olduğu sonucuna ulaşılmış, fakat dünya üzerinde birçok yerde 2500 metreden daha az yükseltiye sahip ve yaşam alanı özelliğini taşıyan dağlık alanların

⁵¹ Yaxin Zheng, "Sustainable Mountain Development in China", **Area Studies- China: Regional Sustainable Development Review**, Vol.1, s. 1.

⁵² Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı 2007-2013**, s.181.

⁵³ Barbaros Gönençgil ve Diğerleri, "Dağ Alanları Yönetimi (DAY) ve Planlaması Açısından Erciyes Dağı", **I. Ulusal Erciyes Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Bekir Çoksevrim ve Osman Ceyhan), Kayseri, 2005, s.60.

da bulunduğu belirtilmiştir.⁵⁴ Yani, kendine ait doğal özellikleri, ekosistemleri, potansiyelleri, kaynak değeri bulunan dağlık alanlar için küresel düzeyde kesin bir yükselti sınırlaması yapılamamaktadır. Dağ ve dağlık alanlarla ilgili tüm dünyayı kapsayan tek bir tanım oluşturma zor olduğu düşünöldüğünde, yükselti ve eğimi esas alan sınıflandırmalar ortaya konmuştur.⁵⁵

⁵⁴ Barbaros Gönençgil, **Küresel Degradasyon Sürecinde Dağlar ve Dağ Alanları Yönetimi**, Çantay Yayınları, İstanbul, 2009,(Küresel Degradasyon), s.14.

⁵⁵ 2002 yılında UNEP-WCMC (UNEP World Conservation Monitoring Centre) tarafından oluşturulan “Mountain Watch” raporu ve Avrupa Birliğı’nin hazırladığı “Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries” başlıklı çalışmada bazı rakamsal değeri verilmiş ve dağlık alanlar sınıflandırılması yapılmıştır.

- Yüksekliğı 2500 m. ve daha fazla olan alanlar,
- Yüksekliğı 1500 ile 2500 m. arasında ve en az 2° eğime sahip alanlar,
- Yüksekliğı 1000 ile 1500 m. arasında ve en az 5° eğime sahip olan alanlar veya yarıçapı 7 km olan bir alanda bulunan ve en az 300 m. yükseklikte olan alanlar,
- Yüksekliğı 300-1000 m. arasında olan ve 7 km. yarıçaplı bir alanda yerel yükseltisi en az 300 m. olan alanlar,
- Dağ sıraları arasında 25 km² den küçük alana sahip platolar, şeklinde sınıflandırılmıştır.

(Bkz. Nordregio, Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries Final Report, January 2004.)

Yükselti ve eğiminin esas alındığı diğeri bir sınıflandırma ise şu şekildedir:

1. Grup: 4500 m.’ den yüksek alanlar
2. Grup: 3500 ile 4500 m. arası
3. Grup: 2500 ile 3500 m. arası
4. Grup: 1500 ile 2500 m. arası ve eğim $\geq 2^\circ$
5. Grup: 1000 ile 1500 m. arası ve eğim $\geq 5^\circ$ veya yarıçapı 7 km olan bir alanda yerel yükselti > 300 m.
6. Grup: 300 ile 1000 m. arası ve yarıçapı 7 km olan bir alanda yerel yükselti > 300 m.
7. Grup: Çevresi dağlarla çevrili olan ve 25 km² den büyük platolar. (Bkz. Simon Blyth, Brian Groombridge, Igor Lysenko, Lera Miles, Adrian Newton, Mountain Watch, UNEP World Conservation Monitoring Centre 2002, s.74.)

Daha çok rakamsal değerlerden oluşan sınıflamalar, dağ ve dağlık alanların ifadesinde kolaylık sağlasa da salt bu ifadeler yeterli değildir. Eğim ve yükselti ile birlikte ekolojik yapıyı etkileyen iklim, bakı, bitki örtüsü gibi diğer faktörler de göz önünde tutulmalıdır.

Tüm bu ifadelerden anlaşıldığı gibi, dağ ve dağlık alan kavramları ile ilgili çok değişik tanımlar yapılmıştır. Ancak bu tanımlamalardan hareketle oluşturulmuş ve küresel düzeyde kabul görmüş bir dağ ve dağlık alan tanımı henüz mevcut değildir.

Çalışma kapsamında incelenen Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nın 2. Maddesinde; "Bu şartın amaçları kapsamında Taraflar, dağlık bölgeler terimini; rakımı, eğimli yüzey yapısı ve iklimi insan faaliyetlerinin ifasını etkileyecek nitelikte olan alanlar şeklinde anlayacaklardır." ifadesi yer almaktadır. Burada söz konusu dağlık bölgelerin özellikleri ile ilgili kesin ifadeler bulunmamaktadır. Hangi alanların "dağlık bölgeler" olarak nitelendirileceği taraf devletlere bırakılmıştır. Dolayısıyla dağ ve dağlık alanların yükseklik, eğim, iklim gibi özelliklerine dair sınırları belirten rakamsal ifadeler verilmemiş, buna karşın rakım, eğim ve iklim açısından insan faaliyetlerini etkileyecek alanların dağlık bölgeler olarak anlaşılması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Yukarıda dağ ve dağlık alan tanımlarında yükseklik değerlerinin değişiklik göstermesinin ve ülkelerdeki dağ yükselti eşiklerinin farklı olmasından da anlaşıldığı gibi dağ ve dağlık alanlarla ilgili kesin rakamsal değerler vermek oldukça güçtür. Ülkelerin ortalama yükseltilerine göre daha yüksekte olan yerler dağlık alan olarak tanımlanmıştır. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nda da bu noktadan hareketle kesin değerler verilmemiş ve dağlık bölgelerin ülkelerin kendi şartlarına göre belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma anlayışının küresel bağlamda getirdiği yeni anlayış, bir ülkenin sadece kendi toprak ve kaynaklarının verimli ve korunaklı kullanılmasını sağlamakla kalmayıp, sınırlarının dışında yer alan başka bölgelerde de aynı duyarlılığı göstermesi olmuştur.⁵⁶ Dağlık bölgelerin ayrı bir konu olarak kendine yer

⁵⁶ Muzaffer Bakırcı, "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye ve Avrupa'da Dağlık Sahaların Kullanımına Yönelik Perspektifler", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 13, Erzurum, 2005, (Avrupa Birliğine Uyum Süreci), s.293.

bulmasının altında da bu anlayış yatmaktadır. Bunun yanında zorlu koşullarda yaşamlarını sürdüren yerleşik nüfusun karşılaştığı sorunlar ve bazı dağlık bölgelerdeki yoğun turizm faaliyetleri sonucu bozulma riski altında olması gibi olumsuzlukların farkına ancak 1990'lı yılların başında varılabilmektedir.⁵⁷ Nitekim 1992 Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı'nda ele alınan Gündem 21 sürekli ve dengeli dağ yönetimi Bölüm 13'de "Hassas Ekosistemlerin Yönetimi-Sürdürülebilir Dağ Yönetimi" maddesini içerirken⁵⁸, Birleşmiş Milletler tarafından 2002 yılı "Dünya Dağlar yılı" olarak ilan edilmiştir.⁵⁹ Dağlık alanlar, Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nda, "rakımı, eğimli yüzey yapısı ve iklimiyle insan faaliyetlerini gerçekleşmesini etkileyecek nitelikte özel koşullarda olan alanlar" olarak ifade edilmektedir.⁶⁰

Çevrelerindeki ova ve kıyı gibi coğrafi mekânlardan yükselti kademeleri, morfolojik ve iklimsel özellikleri sebebiyle kolayca ayırt edilen dağlık alanların başlıca özellikleri için şunlar söylenebilir:⁶¹

- Dağlık alanlar topografik özellikleri sebebiyle yerleşim ve iktisadi açıdan pek çok olumsuzluğu içermektedir.
- Dağlık alanlar topografik özellikleri nedeniyle kendine özgü potansiyellere sahiptirler.
- Dağlık alanların öncelikli özelliği, sürekliliği olan kaynakları barındırmasıdır.
- Dağlık alanların insanlığın hizmetine sunduğu doğal kaynaklardan içme suyu özellikle kıymetlidir.

⁵⁷ Gönençgil, Küresel Degradasyon, ss.1-2.

⁵⁸ Salih Ceylan ve Hilmi Demirkaya, "Kış Turizmine Bağlı Olarak Gelişen Bir Kırsal Yerleşme: Çobanisa Köyü (Isparta)", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, Yıl: 2009, s.82; Çevre ve Orman Bakanlığı, **Yunt Dağı Pilot Projesi**, 2006, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntDagiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011), s.2.

⁵⁹ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.294.

⁶⁰ Zerrin Toprak, "Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı", **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, (Dağlık Bölgeler Şartı), s.180.; Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.300.

⁶¹ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.295.

- Dağlık alanlarda bulunan ormanlar ve doğal bitki örtüsü, erozyonun önlenmesi açısından hayati önem taşımaktadırlar.
- Dağlık alanda bulunan akarsuların akış hızlarının eğim sebebiyle yüksek olması, enerji üretimi anlamına gelmektedir.
- Dağlık alanlarda o bölgeye has tarımsal ve hayvansal ürün yetiştirme imkânları bulunmaktadır.
- Dağlık alanların doğal görünimleri rekreasyonel imkânı sağlamaktadır.
- Dağlık alanlar biyolojik ve doğal çeşitliliğe sahiptirler.

1.2.2. Dağlık Bölgelerin Karşılaştığı Temel Sorunlar ve Uludağ Örneği

Canlılar için önemli bir yaşam alanı olan dağlar, değişik iklim şartlarının, biyolojik türlerin, farklı habitatların ve ekosistemlerin birlikte yer aldığı ortamlardır. Dağların üzerinde barındırdığı bu zenginlik, aynı zamanda bu alanların ekolojik anlamda hassasiyetini doğurmuştur. Dağlık alanların sahip olduğu birçok doğal özellik barınmanın yanı sıra doğal kaynak olarak ele alınmalarını da gerektirmiştir.

Dağların ve dağlık alanların, su, biyolojik çeşitlilik, ormancılık, madencilik, turizm ve peyzaj gibi konularda sahip olduğu potansiyeller ekonomik açıdan önemli kaynaklardır.⁶² Bu açıdan sadece dağlık alanlarda yaşamlarını sürdüren insan toplulukları için değil ülke ekonomisi için de önem taşımaktadır. Bu bölgelerin sahip olduğu yükselti ve doğal görünimleri hem manzara hem de turizm amacıyla insanları buralara yöneltmektedir. Dinlenme ve gezi gereksinimlerinin yanı sıra yürüyüş, kayak, dağcılık, yamaç paraşütü ve rafting gibi aktiviteler dağ turizminin gelişmesinde etkili olmaktadır.⁶³

Birçok alanda doğal kaynak durumunda olan dağlık alanlar üzerinde her geçen gün artan ve plansız olarak yapılan insan faaliyetleri zamanla bu bölgeler için

⁶² Nilüfer Gürer ve Feral Eke, “Dağlık Alanlarda Turizm ve Ekonomik kalkınma ilişkisinin Sürdürülebilirlik Göstergeleri İle İrdelenmesinde Bir Yöntem Önerisi; Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesi Örneği”, **Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı:1, 2012, s.125.

⁶³ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.28.

tehdit haline gelmiştir. Dağlık alanlarda koruma kullanma dengesinin göz ardı edilmesi bu alanlarda yaşayan başta insan ve diğer canlılar olmak üzere, doğal zenginlikler üzerinde baskı unsuru olmuştur. Bu dengenin sağlanması hem ekolojik çeşitliliğin hem de ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olması için önemlidir.⁶⁴ Bunun yanında küresel ölçekte karşılaşılan bir takım sorunlar da dağlık alanlarda tahribata neden olmaktadır.⁶⁵

Küresel düzeyde dağlar ve dağlık alanlar üzerindeki olumsuz etkilerden birincisi savaş ve çatışma ortamlarının yol açtığı tahribattır.⁶⁶ Dünya üzerinde yaşanan savaş ve çatışmaların birçoğu dağlık alanları direkt ya da dolaylı olarak etkilemekte ve bu alanlara zarar vermektedir. Bir diğeri ise, iklim değişikliklerine yol açan doğal faktörler dışında insanların yol açtığı etkilerin (sera gazları vb.) neden olduğu iklim değişiklikleridir.⁶⁷ Üçüncüsü ise, iklim değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıkan, kar ve yağmur yağışı gibi dağlık alanlar için önemli doğa olaylarındaki azalma hem dağları hem de buraların yakınındaki alçak yerleri etkilemektedir.⁶⁸ Yağışlardaki azalmanın akarsuları olumsuz etkilemesiyle, dağların su kaynağı olma özelliğini kaybetmesi tehlikesi doğmuştur. Kısacası, ormanların tahribatı, iklim şartlarının değişikliğe uğraması, doğal güzelliklere zarar verecek şekilde yapılan insan faaliyetleri ve yoğun turizm aktiviteleri dağlar ve dağlık alanlar için birer tehdit olmuştur.

Dağlık alanları önemli hale getiren bir diğer nokta da sahip olduğu doğal özelliklerin yanında kültürel ve sosyo-ekonomik yönüdür.⁶⁹ Bu bölgelerde yaşayan insan topluluklarının sahip olduğu geleneksel yaşam biçimi, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleri de kapsamaktadır. Dağlık alanlarda yaşamlarını sürdüren

⁶⁴ Gürer ve Eke, s.128.

⁶⁵ Barbaros Gönençgil, “Küresel Değişim Sürecinde Dağ Ekosistemlerinin Değerlendirilmesi: Erciyes Dağı Örneği”, **Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu-2008 Bildirileri**, (Ed. A. Evren ERGİNAL), Çanakkale,2008, (Küresel Değişim Süreci), ss.115-116.

⁶⁶ Gönençgil, Küresel Değişim Süreci, s.115.

⁶⁷ Simge Varol ve Şehnaz Şener, “Doğal Çevrenin Küresel İklim Değişikliği İle Uyum Savaşı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü E-dergi**, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sdugeo/article/viewFile/2940/2575>, (12.09.2012), s.36.

⁶⁸ Gönençgil, Küresel Degradasyon, ss.31-32.

⁶⁹ Kısakürek ve Karadeniz, s.173.

toplulukların kendilerine ait ekonomik faaliyet alanlarının yanında o bölgeye ait yerel kültürleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla dağlık alanlarda görülen olumsuzlukların dağ ve çevresine verdiği zararın yanında, coğrafi şartların zorluğu da insan topluluklarını kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemektedir.

Dağlık alanların sürdürülebilir kullanımı konusunda, 1990'lı yıllara kadar olan ilgisizlik 1992 yılında yapılan Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı ile birlikte yeni bir sürece girmiştir. Bu zirvenin önemli çıktılarından biri şüphesiz "Gündem 21" olmuştur. "Gündem 21" in 13. bölümünde "Hassas Ekosistemlerin Yönetimi: Sürekli ve Dengeli Dağ Yönetimi" başlığı yer almaktadır. Dağlık alanlar "hassas ekosistemler" olarak belirtilmiş ve dikkat çekilmiştir. Bu bölümde dağlar, su, enerji, madenler, orman ürünleri, tarım ürünleri ve rekreasyon açısından önemli kaynaklardır. Dağlar ayrıca biyolojik çeşitlilik, nesli tehlikeye düşen türler ve küresel ekosistemin önemli bir bölümü için barınak vazifesi görmektedir, denilmektedir. Daha sonra ise, yoksulluk ve hızlı nüfus artışına dikkat çekilmiş ve bunların çevre sorunlarına yol açtığı belirtilmiştir. 1992 yılında Rio'da atılan bu ciddi adımın ardından Uluslararası alanda ülkelerin dağ ve dağlık alanlara olan ilgileri artmış ve Birleşmiş Milletler tarafından 2002 yılı Uluslararası Dağlar Yılı olarak ilan edilmiştir.⁷⁰ Bu çalışmaların amacı dağların ve dağlık alanların kaynak değerlerinin korunarak, sürdürülebilirlik temelinde kullanımını sağlamaktır.

Sahip olduğu zenginlikler açısından Türkiye'de önemli bir yere sahip olan Uludağ, son yıllarda karşılaştığı sorunlar ve idari karmaşa nedeniyle sık sık gündeme gelmiştir. Dağların ve dağlık alanların karşılaştığı sorunlar çerçevesinde ülkemizde Uludağ'ın somut bir örnek olacağı düşünülmüştür.

Uludağ 2543 metre yüksekliğinde, yerli ve yabancı turistlerin kış sezonunda yoğun olarak tercih ettiği, Türkiye'nin en önemli kış turizm merkezlerinden biridir. Tarihin ilk dönemlerinde de önemli bir yeri olan Uludağ, eteklerinde insanların konakladığı, ticaretin yapıldığı, zenginliğin eksik olmadığı bir coğrafyada

⁷⁰ Mehmet Somuncu, "Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2004, s.2.

bulunmaktadır.⁷¹ Genellikle kış sezonu ve özellikle yarıyıl tatil programlarında tercih edilen Uludağ, otelleri, kayak pistleri, teleferiği ve doğal manzarası ile yıllardan beri en çok tercih edilen kış turizm merkezlerinden biri olmuştur.

1.Gelişim Bölgesi olarak da adlandırılan Oteller Bölgesi kış sporlarının yapıldığı en hareketli bir bölgedir. Bu bölgede resmi kurumlara ait 16 adet dinlenme tesisi ile özel sektöre ait 19 adet turistik tesis olmak üzere toplam 37 adet tesis vardır. Yoğun kullanım dönemlerinde toplam yatak kapasitesi 10.000 civarındadır.⁷² II. Gelişim Bölgesi olarak adlandırılan bölge ise 5 Ağustos 1986 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Turizm Merkezi ilan edilmiştir.⁷³ Sadece kış turizmi ile yetinilmeyecek kadar geniş turizm olanaklarına sahip Uludağ ve Bursa, kültür turizmi için de geniş bir potansiyele sahiptir. Osmanlı kültürel mirasına ev sahipliği yapan kentlerden biri olan Bursa'nın, yine Uludağ'ın zenginliklerinden birisi olan kaplıcaları da turizm sektöründe önemli potansiyellerinden biridir. Ayrıca kongre turizmi konusunda yapılacak yeni yatırımlarla Bursa ve Uludağ turizm potansiyelini güçlendirmiş olacaktır.

Uludağ'ın sahip olduğu potansiyellerin yanı sıra bu potansiyelleri en verimli şekilde değerlendirilebilmesi için söz konusu alandaki mevcut sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara ilişkin en makul çözüm yollarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Uludağ ile ilgili tespitlerde bulunurken, buranın bir milli park olduğu unutulmamalıdır. Milli Parklar bilindiği gibi kendi doğallığına bırakılan alanlardır. Milli Parklar Yasası, ekolojik dengenin bozulması, yaban yaşamına zarar verilmesi, çevre kirliliği yaratacak iş ve işlemler yapılmasını ve dolayısıyla bu alanlar üzerindeki her türlü ticari işlemleri yasaklar.⁷⁴

Uludağ'ın sahip olduğu potansiyellerin en verimli şekilde değerlendirilmesi, bununla birlikte yapılacak olan plan ve programların sürdürülebilir kalkınma

⁷¹Uludağ'ın Kaderi Karakışa Mı Bağlı?, **Bursa Ekonomi Dergisi**, Sayı:250, Aralık 2008,<http://www.bursaekonomi.com.tr/default.asp?page=newsopen.asp&opennews=1193&qmshow=250> (17.09.2012).

⁷²Bursa Doğa Koruma ve Milli Parklar Faaliyet Alanları, <http://www.bursacevreorman.gov.tr/dkmpbrm2.htm> (16.09.2012).

⁷³ Bkz. 5 Ağustos 1986 tarih ve 19186 sayılı Resmi Gazete.

⁷⁴ 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu için Bkz. 11 Ağustos 1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazete.

perspektifinde, çevre ile uyumlu biçimde yapılması gerekmektedir. Bu süreçte Uludağ ve çevresinin sahip olduğu avantaj ve dezavantajlar ortaya konmalı, daha sonra ise bütüncül bir bakış açısıyla yapılacaklar belirlenmelidir. Bu noktada Uludağ'ın artı değerleri ve olumsuz yönlerinin belirtilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Piknikler, haftalık kaplıca ziyaretleri ve günübirlik geziler için değerlendirilen Uludağ, 1933 yılında Uludağ'a bir otel inşa edilmesi ve ulaşımın sağlanması için yol yapılması ile birlikte kış turizmi için bir çekim merkezi haline gelmeye başlamıştır. Ayrıca bu süreçte kış sporları için de bir merkez olmuştur. 1963 yılında teleferik hattının açılması ile Bursa'yla ulaşımı daha da kolaylaşan Uludağ, bu tarihten sonra eğlence merkezi haline gelmiştir. Dağın kendine özgü florası, bitki örtüsünün zenginliği, jeotermal kaynakları, Sarıalan'dan başlayan yaylaları, buzul gölleri ile doğa sporları için uygun bir bölge olması bu bölgeyi her geçen gün daha da cazip hale getirmiştir.⁷⁵ 1961 yılında Milli Park olarak ilan edilen ve koruma altına alınan Uludağ, yaz aylarında kampçılık ve dağ yürüyüşü gibi doğa sporlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Doğal bitki örtüsünün zenginliği ve manzarasının güzelliği, şehir hayatından uzaklaşıp dinlenmek isteyen günübirlik ziyaretçiler için cazip bir alan olmaktadır.

Uludağ'ın sahip olduğu doğal, ekonomik, kültürel potansiyeli ve zenginlikleri çoğaltılabilir. Ancak bunların yanı sıra Uludağ'ın karşılaştığı sorunların çalışma kapsamında daha fazla öneme sahip olması nedeniyle bunlara değinmek daha doğru olacaktır. Uludağ ile doğrudan ilişkisi bulunan ve bu bölge hakkında bilgi sahibi insanlardan oluşan 9 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonrası Uludağ'ın sorunlarını görebilme daha somut hale gelmiştir. Yüz yüze görüşmeler kapsamında 2 kişi turizm işletmecisi, 4 kişi yörede esnaf, 2 kişi bu bölgede yaşayan halk ve 1 kişi de kolluk kuvvetleri mensubu olmak üzere toplam 9 kişi ile görüşülmüş ve bölgenin sorunlarını tespit etmeye yönelik çalışma yapılmıştır.

⁷⁵Orman ve Su İşleri Bakanlığı 2. Bölge Müdürlüğü, **Uludağ Milli Parkı**, <http://bolge2.ormansu.gov.tr/2bolge/AnaSayfa/UludagMilliParki.aspx?sflang=tr> (12.09.2012).

Söz konusu sorunlar kapsamında en önemli husus, Uludağ'daki yetki karmaşasıdır.⁷⁶ Uludağ'da merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında bulunan yetki sorunu yapılacak yatırım ve projeleri geciktirmiştir.⁷⁷ Uludağ'ın önemli diğer sorunu ise Bursa'ya 35 kilometre uzaklıkta olmasına karşın kanalizasyon, doğalgaz, otopark, sağlık, arama-kurtarma, trafik güvenliği, çarpık yapılaşma, spor salonu eksikliği gibi sorunlarının bulunmasıdır.

Bunun yanı sıra Uludağ Milli Parkı koruma alanının içinde bulunan dereleri besleyen doğal su kaynakları su firmaları tarafından satın alınmış ve kilometrelerce uzunluğundaki boru hattıyla Uludağ'ın kuzeyinde yer alan şişeleme tesislerine taşınmaktadır. Uludağ'daki su kaynakları, Milli Parklar Yasasıyla koruma altında olmasına rağmen, Çayırıldere Yaylası, Koğukdere Yaylası, buzul göllerinin içinde bulunduğu Karagöl Yaylası ve son olarak da Uludağ Milli Parkının doğu sınırını oluşturan Büyükdere'nin (Kocadere) su kaynaklarına zarar verilmektedir. Büyükdere'yi besleyen kaynak suyu, nesli tükenmekte olan kırmızı benekli alabalıkların yaşam alanıdır. Orman sınırının üzerinde yer alan kaynağın çevresi, aynı zamanda Apolyont Kelebeği'nin nektarlarıyla beslendiği bitkiler ve orkidelerin de en sık bulunduğu alandır. Kestel'in güneydoğusunda bulunan su firmasına ait su boruları Alaçam Köyü, Umurbey Yayla ve Koca Dere kaynağına üç boru halinde döşenmektedir. Kocadere Vadisinin yüzlerce yıllık kayın ve gök nar ağaçları da boru döşenmesi sırasında ortadan kaldırılırken, boz ayı üreme ve yaşam alanları da zarar görmüştür. Dereleri ve Uludağ'daki canlı yaşamını besleyen suların doğrudan kaynaklarından alınması sonucunda Uludağ'ın doğal ekosisteminin büyük zarar göreceği belirtmektedir.

Uludağ'daki temel sorunlardan biri de kanalizasyon sorunudur. Otel ve kamu tesislerinin, Kaplıkaya ve Balıklı derelerine bıraktıkları kanalizasyonlar suları, bu dereleri ciddi anlamda kirletmektedir. Kaplıkaya Deresini kirleten Uludağ'daki tesislere bu güne kadar herhangi bir ciddi yaptırım uygulanmamıştır. Uludağ 2.

⁷⁶Tayfun Topal, "Uludağ'ın Gerçek Sahibi Kim?", **Akşam**, 14 Şubat 2010, <http://aksam.mediator.com/2010/02/14/yazar/16305/tayfuntopal/uludagingerceksahibikim.html>, (10.09.2012).

⁷⁷"Uludağ'da Yetki Sorunu Sürüyor", **Sentez Haber**, 21 Ağustos 2011, <http://www.sentezhaber.com/uludagda-yetki-sorunu-suruyor-h51139.html>, (09.09.2012).

Gelişim Bölgesinden Balıklı Deresine boşalan kanalizasyon, 1. Gelişim Bölgesi'nin kanalizasyonunu taşıyan Kaplıkaya deresiyle birlikte Bursa Ovasına ulaşmaktadır. Buradaki tarım alanlarının birçoğu, bu derelerin sularıyla sulanmakta ve dolayısıyla burada yetişen ürünler sağlık yönünden risk taşımaktadır. Planlanan çalışmalar kapsamında Uludağ 1. Bölge'ye 4,5 kilometre 2. Bölge'ye ise 2,5 kilometre kanalizasyon hattının döşenmesi ve bunun yanında Uludağ'daki kanalizasyon sisteminin, 14 kilometrelik hatla merkez arıtma sistemine bağlanması planlanmıştır.

Bilindiği gibi Bursa özellikle tekstil ve oto sanayi sektörlerinde gelişmiş bir sanayi kenti durumundadır. Bu gelişme ile paralel olarak Bursa Ovası'nın büyük kısmında konut ve sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bu bölgedeki sanayi tesislerinin büyük bir kısmı gereksinim duydukları suyu yer altı sularından karşılamaktadır. Özellikle boya sanayinde kullanılan su burada açılan kuyulardan karşılanmaktadır. Üretim sektöründe kullanılan sular kirletildikten sonra tekrar yer altına verilmektedir. Bunun sonucunda temiz durumda olan yer altı suyu uğradığı değişim sonucunda kanalizasyon suyuna dönüşmektedir.

Uludağ'da yaşanan sorunlardan bir diğeri park ve tuvalet sorunudur. Özellikle günü birlik tatil için kayak yapmak amacıyla Uludağ'ı tercih eden vatandaşlar için otopark sorunu bulunmaktadır. Kayak sezonunda Bursa ve çevre illerden özellikle hafta sonları ve resmi tatil günlerinde tatilecilerin burayı yoğun şekilde tercih etmesiyle, araçlarını park edecekleri alanlar yeterli olmamaktadır. Otopark sorununun yanı sıra bir diğeri sorun ise tuvalet sorunudur.⁷⁸ 400 ve 800 araç kapasiteli iki otoparkın yapılması ile bu sorunun çözülmesi hedeflenmiştir.⁷⁹ Bunun yanında otoparkların bulunduğu bölgelerde yönetim merkezleri, yönetim merkezlerinin içinde veya çevresinde sosyal tesisler, tuvaletler, alışveriş merkezleri de yer alacaktır.

Uludağ'ın karşı karşıya olduğu sorunlardan bir diğeri plansız yapılaşma ve imar sorunudur. Henüz güncel bir imar planı olmaması nedeniyle bu bölgedeki

⁷⁸“Uludağ'da Park Sorunu Çözülemiyor”, **Bursa'da Bugün**, 14 Ocak 2011, <http://www.bursadabugun.com/haber/uludag-da-park-ve-tuvalet-sorunu-cozulemiyor-12295.html> (10.09.2012).

⁷⁹“Uludağ'ın İmar Planı Onaylandı, Yeni Projeler Gündemde!”, <http://www.emlakkulisi.com/uludagin-imar-plani-onaylandi-yeni-projeler-gundemde/78917>, (09.09.2012).

binaların dış cephe estetiklerindeki uyumsuzluklar bulunmaktadır.⁸⁰ Uludağ ile alakalı bazı imar ve bölge planlarında bir kısım eksikliklerin giderilmesi çalışmaları devam etmektedir. Önümüzdeki dönemde Uludağ'ın gerek görünüm, gerek kullanımı, gerekse fonksiyon olarak çok daha iyi bir konuma geleceği belirtilmektedir.

Uludağ ve çevresinin sahip olduğu potansiyeller göz önüne alındığında, bölgenin sadece kış sezonunda değil, yıl boyu turizm faaliyetlerine ev sahipliği yapması gerekir.⁸¹ Ancak Uludağ'ın karşı karşıya olduğu sorunlar ve gerekli ilginin gösterilemeyişiinden dolayı kış sezonu dışında turizm pastasından gereken payı alamamaktadır. Uludağ ve çevresinin gerek kültürel gerekse doğal zenginlikleri kış sezonu dışında da bölgenin turistler tarafından tercih edilmesini sağlayacak kapasitededir. Ancak yetki karmaşası ve diğer sorunlardan dolayı düzenlemelerin yetersiz kalışı sezon dışında bu bölgeyi pasif duruma getirmektedir. Özellikle kültür turizmi, kongre turizmi ve doğa turizmi açısından önemli kaynakları olmasına karşın, gerekli düzenleme ve planlamaların yapılmayışı bu konunun önündeki en büyük engel olarak gözükmektedir.

Uludağ'ın sahip olduğu güzellikler ortaya çıkarılmadan önce sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bu konuda öncelikle altyapıdaki yetkinin Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne verilmesi yönündeki protokol imzalanarak tabiatın korunması ve mevcut eksikliklerinin giderilmesi yönünde ilk adım atılmıştır. Yaylalarından krater göllerine, endemik bitkilerinden bölgeye has hayvanlarına kadar pek çok doğal güzelliği bünyesinde bulunduran Uludağ, termal kaynaklarıyla da her yönüyle şifa kaynağıdır. Uludağ ve çevresinin yer aldığı bölgenin yıl boyu yaşanabilir olması için Bakacak'tan Kadiyayla'ya ve Dolu Baba'ya kadar olan bölgeleri kapsayan projeler Büyükşehir Belediyesi tarafından planlanmaktadır.

Yukarıda açıklandığı ve Uludağ örneğinde de görüldüğü gibi, dağların ve dağlık alanların sahip olduğu potansiyeller dünya nüfusunun büyük kısmını

⁸⁰Ömer Faruk Çiftçi, "Uludağ'ın Sorunları Kar Yere Düşünce Aklımıza Geliyor" <http://www.kobiden.com/uludagin-sorunlari,-kar-yere-dusunce-aklimiza-geliyor-4006h.htm>, (10.09.2012).

⁸¹Bursa Büyükşehir Belediyesi, "Uludağ Alpler' i Aratmayacak", <http://www.bursa.bel.tr/uludag-alpler-i-aratmayacak/haber/1250/>, (10.09.2012).

ilgilendirmektedir. Bu potansiyelleri oluşturan doğal kaynakların, aşırı ve plansız kullanımı ciddi ve telafisi zor doğal tahribatlara yol açmaktadır. Oysaki bu kaynakların rasyonel kullanımı sağlandığında uzun süreli ve çevreye zararı olmayan fayda sağlanmış olacaktır. Bu doğrultuda koruma kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir bir kullanımın gerçekleşmesi için öncelikle “Dağ Alanları Yönetimi” (DAY) ve planlaması çalışmalarının yapılması gerekmektedir.⁸² Bu çalışmalar kapsamında sürdürülebilir gelişme sağlanırken aynı zamanda çevreye verilen zarar önlenmiş ve biyolojik çeşitlilik korunmuş olur. Dağlık alanlarda yönetim planları hazırlanırken ait olduğu alanın koşulları iyi tespit edilmeli, gerçekleştirilecek yatırımlar için de çevresel etki değerlendirmeleri mutlaka yapılmalıdır.

1.2.3. Dağ Yönetimi İhtiyacı ve Kaçkar Dağı Örneği

Son yıllarda uygulanan nüfus sayımları sonucunda elde edilen rakamlara göre yaklaşık olarak 1 Milyar 480 Milyon insan, bu da yaklaşık olarak dünya nüfusunun %26’sına tekabül etmektedir, dağlık alanlarda yaşamlarını sürdürmekte ve zaman zaman gerek iklimsel gerekse bu bölgelerin topografik özelliklerinden dolayı zorluklarla karşılaşmaktadırlar.⁸³

Dağlık alanlarda görülen plansız ve bilinçsiz yaklaşımlar, bununla birlikte bu alanların yaşam alanına dönüştürülürken gerçekleştirilen yanlış ya da kasıtlı hatalar, telafisi mümkün olmayan ve can kaybı ile sonuçlanabilecek çeşitli felaketlere yol açabilmektedir. Bu felaketlerin başında dağlık alanlarda yer alan ormanların yok olması gelmektedir. Öte yandan, ormanların varlığı ile ilgili olarak sel ve erozyon olaylarındaki artış, taşkın, heyelan, çığ gibi doğal olayların etkilerinin büyümesi gibi faktörler de dağ alanlarının işbirliği içerisinde ve özel bir ilgi ile yönetilmesi sonucunu doğurmaktadır.⁸⁴ Öte yandan, dağcılık ve kayak gibi sporların yapılabilmesi için bu sporların yapılabildiği doğal parkurlara ve uygun fiziki şartlara

⁸² Gönençgil ve Diğerleri, s.61; Gönençgil, Küresel Degradasyon, ss.77-79.

⁸³ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.43.

⁸⁴ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.298.

sahip dağlarda kış ve dağ turizmi, dağlık alanların sürdürülebilir yönetim içerisinde ele alınmasını gerektirmektedir.⁸⁵

Bir diğer husus olarak, dünyada insanlık tarihinin geleceğini en çok etkileyecek olan temiz su ihtiyacının dağlık alanlarla arasındaki ilişki, dağlık alanların özel bir yönetim anlayışı ile idare edilmesi gerektiğini gösteren en hayati gerekçedir. Temiz su kuleleri olarak anılan dağların küresel ekosistemin önemli bir parçası olduğu Gündem 21’de de dile getirilmiştir.⁸⁶ Dağlık alanlarda bulunan akarsular da ulaşım, balıkçılık gibi alanlara kaynaklık oluşturma yanında enerji üretimi hususunda da potansiyel özelliklerinden dolayı önem taşımaktadır.⁸⁷

Dağlık bölgelerin istihdam alanı olarak değerlendirmesinin de ekonomiye doğrudan katkısı bulunmaktadır. Sürdürülebilir bir dağ yönetimi ile düzenlenen dağlık bölgeler, ekonomik anlamda göçü engelleyen ve katma değer yaratan bir potansiyel olarak standart yaşam alanları haline gelebileceklerdir.⁸⁸ Söz konusu dağlık bölgelerde peyzaj ve doğal çevrenin korunması, aynı zamanda daha yaşanabilir alanlar oluşturulmasının yanında bunların sürekli bir güvence altında tutulması ile kaliteli yaşam alanları oluşturulabilir.⁸⁹

Dağlar ve dağlık alanların içinde bulundukları bölgeye olan etkilerini, bu alanların ve buralarda bulunan doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimine olan ihtiyacı görmek için Doğu Karadeniz Bölümü örnek olarak gösterilebilir. Doğu Karadeniz Bölümü yükseltisi ve dağların uzanış doğrultusunun da etkisiyle kendine has iklim özelliğine sahiptir. Sıcaklıklar açısından Akdeniz iklimini andıran, nispeten ılık ve yağışlı bir iklim tipine sahiptir. Doğu Karadeniz Dağları’nın kıyıya paralel uzanan yüksek dağları iklim üzerindeki en önemli etkenlerden biridir. Ortalama yüksekliği 3000 m.’yi bulan Kaçkar, Soğanlı ve Rize Dağları iç ve kıyı kesimler arasında sıcaklık ve yağış üzerinde değişmelere yol açarken aynı zamanda sosyo-kültürel açıdan da farklılıklara neden olmuştur.⁹⁰ Bu bölge doğal kaynak değerleri,

⁸⁵ Ceylan ve Demirkaya, s.82.

⁸⁶ Kısakürek ve Karadeniz, s.173.

⁸⁷ Gönençgil, Küresel Degradasyon, ss.30-32.

⁸⁸ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntbagaiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

⁸⁹ Zerrin Toprak, Dağlık Bölgeler Şartı, ss.177-178.

⁹⁰ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.109.

sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan sürdürülebilir dağlık alan yönetimi kapsamında değerlendirilebilir.

Doğu Karadeniz'in yıl boyu yağış alması ve yüksek kesimlerde yoğun miktarda kar yağışı görülmesi, bu bölgedeki dağların kuzey yamaçlarında dört mevsim su potansiyelinin bulunmasına neden olmuştur. Ayrıca yüksek debili akarsular bu bölümde hidrolojik özellikleri ile diğer önemli kaynaklardır.⁹¹ Dik eğimli ve 3000 m.'yi bulan yüksekliği ile bölgede bulunan dağlık alanlar bu özellikleri ile doğal afetlere müsait bir yapıdadır. Bununla birlikte ulaşım ve yerleşimleri de olumsuz yönde etkilemiştir.⁹² Sel, heyelan, su taşkınları gibi doğa olaylarının insan kaynaklı hatalarla birleşmesiyle yaşam koşulları zorlu bir hale gelmiştir. Zaman zaman can kayıplarının da görüldüğü afetler dolayısıyla insan faaliyetleri de kısıtlanmaktadır.

Karadeniz Bölgesi'nde iklimin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik süreçler üzerindeki etkisi yadsınamaz gerçektir. Bu bölgede ve özellikle Doğu Karadeniz Bölümü'nde insanların yaşam koşullarını güçleştiren diğer etken ise eğimdir. Toprak oluşumuna müsait bir iklim yapısı olmasına karşın, eğimli arazi yapısı ve yüksek debili akarsular nedeniyle toprak oluşumu güçleşmektedir. Yüksek yağış miktarı ve eğim doğal erozyonu etkileyen faktörlerdir.⁹³

Doğu Karadeniz Dağlarını nüfus, yerleşme ve sosyo-ekonomik süreçler bakımından genel olarak ele alındığında; kıyının hemen ardından yükselen dağlık alanların neden olduğu dar kıyı şeridinin ulaşım ve yerleşimde düzensizlikler getirdiği görülmektedir. Nüfusun hızlı artışı, bu bölümdeki nüfus yoğunluğunu arttırırken, bölge dışında bulunan kentlere göç vermesine neden olmaktadır.⁹⁴ Çarpık kentleşme, ulaşımın neden olduğu doğal tahribat, ormanlık alanların yok edilerek bunların yerine fındık ve çay gibi ürünlere aşırı yönelinmesi, akarsuların yataklarından kum ve çakıl gibi malzemelerin alınmasının neden olduğu yatak

⁹¹Ali Uzun, "Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağında Coğrafi Yapı ve Sel İlişkisi", **TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Maltek Matbaacılık Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.387.

⁹² Uzun, ss.391-392.

⁹³ DPT Müsteşarlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, **Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı**, Cilt: 5, Ağustos 2000, s.60.

⁹⁴ Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, **TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı 2010-2013 (Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize)**, ss 157,165.

tahribatı, mevcut taş ocaklarının neden olduğu yamaç bozulmaları, katı ve sıvı atıklar, hava kirliliği gibi önemli sorunlar bölgenin doğal yapısını ve insanları etkilemektedir.

Genel olarak Doğu Karadeniz Dağlarına değindikten sonra Kaçkar Dağı'na ayrıca yer vermek uygun olacaktır. Doğu Karadeniz'e bakıldığında dağlık alan olarak dikkat çeken ilk dağ Kaçkar Dağı, yayla ise Ayder Yaylası'dır. Yaylacılık faaliyetleri kapsamında bulunduğu coğrafyada sembol haline gelmiş Ayder yaylası ve içinde bulunduğu dağlık alan biyolojik çeşitlilik ve doğal potansiyeller açısından zengin bir yapıya sahip olmasının yanında, nüfus baskısı ve koruma kullanma dengesindeki bozulmadan dolayı çevresel tahribatlar oluşmaktadır. Cilo Dağlarından sonra Türkiye'nin ikinci uzun buzulu olan Büyük Buzul, Kaçkar Dağı üzerinde bulunmaktadır. Diğer yandan dağ üzerinde yaklaşık olarak 100 buzul gölü bulunmakta, ülkemizin 3412 m. ile en yüksek buzul gölü olan Deniz Gölü de burada bulunmaktadır.⁹⁵

İklimе uygun olarak yetiştirilen Kafkas Göknarı ve Doğu Ladini gibi bitkiler Kaçkar Dağı'nda geniş yer tutmaktadır. Ayrıca Kızılağaç ve Kestane gibi ağaç türleri ile birlikte özellikle Orman Gülleri geniş şekilde bölgede bulunmaktadır.⁹⁶ Endemik bir bitki türü olarak, Çiğdem türlerinden biri olan Sarıhuzmancık bu alana aittir. Kaçkar Dağının kuzeyinde olduğu gibi güney yamaçlarında da zengin bir flora mevcuttur. Özellikle Çoruh vadisi içinde Akdeniz iklimine ait türler ve yine zirveye doğru çıkıldıkça endemik bitki türleri Kaçkar Dağı'na zenginlik katmaktadır. Kuzey yamaçlarını kat eden Fırtına Deresi ve vadisi de bünyesinde hassas bir ekosistem barındırmaktadır. Çamlıhemşin'in Meydan ve Koluna köyleri arasında bulunan yörede Türkiye'nin tek Şimşir Ormanı bulunmaktadır.

Floradaki zenginlik faunada da bulunmaktadır. Geyik, Karaca, Yaban Keçisi, Boz Ayı, Yaban Domuzu, Vaşak, Tilki, Kurt, Çakal, Sansar, Sincap gibi memeli türler ile birlikte Kafkasya Huş Tavuğu, Bildırcın, Çulluk, Doğan, Atmaca, Kartal gibi kuş türleri Kaçkar Dağı'nın önemli fauna türleridir.⁹⁷ Ayrıca Fırtına Deresinde

⁹⁵ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.123.

⁹⁶ DPT Müsteşarlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, s.12.

⁹⁷ DPT Müsteşarlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, s.13-15.

yoğun olarak bulunan bir alabalık türü olan Deniz Alası nesli tehlike altında olan bir türdür.

Kaçkar Dağı, koruma statüsü kapsamında 1994 yılında Milli Park olarak ilan edilmiştir. Ancak bu alandaki yoğun kullanım ve özellikle Ayder yaylasındaki yapılaşma çevresel tahribata neden olurken ve hassas olan ekosistem içinde bir tehdit unsurudur. Ulaşım olanaklarının genişlemesiyle yaylacılık faaliyetleri kapsamında yayla evi olarak nitelendirilen birçok bina inşa edilmiştir. Hatta yer yer yayla kültürü ve yaşam tarzı ile zıt karakterde olan çok katlı binalara rastlanmaktadır. Bu da yayla kültürünün ürünü olan yayla evlerinin yerini yazlık ev olarak nitelendirilen yapıların bu yörede yapılaşmasına neden olmuştur. Yani, yayla yapılanmasına uygun olmayan betonlaşma ile birlikte nüfus yoğunluğu giderek artmış ve çevre için bir tehdit unsuru olmuştur.⁹⁸ Nüfus, aşırı gelişme ve yerleşme baskısı Ayder örneğinde yaylalar için genel bir ekolojik tehdit unsuru olmuştur. Dağlık alanlarda görülen bilinçsiz ve istilacı kullanım çevre sorunlarına neden olurken, koruma-kullanma dengesinin gözetildiği planlama çalışmalarının yapılmayışı dağlık alanların doğal özelliklerini kaybetme riskini doğurmuştur. Hassas ekosistemler olarak nitelendirilen dağlık alanların, diğer coğrafi alanlardan farklı olarak korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Doğu Karadeniz Dağları ve Kaçkar Dağı örneğinde görülen sorunların ortadan kaldırılabilmesi ve daha yaşanabilir bir dağlık alan ortamının oluşması sürdürülebilir çevre ve kalkınma anlayışı ile gerçekleştirilebilecektir.

1.2.4. Dağ Yönetimi Stratejisi ve Dağlık Şart Taslağı

Yukarıda ifade edilen nedenlerle dağlık bölgelerde hedeflenen sürdürülebilir kalkınmanın devlet politikası ve/veya hükümet desteği olmadan gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Öncelikle, bölgesel gelişim araçlarının özel sektör lehine işletilirken, kâr marjı düşük yatırımların rasyonel olmadığı varsayımıyla gerçekleştirilmeyeceğini söylemek gerekmektedir. Bu durum, Keynesyen politikaların 1980'li yıllarda hız kazanan özelleştirme politikaları ile harmanlanarak yeniden popüler olmasının ardındaki gerçeği de tespit etmektedir. Özellikle, dağlık bölgelerde yaşam süren insanların ihtiyaç duyduğu fiziki, sosyal ve kültürel temel

⁹⁸ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.125.

altyapı yatırımlarının devlet desteğinden olmaksızın hayata geçirilmesi imkân dâhilinde görülmemektedir. Çoğu kere bu yatırımların devlet eliyle bile yapılamadığı olabilmektedir. Bir diğer konu, dağlık bölgelerin ekonomik potansiyellerinin ve kapasitelerinin doğru tespit edilmesi gerektiğidir. Bir dağlık bölgede yer alan ve ekonomiye katılması beklenen kaynakların çeşitliliği de ayrı bir sorun olabilecektir. Zira bu durumda koordinasyon içerisinde hareket etmek bir zorunluluk haline gelecektir.

Son olarak, dağlık bölgelerin siyasi sınırları yadsıyarak kendi doğal sınırları içerisinde varlıklarını devam ettirmeleri, sınır ötesi işbirliğini de gerektirmektedir. Bazen, “Alp Dağları ve Kaçkar Dağları” örneğinde olduğu gibi, sürdürülebilir bir dağ yönetimi için birden çok devletin işbirliği geliştirmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu özel durumlar, dağlık bölgelerin yönetimi konusunun kendine özgü bir yapı içerisinde oluşması gerektiği kanaatine yol açmıştır. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, böyle bir düşüncenin sonucu oluşturulmuştur. Fakat etnik toplumların dağlık bölgelerdeki mevcudiyeti, merkezi yönetimleri bu konuda somut adımlar atma konusunda çekincede bırakmıştır. Oysa 2000 yılında yapılan Dünya Dağ Forumu sonunda yayımlanan bildiride dağlık bölgelerin yönetiminde bölge sakinlerini merkeze alan bir gelişim sürecine dikkat çekilmektedir.⁹⁹

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağında da yaşam koşullarının korunması ve yaşam standardı garantisi deklare edilmektedir.¹⁰⁰ Taslakta önerilen yasalar üstü mevzuatın yardımıyla, dağlık bölgelerin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması ve ekonomiye kazandırılması amaçlanmakta, bunun için uygulanabilir bütünleşik politikalar geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu politikanın ilkelerini belirleme çalışmaları, dağlık bölgelerin ileride coğrafi tüzel kişilik olarak tanınması gibi maddeler sebebiyle istenilen düzeyde başarıya ulaşamamakla beraber¹⁰¹ sorunun ekolojik boyutuyla Avrupa’nın tamamını ve hatta dünyayı etkilediğinin bilinciyle çalışmalar sürdürülmektedir.

⁹⁹FAO Corporate Document Repository, “Mountains”, <http://www.fao.org/DOCREP/005/Y3872E/y3872e0d.htm>, (28.12.2011).

¹⁰⁰ The Congress of Local and Regional Authorities, “Draft European outline convention on mountain regions - CG (7) 6 Part II“, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=900597&Site=COE>, (28.12.2011).

¹⁰¹ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, ss.301-302.

Şekil 1: Dağ Alanı Geliştirilmesi Örneği

Kaynak: Thomas Hofer, “Sustainable Mountain Development: Approaches And Lessons Learned”, Presentation in Ankara, 11.12.2008, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntbagiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011), s.11.

Dağlık bölgelerin kırsal kalkınma kapsamında iyileştirilmesi konusunda sadece Avrupa’da değil, dünyanın birçok yerinde ortaya konulan çalışmalar umut vermektedir. Türkiye’de de çalışmanın sonunda inceleme konusu olarak yer alan Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi, bu temel ilkeler çerçevesinde ele alınmış ve bölgenin gelişimi konusunda önemli bir ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. Bu yazılı açıklamaları ifade eden en güzel görsel, Şekil 1’de Tacikistan’da uygulanan dağlık alanların geliştirilmesi konusundaki bir çalışmadan alınan örnek bir görüntü ile somut olarak değerlendirilebilir.

1.3. BÖLGESEL KALKINMA

1.3.1. Bölgesel Kalkınma ve Önemi

Dünyada bilhassa ikinci dünya savaşından sonra hızla seyreden iktisadi süreç, sosyoloji ve ekonomi kadar coğrafyayı da içine alarak gelişmektedir.¹⁰² Bölge

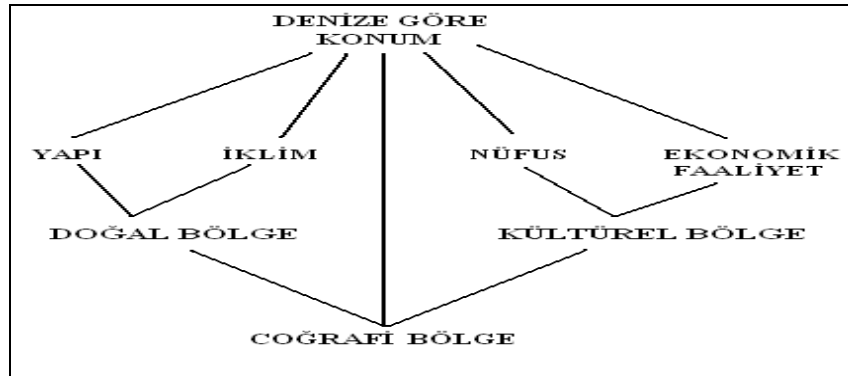
¹⁰² Burak Beyhan, “Örtük Bilginin Yerel ve Bölgesel İktisadi Kalkınmadaki Önemi üzerine Yönetim Bilimsel Mücadelelerin İç İç Geçme Eğilimi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı:1, 2007, s.10.

kavramı coğrafi, topografik ya da idari düzenlemelere konu olan toprak parçası olarak tanımlanabilmekle beraber¹⁰³, ekonomik anlamda mekânsal düzenleme ve planlamanın toprağa bağlı ünitesi olarak algılanmaktadır.¹⁰⁴ Bir coğrafi alandan bölge olarak söz etmek için bazı özellikleri içermesi gerekmektedir. Bu özelliklerden başlıcaları için şunlar söylenebilir:¹⁰⁵

- Bir coğrafi alanı kapsamaması,
- Benzer ekonomik ve sosyal yapıya sahip olması,
- Ortak tarihi geçmiş çerçevesinde ortak etnik, kültürel ve dini özelliklere sahip olması,
- Aynı dili konuşan halklardan oluşmasıdır.

Daha genel ilkelerle ifade edilirse, Şekil 2’de görüldüğü gibi bölge kavramını coğrafi açıdan belirleyecek beş ölçütten bahsetmek mümkündür. Bunlar denize göre konum, yapı, iklim, nüfus ve ekonomik faaliyet olarak sıralanabilir.¹⁰⁶

Şekil 2: Coğrafi Bölge Ayrım Ölçütleri

¹⁰³ Toprak, Kent Yönetimi, s.116.

¹⁰⁴ Mehmet Özel, “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:58, Sayı:1, Nisan-Haziran 2004, (Bölgeselleşme), s.99.

¹⁰⁵ Mürteza Hasanoğlu ve Ziya Aliyev, “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:60, Ocak-Mart 2006, s.82.

¹⁰⁶ Ali Yiğit, “Türkiye’nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Düşünceler”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, Elazığ, 1996, s.360.

Kaynak: Yiğit, “Türkiye’nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Düşünceler”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8 Sayı 1, Elazığ 1996, s.360.

Burada ortaya konulan sonuç, bölge ayrımının hangi ölçüte göre belirlenirse belirlensin, kesin hükümler doğurmayacağı ve bölge ayrımının konu, zaman ve ölçüğe göre değişkenlik göstereceğidir.¹⁰⁷ Bugün, bu belirsizliği ortadan kaldırmak adına Avrupa Birliği’nde kabul edilen NUTS istatistik derecelendirilmesi kullanılmaktadır. Bu konuya daha sonra değinilecektir.

Bölgesel kalkınma, kalkınma kavramının özünde ve kalkınma yaklaşımının temelinde kendiliğinden yer alsa da, planlı bir süreç halinde ele alınması, ülkelerin kalkınma planlarını oluşturma süreçlerinde bölgeler arasındaki farklılıkların kalkınmanın önündeki engel olduğu gerçeğinin farkına varılması üzerine gündeme gelmiştir. Tarihsel olarak bu dönem ikinci dünya savaşı sonrasını işaret etmektedir.¹⁰⁸ Özellikle sanayileşme süreci, bölgeler arasında büyük uçurumlar yaratmış, bir ülkenin kalkınması için bölgesel kalkınmanın öncelik olduğu kabulüyle kalkınma planları bölgesel kalkınma planlarına dönüşmüştür.¹⁰⁹ Bununla birlikte, bölgeler arasındaki eşitsizliğin temel sebebi küreselleşen ekonomik sistem olarak görülmektedir.¹¹⁰ Bu görüşün ana dayanağını, olumsuz koşullara ve kısıtlı imkânlarla sahip bölgelerde yerel kalkınmanın gerçekleşemeyeceği düşüncesi oluşturmaktadır.¹¹¹ Buna mukabil bölgesel kalkınmayı tarif ederken kullanılan tanım, kaynakların etkin kullanımı ile bölgesel ve ulusal verimin artırılması ile ilgilidir.¹¹² Bu tanıma eklenebilecek diğer önemli bir faktör ise endüstrileşmedir.¹¹³

¹⁰⁷ Yiğit, s.360.

¹⁰⁸ Mustafa Çelik, **Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi (Kent ve Çevre) Anabilim Dalı, Ankara, 2005, s.8; Aktakas, s.6.

¹⁰⁹ Cansel Seymen Oskay ve Yeşim Kubar, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı**, Mayıs 2007, s.204.

¹¹⁰ Hatice Karaçay Çakmak ve Lütfi Erden, “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, 2004, s.78.

¹¹¹ Karaçay Çakmak ve Erden, s.78.

¹¹² Tüylüoğlu ve Karakaş, s.196.

¹¹³ Aktakas, s.8.

Bölgesel kalkınma ile bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi yoluyla ulusal kalkınmaya katkı amaçlandığı gibi, bölgenin kalkınması da gözetilmektedir.¹¹⁴ Özellikle son yıllarda bölgesel kalkınmanın ele alınış şekli özellikli bir sorun için çözüm geliştirmenin dışına çıkmıştır ve bütün insanlığın ortak sorunları üzerine eğilmek şeklinde kendini göstermektedir. Sorunun bütün insanlığı ilgilendirmesinin nedenleri arasında şunlar sayılabilir:¹¹⁵

- Tarım
- Yoksulluk
- Çevre
- Küresel kirlenmeler
- Dramatik göç hareketleri
- Toprak kirlenmeleri
- İçilebilir su kaynaklarının azlığı
- Marjinal nüfus grupları

1.3.2. Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Politikalarının Oluşumu

Bölgesel kalkınma kuramı, Adam Smith'in coğrafi yakınlık tezi ile kendini göstermeye başlamışsa da, teorik kuram olarak W.Isard tarafından 1950'li yıllarda ortaya konulmuştur.¹¹⁶ Bu ilk yaklaşımlarda coğrafi yer ve yakınlık unsurları ele alınırken, 1990'lı yıllardan sonra hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin zeminini oluşturduğu ve küreselleşme kavramı ile anlamını bulan yeni bir rekabet tipi, ülkelerin, bölgeler arası eşitsizliği gidermek yerine küresel rekabette öne geçmek için bölgelerin avantajlarını kullanma eğilimini doğurmuştur.¹¹⁷

¹¹⁴Cevat Geray, "Bölgesel Gelişme İçin Planlama ve Örgütlenme", **Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 52, Sayı:1, s.301.

¹¹⁵Ahmet Yılmaz ve Ahmet Tolunay, "Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A, Sayı:1, Yıl:2007, s.108.

¹¹⁶Tüylüoğlu ve Karakaş, s.197.

¹¹⁷Yunus Emre Özer, "Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", **Review of Social, Economic & Business Studies**, Vol.9/10, s.390; Tutar ve Demiral, s.78.

Bölgesel kalkınmanın gerçekleşebilmesi için stratejik planlama ve bu planları hedefine yönelten politikaların oluşumu da kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktada ilk dikkat çeken, stratejik planlamada, bölgesel kalkınmanın bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını geride kalan bölge lehine değiştirmek yerine, dünya üzerinde sadece bir coğrafi bölge üzerinde sürekli kalkınma göstermesinin gözetilebildiğidir. Bu rekabet dinamiği, bölgesel kalkınma politikalarının bir bölgenin aleyhine işleyebileceğini göstermektedir. Şüphesiz küresel rekabete girebilecek potansiyel, zenginlik ve imkâna sahip olmayan bölgeler bu anlamda öncelikli görülmeyen planlarda yer alacaklardır.

Bölgesel kalkınma için bölge seçimi siyasi iktidar tarafından yapılsa da bu kararın alınmasında etkili olan mevcut aktörlerin tamamının işbirliğidir. Yerel bir uzlaşma oluşturmada bir bölge için kaynak ve emek sarf etmek anlamlı olmayacaktır. Bu değişim, bölge yönetici/girişimci ya da siyasilerini ön plana taşıırken¹¹⁸, seçilecek bölgenin analizi de alınacak kararın başarıya ulaşmasında etken olacaktır. Bu çalışmada araştırmacı tarafından kabul edilen varsayım, bölgesel kalkınma politikalarının bölgeler arası farklılıkları giderme ve küresel rekabet edebilme amaçlarını aynı anda hedeflediğidir. Nitekim Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşu ile ilgili 5449 sayılı kanunda da bu iki hedef beraber hüküm altına alınmıştır.¹¹⁹ Bu çerçevede bölgesel kalkınma ile amaçlanan üç hedefin bölgelerde büyüme için gerekli koşulların yaratılması, istihdam ve gelir problemlerinin çözülmesi ve bölgeler arasında dengenin kurulması olduğu söylenebilir.¹²⁰

Bölgesel Kalkınma Ajansları, geleneksel tavandan tabana örgütlenme yerine tabandan tavan örgütlenme göstermektedirler.¹²¹ Bu iki örgütlenme şekli arasındaki fark Tablo 1’de görülmektedir.

Yeni Bölgesel Kalkınma anlayışı; sürdürülebilir, dengeli, insanı esas alan, esnek, rekabetçi, katılımcı, yerel potansiyelleri ve dinamikleri, stratejik yaklaşımı ve öğrenmeye dayalı uygulamaları içermektedir. Bu açıdan yerel ve bölgesel

¹¹⁸ Özer, s.391.

¹¹⁹ Özer, s.398.

¹²⁰ Aktakas, s.16.

¹²¹ Hasanoğlu ve Aliyev, s.89.

dinamiklerin ve potansiyellerin tespiti, bunların ulusal önceliklerle uyumlu olarak katılımcı bir anlayışla planlanması, esnek, uygulanabilir, insan odaklı programlar ve rekabetçi projelerle desteklenmesi gereklidir.

Tablo 1: Tavandan Tabana ve Tabandan Tavana Yaklaşımlar

	TAVANDAN TABANA (GELENEKSEL)	TABANDAN TAVANA (YENİ)
ÖRGÜTLENME	Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı Bürokratik genel yaklaşımlar	Bölgesel yarı özerk yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar
EKONOMİK ARAÇLAR	Bölgeler arası eşitlik Ulusal ekonominin büyümesi	Bölgeler arası rekabet Bölgesel ekonominin büyümesi
İŞLEVSEL YÖNETİM	Otomatik/ihtiyari Sorunlara tepki veren (reactive)	İhtiyari sorunları öngörerek önlem geliştiren (proactive)
POLİTİKA ARAÇLARI	Bürokratik düzenlemeler Mali yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri	Finansal yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri

Kaynak: Hasanoğlu ve Aliyev, “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 60 Ocak-Mart 2006, s.89.

Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de bölge ve yerel yönetimlerin ülke kalkınmasındaki önemi giderek artmaktadır. Küresel ölçekte yaşanan yerelleşme, yerel ve bölgesel dinamikleri, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin temelinde yer almaya zorlamıştır. Dolayısıyla yerinden yönetim birimleri, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel/bölgesel aktörler her geçen gün artan rolleriyle ülke kalkınması için önemli hale gelmektedirler.

Küreselleşme ve yerelleşme ile birlikte yönetim anlayışındaki gelişmeler doğrultusunda oluşan yeni bölgesel kalkınma anlayışından faydalananarak dağlık alanlarda bölgesel planlama çalışmaları uygulanmalıdır. Yerel aktörler ile birlikte yerel potansiyel ve dinamiklerin tespit edilip, ekonomiye kazandırılarak söz konusu dağlık bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınması sağlanmalıdır.

1.3.3. Bölgesel Kalkınma Araçları/Dinamikleri

Bölgesel kalkınma araçları, kırsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için ortaya konan proje ve faaliyetler ile birlik ve oluşumları ifade etmektedir. Yerel kalkınma kavramını da içeren bölgesel kalkınma¹²² çok sayıda araç ile gerçekleştirilebilmektedir. Endüstriyel kaynakların saptanması ya da doğal kaynakların değerlendirilme planlamasının yapılması yanında milli park gibi belirli bir bölgede özellikli alanların özel bir yönetim şekli ile idare edilmesi de bu araçlar içerisinde sayılabilir.¹²³ Teşviklerle ekonomik yatırımın yönlendirilmesi, gerekli altyapının devlet desteği ile kurulması, bölgede yer alan yönetim kadrolarının isteklendirme ve koordinasyonlarının sağlanması bölgesel kalkınmada etkin olan araçlar olarak ifade edilebilir.¹²⁴ Kalkınma araçlarını niteliklerine göre beş başlıkta ele almak mümkündür.¹²⁵

- **Kurumsal Nitelikli Gelişim Araçları:** Kurumsal nitelikli kalkınma araçları, idari karar alma mekanizmaları olarak yapılandırılmış, karar alma ve strateji belirleme işlevine sahiptirler. Kalkınma ajansları ve yatırım ofisleri bu kategoride değerlendirilebilecek kalkınma araçlarıdır. Yatırım ofisleri daha çok bir danışma birimleri gibi çalışmaktadır. Kalkınma ajansları ise bütün diğer dinamikleri de yapısında barındırmaya müsait bir oluşum olarak, bölgesel kalkınmanın en etkili ve yaygın aracı olarak göze çarpmaktadır. İçerdiği pratik kabiliyet ve bölgeye yönelik içsel dinamikleri doğrudan harekete geçiren yapısı ile öne çıkan kalkınma ajansları bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak ele alınmıştır.
- **AB Kaynaklı Gelişim Araçları:** AB'nin kırsal kalkınma üzerindeki hassasiyeti, yapısal fonlar aracılığıyla üye ve aday ülkelerin geri kalmış bölgelerine kaynak aktarılması şeklinde işleyen gelişim araçlarını içermektedir. Bu fonların aktarılması bölgesel gelişme programlarının

¹²² Kaya, s.60.

¹²³ İsmet Daşdemir ve Ersin Güngör, “Küre Dağları Milli Parkı Optimum Yönetim Stratejisinin Belirlenmesi”, **Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:13, Yıl:2008, s.24.

¹²⁴ Aktakas, s.16.

¹²⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2008, ss.18-42.

hazırlanması ve bölgesel operasyonel programların hazırlanması zorunluluğuna bağlanmıştır. Süreç içerisinde bölgenin güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve tehdit unsurlarının analizi de bir gelişim aracı olarak değerlendirilmektedir.

- **Ekonomik Nitelikli Gelişim Araçları:** Bir bölgenin sanayileşmesinin sağlanması, aynı zamanda sanayileşmenin çevrede yaratacağı olumsuz etkilerin kontrol altına alınması amacını güden ekonomik nitelikli gelişim araçlarının en bariz örnekleri organize sanayi bölgeleri ve sanayi parklarıdır. Devletin belirli bir bölgede getirdiği teşvik ve muafiyetler de ekonomik nitelikli gelişim araçları olarak görülmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik bankalar aracılığıyla aktarılan kaynaklar da ekonomik nitelikli gelişim araçlarındandır.
- **Kültürel Nitelikli Gelişim Araçları:** Bulunduğu bölgede sosyal ve ekonomik canlılık getiren özel alanlar, konferans, sergi, fuar gibi uluslararası toplantılar aracılığıyla bölgenin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu çeşit sosyo-kültürel alanların varlığı, kültürel nitelikli gelişim araçlarına örnek olarak verilebilir. Yurt içi ve yurt dışından kalabalık insan topluluklarının toplanacağı ve ekonomi yaratacağı eğlence parkları, alternatif turizm faaliyetleri ve doğa parkları da bu kategoride ele alınabilirler.
- **Sosyal Ağ Nitelikli Gelişim Araçları:** Sosyal ağ nitelikli gelişim araçları, gelişen bilgi teknolojileri kapsamında ortaya çıkan fırsatların ekonomiye kazandırılmasını amaçlamaktadırlar. Bu araçları sistem, işbirliği ve girişimcilik temelli olmak üzere üç başlıkta ele almak mümkündür. Sistem temelli gelişim araçları yeni yöntemleri işaret eden yenilik (innovasyon) kavramı kapsamında kullanılan stratejik bir yaklaşımdır. İşbirliği temelli gelişim araçlarına teknoloji merkezleri, iş ya da işletme kümeleri, aracı kurumlar, ticari birlikler ve kamu-özel sektör ortaklığı girişimleri örnek olarak gösterilebilir. Son dönemlerde oldukça cazip iş yerleşkeleri olarak sayıları artan teknoparklar ve kuluçka merkezleri ise girişimcilik temelli gelişim araçları sınıfındadırlar.

1.3.4. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Birçok tanımla yapılsa da, bölgesel kalkınma ajansları için yapılacak en genel tanım bölgesel stratejiler geliştirerek ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek üzere yapılan idari kurumlar olduklarıdır.¹²⁶ Burada vurgu, içsel potansiyellerin yerel aktörlerin de dâhil olduğu bir süreç sonunda harekete geçirilmesidir.¹²⁷ 1930’lu yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde ilk örneği görülen bölgesel kalkınma ajansları, bölgenin sektörel ve gelişim sorunlarını belirleyerek, bölgede yer alan aktörlerin dikkatini bu sorunların çözümüne odaklayan kurumlardır.¹²⁸

Tek cümlede amacının bir bölgenin ekonomik kalkınmasını sağlamak olduğunu ifade etmekle birlikte, bölgesel kalkınma ajanslarının bu amaca erişmek için edindiği temel görevler şu şekilde sıralanabilir:¹²⁹

- Bölgesel stratejilerin uygulanması
- Girişimciliğin desteklenmesi
- Altyapı hizmetlerinin sunulmasının sağlanması
- Kalkınma için çözümler sunulması
- Finansal destekler sağlanması

Bu görevlerin ifası için bölgesel kalkınma ajanslarınca kullanılan yöntemleri bölgeyi yabancı sermayeye cazip hale getirmek, bölgede faaliyet gösteren firmalara teknik ve mali destek sağlamak ve yeni firmaları teşvik etmek ve kamu kurum ve kuruluşlarına stratejik ve lojistik destek sağlamak olarak sayılabilir.¹³⁰

Bölgesel Kalkınma Ajanslarını kurucularına ve işlevlerine göre sınıflandırmak mümkündür. Buna göre, merkezi yönetimler tarafından kurulan, yerel ve bölgesel yönetimler dâhilinde olan veya bunlar tarafından kurulan ya da kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulan bağımsız bölgesel kalkınma ajanslarının yanı sıra,

¹²⁶ Hasanoğlu ve Aliyev, s.85.

¹²⁷ Bilal Şinik, “Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Türkiye’de (Bölge) Kalkınma Ajansları”, **Megaron**, Cilt: 5, Sayı: 3, 2010, s.129.

¹²⁸ Altınışık ve Peker, s.146; Ayşegül Dede, **AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı**, Konya Ticaret Odası, Haziran 2009, s.3; Özer, s.396; M. Çelik, s.8; Hasanoğlu ve Aliyev, s.85.

¹²⁹ Altınışık ve Peker, s.147; Özer, s.395.

¹³⁰ Şinik, s.129.

işlevlerine göre stratejik, küresel operasyonel, sektörel operasyonel ve iç ajanslardan da bahsetmek mümkündür.¹³¹ Stratejik ajanslar bilgi toplama ve işleme görevini yerine getirirken araştırma ve bilinçlendirme çalışmaları yaparken, genel amaçlı ajanslar sektörler arası ve bölgede görülen tüm sektörlerle ilişkin kalkınma planları geliştirmektedir. Sektörel operasyonel ajans sadece bir sektöre odaklanmıştır. İç ajanslar ise bölgenin cazibesini öne çıkarma işlevine sahiptirler.¹³²

Bölgesel Kalkınma Ajansları yasal olarak kamu kurumu statüsünde olabileceği gibi anonim veya limited şirket de olabilirler.¹³³ Gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerden ayrı hareket eden Bölgesel Kalkınma Ajansları, bulunduğu bölgelerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini göz önünde tutup politikalar geliştirerek kalkınmanın sağlanmasında rol üstlenmişlerdir.¹³⁴

Özerk ve idari yapısının bağımsızlığı vurgusuyla tanımlanan kalkınma ajanslarının ideal ölçütleri için ise şunlar sayılabilir:¹³⁵

- Örgütsel olarak, kendisini destekleyen siyasi otorite karşısında yarı özerk olmalıdır.
- Stratejik olarak, esnek politika tedbirleri ile bölge içinden oluşmuş firmaları desteklemeyi esas almalıdır.
- Uygulamaları bütünüyle kapsamlı olmalıdır.

Bölgesel kalkınma ajanslarının mekânsal ve organizasyon nitelikleri, bölgesel politikaların farklılıklarını ortaya koyabilen ölçütlerdir. Buna göre belirlenen politikalar mekânsal olarak seçici ve ulusal veya destek kapsamında yer alan bölgelere özel uygulamalar olarak seçilirken diğer bölgesel politikalar geri kalan bölgelere uygulanabilir; ya da belirlenen politikalar yönetimin bir katmanında

¹³¹ Dede, s.5; Hasanoğlu ve Aliyev, s.85.

¹³² Dede, s.6; M. Çelik, ss.117-118.

¹³³ Altınışik ve Peker, s.148.

¹³⁴ Yunus Emre Özer, **Dünya’da ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s.103.

¹³⁵ Kaya, ss.98-99.

planlanıp uygulamaya alınırken, bazı politikaların belirlenmesi için yönetimlerin ortaklıkları söz konusu olabilmektedir.¹³⁶

Bununla birlikte, dünyada pek çok bölgesel kalkınma ajansının bizzat merkezi yönetimler tarafından kurulduğunu da belirtmek gerekmektedir.¹³⁷ Kalkınma ajanslarının yeni bir merkezileştirme aracı olduğunu ileri süren yazarlar da ulus-devlet tarafından kalkınma amaçlı ortaya konulan yapıların yerelleşme ve rekabet gibi kavramlarla yola devam etmesindeki çelişkiye dikkat çekmektedirler.¹³⁸ Belirtilen kuruluş felsefesine uymayan yapılanmalar, bürokratik toplum yapılanması, katı ve bürokratik ilişkiler ağıyla doğrudan ilişkilidir.

¹³⁶ Henrik Halkier, “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Çok Düzlemli Yönetişim: Avrupa Perspektifi”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, s.23.

¹³⁷ Hasanoğlu ve Aliyev, s.91.

¹³⁸ Koray Karasu, “Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları”, **Memleket Siyaset Yönetim**, Cilt:4, Sayı:11, 2009, s.31.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Bölgeselleşme ve bölgesel kalkınmaya önem verilmesi ile birlikte oluşmaya başlayan bölgesel kalkınma düşüncesi, 1950 lerin sonlarından itibaren teoriler şeklini almıştır. Dönemin şartlarıyla ciddi anlamda ilişkili olan bölgesel kalkınma teorileri sürekli geliştirilmiş ve farklı şekillerde ortaya konmuştur. İlk dönemlerde bölgesel kalkınmanın uygulanması ve gelişmesi 3 önemli yaklaşım üzerinde şekillenmiştir. Bunlar Keynesyen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı, Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Merkezi Yer (Alan) Yaklaşımı. Daha sonra etkilerini ve uygulamalarını bugün de görebildiğimiz bölgesel/yerel kalkınma yaklaşımları oluşturulmuştur.

2.1. KLASİK BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİLERİ

1950-1960'lı yıllarda birçok iktisatçı gerek bağımsızlığı yeni kazanan ülkelerin gerekse ekonomik açıdan sıkıntılarla karşılaşan sanayileşmiş ülkelerin iktisadi açıdan gelişmeleri için fikirler geliştirmişlerdir. O dönemlerde etkin olan Keynesyen politikalar bölgesel kalkınma politikalarına da kaynaklık etmiştir. Devletin müdahale alanının geniş olduğu, planlama ve politika üretmede etkin olduğu bu teoriler Keynesyen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı, Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Merkezi Yer (Alan) Yaklaşımı olarak ifade edilmektedir.

2.1.1. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Modeli

Keynesyen bölgesel kalkınma modelinin çıkış argümanı, savaş zamanından sonra bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerin iktisadi bağımsızlıklarına ulaşabilmeleri ve sanayileşmiş ülkelerin bozulan ekonomik dengelerinin yeniden sağlanmasıdır.¹³⁹ Savaş sonrası oluşan koşulların belirlediği bu dönemde Keynesyen modele uygun olarak önerilen, kendi kendine gelişme gösteremeyecek bölgelere yapılacak devlet müdahalesi ile kalkınmanın sağlanmasıdır.¹⁴⁰ Bununla birlikte, Keynesyen Bölgesel

¹³⁹ Karaçay Çakmak ve Erden, ss.79-80.

¹⁴⁰ Kaya, s.61; Kara, ss.43-44.

Büyüme Modeli, Keynes'in yanı sıra, onu takip ederek yeni fikirler geliştiren ekonomistleri de içinde barındıran teorik bir üst çatı oluşturmuştur.¹⁴¹ Modelde problem, bölge tanımının farklı şekillerde karşılık bulmasıdır. Bölge, bir şehrin birkaç mahallesi olarak algılanabildiği gibi, birkaç şehrin hatta birkaç ülkenin ortasında bulunan bir yer de olabilmekteydi. Bununla birlikte, coğrafi mekân olarak türetilen yeni tanımlarla bu sorun aşılırmaya çalışılırken, gözetilen ortak payda, bölgenin sosyal ve ekonomik bir değerinin olmasıdır.¹⁴² Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi, bölgesel büyümenin ihracat ile sağlanacağını savunurken, bölgeden diğer bölgelere yapılan ihracatın durumu bölgenin gelirindeki değişimi belirlemektedir.¹⁴³ Bu ön kabul üzerine ele alınan bir bölge için Keynesyen bölgesel kalkınma modelinin amaçları şu şekilde sıralanabilir:¹⁴⁴

- Ülkenin ekonomik gelişmişliğinin sürdürülebilmesi için gerekli olan sermaye birikimini sağlamak,
- Sosyo-ekonomik gelişme sürecinin sağlıklı ve yeknesak yürümesini sağlamak,
- Ülke kaynaklarını optimum kullanabilmek,
- Ulusal ve bölgesel ölçekte dengeli ve sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirebilmek,
- Geri kalmış bölgelerde gelişme düzeyini yükseltmek.

Keynesyen ihracat temelli teori büyümeyi sadece bölge dışına yapılan ihracatla değil, Keynesyen gelir çoğaltanının etkisiyle birlikte ihracatın neden olduğu yerel mallara olan talepten de kaynaklanmaktadır. Wilbur Thompson'un bu modele paralel olarak ortaya koyduğu düşünceye göre bir şehrin gelişimi birkaç aşamada gerçekleşmektedir. İlk olarak, yerel ekonomilerde tek bir sanayi firması hâkim durumdayken, ihracatta uzmanlaşma ve artış gerçekleşmektedir. İkinci aşamada ihracattaki artışın etkisiyle şirketler birleşerek büyümekte ve yeni holding ve şirket toplulukları aracılığı ile ihracat yapılmaktadır. Üçüncü aşamada ise yerel hizmet sektöründeki büyüme ile ekonomi gelişmeye devam eder ve kent finans merkezi

¹⁴¹ Aktakas, s.30.

¹⁴² Karaçay Çakmak ve Erden, s.79.

¹⁴³ Mustafa Ildırar, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.48.

¹⁴⁴ Karaçay Çakmak ve Erden, s.80.

haline gelir. Büyümeye devam eden şehirler dördüncü aşamaya ulaşırlar ve artık metropol haline gelirler. Elit aşama olarak açıklanan beşinci aşamada ise, uzmanlaşmış kentler, artık birer uluslararası merkez haline gelmektedirler.

Bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesine yoğunlaşılana¹⁴⁵ Keynesyen bölgesel kalkınma modelinde rasyonelliktir esastır. Buna göre varsayılan ortam, değişkenlerin ve ilişkilerin tanımlanabildiği, açıklanabildiği ve akılcılığın geçerli olduğu bir ortamdır.¹⁴⁶ Bölgelerin kendilerine has dinamik ve potansiyelleri dikkate alınmamıştır. Böyle bir ortamda tüm bölgeler için standart bir gelişim seyri öngörülmektedir. Merkezi yönetim anlayışına inanan Keynesyen modelin bir diğer özelliği olarak büyük ölçekli işletmelere dayanmasıdır. Bu model, dönemi içinde başarılı sonuçlar almasına rağmen¹⁴⁷ verimlilik artışı ve kendi kendine beslenen büyümede başarılı olamamıştır.¹⁴⁸

Az gelişmiş bölgelerdeki kısmi başarılarına rağmen Keynesyen bölgesel kalkınma modelinin popülerliğini yitirme nedenleri kısaca şöyle sayılabilir:¹⁴⁹

- Bölgeler arasındaki eşitsizliğin giderilmesindeki başarısızlığı
- 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik bunalımın, finansman olanaklarını zayıflatması
- Kitle üretim ve kitle tüketime dayanan Fordist¹⁵⁰ sistemine cevap veren Keynesyen ekonomik modelin post-fordist üretim sistemine geçilmesiyle anlamsız kalması
- Küreselleşmenin ulus-devlet sistemi ve ulusal kalkınma yerine küresel kalkınma anlayışını getirmesi

¹⁴⁵ Murat Kara, **Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları**, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara 2008, s.44.

¹⁴⁶ Karaçay Çakmak ve Erden, s.80.

¹⁴⁷ M. Çelik, s.10.

¹⁴⁸ Aktakas, s.31.

¹⁴⁹ Karaçay Çakmak ve Erden, s.81.

¹⁵⁰ Standartlaştırılmış kitlesel üretim

2.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Modeli

Bölgenin hem içsel hem dışsal dengeyi sağlamasının gözetildiği yani hem bölge içinde hem de bölgelerarası dengeli büyümenin yer aldığı neo-klasik bölgesel kalkınma modelinde ekonominin yanında sosyal, kültürel ve kurumsal faktörler de eşitsizliğin nedenleri arasında gösterilmektedir.¹⁵¹ Neo-Klasik Bölgesel Kalkınma Modeli ile ilgili detaylı bilgi için bakınız.¹⁵²

Bu anlayışta devlet mekanizması, doğrudan müdahale araçlarından ziyade aşağıdaki araçlara başvurmaktadır:¹⁵³

- Devlet borç, hibe ve sübvansiyondan vazgececektir
- Özel şirketler teşvik edilecektir
- Bürokratik engeller ortadan kaldırılacaktır
- Girişimcilere gerekli bilgiler ve yatırım koşulları sağlanacaktır
- Piyasa kuralları eksiksiz uygulanacaktır

2.1.3. Merkezi Yer (Alan) Teorisi

İlk olarak 1933 yılında Christaller tarafından ortaya konulan Merkezi Yer Teorisi, yerleşmeleri konu edinen bir çalışma alanının ürünüdür. İktisadi anlamda ise üretim faktörlerinin, hizmetlerin ve sanayi sektörünün optimal dağılımının mekânsal analizi söz konusudur.¹⁵⁴ Bu teoride merkez ve çevresi sistemli bir yapı içindedir. Merkezden çevreye mal ve hizmet arzı olurken çevreden de merkeze nakit akışı sağlanacaktır. Von Thünen, Christaller ve Lösch gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Merkezi yer teorisi ile Şehirlerin merkezileşme sistematiğine

¹⁵¹ Tüylüoğlu ve Karakaş, s.197.

¹⁵² Aktakas, ss.31-33.

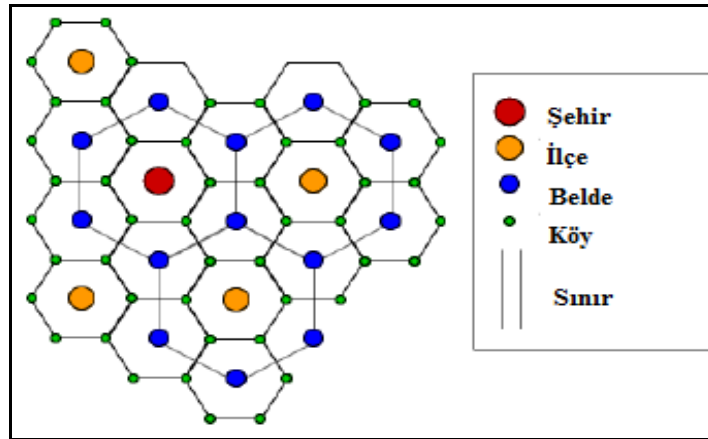
¹⁵³ M. Çelik, s.11.

¹⁵⁴ Sinan Zeyneloğlu ve Vedia Dökmeci, “Türkiye’de Yerleşim Birimlerinin Büyüklük Dağılımı ve Merkezî Yerlerin Nüfuslarındaki Değişim”, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, ss.106-107.

dayanarak şehrin içinde şehre bağlı fakat kendi etki alanına sahip bağlı bölgeler ifade edilmektedir.¹⁵⁵ Teorinin şematik anlatımı Şekil 3'te görülmektedir.

Merkezi yer teorisinde üç temel argüman bulunmaktadır. Birinci argüman olarak yerleşim yerinin çevresi düz ve homojen kabul edilmektedir. Böylece ekonomik faktörler diledikleri serbesti içerisinde hareket edebilmektedirler. İkinci argüman, tüketiciler için, mal ve hizmet alımlarında kendilerine en yakın merkezi tercih edecekleri ön kabulüdür. Son olarak, eşik satın alma gücü, mal veya hizmetin arz eğrisini belirleyecektir.¹⁵⁶ Bu açıklamalardan anlaşılabacağı üzerine teoride yerleşmelerin aynı tür olduğu, benzer özelliklere sahip alanlarda kurulduğu, yerleşme alanının verimli ve kesintisiz bir yer olduğu kabul edilmektedir.¹⁵⁷

Şekil 3: Christaller 'in Merkezi Yer Teorisi

Kaynak: Özgür, **Yerleşme Coğrafyasına Giriş**, Ankara Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Ankara, 2010, s.40.

Merkezi Yer Teorisini ortaya koyan Christaller, merkezde yer alan yerleşim biriminin içinde bulunduğu bölgedeki fonksiyonunu ortaya koymuştur. Bu teoride kırsal çevrelerinin merkezi konumunda olan bütün yerleşmeler şehir olarak kabul

¹⁵⁵ Ertuğrul Murat Özgür, **Yerleşme Coğrafyasına Giriş**, Ankara Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Ankara 2010, s.38.

¹⁵⁶ Aktakas, s.33.

¹⁵⁷ Özgür, s.39.

edilmektedir. Bu şehrin merkez konumunda olduğu bölge ise “tamamlayıcı bölge” olarak adlandırılmaktadır.¹⁵⁸ Söz konusu tamamlayıcı bölgedeki ekonomik birlikler, mal ve hizmet taleplerini merkezden karşılamaktadırlar. Merkez çevresinde yer alan kırsal alanlarla sürekli olarak iletişim halinde olduğundan, çevresindeki kırsal alanla bir bütünlük içindedir.

Bu yaklaşımın piyasaları açık şekilde modellemeyişi, piyasalar arasındaki etkileşimi göz ardı etmesi gibi olumsuz yönleri ve eksik rekabet koşullarının bulunması Merkezi Yer Teorisinin zayıf yönleri olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bu teori bir sınıflandırma şeması hazırlamak veya verileri düzenlemek, analiz etmek için bir yöntem olarak kullanılmaktadır.¹⁵⁹ Ülkemizde bulunan Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2010-2013 yıllarını kapsayan programda kentlerin kademelenmesi Merkezi Yerler Kuramına göre yapılmıştır. Antalya, Isparta ve Burdur illerini kapsayacak şekilde hazırlanan programda, bu illerin yerleşim yapılarının analizinde söz konusu kuramdan yararlanılmıştır. Bu kuram çerçevesinde nüfusu 2.000’den küçük yerler Kırsal Yerleşme, 2.000 ile 10.000 arasında olan yerler Küçük Yerleşim Merkezi, 10.000 ile 20.000 arasındaki yerleşim yerleri Küçük Şehir Merkezi, 20.000 ile 100.000 arasında olanlar Orta Büyüklükteki Şehir Merkezi, 100.000 ile 500.000 bin arasındaki yerler Büyük Şehir Merkezi, 500.000’den yüksek olanlar ise metropol olarak adlandırılmış ve kademelenmiştir. Program metninin ilgili kısmında, 2009 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Antalya’da 2 adet Küçük Yerleşme Merkezi, 3 adet Küçük Şehir Merkezi, 10 adet Orta Büyüklükteki Şehir Merkezi ve 3 adet Büyük Şehir Merkezi bulunmaktadır. Bir diğer il olan Isparta’da ise 5 adet Küçük Yerleşme Merkezi, 4 adet Küçük Şehir Merkezi, 1 adet Orta Büyüklükteki Şehir Merkezi ve 1 adet Büyük Şehir Merkezi kademelenmiştir. Burdur’da ise 5 adet Küçük Yerleşme Merkezi, 3

¹⁵⁸ Döndü Üçeçam ve Selçuk Hayli, “Kadirli’nin Etki Sahası ve Merkezi Yer olarak Önemi”, Geleneksel 6. Aşık Feymani Şenlikleri, **Osmaniye Folkloru ve Halk Kültürü Sempozyumu**, 4 Ocak 2003, Osmaniye, s.3.

¹⁵⁹ Ebru Arıcıoğlu, “İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram “Mekân””, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 22, Sayı: 81, s.32.

adet Küçük Şehir Merkezi ve 3 adet Orta Büyüklükteki Şehir Merkezine sahip bir yapıda kademelenmiştir.¹⁶⁰

Merkezi yer teorisi, gerçek dünyaya uzak varsayımları nedeniyle bölgesel büyüme hedefine uzak kalan, ekonomik faaliyetlerin bölgesel dağılımını açıklamakta kullanılan teorik bir düşünce olarak kalmıştır.¹⁶¹

1950 ve 1960'lı yıllar arasını kapsayan süreçte uygulanan bu yaklaşımlarda bölgelerin kendi koşulları göz ardı edilmiş, tüm bölgeler için aynı düzeyde büyüme öngörülmüştür. Eski Bölgesel Kalkınma Teorileri'nde merkezi yönetim, merkezi plan ve politikalar ön plana çıkmıştır. Bu da yerel politikaların oluşmasını ve yönetişim odaklı bir yönetim anlayışının oluşmasını geciktirmiştir.

2.2. YENİ BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİLERİ

Küreselleşmenin etkisi, yerelleşmenin önem kazanması, birçok ülkenin ekonomik bunalımdan etkilenmesi ve Keynesyen temelli yaklaşımların gelir dengesini sağlama konusunda yetersiz kalması gibi nedenlerden dolayı Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmuştur.¹⁶² Küreselleşmenin etkisi ve yerelleşme kavramının önem kazanmasıyla Yeni Kalkınma Politikalarında temel anlayışın değiştiği söylenebilir. Eski Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarında amaçlanan bölgeler arası gelişmişlik dengesini sağlamak ve gelişmemiş bölgelerin kalkındırılması düşüncesinin yanında bölgelerin kendi içinde de kırsal ve kentsel alanlar arasında gelişmişlik farkının en aza indirilmesi, bölgelerin küresel rekabet ortamına uyum sağlaması ve bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi vurgulanmıştır.¹⁶³

¹⁶⁰ Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, **Antalya, Isparta ve Burdur Bölge Planı 2010-2013**, www.kalkinma.gov.tr, (22.09.2012), ss.110-112.

¹⁶¹ Aktakas, s.34.

¹⁶² Soyak, s171.

¹⁶³ Naci Akın, "Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi-TEPAV, Ankara, 2006, s.295.

2.2.1. Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı

Kısa dönemli faydalar üzerinde yoğunlaşan eski bölgesel kalkınma modellerinde öngörülen merkezden planlama ve bölgenin içsel dinamiklerin göz ardı edilmesi yeni yaklaşım arayışlarına neden olmuştur.¹⁶⁴ Bu yaklaşımlardan biri olan endojen bölgesel kalkınma yaklaşımında öngörülen, durağan bir sürece giren gelişmiş ülkenin içsel faktörlerle yeniden büyüme sürecine girebileceğidir.¹⁶⁵ Bu içsel faktörler, bölgenin yerel kimliği ile bölgedeki kolektif üretim unsurlarının bütünleştiği bir alanda yer alırlar.¹⁶⁶ Bu alanda, merkezi ve güdümlü bir kalkınma yerine, kendiliğinden ve yerel girişimlere dayalı bir kalkınma planı öngören endojen bölgesel kalkınma yaklaşımının temel amacı şu şekilde söylenebilir.¹⁶⁷

- Bölgelerin kendi kaynaklarına dayanarak bölgesel refah sağlayan potansiyelleri açığa çıkarmak,
- Bölgelerin kendi kalkınma süreçlerinin öznelere olmalarını sağlamak.

Bu süreçte özellikle vurgulanan gelişim unsurları, yerel aktörler, teknolojik gelişme, yaratıcılık ve sürekli öğrenme kapasitesi gibi yenilikçi kavramlar olmakla birlikte, her bölgenin kendine has bir planlamasının olacağının altı çizilmiş ve aşağıdaki üç mekanizmanın işletilmesinin bu modelde şart olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸

- Yerel birimlerin ve kendi aralarındaki etkileşimlerinin tetiklediği yenilikçi mekanizma
- Kolektif kimlik ve ortak aklı besleyen kültürel entegrasyon mekanizması
- Yeniden üretim mekanizması

¹⁶⁴ Murat Çetin, “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, Ocak - Haziran 2005, (Endojen), s.1; Aktakas, ss.34-35.

¹⁶⁵ Tüylüoğlu ve Karakaş, s.198; Kara, s.49.

¹⁶⁶ Murat Çetin, “Bölgesel Üretim Sistemleri: Endojen Kalkınma Odaklı Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 4, 2007, (Bölgesel Üretim), s.270.

¹⁶⁷ Olcay Çolak, **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyumunun Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Balıkesir, 2009, s.14.

¹⁶⁸ Karaçay Çakmak ve Erden, s.83.

Bu üç mekanizmanın geliştirilmesine neden olan sav, bir bölgede var olan aktörlerin, kaynakların ve kurumların birbirleriyle farklı düzeylerde organize oldukları anlayışına dayanmaktadır.¹⁶⁹ Zaten endojen bölgesel kalkınma yaklaşımının dayandığı esas, yerel ve bölgesel aktörlerin ve dinamiklerin kalkınma sürecinin her aşamasına aktif olarak katılımının sağlanmasıdır.¹⁷⁰ Bölgesel kaynakların kullanıldığı, bölgesel aktörlerin ve bölgesel dinamiklerin bir arada olup gerekli paylaşımın ve işbirliğinin sağlandığı bir kalkınma yaklaşımı hem bölgenin potansiyelinin daha etkin kullanımını sağlayacak hem de kalkınma politikalarının başarısını daha da arttıracaktır.

Bu modelde bir bölgede mevcut bulunan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların ve potansiyellerin kullanılması yoluyla bölgesel gelişme sağlanabilir. Bu süreçte bölgesel aktörlerin koordinasyonu ile başarılı bölgesel kalkınma gerçekleştirilmiş olacaktır. Bölgenin sahip olduğu potansiyellerin ve iç dinamiklerin en iyi şekilde değerlendirilerek, aktörlerin katılımıyla gerçekleştirilen örneklerden biri İsveç'te uygulanmış bir projedir. Proje İsveç'te bir köy okulu, turizm kurumu ve ekonomik yönden güçlü bir firmanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Geçmişte endüstriyel yönden önemli gelişme göstermiş, fakat daha sonra durgunluk sürecine girmiş bir köyün tekrar eski canlılığına kavuşturulması hedeflenmiştir.¹⁷¹ Bir diğer örnek proje ise, İtalya'nın Marce bölgesinde uygulanmıştır. Yerel halkın kendi çabalarıyla tuttıkları balıkların depolanması ve donmuş balık mamullerinin üretildiği bir yerel işletme kurulmuş ve 200 kişiye iş imkânı sunulmuştur.¹⁷² Bölgenin sahip olduğu önemli bir kaynak olan balıkçılık, proje ile hem geliştirilmiş hem de yörede ek istihdam olanağı sağlamıştır.

Model, geri kalmış bölgelerin içsel faktörleri yeterince geliştiremezse bölgesel eşitsizliğin daha da artacağı uyarısında bulunmaktadır.¹⁷³ Nitekim Endojen

¹⁶⁹ Aktakas, s.37; M. Çetin, Endojen, s.4.

¹⁷⁰ Bahar Burtan Doğan, "Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl:2011/2, Sayı: 22, s. 58.

¹⁷¹ Muhammet Kösecik ve Yaman Koçak, "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar", **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt: 2, Mart 2004, s.10.

¹⁷² Kösecik ve Koçak, s.10.

¹⁷³ Tüylüoğlu ve Karakaş, s.200.

bölgesel kalkınma modeli, gelişmekte olan ülkelerde hatta gelişmiş ülkelerin az gelişmiş bölgelerinde uygulama alanı bulamamış, devletin bölgesel kalkınma sürecindeki rolü yeniden gündeme gelmek durumunda kalmıştır.¹⁷⁴ Bu yeni rol, Keynesyen anlayıştan tamamen farklı olarak, “*yerel ekonomiyi küresel ekonominin ihtiyacına göre uyarlayan*” bir devlet yaklaşımını içermektedir.¹⁷⁵ Aşağıda, bu yaklaşımı yansıtan idari oluşumlar açıklanmaktadır.

2.2.2. Cazibe Merkezi Modelleri (Attraction Modeli)

Bölgesel ve yerel potansiyellerin vurgulandığı Yeni Kalkınma Yaklaşımlarından biri olan Cazibe (Çekim) Merkezi Modelleri Yaklaşımı, yerleşim birimlerinin sahip oldukları çeşitli üretim faktörlerini ve potansiyelleri gelişme sürecinde daha verimli halde kullanmak amacıyla kapasiteli girişimcilerin ve kaliteli iş gücünün bu yerleşim alanlarına çekilmesi üzerinde durmaktadır. Küreselleşme ile birlikte rekabet edebilirliğin de ön plana çıkması¹⁷⁶ ile bölgesel düzeyde yenilikçi ve gelişmeye açık kuruluşlar önemli bir unsur haline gelmiştir.¹⁷⁷ Bölgesel/yerel potansiyel kaynakların kalkınma sürecinde daha verimli kullanılabilmesi için sermayenin yanı sıra sürekli gelişen üretim faktörlerine uyum sağlayabilecek kuruluşların bu merkezlere çekilmesi gerekmektedir.¹⁷⁸ Bu süreçte gerek merkezi yönetim gerekse yerel idarelerce yapılacak detaylı planlamalar ile buraları üreticilere ve kaliteli iş gücüne tercih ettirecek program ve politikaların uygulanması gerekir.¹⁷⁹ Bu bağlamda girişimci ruhlu insanların ve yetenekli iş gücünün yerleşim birimlerine

¹⁷⁴ M. Çelik, s.11.

¹⁷⁵ Karaçay Çakmak ve Erden, s.83.

¹⁷⁶ Kara, ss.9-10.

¹⁷⁷ Mesut Karaöz ve Mesut Albeni, “Ekonomik Kalkınma ve Modern Yenilik Teorisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.8, S.3, 2003, s.31.

¹⁷⁸ N.Öğuzhan Altay, “Nazif Çatık ve Aydanur Gacaner, Ege Bölgesinin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir Mi?”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt I, Mart 2004, s.20.

¹⁷⁹ Hüseyin Gül, “Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt: 1, Yıl: 2004, ss.201-202.

ilgisi çekilmiş olacak, bunların yanında gerekli teşvik ve desteklerin sağlanması ile birlikte ekonomik canlılık sağlanacaktır.¹⁸⁰

Günden güne gelişen teknoloji, üretim araçlarındaki değişmeler, tüketici taleplerindeki çeşitlilik ve bunların yanında gerekli alt yapı yatırımlarının büyük önem taşıdığı cazibe merkezi uygulamalarında¹⁸¹, kurulacak bölgesel kalkınma ajansları, organize sanayi bölgeleri, teknoloji merkezleri ve iş dünyasının teknik, haberleşme, ulaşım, dinlenme, finans hizmetleri gibi ihtiyaçlarını bir arada karşılayabilecekleri geniş sanayi alanlarının çoğalması ile bölgesel ve yerel dinamikler kalkınma yaklaşımlarının yeni itici güçleri olarak önemli hale gelmişlerdir.¹⁸²

Bölgesel/Yerel kalkınmada yeni yaklaşımların itici güçlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

2.2.2.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları

1980’li yıllardan itibaren kalkınma yaklaşımlarının devlet desteği olmadan gerçekleşmeyeceği üzerinde fikir birliğine varılmıştır.¹⁸³ Ancak bölgesel/yerel dinamiklerin kalkınma sürecindeki artan önemi ve bölgenin ekonomik kalkınmada odak noktası olduğu düşüncesi bölgesel politikalarda kurumlaşmayı gerektirmiştir. Merkeze bağlı bürokratik yapılanmalar yerine, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla bölgede ekonomiyi canlandırmak ve sosyal koşulları geliştirmek üzere yarı-özerk kurumlar ön plana çıkmıştır.¹⁸⁴ Böylece gelişen yeni anlayışta devlet, piyasa ile uzlaşma yoluna gitmekte ve aracı rolüne bürünmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, böyle bir anlayışın sonucu geliştirilen, aracı ve sürükleyici kurumlardır.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Gizem Türkgenci, “Türkiye Serbest Bölgelerinin Kalkınmaya Etkisi”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 34, s.51.

¹⁸¹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000, ss.164-165.

¹⁸² Altay, Çatık ve Gacaner, ss.19-20.

¹⁸³ Çelik, s.13.

¹⁸⁴ Elife Akiş, Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 44, Yıl: 2011, ss.244-245.

¹⁸⁵ Tutar ve Demiral, s.65.

Daha yalın bir ifadeyle, endojen yaklaşımın az gelişmiş bölgeler aleyhine işlemesi, az gelişmiş bölgelerin rekabet gücünü artıracak yeni stratejilerin araştırılmasını gerektirmiştir.¹⁸⁶ Bulundukları ülkenin idari, kültürel ve ekonomik yapısı sebebiyle işlevlerinde ve oluşumlarında farklılıklar görülse de, kalkınma ajansları genel anlamda hizmetin halka götürülmesi, kalifiye personelin kolayca çekilmesi ve uzun dönem stratejiler oluşturmak prensiplerini içeren yapılarda olmak meylindedirler.¹⁸⁷ Bölgesel kalkınma ajanslarının yapısal ortak özellikleri için şunları söylemek mümkündür:

- Merkezi yönetim teşkilatlanması dışında, bağımsız bir idari yapıya sahiptirler,
- Sınırları çizilmiş bir bölgede yetkilidirler,
- Bölgenin girişimcilik ve yenilikçi dinamiklerini açığa çıkarmak, emek sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Bölgenin sektörel veya genel kalkınmadaki sorun alanlarını belirler ve çözüm üretirler,
- Faaliyetleri kamu ve/veya özel sektör finansman desteğine dayanmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarını kurucuları bakımından dört sınıfa ayırmak mümkündür. Bunlar Merkezi Yönetimler Tarafından kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler tarafından kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel ve Bölgesel yönetimler tarafından kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları ve kamu/özel ortaklıklarıyla kurulmuş Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır.¹⁸⁸ Farklı yapılanma içerisinde olabilmelerine karşın Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ortak hedeflerini şöyle sıralamak mümkündür:¹⁸⁹

- Belirli bir bölgenin ekonomik kalkınması,
- Uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması,
- Bölgenin çekim merkezi haline gelmesini sağlamak,
- Bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlamak,
- Bölgesel gelişme stratejilerinin uygulanması,
- Yerel ve bölgesel girişimciliği desteklemek,

¹⁸⁶ Çelik, s.15.

¹⁸⁷ Kaya, s.104.

¹⁸⁸ Çelik, s.117; Hasanoğlu ve Aliyev, s.90.

¹⁸⁹ Aktakas, ss.41-42; Tutar ve Demiral, ss.69-70.

- Özel sektörün yakın geleceği için yerel/bölgesel çözümler araştırma,
- Bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama,
- Rekabete dayanan bir iş çevresinin oluşturulması,
- Dünya kalitesinde işgücü yetiştirilmesi,
- Çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesi,

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bölgeye ait stratejik planlama oluşturmada koordinasyon görevini yerine getireceği aktörler ise belediyeler, üniversiteler, yerel idari kuruluşlar ve diğer sivil toplum kuruluşlarıdır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının faaliyetleri bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek, bölgeye yeni yatırım gelmesini sağlamak, girişimcilere kapasite artırıcı eğitim hizmetleri vermek ve uluslararası işbirliği çalışmalarında bulunmak olarak sıralanabilir. 1990’lardan itibaren bilgi toplumuna dayanan, yeniliklere açık bir rekabet ön plana çıkmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarından bu hedefe yönelik eylemleri sağlamaya yönelik çaba beklenmektedir. Türkiye AB’ye katılma süreciyle teşvik sistemine dayanan bölgesel politikalar yerine, sermaye, özel sektör ve bölgesel rekabetin esas alındığı uygulamalara yönelmiştir.¹⁹⁰ Türkiye’de kalkınma ajanslarının kuruluşu ile ilgili olan 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” da kalkınma ajanslarının kuruluş sebepleri “Amaç ve kapsam” başlıklı 1 inci maddede şöyle sayılmaktadır:

- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek,
- Ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak.

¹⁹⁰ Akiş, s.249.

2.2.2.2. Bilim Parkları ve Teknoparklar

Kırsal kalkınma, teknolojik gelişimin karşısında hem süreci başarıya götürecek yeni fırsatlara kavuşmuş, hem de bölgeler arasındaki eşitsizliği artıracak faktörlerin etkisi altına girmiştir. Çünkü küreselleşmenin dizayn ettiği yeni endüstri profilinde teknolojinin üretimi ve geliştirilmesi, tek başına geçerli bir kalkınma faktörü olarak rol oynayabilmektedir.¹⁹¹ Yeni teknolojik gelişmelere uygun işletmelerin kurulması ve var olan işletmelerinde bu gelişmelere uyum sağlamasına yönelik uygulamalarda bilim parkları etkili olmuşlardır. Bilim parkları ve teknoparklar, bu anlamda bölgesel kalkınmanın anahtarı durumundaki özel alanlardır. Bilim parklarında ve teknoparklarda yaratılan sinerji, buralara tanınan bazı ayrıcalıklarla birleşerek daha verimli bir üretim sürecinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Burada bilimsel ve teknolojik enformasyon paylaşmakta ve üretim sürecine katılmaktadır.¹⁹² Bilim parkları ve teknoparklar, ekonomik ve sosyal şartlara göre her bölgede farklı idari yapılanma içerisinde olabilirler.¹⁹³ Burada yaratılan sinerjinin en önemli sonucu, yaratıcı insan gücünün harekete geçirilmesine yardımcı olmasıdır.¹⁹⁴ Böylece ülkenin sanayinin küresel rekabet edebilecek yapıya kavuşması hedeflenmektedir.¹⁹⁵

Bu merkezler, bilim parkı, teknokent ya da araştırma parkı gibi muhtelif isimler alabilmektedirler.¹⁹⁶ Teknoloji merkezleri ise genel bir hitap şekli olarak kullanılabilecek bir terim olarak düşünülebilir. Buna göre teknoloji merkezlerinin işlevleri şu şekilde sıralanabilir:¹⁹⁷

¹⁹¹ Murat Kemal Keleş ve Mustafa Zihni Tunca, “Türkiye’deki Teknokentlerin Mevcut Durumun İncelenmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2010/1, Sayı: 11, s.2.

¹⁹² Çetin, Bölgesel Üretim, s.272.

¹⁹³ Aktakas, s.43.

¹⁹⁴ A. Cüneyt Çetin, “Teknolojide Yeni Bir Ufuk: Teknoparklar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1997, Sayı: 2, s.209.

¹⁹⁵ Murat Çetin ve Mehmet Kara, “Bir Kalkınma Aracı Olarak “Organize Sanayi Bölgeleri”: Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:31, Temmuz- Aralık 2008, s.66.

¹⁹⁶ Keleş ve Tunca, s.3.

¹⁹⁷ M. Çetin, (Bölgesel Üretim), ss.271-272.

- KOBİ’lerin rekabet gücünü geliştirmek,
- Ar-ge ağırlıklı faaliyetlerle yerel/bölgesel ekonominin yapılanmasını sağlamak,
- Özellikle sanayinin gerilediği bölgelerde ürün ve süreç yeniliğinin oluşmasına yardım ederek yerel sanayinin canlanmasını ve modernizasyonunu teşvik etmek,
- İleri teknoloji ve yenilikler için gerekli altyapının oluşturulmasını sağlamak,
- İleri teknoloji firmalarının oluşması ve gelişmesini teşvik etmek,
- Teknoloji transferine katkı sağlamak,
- Yeni iş fırsatları yaratmak,
- Ekonomik verimliliği artırmak,
- Eğitim imkânlarını artırmak ve kullanmak,
- Yörenin/bölgenin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmek.

Bu merkezler dört model kapsamında ortaya çıkarak faaliyet göstermektedir:

Bunlardan büyük “*teknopole*”ler, kamu araştırmaları ve yabancı sermaye için merkezi yönetimce oluşturulan büyük merkezlerdir. Üniversite ile ilişkili olan bilim parkları ise, bölgesel veya metropoller düzeyinde, üniversite çıkışlı firmaların çoğalmasına yönelik kurulan merkezlerdir. Bir diğer model, KOBİ’ler için kuluçka merkezi görevi gören ve ileri teknoloji yatırımlar için cazip olan, yerel yada bölgesel yönetimlerce kurulmuş bağımsız teknoloji parklarıdır. Söz konusu modellerden sonuncusu ise, KOBİ’lere mekân sağlayan komplekslerden oluşan kuluçka merkezleridir.¹⁹⁸

Buralarda, endüstriyel teşebbüs için sermaye desteğinden yoksun genç ve yetenekli insanlara sağlanan altyapı ile bu işlevlerin yerine getirilebilmesi beklenmektedir.¹⁹⁹ Bu amaca uygun olarak teknoloji merkezleri daha ziyade üniversite kampüslerinde konuşlandırılmaktadır. Böylece üniversitelerin teknik ve akademik imkânlarını kullanma fırsatı sunulmakta, üniversite-sanayi ilişkisinde somut bir işbirliği sağlanmakta, firmalar ve pazar arasında bilgi akışı özendirilmektedir.²⁰⁰ Bu imkân karşısında beklenen, buradaki faaliyetlerin bölgeye

¹⁹⁸ Kara, s.87.

¹⁹⁹ C. Çetin, s.210.

²⁰⁰ Kara, s.87; C. Çetin, s.211; Keleş ve Tunca; s.4.

ve ulusal ekonomiye doğrudan katkı sağlamasıdır. Buna göre teknoloji merkezlerinin kuruluş amaçları arasında şunları saymak mümkündür.²⁰¹

- Bulunduğu bölge ya da şehrin canlandırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması
- İleri teknoloji ürünleri ile yüksek teknoloji kullanan sektörlerde istihdam artışının sağlanması
- Teknoloji kökenli küçük işletmelerin ortaya çıkarılması ve gelişimlerinin teşvik edilmesi
- Yerel yönetimlerde teknolojinin etkin kullanımının sağlanması
- Bölgesel kaynaklar ile bölgenin araştırma kapasitesi ve yükseköğretim kurumları arasında aktif ilişkiler kurulması
- Yerel sanayinin canlandırılması ve modernizasyonu

Türkiye’de teknoloji merkezleri kurulması hususunda yasal mevzuat 2001 tarihinde çıkartılan 4691 sayılı ‘Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’ ve 2002 tarihli ‘Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği’ ile düzenlenmiştir.²⁰² Eylül 2011 tarihi itibarıyla Türkiye’de 43 adet teknoloji merkezinde 1.746 firma faaliyet göstermektedir.²⁰³ Bu merkezler; 6 adedi Ankara’da, 5 adedi İstanbul’da, 4 adedi Kocaeli’nde olmak üzere, İzmir, Konya, Antalya, Kayseri, Trabzon, Adana, Erzurum, Mersin, Isparta, Gaziantep, Eskişehir, Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun, Malatya, Urfa, Düzce, Çanakkale, Kahramanmaraş ve Tekirdağ illerinde bulunmaktadır.

2.2.2.3. Organize Sanayi Bölgeleri

Bölgesel kalkınma ajansları, teknoparklar ve bilim parkları gibi organize sanayi bölgeleri de belli bir alanda bir kümelenme ile gelişimin gerçekleşmesini öngörmektedir. Kümelenme yaklaşımı, en sade haliyle, bölgede yer alan ve birbirleriyle girdi-çıkı ilişkisi bulunan üreticileri koordine ederek, üretilen katma

²⁰¹ Aktakas, s.44.

²⁰² Keleş ve Tunca, s.6.

²⁰³ Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü, <http://sagm.sanayi.gov.tr/DocumentList.aspx?catID=247&lng=tr>, (17.11.2011).

değerin bölgede kalmasını amaçlamaktadır.²⁰⁴ Sistemin işleyişi, coğrafi yakınlık esas alınarak, aynı bölgede yer alan sektör aktörlerinin bir alanda yığılmaları ile gerçekleşir. Bu şekilde piyasa hareketleri bölge içerisinde katma değer yaratarak bölge refahına katkıda bulunacaklardır. Kümelenme yaklaşımının başarıya ulaşması için gerekli olan unsurlar şöyle sıralanabilir:²⁰⁵

- Yerel oyuncu sayısının yeterliliği
- Yerelde yönetim prensiplerinin uygulanma düzeyi
- Hem yerel hem ulusal düzeyde ilgi gruplarının geliştirdikleri işbirliği ve ortaklıklar
- Yerel kaynakların ortak bir havuzda harekete geçirilmesi

Şüphesiz bu planlamalar, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler açısından başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi beklenemez pratiklerdir. Nitekim yeni bölgecilik anlayışını temsil eden yaklaşımlarda devletin rolü, gelişmekte olan ülkelerde daha dolaysız bir şekilde sürece katılması şekline bürünmüştür.²⁰⁶ Organize Sanayi Bölgelerinde de görülen bu yaklaşımdır. Hatta ilk Organize Sanayi Bölgeleri ile amaçlanan, özel sektörün kar edebilmesi için devletin altyapısını hazırladığı fiziksel mekânlarda faaliyet sürdürmeleridir.²⁰⁷ Buna göre planlı kalkınmanın bir gereği olarak değerlendirilen Organize Sanayi Bölgelerinin tanımı için aşağıdaki özelliklerden bahsetmek mümkündür.²⁰⁸

- Sınırları tasdikli arazi parçalarında mal ve hizmet üretmeleri
- Gerekli alt yapı ve donanım hizmetlerinin sanayi için devlet tarafından tahsis edilmesi
- Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak
- Kentleşmeyi yönlendirmek ve çevre sorunlarını önlemek amacıyla kurulmaları
- Bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanma yolunda teşvik edilmeleri

²⁰⁴Meral Sayın, “Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP- Gidem Projesi”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, s.349.

²⁰⁵ Sayın, s.356.

²⁰⁶ Karaçay Çakmak ve Erden, s.84.

²⁰⁷ M. Çetin ve Kara, s.52.

²⁰⁸ Aktakas, s.45.

- İmalat sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmelerini ve geliştirilmelerini sağlama misyonu taşımaları
- Tip ve organizasyon olarak farklılık gösterebilmeleri
- Yargı ve yetki hakkını elinde bulunduran tek otorite tarafından yönetilmeleri

Sanayi bölgelerinin mekânsal olarak sanayi büyüklüğüne göre düzenlenmesi ile oluşturulan organize sanayi bölgeleri, büyük ve küçük olmak üzere iki bölüme ayrılabilirler.²⁰⁹ Organize Sanayi Bölgeleri, aşağıdaki yollarla kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar:²¹⁰

- Çevreye duyarlı bir kentleşme ile bölgenin sanayileşmenin yol açtığı olumsuzluklardan korunması
- Verimli bir üretim için gereken kamu hizmetlerinin girişimcilere ulaştırılması
- Benzer iş kolunda faaliyet gösteren işletmelerin aynı yerleşke içerisinde bulunmaları sonucu sinerji ve verimlilik yaratılması

Organize Sanayi Bölgelerinin bir diğer avantajı, yerel sermaye birikimini sağladığı gibi, sanayinin yerelleşmesine de katkı sağlamasıdır.²¹¹ Bununla beraber, Organize Sanayi Bölgelerinin bazı olumsuzluklara neden olabileceği de dile getirilmektedir. Öncelikli olarak çevre kirliliğinin baş nedeninin kötü yönetilen bir sanayi sahası olacağı gerçeğinden hareketle, hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği gibi problemler yaşanabilecektir.²¹² Çevreye verilebilecek zararın en aza indirilmesi için çevre yönetimi konusu önem taşırken, çevre yatırımlarının daha planlı ve etkin şekilde oluşturulması gerekmektedir.²¹³

Bu yaklaşımlardan farklı olarak, 1990'ların sonlarında Krugman, Fujita ve Venables gibi düşünürlerce geliştirilen yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı, farklı

²⁰⁹Kaya, s.52.

²¹⁰Çağlar Esen “Türkiye’de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, s.312.

²¹¹Kaya, s.52.

²¹²Aktakas, s.46.

²¹³Mehmet Cansız, **Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları**, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2010, s.30.

büyüklerdeki ekonomik kümelenmeleri açıklamaya yöneliktir.²¹⁴ Hile olarak aktarılan bir yöntemle artan getiriler ve eksik rekabetin modellenmesini içeren bu yaklaşım, Dixit-Stiglitz, aysberg, evrim ve bilgisayar olmak üzere modeli gerçeğe uyarlama amacı güden dört varsayıma dayanmaktadır.²¹⁵

Genel anlamda geleneksel yaklaşım ve yeni bölgesel yaklaşım arasındaki temel farkları şu şekilde ifade etmek mümkündür.²¹⁶

- Geleneksel bölgeler yaklaşımında bölgesel eşitlik gözetilirken, yeni bölgesel yaklaşımlarda bölgesel rekabet öne çıkmaktadır.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımında ulusal ekonomik büyüme ve az gelişmiş bölgelere yönlendirilen yatırım ve altyapı geliştirmeleri görülürken, yeni bölgesel yaklaşımlarda içsel dinamiklerin desteklenmesi ve bölgesel ekonomik kapasitenin artırılması söz konusudur.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımında üretim maliyetleri ve işgücü temini gibi faktörler etkili iken, yeni bölgesel yaklaşımlarda içsel büyüme, kümelenme ve yenilikçi beşeri sermaye anlayışı hâkimdir.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımında merkezi hükümetlerin takdir yetkisi varken, yeni bölgesel yaklaşımlarda bölgesel ve yerel aktörlerin dahil olduğu karar verme süreci yaşanmaktadır.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımındaki devlet yardımları ve teşviklerin yerini yeni bölgesel yaklaşımlarda bölgesel kalkınma planları almaktadır.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımında doğrudan yardım, yeni bölgesel yaklaşımlarda bilgiye ve teknolojiye dayalı endüstriyel yatırım söz konusudur.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımında proje temelli ve tepkisel eylemler görülürken, yeni bölgesel yaklaşımlarda görülen hareket tarzı stratejik plana dayalıdır.
- Geleneksel bölgeler yaklaşımında problemlili bölgeler hedeflenirken yeni bölgesel yaklaşımlarda tüm bölgeler ele alınır.

²¹⁴Melike Kum, “İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 30, Yıl: 2011, s.253.

²¹⁵ Kum, ss.240-241.

²¹⁶ Kara, s.55.

- Geleneksel bölgeler yaklaşımında politikalar yukarıdan aşağıya ve merkezi hükümet ile taşra teşkilatları tarafından uygulanırken, yeni bölgesel yaklaşımlarda aşağıdan yukarıya uzlaşıya dayalı ve tüm aktörlerin aktif olduğu bir süreç yaşanmaktadır.

Türkiye’de organize sanayi bölgelerine ait mevzuat 2000 tarihli 4562 sayılı “*Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu*” ve 2009 tarihli “*Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği*” dir. Türkiye’de ilk olarak 1962 yılında Bursa’da kurulan organize sanayi bölgesi sayısı bugün 143 adet olmakla birlikte 2011 yılı yatırım programında yer alan tamamlanacak organize sanayi bölgesi sayısı 72’dir.²¹⁷ Fabrikaların inşaat projeleri, gerekli izin ve ruhsatların verilmesi gibi yetkilerin yanı sıra gerekli alt yapı hizmetlerinin işletmelere ulaştırılmasına ilişkin yetkiler Organize Sanayi Bölgelerinin yönetimlerine verilmiştir. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununa göre Organize Sanayi Bölgelerinin müdürleri Organize Sanayi Bölgeleri Müteşebbis heyeti atamaktadır.²¹⁸

Sanayi ve ekonomi politikalarının önemli kısmını oluşturan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ), ekonomiye, sanayileşme düzeylerine, sektör ve üretim tekniklerine bağlı olarak ülkeler arasında farklılık gösterebilirler. Ülkeler, sosyal ve siyasal alanda da etkileri göz ardı edilemeyen KOBİ’lerin ulusal ekonomiye katkılarını daha üst seviyeye taşımak için politika ve programlarlar uygulamaktadırlar.

Dünyada KOBİ’lere finansman, altyapı, üst yapı, danışmanlık ve eğitim desteği verilmektedir. Ülkemizde ise kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları aracılığı ile finansal, vergisel ve mekânsal destekler verilmektedir. KOBİ’lere kuruluş sürecinde yapılan her türlü destek, bu işletmelerin devamı için önemli bir etkidir. KOBİ’lerin gelişmesi ve sanayi politikalarının en etkin biçimde uygulanması noktasında ülkemizde Organize Sanayi Bölgeleri ön plana çıkmaktadır.

Özel sektör yatırımlarının belirli bölgelere yönlendirilmesi, mevcut halde bulunan yatırımların desteklenmesi, gelişmekte olan sanayi kuruluşlarının arazi

²¹⁷ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,
<http://www.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=180&lng=tr>, (17.11.2011).

²¹⁸ Cansız, s.45.

ihtiyaçlarının giderilmesi amacı doğrultusunda kullanılan mekânsal teşvik uygulamalarıdır. Organize Sanayi Bölgeleri, belli bir program kapsamında sanayi kuruluşlarının üretim yapmalarının sağlamaktadır.

Diğer yandan sanayi bölgelerinde bulunan işletmeler arasındaki ağlar, uluslararası bilginin oluşması ve mevcut bilginin transferi için zemin hazırlamaktadır.²¹⁹ Bu doğrultuda oluşan bölgesel ağ, işletmelerin uluslararası pazardaki etkinliğini ve gelişimini sağlamaktadır. Bunun yanında Organize Sanayi Bölgeleri iş gücü pazarını geliştirerek istihdam sağlanmasına yardımcı olurken, hem sanayi kuruluşlarına hem de işçilere geniş fırsatlar ve imkânlar sunmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte Organize Sanayi Bölgelerinin konumuz ile ilgili olan yönlerinden biride kentlerde ve diğer bulundukları bölgelerde düzensiz sanayi yerleşmelerinin önünü keserek çevre sorunlarını engellemesidir. Sanayinin kentleşmeyi hızlandırdığı, kentleşmenin de insanlara daha yaşanabilir yaşam alanları sağladığı düşünüldüğünde planlı bir kentsel gelişme için sanayinin planlı ve programlı gelişiminin amaçlanması gerekmektedir. Dolayısıyla Organize Sanayi Bölgeleri, sanayiye organize ederek bulundukları bölgelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Bölgesel politikalarda yenilikçilik ve bölgesel rekabet edebilirlik temelinde yaşanan dönüşüm birçok ülkede görülmektedir. Söz konusu bölgesel kalkınma politikalarının dönemler içerisinde değişim gösterdiği ülkelerden biri de Fransa'dır. Fransa'da uzun yıllar bölgesel gelişme politikalarının temel amacı üretim ve istihdamın artırılarak ülke genelinde dengeli biçimde dağılmasını sağlamak olmuştur.²²⁰ Özellikle Paris ve çevresinin baskın olan konumunu örnek alarak, Fransa'nın batısı ve merkezi bölgelerinde bulunan geri kalmış yerleşim alanlarının gelişmişlik düzeyini artırmak için uygulamalar yapılmıştır. Teşviklerin yer almadığı sistemde genellikle merkezden gelen direktifler rol oynamıştır. Direktiflerle sürdürülen bölgesel planlama ile mekânsal yenilemeler, altyapı ve kamu yatırımları gerçekleştirilmiştir. Karar verme yetkisinin merkezi yönetimde olduğu sistemde, bölgeler pasif durumda kalmışlardır. Bölgesel kalkınma politikaları ulusal kalkınmanın bir parçası olarak görülmektedir. Söz konusu bölgesel kalkınma

²¹⁹ Cansız, s.25.

²²⁰ Kara, s.97.

uygulamaları nüfus ve ekonomik faaliyetlerin dengeli dağılımını sağlarken aynı zamanda geri kalmış kentlerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Fakat bu başarı çok uzun vadede beklentileri karşılayamamıştır. Bu sistemde işgücü ve girişimcilik tam anlamıyla kullanılamamış ve işletmeler arasında işbirliği sağlanamazken aynı zamanda bölgelerarası rekabet ortamı oluşturulamamıştır. Bu da geri kalmış bölgeler sorununu tekrar gündeme getirmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren bölgesel rekabet edebilirliğin ön plana çıkmasıyla bölgesel planlama uygulamalarının dönüşümü kaçınılmaz olmuştur. Büyümenin sağlanması ve istihdamın artırılması için bölgesel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi yinelenmiştir.²²¹

Günümüzde halen uygulanmakta olan bölgesel politikaların temelinde bölgesel ölçekte ekonomik performansların güçlendirilmesi vardır. Özellikle ulaşım ve iletişim alt yapılarının geliştirilmesi ile birlikte yenilikçi politikaların uygulanması amaçlanmıştır. Fransa'da bölgesel rekabet edebilirliğin artırılmasının esası, tüm bölgelerin kalkınmanın sağlanması için önemi olan potansiyellerin harekete geçirilmesi olarak belirlenmiştir.

Bu doğrultuda yeni yaklaşım ile üç öncelik alanı belirlenerek uygulanmıştır. İlk olarak bölgelerin rekabetçi kapasitelerinin belirlenerek güçlendirilmesi için yenilikçi politikalar ile işletmeler, kamu ve özel araştırma merkezleri arasında uyumun sağlanması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır. İş kümelenmeleri kurularak işletmeler arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve işletmeler ile araştırma kurumlarının ortak çalışma imkânlarını artırarak işbirliğini güçlendirme çalışmaları yapılmaktadır. İkinci olarak kentsel ve kırsal alanlarda gelişmenin kaynaklarının tespit edilmesi ve bu alanlarda rekabet edilebilirliği artırıcı politikaların uygulanması planlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik gelişme, uygulanan politikaların temelinde yer almaktadır. Kentlerin planlanması ve cazibelerinin artırılması, eğitim, araştırma ve kültür konuları ile birlikte kır ve kent arasındaki iletişimin sağlanmasına da önem verilmiştir. Üçüncü olarak ise, altyapısı yeterli olmayan yerleşim bölgelerinde bilgi iletişim altyapı olanaklarının geliştirilmesi amaçlanmıştır.²²²

Özetle, dünya üzerinde birçok ülkede kalkınma ve bölgesel kalkınma anlayışı değişime uğramış ve zaman içerisinde farklı uygulamalarla karşımıza çıkmıştır.

²²¹ Kara, s.98.

²²² Kara, ss.100-101.

Bölgesel dinamiklerin ve potansiyellerin öneminin giderek artması, işletmeler arasındaki birlikteliğin, iletişimin ve bilgi ağının kurulması ihtiyacının artması ve bölgelerarası rekabet edebilirliğin ön plana çıkması ile uygulanan bölgesel kalkınma politikaları yenilikçi anlayışla değişim göstermiştir.

İncelenen Bölgesel Kalkınma Stratejileri kapsamında dağlık alanların sürdürülebilirlik temelinde gelişimi sürecine en uygun yaklaşım, Yeni Bölgesel Kalkınma Stratejileri'nden biri olan Cazibe Merkezi Modelleri Yaklaşımıdır. Dağlık bölgelerin sahip olduğu üretim faktörlerini ve potansiyelleri gelişme sürecine verimli şekilde dahil ederek kapasiteli girişimcilerin ve kaliteli iş gücünün bu bölgelere çekilmesini amaçlayan yaklaşım dağlık alanların gelişimi sürecine uygun olarak değerlendirilebilir. Gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerin yapacağı detaylı plan ve programlarla birlikte gerekli teşvik ve desteklerle dağlık alanlarda ekonomik gelişim sağlanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA VE DAĞLIK BÖLGELER

3.1. TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA

3.1.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Planları

Türkiye’de kırsal kalkınma, ulusal kalkınmanın gereği ve merkezde ve yerelde örgütler üzerinden gerçekleştirilebilecek bir konu olarak, 1800’lü yılların sonundan itibaren, sosyal yanı ile ortaya çıkmıştır.²²³ Türkiye’de kalkınma planlamaları, Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayi üzerinde yoğunlaşmıştır.²²⁴ Savaş sonrasının yaralarının sarılmaya çalışıldığı bu dönemde öncelik kalkınma değil inşa olmuştur.²²⁵ Planlı kalkınma dönemlerine dek geçen sürede, değişik zamanlarda Batı’nın, ABD’nin ve Rusya’nın yardım ve etkileri ile hazırlanan kalkınma planları, birçok kez uygulama alanı bulamamış olmasına karşın, devletçi anlayıştan özelleştirmeye doğru seyreden zihniyet değişikliğini ortaya koyabilmektedir.²²⁶ Bugün Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda izleyeceği politikaların yeknesak bir uyum içerisinde belirlendiği temel belge kalkınma planlarıdır.²²⁷ Türkiye’de 1963 yılından beri hazırlanan kalkınma planları aşağıdaki dönemleri kapsamaktadır.²²⁸

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

²²³ Barış Övgün, “Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 3, Temmuz-Eylül 2007, s.236.

²²⁴ Soyak, s.173; Kara, s.151.

²²⁵ M. Çetin ve Kara, , s.51.

²²⁶ Soyak, ss.173-175.

²²⁷ Çevre ve Orman Bakanlığı, s.26.

²²⁸ Sevcan Taş, **1980 Sonrası Türk Kamu Yönetimi Üzerine Bir Çözümleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Hatay, 2007, ss. 29-32.

- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1995-1999)
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005)
- Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında potansiyel gelişme bölgeleri, büyük kent bölgeleri ve geri kalmış bölgeler sınıflandırmasının yapılması²²⁹, bölgeler arasındaki eşitsizliğin en başından beri Türkiye'nin sorunu olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bütün kalkınma planlarında bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi esas olarak yer alsa da, ilk altı planda bu hedefe ulaşmak için kaynakların nasıl dağıtılacağı yer almamıştır.²³⁰ Bundan sonra hazırlanan planlarda, bölgeselleşme politikalarının yabancı yatırımın teşviki ve bölgelerin kendilerine has potansiyellerinin öne çıkartılma çabaları göze çarpmaktadır.²³¹

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında kalkınmada öncelikli yörelerde kurulması öngörülen Araştırma Enstitülerinin kamu hizmet ve personel etkinliğini artırmak için araştırma yapmaları öngörülmektedir.²³² Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “Temel Yapısal Değişim Projeleri” başlıklı üçüncü bölümde yer alan “Metropollerle İlgili Düzenlemeler” başlığında bölgesel gelişim planları yapılacağından ve çevresel düzenlemeler içinde bölgesel politika ve stratejilere duyulan ihtiyaçtan bahsedilmektedir. Bununla birlikte Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sayısal hedefler yerine hukuki ve kurumsal altyapı düzenlemelerine önem verildiği eleştirileri de yapılmaktadır.²³³ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kırsal alanın özellikleri şu şekilde sayılmaktadır:²³⁴

- Yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı olduğu

²²⁹ Toprak, Kent Yönetimi, s.122.

²³⁰ Kaya, s.19.

²³¹ Övgün, s.238.

²³² Toprak, Kent Yönetimi, s.124.

²³³ Soyak, s.172.

²³⁴ Metin Can, “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve Ipard Örneği”, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara, Aralık 2007, s.3.

- Ekonomik toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği
- Geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkili olduğu
- Yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu
- Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımalarının daha uzun bir zaman aldığı
- Sosyo-ekonomik nitelikleriyle kentsel alanlar dışında kalan mekânlar

AB ile devam eden üyelik süreciyle uyumlu bir seyir izlemesi için bir yıl ertelenerek hazırlanan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel gelişme politikasının etkinleştirilmesi öngörülmüş ve yerel dinamiklerle hem bölgesel hem ulusal kalkınmanın artırılması hedeflenmiştir.²³⁵ Böylece sağlanmak istenen ekonomik büyüme, sosyal kalkınmada istikrarlı bir yapı ve plan vizyonunun gerçekleşmesidir.²³⁶

Türkiye’de bölgesel politikalar resmi olarak planlı dönemle geliştirilmiştir.²³⁷ Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planları ise özellikle AB perspektifi ile kırsal kalkınmanın ele alındığı planlar olarak dikkat çekmektedir. İleriye dönük kırsal kalkınma planları bu iki planda detaylı bir şekilde yer almaktadır.²³⁸ Daha öncesinde, kalkınma planlarının geçerli olduğu döneme ait kırsal kalkınma faaliyetlerinden bazılarını şu şekilde saymak mümkündür:²³⁹

- Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinde benimsenmesine karşın Türkiye geneline yaygınlaştırılamayan Toplum kalkınması, kırsal nüfusun gönüllülük esasıyla teşkilatlanmasını ve kamu ile işbirliği içerisinde hizmet maliyetlerine katılmasını içermektedir.
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan ve köylere götürülen hizmetlerin koordinasyonunu amaçlayan örnek köyler projesi pilot olarak bazı yerlerde uygulanmıştır. Bununla birlikte köyler içinde cazibe merkezleri

²³⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, Ankara 2008, s.10.

²³⁶ Toprak, Kent Yönetimi, s.127.

²³⁷ Aktakas, s.92.

²³⁸ Can, s.12; Talu, s.10.

²³⁹ Can, s.10.

kurulması ve köy kalkınmasına ağırlık verilmiştir. Köy kalkınmasının sağlanması için toplum kalkınması hususu üzerinde durulmuştur.²⁴⁰

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması 1965–1970 yılları arasında altı ilde uygulamaya konmuştur. Programın amacı köy-kent ayrımının azaltılması ve köy biriminin kendine yeten bir yerleşim birimi haline gelmesidir.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yer alan Merkez Köyler projesinin amacı, köy kümelerinde merkezi bir yerleşim birimini hizmet istasyonu olarak geliştirerek kırsal toplumu geliştirmektir.
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için özel önlemler alınmıştır.²⁴¹

Bu uygulamalar, katılımın kısıtlı kalması, yöre şartlarına uymayan uygulamalar içermesi nedeniyle yerel ihtiyaçları karşılamaktan uzak olması ve belirlenen önceliklerin yanlış seçimi gibi nedenlerle istenilen düzeyde başarı getirmemiştir.²⁴²

Tarımın milli gelir içindeki payının azalması ile başlayan kırdan kente göç süreci, gelir eşitsizliklerini ve bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını artırmaktadır.²⁴³ Türkiye’de kalkınma planları hazırlanırken kırsal kalkınma üzerine ayrıca durulmuş olsa da, kırsal kalkınmanın sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası olduğu ve kırsal kalkınma ihmal edilerek hazırlanan bir kalkınma planının başarılı olmasının mümkün olmadığı üzerinde durulması gereken bir konudur. Türkiye’de 1958 yılına dek bölgesel kalkınma ile bölgesel planlama kavramları birlikte kullanılmaktadır.²⁴⁴ Özellikle Türkiye gibi geniş kırsal coğrafyaya sahip bir ülkede kırsal kalkınma planı ulusal kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesi adına çalışmalar yapılmış ve kırsal nüfusu istihdam etmek amacıyla Köy Enstitüleri

²⁴⁰ Şerif Öner ve Uğur Yıldırım, “1963’den 2002’ye: Kalkınma Planlarında Türk Yerel Yönetimlerinin Dönüşümü” **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı 2, Yıl: 2002, s. 246.

²⁴¹ Kara, s.152.

²⁴² Can, s.10; Kara, s.153.

²⁴³ Aktakas, s.96.

²⁴⁴ Toprak, Kent Yönetimi, s.125.

gibi projeler hayata geçirilmiştir.²⁴⁵ Bununla birlikte, Türkiye’de ilk kırsal kalkınma planı, 2010-2013 yılları arasını kapsamaktadır. Bu planının hazırlanma dayanağı, 25.01.2006 tarih ve 2006/1 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararıyla kabul edilen “*Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi*” dir.²⁴⁶

Buna göre, kırsal kalkınma planı, sorumlu kuruluş olan Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nca, DPT ile işbirliği içerisinde ve diğer kamu ve kamu dışındaki paydaşların aktif katılımıyla hazırlanmıştır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bu planda dört stratejik amaç kabul edilmiştir:

- Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması,
- İnsan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi,
- Kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması,
- Kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi

Kırsal Kalkınma Planının koordinasyon sorumlusu Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve kırsal kalkınmadan doğrudan sorumlu 13 kamu kurumunca imzalanan “Kırsal Kalkınma Planı Hazırlıklarına İlişkin Protokol” 26.01.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁴⁷ Protokolde imzası bulunan diğer kamu kurumları İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı’dır.

3.1.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Uygulamaları

Modern Türkiye’de gelişim süreci, Ankara’nın merkez olarak seçilmesi ile seçilen merkezin çevresinde yaşanan iyileşmenin bütün bir ülkeye yayılacağı

²⁴⁵ Can, s.9.

²⁴⁶ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**, 2009, Ankara, s.3.

²⁴⁷ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, s.5.

inancıyla başlamıştır.²⁴⁸ Savaş yıllarında birçok yönden zarar görmüş bir ülkenin yeniden eski haline gelmek için giriştiği seferberlik yıllarının bölgesel kalkınma fikri ile bütünleşmesi mümkün olamamıştır. Tarımda ve sanayide gerçekleştirilen hamleler, İzmir’de İktisat Kongresi’nin toplanması, ekonomik olarak var olmaya çalışan bir ülkenin çabası olarak değerlendirilmelidir. Kırsal kalkınmanın sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası olarak görülmesi ve bu konuda somut adımlar atılması çok partili hayata geçiş sürecinde keşfedilmiştir.²⁴⁹ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında çok amaçlı bir bölge planlamasına duyulan ihtiyaç belirtilmiş olmasına rağmen bölgesel kalkınma projeleri gerektiği gibi hazırlanamamıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel gelişme kentleşme, sanayileşme ve tarımda modernizasyon ile başarılmaya çalışılırken, bir sonraki dönemde bu kez kente göç eden nüfusun etkin istihdamı ve organize sanayi bölgelerinde gelişim hedeflenmiştir.²⁵⁰ Bu hedeflere ulaşamadığı gibi, bölgesel planlar ya hazırlanamamış ya da uygun bir şekilde ortaya konulamamış, dolayısıyla bölgeler arasındaki eşitsizlik gün geçtikçe artmıştır. Kırsal kalkınma ve bölgesel planlama ciddiyetle ve daha işlevsel şekilde ancak Avrupa Birliği perspektifinde ele alınabilmektedir. Mesela, 2002 yılından beri düzenli olarak yapılmakla beraber, Türkiye’de gelir eşitsizliğini ölçmek için yapılan ilk çalışma DİE tarafından 1987 yılında gerçekleştirilmiştir.²⁵¹ Dolayısıyla, verilen örnekler de özellikle iki binli yıllarda sonuç alınmış kırsal kalkınma çalışmalarıdır. Nitekim bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımının 1990’lı yıllardan sonra artması ile kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütünün kırsal kalkınmada başat aktörler olarak yer almaları arasında dönemsel bir bağ bulunabilir.²⁵²

Kırsal kalkınmanın ilişkili olduğu sektörler, tarım politikaları ve sektörel politikalar.²⁵³ Bu sebeple, bölgesel kalkınmanın hedeflendiği kalkınma faaliyetlerinin tarım ve bölgesel gelişmeye yönelik uygulamaları tamamlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Nitekim Kırsal Kalkınma Planında kırsal

²⁴⁸ Toprak, Kent Yönetimi, s.122.

²⁴⁹ Oskay ve Kubar, s.204; Çelik, s.59.

²⁵⁰ Toprak, Kent Yönetimi, ss.122-123.

²⁵¹ Tokatlıoğlu ve Atan, ss.37-38.

²⁵² Sayın, s.347.

²⁵³ Can, s.11; Talu, s.26.

kalkınmanın bölgesel gelişme kapsamında ele alındığı vurgulanmaktadır. Bu vurgu ile tarım politikaları ile kırsal kalkınma politikaları arasındaki fark da açıklanmaktadır. Tarım politikaları bütün ülke nüfusu ile ilgiliyken, kırsal kalkınmada hedef kırsal hane halklarıdır. Kuşkusuz kalkınma politikaları belirlenirken, kırsal ve kent nüfusu arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması gözetilmelidir.²⁵⁴

Türkiye’de bölgesel kalkınma planlama uygulamaları 1960’lı yıllarda başlamış fakat turizm planlaması dışında önemli bir süreklilik kaydedilememiştir.²⁵⁵ Zayıf olarak nitelendirebileceğimiz bu bölgesel uygulamaların verimli sonuçlar getirdiği söylenememektedir. Bölgesel kalkınmanın gerekliliği tekrar ele alınmış ve ulusal planın bölgeselleştirilmesi gerektiği, ulusal plana uygun biçimde bölgesel planlar oluşturulması ve süreç içerisinde bu bölgesel planların ülke geneline yayılması ve kurumsallaşması gerektiği düşünülmüştür.²⁵⁶ Bu anlamda GAP Bölge Kalkınma Planı üzerinde en çok kamuoyu oluşturulan ve bir bölgesel kalkınma kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdüren bir yapıdır.²⁵⁷ Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nin diğer bölgelerle aynı gelişmişlik düzeyine getirilmesi amacıyla ulusal planlarla paralel olarak hazırlanmış bir bölgesel kalkınma projesidir.²⁵⁸ GAP dışında Türkiye’deki bölgesel gelişim planlarına örnek olabilecek küçük ve büyük ölçekli çeşitli yatırımlar bulunmaktadır. Bunların başlıcalarını şu şekilde saymak mümkündür.²⁵⁹

- Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi
- Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

²⁵⁴ Kaya, s.17.

²⁵⁵ Gökhan Menteş, “Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Bir Yönetişim Modeli: Güneydoğu Anadolu Örneği”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, s.319; Kaya, ss.17-18.

²⁵⁶ Zeynel Dinler, **Bölgesel İktisat**, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2010, ss.214-215.

²⁵⁷ Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **2009 Yılı Faaliyet Raporu**, www.gap.gov.tr, (12.08.2012), s.74.

²⁵⁸ Yunus Emre Özer, **Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s.61.

²⁵⁹ Can, ss.11, 15-17.

- Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi
- Bitlis-Muş Kırsal Kalkınma Projesi
- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi
- Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi
- Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi
- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi
- Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi sayılabilir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere (K.Ö.Y), gelişmişlik kıstasına göre belirlenen illere sağlanan destek unsurlarıyla özellikle 2000’li yıllara kadar etkisini devam ettiren bir uygulama olarak görülebilir.²⁶⁰ Büyük oranda başarılı sonuçlar alınamayan bu uygulamada yatırımların teşvik edilememesi, gereken ilginin bu illere toplanamaması ve bunun yanı sıra süreç içinde K.Ö.Y kıstası içine düşünülenden fazla sayıda ilin dahil edilmesi gibi eleştiriler yapılmıştır.²⁶¹

Avrupa Birliği’ne üyelik sürecine paralel olarak hazırlanan 2001 tarihli Ulusal Program’da bölgesel gelişmeye ilişkin üç temel araç olarak kamu sektörüne yönelik politika ve teşvikler; özel sektöre yönelik teşvikler ile bölgesel ve kırsal kalkınma projeleri sayılırken, 2002 yılında kabul edilen Katılım Öncesi Ekonomik Program’da kalkınma ajanslarının kurulması gerektiği açıkça dile getirilmektedir.²⁶²

Tarım ve hayvancılık, kırsal kesimde yer alan nüfusun başlıca ve en önemli gelir kaynakları olmuştur. Dolayısıyla, burada yaşayan nüfusun hayat standartlarını yükseltmeye yönelik her plan, tarım ve hayvancılığın gelişimini hedeflemektedir. Nitekim 2003 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile Tarım Bakanlığı işbirliği içerisinde, kooperatiflere süt sığırcılığı, koyunculuk ve sera projeleri gibi ekonomik imkânlar sunmuştur.²⁶³ Bu dönemde merkezi yönetimin bankalar aracılığıyla tarım kesimine destek olduğunu ve hayvancılığın yaşadığı krizin etkisinden kurtarmak için destekler geliştirdikleri de görülmektedir.

²⁶⁰ Kaya, .s.41.

²⁶¹ Özer, ss.44-45.

²⁶² Övgün, ss.243-244.

²⁶³ Can, s.25.

Kırsal kalkınmanın tarımsal destekleme araçlarından biri olduğu, 2005 yılında yayımlanan Tarım Strateji belgesinde belirtilmektedir.²⁶⁴ Tarım Strateji Belgesinde kırsal kalkınmanın yapısı işleme, depolama ve paketlenme olarak belirtilmiştir. Bu belgede hedeflenen öncelik küçük ölçekli tarımsal sanayinin gelişimidir. Bu hedefin seçilmesindeki faktör, üreticilerin yarattıkları katma değerın üretime en yakın yörede kalarak gelir artışını ve istikrarı getireceğine dair öngörüdür.

Bölgesel gelişme politikaları temelde iki amaca hizmet etmektedir. Bu amaçlardan biri bölgenin rekabet gücünü artırmak olarak ifade edilebilirken, diğer amacın bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması olduğu söylenebilir. Bölgesel politikaların odaklandığı konular da kırsal kalkınma politikalarıyla örtüşmektedir. Bu odak konuları Tarım Strateji Belgesine göre şu şekilde sıralanabilir:

- Üretim faaliyetlerinin artırılması
- Ekonominin çeşitlenmesi
- Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi
- İşbirliği ve örgütlenme düzeylerinin artırılması

Burada, bölgesel gelişme politikaları ile kırsal kalkınma faaliyetlerinin mekânsal ölçeklerinin bir ölçüt olarak ele alınması gerekliliği öne çıkmaktadır. Bölgesel gelişmede yer alan en dar mekânsal ölçek, kırsal kalkınmanın hedef uygulama alanı ile örtüşebilmektedir. Fakat burada konu edilen, kırsal kalkınma faaliyetlerinin sadece küçük ölçekli tarımsal sanayiini geliştirmeye yönelik bir parçasıdır.

AB destekli bölgesel kalkınma uygulamaları, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kırsal kalkınmanın beslendiği ana damarlardan biridir. Bu bağlamda hazırlanan destek programlarından Türkiye de önemli bir pay almaktadır. Bu desteklerden biri olan SAPARD, AB’nin sadece aday ülkelerinin yararlanabildiği Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programıdır.²⁶⁵ Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ise, AB tarafından, aday ve potansiyel aday ülkelerin katılıma yönelik

²⁶⁴ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, s. 7.

²⁶⁵ Can, s.1; Muzaffer Bakırcı, “Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu’nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye’nin Durumu ve Muhtemel Etkileri”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, 2009, (AB Üyelik Öncesi), s.60.

hazırlıklarına destek sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. IPA, geçiş yardımları ve kurumsal kapasite kurulması, sınır ötesi işbirliği, insan kaynaklarının geliştirilmesi, bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma bileşenlerini kapsamaktadır.²⁶⁶ IPA kırsal kalkınma bileşeninin hedefi ise kurumsal kapasite gelişimi ve yapısal uyumun gerçekleşmesidir. IPARD, IPA’ nın aday ülkeler için geliştirdiği mali destek bileşenidir.²⁶⁷ İlgili Bakanlıkça diğer kamu kuruluşları ile işbirliği halinde, yerel kuruluşlar, sosyal, ekonomik ve çevresel ortaklar, sivil toplum kuruluşları, bilgi merkezleri ve üniversitelerin katılımıyla hazırlanan IPARD Programı, 19.12.2007 tarihinde Brüksel’de yapılan Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi’nde görüşülerek kabul edilmiş ve Program Avrupa Komisyonu tarafından 25.02.2008 tarihinde onaylanmıştır. Buna göre IPARD programı 2007-2009 ve 2010-2013 yıllarını kapsayan iki dönem halinde gerçekleştirilecektir. IPARD tedbirlerinin listesi Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2: IPARD Programında Uygulanacak Tedbir ve Alt Tedbirler

No	Tedbir Adı (1.Dönem)	Sektör/Alt Tedbir
1.1	Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar	1. Süt üreten tarımsal işletmeler 2. Et üreten tarımsal işletmeler
1.2	Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının geliştirilmesi ve topluluk standartlarına yükseltilmesine dair yatırım	1. Süt ve süt ürünlerinin, 2. Et ve Et ürünlerinin, 3. Meyve ve Sebzelerin 4. Su ürünlerinin, işlenmesi ve pazarlanması
1.3	Üretici gruplarının desteklenmesi	

²⁶⁶ Teresa Reeves, “AB ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, “**Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**”, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, s.44; Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, s. 8; Kara, s.175.

²⁶⁷ Bakırcı, AB Üyelik Öncesi, s.59.

1.4	Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi	1. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi 2. Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi 3. Kırsal turizm 4. Akua kültürün geliştirilmesi
No	Tedbir Adı (2.Dönem)	Sektör/Alt Tedbir
2.1	Kırsal alan ve çevre ile ilgili faaliyetlerin uygulanması için hazırlık	1. Erozyon kontrolü 2. Su kaynaklarının korunması 3. Bio-çeşitlilik
2.2	Yerel kırsal kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanması	1. Yetenek kazandırma, bölgenin harekete geçirilmesi, yerel kalkınma stratejisi hazırlığı için kapasite geliştirilmesi 2. Yerel kırsal kalkınma stratejileri hazırlanması 3. Yerel Eylem Gruplarının kurulması 4. İşbirliği projelerinin uygulanması

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**, Ankara, 2009, s.196.

Türkiye, IPA fonundan 2007-2011 dönemi için en fazla pay ayrılan ülke durumundadır.²⁶⁸ Tablo 3'te 2007-2011 dönemleri için Türkiye'ye ayrılan mali destek başlık ve değerleri görülmektedir.

Türkiye'nin az gelişmiş bölgeleri geniş bir coğrafyada içeren bir yapıya sahip olması, eskiden beri kırsal kalkınma uygulamalarına ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Bu politika araçlarından biri olan bütünleşik kırsal kalkınma projeleri 1970'li yıllardan bu yana uygulanmaktadır.²⁶⁹ Projelerin çoğunlukla dış kaynaklı yürütülmesi ise projelerin hayata geçmesinde menfi bir engel teşkil etmektedir.

²⁶⁸ Bakırcı, AB Üyelik Öncesi, s.58.

²⁶⁹ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, s.11.

Tablo 3: IPA 2007-2011 Türkiye Mali Destek Tablosu

Başlık	2007	2008	2009	2010	2011
Geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma	256,702,720	250,165,819	233,200,653	211,312,664	230,620,919
Sınır ötesi işbirliği	2,097,280	8,834,181	9,399,347	9,587,336	9,779,081
Bölgesel kalkınma	167,500,000	173,800,000	182,700,000	238,100,000	291,400,000
İnsan kaynakları gelişimi	50,200,000	52,900,000	55,600,000	63,400,000	77,600,000
Kırsal kalkınma	20,700,000	53,000,000	85,500,000	131,300,000	172,500,000
TOPLAM	497,200,000	538,700,000	566,400,000	653,700,000	781,900,000

Kaynak: European Commission, Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) Multi-Annual Indicative Financial Framework (MIFF) for 2009-2011, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/miff_en.pdf, (17.11.2011), s.4.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Kırsal Kalkınma 2010-2013 programında, Türkiye’de kırsal alana sağlanan diğer mali destekler tarımsal destekler, ormancılık destekleri ile tarımsal krediler olarak belirtilmiştir. Bu destekler ilgili Bakanlığın yanı sıra Çevre ve Orman Bakanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankası gibi kurumlar aracılığıyla yerine getirilmektedir. Ayrıca Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, 1991 yılından bu yana ziraat, toprak muhafaza, kooperatifçiliği teşvik ve tesis edilen fonların dağıtımı, köylerde istihdam sağlanması, tarım

ürünlerinin pazarlanması ve üreticilerin örgütlenmesi gibi konularda destek çalışmalarında bulunmaktadır.²⁷⁰

2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi de (KASDEP) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla tespit edilen ekonomik sıkıntı içerisindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine hayvancılık alanında destek sağlamaktadır.²⁷¹

3.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Dağlık Alanlar

Bölgesel kalkınma ajansları, Avrupa Birliği'nin ilerleme raporlarında 1998 yılından itibaren düzenli olarak yer alan ve yokluklarının bir eksiklik olduğu vurgulanan tavsiyeleri üzerine gelişen süreç sonunda kurulmuştur.²⁷² Ancak sürekli bir muhalefet nedeniyle erken dönemde faaliyete geçememiş, sürekli Anayasa Mahkemesi iptalleriyle gündemde kalmıştır. Türkiye, ajansların kurulması ile Avrupa Birliği yaklaşımlarıyla uyumlu bir kırsal kalkınma politikası izleyecek yapıya kavuşmuştur.²⁷³ 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile 2006 yılında kurulan bölgesel kalkınma ajansları, yönetiminde sivil toplum örgütlerinin rolünün gözetildiği bir yapıdadır.²⁷⁴ Fakat 2006 yılı ilerleme raporunda ajansların rolü ve işleyişi kaygı verici bulunmuş, daha sonraki raporlarda da ajansların kuruluş yerlerinin belirlenmesinde yerel aktörlerin katılımının sağlanamaması eleştirilmiştir.²⁷⁵ Düzey 2’de yer alan 26 bölgede kurulan kalkınma ajansları ve kapsadıkları iller ve bu bölgelerde bulunan dağlar Tablo 4’de görülmektedir.

²⁷⁰ Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, http://www.tedgem.gov.tr/kur_yapi.asp, (17.11.2011).

²⁷¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/229>, (17.11.2011).

²⁷² Şinik, s.130.

²⁷³ Halkier, s.17.

²⁷⁴ Hasanoğlu ve Aliyev, s.98.

²⁷⁵ Şinik, ss.130-131.

Tablo 4: Türkiye’de Kalkınma Ajansları ve Dağlık Alanlar

Kuruluş Yılı	Kalkınma Ajansı	Kapsadığı İller	Kapsadığı Yöredeki Dağlar
2006	İzmir Kalkınma Ajansı	İzmir	Bozdağlar Madra Dağları
2006	Çukurova Kalkınma Ajansı	Mersin Adana	Kızıl Dağ Tahtalı Dağları
2008	İstanbul Kalkınma Ajansı	İstanbul	Beşpınar Tepesi
2008	Mevlana Kalkınma Ajansı	Konya Karaman	Karacadağ Karadağ
2008	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	Amasya Çorum Samsun Tokat	Deveci Dağı Bünyan Dağı Akdağ Köroğlu Dağı
2008	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Bayburt Erzincan Erzurum	Mercan Dağı Munzur Dağı Mescit Dağı Palandöken Dağı Gâvur Dağı
2008	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Bitlis Hakkari Muş Van	Süphan Dağı Cilo Dağı Bilican Dağları Beşparmak Dağı
2008	İpekyolu Kalkınma Ajansı	Adıyaman Kilis Gaziantep	Nemrut Dağı Kotoman Dağı Dümbüllü Dağı Zerkil Dağı
2008	Karacadağ Kalkınma Ajansı	Diyarbakır Şanlıurfa	Yumru Dağı Zivar Dağı Karacadağ
2008	Dicle Kalkınma Ajansı	Batman Mardin	Silifri Dağı Mazıdağları

		Şırnak Siirt	Cudi Dağı Herekol Dağı
2009	Trakya Kalkınma Ajansı	Edirne Tekirdağ Kırklareli	Uzunköprü Dağları Ganos Dağı Yıldız Dağları
2009	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	Çanakkale Balıkesir	Alaçam Dağları Kaz Dağları
2009	Güney Ege Kalkınma Ajansı	Aydın Denizli Muğla	Madran Dağı Akdağ
2009	Zafer Kalkınma Ajansı	Uşak Manisa Kütahya Afyon	Divlit Kula Tepeleri Yuntdağı Emir Dağı
2009	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	Bilecik Bursa Eskişehir	Karadağ Uludağ Sündiken Dağları
2009	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	Bolu Düzce Yalova Kocaeli Sakarya	Köroğlu Dağları Samanlı Dağları Kartepe Dağı
2009	Ankara Kalkınma Ajansı	Ankara	İdris Dağı
2009	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	Antalya Burdur Isparta	Bey Dağları Çandır Dağı Alacadağ Kızlarsivrisi Susuz Dağlar Geyik Dağları Davraz Dağı
2009	Doğu Akdeniz	Hatay	Amanos Dağları

	Kalkınma Ajansı	Osmaniye Kahramanmaraş	Nur Dağları Nurhak Dağı
2009	Ahiler Kalkınma Ajansı	Aksaray Kırıkkale Kırşehir Niğde Nevşehir	Hasan Dağı Koçubaba Dağı Demirkazık Dağı Aladağlar Toros Dağları
2009	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	Kayseri Sivas Yozgat	Erciyes Dağı Yıldız Dağı Sııklı Dağ
2009	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	Bartın Karabük Zonguldak	Küre Dağları, Mahmut Dağı Akçakoca Dağları
2009	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	Çankırı Sinop Kastamonu	Hazım Dağ İlgaz Dağı Küre Dağları
2009	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Artvin Giresun Ordu Gümüşhane Rize Trabzon	Yalnızçam Dağları, Verçenik Dağı Giresun Dağları Kaçkar Dağı Altıparmak Dağları
2009	Serhat Kalkınma Ajansı	Ağrı İğdır Kars Ardahan	Ağrı Dağı Koçak Dağı Tendürek İlgar Dağı
2009	Fırat Kalkınma Ajansı	Bingöl Elazığ Malatya Tunceli	Şerafettin Dağları Hazarbaba Nurhak Dağları Munzur Dağı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, **Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Faaliyet Raporu**, Ekim 2011 Ankara, www.kalkinma.gov.tr, s.14, (11.07.2012), Değerlendirilerek Tablo Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur.

Kalkınma ajanslarının görevleri şu şekilde belirtilmektedir:²⁷⁶

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak, izlemek ve değerlendirmek
- Yerel ve kırsal kalkınmayı destekleyici kapasite geliştirme faaliyetlerinde bulunmak
- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliklerini geliştirmek ve bu kesimlerin kalkınmayı destekleyici projelerini izlemek
- Kaynaklarını bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak
- Bölgenin kalkınmasını sağlayacak imkânları tespiti dönük araştırmalar yapmak
- Bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak
- Yatırımların takibini ve sonuçlandırılmasını tek elden yürütmek
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek
- İkili veya çok taraflı uluslararası programları tanıtmak ve bu kapsamda proje geliştirilmesine katkı sağlamak

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kamu-özel-sivil birlikteliğinin sağlanması ve bulundukları bölgelerin potansiyellerini belirleyerek bölgesel kalkınmayı daha etkin hale getirmek üzere çalışmalar yapmaları gerektiği belirtilmektedir.²⁷⁷

Dağlık alanların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan geliştirilmesi sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının önemli rolü bulunmaktadır. Yukarıda ifade edilen görevleri çerçevesinde dağlık bölgelerin sahip olduğu potansiyel ve doğal kaynak değerlerinin tespiti, analiz edilmesi ve sürece dahil edilmesi doğrultusunda yaptığı çalışmalarla destek sağlamaktadır. Dağlık alanlarda üretimi ve kapasiteyi artırıcı

²⁷⁶ Kalkınma Bakanlığı, **Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Faaliyet Raporu**, Ekim 2011 Ankara, ss.15-16.

²⁷⁷ Özer, s.159.

alışmaları destekleyerek ve izleyerek verimin arttırılmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanında kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında sağlayacağı işbirliği ve bölgenin tanıtılması faaliyetleriyle dağlık alanların gelişiminde önemli rol üstlenmektedir. Ayrıca Kalkınma Ajansları sağladıkları mali ve teknik destekle dağlık alanlara yatırımların ve ilgili sektörlerde girişimcilerin çekilmesini sağlamış olacaktır.

Bu erevede Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın yapmış olduğu çalışmalar örnek olarak gösterilebilir. Doğu Karadeniz Bölümü'nde bulunan Artvin, Rize, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Trabzon illerini kapsayan bölgede yer alan Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı bu bölgenin gelişmesi sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu bölgenin önemli dağlarından olan Kaçkar Dağlarının gelişimine yardımcı olacak plan ve programlarla bölgenin sahip olduğu potansiyeller ve doğal kaynaklar tespit edilmekte ve analizler yapılmaktadır. Uygulanan plan ve programlardaki kalkınma faaliyetleri genel itibariyle sektörel bazda olmuştur. Söz konusu dağlık alanda bulunan biyoçeşitliliğin korunması, orman ekosistemlerinin korunması ve sürdürülebilir gelişiminin sağlanması, turizm faaliyetlerinin desteklenmesi gibi çalışmalarda Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı yer almıştır. Ancak çalışmanın genel perspektifi içinde yer alan bütünleşik anlayışla ortaya konacak program ve projelerle Kaçkar Dağlarının korunması ve geliştirilmesi sürecinde rol üstlenmesi gerekmektedir.

Henüz böyle bir çalışma yapılmamış olsa da bölgesel kalkınma ajanslarının görevleri, faaliyetleri ve bulundukları bölgelerde dağlık alanların da olduğu dşnldğnde bölgesel kalkınma ajanslarının dağlık alanların kalkınması sürecindeki rolleri önemlidir. İlerleyen yıllarda Türkiye'de dağların ve dağlık alanların sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla yönetimine yönelik etkin bir idari yapı oluşturulması sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları daha da önemli hale gelebilecektir.

Dağlık alanların, buralara en yakın özerk coğrafi yerinden yönetim birimleri tarafından yönetilmesi gerektiği dşnldğnde, ilerleyen zamanlarda bölgesel kalkınma ajanslarına dolaylı yada direkt olarak idari bir yetki verilmesi gündeme gelebilir. şuan ki yasal ve idari yapı içerisinde gerek merkezi gerekse yerel yönetimlere dağlık alanlarla ilgili hazırlayacağı raporlar ve sağlayacağı iş birliğinin

yanı sıra, ileride ulusal düzeyde kurulması muhtemel “*Ulusal Dağlık Alanlar Ajansı*” ve benzeri idari yapılara bağlı olarak bölgesel ölçekte dağlık alanların yönetimini doğrudan yürütebilecekleri bir yönetim modeli de oluşturulabilir. Böylelikle yetki alanları içinde olan bölgelerdeki dağlar ve dağlık alanların gelişmesinde daha etkin rol oynayabilirler.

3.2. TÜRKİYE’DE DAĞLIK BÖLGELER

Kendilerine has özellikleri ile önemli yapılar olan dağlar, Türkiye yüzölçümünde önemli bir yer tutmaktadır. Dağlık bölgelerde yaşam koşullarının zorluğu ve sahip oldukları doğal kaynaklar düşünüldüğünde, Türkiye’de yer alan bu bölgelerin ekonomiye kazandırılması ve buralardaki yaşam koşullarının iyileştirilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışma çerçevesinde Türkiye’de bulunan dağların ve dağlık bölgelerin genel hatları ile incelenmesi uygun görülmüştür.

3.2.1. Türkiye’de Dağlık Bölgelere Genel Bakış

Türkiye sahip olduğu dağlar ve dağlık alanlar itibariyle, batı-doğu yönünde giderek yükseltisi artan; aynı zamanda kuzeyinde ve güneyinde kıyı boyunca uzanan sıradağların görüldüğü bir yapıya sahiptir. 1132 metre ortalama yükseltiye sahip olan Türkiye, 700 metre olan dünya ortalamasından yaklaşık 400 metre daha fazla yükseltiye sahiptir.²⁷⁸ Türkiye’nin 2/3’ünü kaplayan dağlar, 3. Jeolojik zamanda orojenik hareketlerin sonucunda oluşmuştur. Ülke genelindeki dağ oluşumları oluşum yaşları temelinde sınıflandırıldığında, ilk olarak Kuzey Anadolu Dağları yer almaktadır. Daha sonra ise Anadolu’nun iç kesimlerinde yer alan dağ oluşumları sayılırken, hemen ardından ise oluşumu itibariyle daha genç olan ve Alp orojenezinin başında şekillenme sürecine giren Toroslar bulunmaktadır. Son olarak ise Torosların devamı niteliğinde olan Güneydoğu Anadolu Dağları en genç dağ oluşumları olarak görülmektedir.

²⁷⁸ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.296.

Batı-doğu ve kuzey-güney yönlü uzanan dağ yapısına sahip Türkiye'nin dağlarının oluşumuna bakıldığında, 3 şekilde oluşum görülmektedir:

a) Orojenez sonucu oluşan dağlar:

Orojenez²⁷⁹ sonucu oluşan dağlar, günümüzden yaklaşık 65 milyon yıl önce, 3. Jeolojik zamanda oluşan dağlardır. Kıta kenarın çukurluklarında birikmiş olan tortulların yan basınçla kıvrılarak yükselmesi sonucunda oluşan dağlardır. Ülkemizin iki önemli sıra dağı olan, Kuzey Anadolu Dağları ve Toros Dağları bu şekilde oluşan dağlardandır. Kuzey Anadolu Dağları, birkaç sıra halinde batı doğu yönünde uzanan ve yer yer 4000 metrelik yükseltiye ulaşan dağlardan oluşmaktadır. Bu dağların başlıcaları, Köroğlu Dağları, Bolu Dağları, Ilgaz Dağları, Küre Dağları, Canik Dağları, Giresun Dağları, Doğu Karadeniz Dağları, Zigana Dağları, Gümüşhane Dağları, Mescit Dağları, Yalnızçam Dağlarıdır. Orojenez sonucu oluşan bir diğer dağ sistemi olan Toros Dağları ise, Akdeniz kıyısında başlayıp doğu yönünde uzanmaktadır. Batı, Orta ve Güneydoğu Toroslar olarak 3 bölüme ayrılan dağ sistemi içerisinde, Beydağları, Sultan Dağları, Dedegöl ve Geyik Dağları, Bolkar Dağları, Aladağlar, Binboğa Dağları başlıca dağlardır.

Genel olarak bakıldığında ülkemizin kuzey ve güneyi boyunca uzanan bu kıvrımlı dağ sistemleri 3000-4000 metreyi geçen zirvelere sahiptir. İklim, doğal yapı ve insan yaşamı üzerinde etkileri olan bu dağlar, aynı zamanda kıyı ile iç kesim arasında da bir sınır olmuştur. Kıyı ile iç kesimler arasında ulaşım ve iletişim gibi faaliyetleri de etkilemektedir.

b) Faylanmalar sonucu ortaya çıkan kırıklı yapıya bağlı olarak şekillenen dağlar:

Faylanmalar ve kırılmalar neticesinde oluşan kırıklı dağlar, tektonik olarak hareketli birçok yerde görülmektedir. Bunun yanında kırıklı dağ sistemlerinin örnekleri yoğun olarak Ege Bölgesinde yer almaktadır. Batı-doğu doğrultusunda

²⁷⁹ Orojenez kelime anlamı olarak dağ oluşumu demektir. Yeryüzünün şekil almasında etkili olan iç kuvvetler sonucunda oluşan orojenik hareketler dağların oluşumunda etkili olan temel etkindir. Orojenez hakkında detaylı bilgi için bkz. Gönençgil, Küresel Degradasyon, ss.11-13.

faylanmalar sonucu oluşan çökme ve yükselmelere bağlı olarak Ege Bölgesinde kıyıya dik uzanan dağlar oluşmuştur. Söz konusu dağ sistemleri, Kazdağı, Madra Dağı, Yunt Dağı, Manisa Dağı, Bozdağlar, Aydın Dağları ve Menteşe Dağları'dır. Zirveler genel itibariyle 2000-3000 metre arasında değişiklik göstermektedir. Honaz Dağı 2528 metre, Akdağ 2446 metre ve Bozdağ 2414 metre olarak en yüksek dağlardır.²⁸⁰

c) Volkanik faaliyetler sonucunda oluşan volkanik dağlar:

Bir diğer dağ oluşum tipi olan volkanik dağlar ise volkanizma esnasında oluşan çeşitli volkanik malzemeler ve lavların birikmesiyle oluşan dağlardır. Volkanik dağların tipik örnekleri ise, Erciyes Dağı 3917 metre, Melendiz Dağı 2395 metre, Hasandağ 3268 metre, Büyük Ağrı Dağı 5165 metre, Küçük Ağrı Dağı 3925 metre, Tendürek Dağı 3452 metre, Süphan Dağı 4058 metre, Nemrut Dağı 2935 metre, Karacadağ 1952 metre, Karadağ 2288 metre olarak genellikle İç ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yer almaktadır.²⁸¹

Ülkemizin çatısı olarak nitelendirilen ve en yüksek bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi, iklim, doğal yapı özellikleri ve sosyo-ekonomik açıdan zor şartlara sahip bir bölgemizdir. Türkiye'nin en yüksek dağlarına baktığımızda en yüksek beş dağından üç tanesi olan Ağrı Dağı, Süphan Dağı ve Cilo Dağı Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Yükselti değerlerine göre en yüksek dağlardan bazıları tablo 5'te gösterilmektedir.

Yükseltinin yanı sıra eğim faktörü de göz önüne alındığında Türkiye'deki dağlık alanların büyük bölümünün dik eğimli yerler olduğu belirtilmektedir. Bunun sonucunda ise bu alanlarda yürütülecek geçim faaliyetleri zorlaşmakta ve dolayısıyla zengin potansiyelleri olan bu alanlar fiziki coğrafya özelliklerinden kaynaklanan sebeplerle insanlara zorlu yaşam koşulları sunmaktadır.

²⁸⁰ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.98.

²⁸¹ Cercis Ilkiel, "Türkiye Fiziki Coğrafyasına Genel Bir Bakış", **Yeni Türkiye**, Cumhuriyet Özel Sayısı, Cilt: 1, Yıl: 1996, s.107.

Tablo 5: Türkiye'nin En Yüksek Dağları

Dağ	Yükselti (m.)	Bulunduğu İl
Ağrı Dağı	5137	Ağrı
Cilo Dağı	4170	Hakkâri
Süphan Dağı	4049	Bitlis
Kaçkar Dağı	3937	Rize
Erciyes Dağı	3916	Kayseri
Küçükağrı Dağı	3896	Ağrı
Aladağlar	3734	Niğde
Verçenik	3709	Rize
Başet Dağı	3684	Ağrı
Tendürek Dağı	3660	Ağrı

Kaynak: Gönençgil, **Küresel Degradasyon Sürecinde Dağlar ve Dağ Alanları Yönetimi**, Çantay Yayınları, İstanbul, 2009, s.101.

Türkiye’de bulunan dağları ve dağlık alanları incelerken yükselti, eğim ve bakı faktörleri birlikte ele alınmalıdır. Doğal ortamın şekillenmesinde etkili olan yükseltinin yanında, bakı ve eğim koşulları ise söz konusu dağlık alanlardaki doğal ortamı zenginleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında kıyı ile iç kesimler arasında oluşan iklim değişiklikleri bu durumun bir sonucudur. Yükselti ve dağların uzanış yönü kıyı ile iç kesimler arasındaki ılımanlık ve karasallığı etkilemektedir. İklim tiplerindeki bu değişimler de iç kesim ve kıyı kesimlerde farklı ve kendilerine has ekosistemlerin oluşmasına yol açmıştır.

Yükselti sadece kıyı ile iç kesimler arasında değil, aynı zamanda dağlık alanların kendi bünyelerinde de ekolojik çeşitliliğe yol açmaktadır. Bir dağlık alanda zeminden yukarı doğru çıkıldıkça değişen yükselti değerleri iklim değişikliğine yol açmakta, bu da bitki örtüsünü etkilemektedir. Yükselti sadece sıcaklık değil, bunun yanında nem, yağış, basınç ve rüzgâr gibi iklim elemanlarının da çeşitliliğine yol açmaktadır. Güneş ışınlarının geliş doğrultusu dağların güney yamaçlarının daha fazla güneşlenmesine yol açarken, kuzey yamaçları için bu süre daha az

gerçekleşmektedir. Dağların kuzey ve güney yamaçlarında bakı faktörünün bir sonucu olarak değişen iklim şartları ekolojik özellikleri de etkilemekte ve dağların yamaçları arasında bitki örtüsü farklılıklarına yol açmaktadır. Yükselti, dağların uzanış yönü ve bakı faktörleri gibi önemli bir özellik de eğimdir. Dağ ve dağlık alanlardaki eğim faktörü, bitki örtüsü ve toprak ile birlikte çığ ve sel gibi doğa olaylarının meydana gelmesinde rol oynamaktadır. Doğu Karadeniz Dağları bu durumun en sık rastlandığı dağlık alanlara örnek olarak gösterilmektedir.

Alp-Himalaya dağ kuşağında yer alan ve ortalama yükseltisi 1032 metre olan Türkiye'nin çok geniş bir coğrafyası dağlık alanlardan oluşmaktadır. Öyle ki, ortalama yükselti rakamı Dünya için 700 metre iken Avrupa için sadece 330 metredir. Türkiye'de ilk göze çarpan fiziksel detay, batıdan doğuya gidildikçe yükseltinin artması ve kuzeyde Karadeniz ile güneyde Toros sıra dağlarının engebeli bir görünüme sebebiyet vermeleridir. Volkanik ve tektonik dağlık alanların çokluğu, biyolojik çeşitlilik ve peyzaj çeşitliliği bakımından zengin bölgeler oluşturmuştur. Türkiye'nin dağlık alan profilinde orman varlıkları, mera ve çayır alanlarına dayalı hayvancılık ve yaylacılık, tarımsal üretim ve madencilik gibi çeşitli potansiyeller bulunmaktadır. Ayrıca son yıllarda dağlık alanlar gerek dinlenme gerekse doğal yaşam alanı gereksinimlerinin artması ve bunun yanında bazı spor dallarına da ev sahipliği yapmasıyla dağ turizmi için önemli konumdadır.

Yükselti değerleri, dağlık alanların tespit edilmesinde tek başına yeterli bir veri değildir. Yükseltinin yanında eğim değerleri de bölgenin dağlık yapısı hakkında bilgi verebilecektir. Bu kapsamda Türkiye'de eğim değerleri oldukça yüksektir ve yüzde seksene yakın bir bölümü çok ve dik eğimli olarak tarif edilmektedir.

Türkiye'de dağlık alanlarda görülen yerleşimlerin nedenleri arasında hastalıklardan korunma, savaş ya da başka bir güvenlik endişesi sebebiyle yaşanan sosyal düzensizlikler ve ekonomik gerekçeler sayılabilir. Ovalık bölgelerde yaşayan halkın da dağ kaynaklarını kullandığı görülmektedir. Özellikle bu bölgelerde yürütülen yaylacılık faaliyetlerinin son yıllarda kendi başına bir festival sektörü oluşturduğu söylenebilir. Fakat bu durum, dağlık alanların insan eliyle zarar görmesi sonucunu doğurmaya da meyillidir. Doğaya insan elinin değmesi, doğanın atıkları kendi kendine yok edebilme yeteneğine zarar vermektedir.

Bu kapsamda Türkiye’de dağ yönetiminin dayanması gereken dört temel eksen için şunlar söylenebilir:

- 1- Dağlık yerleşimler ve bu bölgelerin sosyo-ekonomik özellikleri
 - Dağ ve orman köyleri (Maddi olarak gelişmemiş, ulaşım zor, geçim imkânları sınırlı, modern imkanlara ulaşım zordur, bu alanlara aktarılan devlet kaynakları yeterli değil, pazara ulaşım olanakları yetersiz)
 - Dağ kültürleri, gelenek ve alışkanlıkları, yaylacılık faaliyetleri(Bu yörelerin kalkınması için potansiyel bir kaynaktır.),
 - Kalkınma potansiyelleri, riskler ve çözümler (Bu yörelerdeki potansiyeller etkin şekilde değerlendirilmeli ve riskler ile çözüm yolları detaylı analizlerle belirlenmeli.)
- 2- Dağlık ekosistem ve kaynakların çok amaçlı kullanım potansiyelleri ve problemler
 - Dağ turizmi, dağ sporları
 - Eko-turizm, ekolojik tarım,
 - Mevcut uygulamalar, deneyimler, karşılaşılan problemler ve çözümler
- 3- Dağ ekosistemleri, kaynak değerleri, korunması ve kullanımı
 - Su ve maden kaynakları,
 - Dağ milli parkları, biyolojik çeşitlilik, diğer korunan alanlar,
 - Orman kaynakları ve ekosistemleri,
 - Alpin çayırlar ve diğer dağlık meralar
- 4- Sürdürülebilir dağ yönetimi ve planlaması
 - Dağ yönetimi Ulusal Komitesi (Kurumu) Kurulması
 - Dağ yönetiminin teknik unsurları (Araştırma, envanter, periyodik izleme, raporlar v.b.)
 - Dağ yönetiminin yasal ve kurumsal yapısı
 - Yönetim politika ve stratejileri,
 - Koordinasyon, sorumluluk paylaşımı, işbirliği ve bütünleşik çalışma

3.2.2. Türkiye’de Dağlık Bölgeler Stratejisinin Dinamikleri

Günümüzde yeni yeni uygulanmakta olan sürdürülebilir kalkınma odaklı planlama yaklaşımlarında tüm doğal kaynakların bir arada değerlendirildiğini ve bunlar için koruma kullanma dengesinin göz önünde tutulduğunu görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında koruma kullanma dengesi doğa lehinde uygulanmaya devam ettiği sürece daha başarılı sonuçlar elde edilecektir. Her alan ve proje için uygulanabilecek olan planlama faaliyetleri şüphesiz dağlar içinde söz konusudur.²⁸²

Türkiye’de bulunan dağlık bölgelerin oranının, genel yüz ölçüm içindeki payının yüksek olması dağlık alanların korunması ve ekonomiye kazandırılmalarını önemli kılmıştır. Ayrıca sahip oldukları özelliklerden biri olan tatlı su kaynaklarının toplanması ve depolanması işlevleriyle dağlık bölgeler, uygulanacak sürdürülebilir yönetim ile su kaynakları, enerji ve turizm potansiyellerinin iyileştirilmesi konusunda önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Yakın zamana dek dağlık alanların iskân, tarımsal ve hayvansal üretim mekânları olarak değerlendirildiği ve bilinçsizce, gelişi güzel biçimde yapılan eylemlerle bu alanlarda geri dönüşü olmayan ciddi tahribata uğramasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye’deki yamaçların dik oluşu ve engebeli dağ yapısı düşünüldüğünde bu alanlardaki tahribat kaçınılmaz olmaktadır. Bu tahribatların başında orman, erozyon, sel, taşkın, heyelan ve çığ gibi tehditler gelmekte olup, dağlık alan sakinlerinin yaşam standartlarının gelişimine de engel olmaktadır.²⁸³ Bölgesel kalkınma ajanslarının yanında bölgesel kalkınma aktörleri ile işbirliği içerisinde faaliyet gösteren sektörel araştırma enstitülerinin varlığı bu açıdan önemlidir.²⁸⁴

Bir diğer dağlık alan stratejisi hem yaz aylarında hem de kış aylarında söz konusu olabilen kırsal turizm ve dağ turizmidir. Fakat bu konuda işletim ve yönetim çeşitliliği ve karmaşıklıklar nedeniyle yaşanan sorunlar bulunabilmektedir.²⁸⁵ Dağlık alanlara has temiz hava, doğal su kaynakları ve tabiatla içselleşen bir yaşam, şehir

²⁸² Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.77-78.

²⁸³ Bakırcı, AB Uyum Süreci, s.298.

²⁸⁴ Çağlar, s.315.

²⁸⁵ Kısakürek ve Karadeniz, s.174.

hayatının stresli atmosferi, kirli havası ve gürültülü karmaşası karşısında daima cazip bir alternatif olarak kabul edilmektedir.²⁸⁶

Dağlık bölgelerdeki arazilerin kullanım biçimlerinde görülen farklılıklar, dağ yönetimi konusunda belirlenecek çalışmalar için yol gösterici olacaktır. Eğer bir bölge ormancılık, tarım ve hayvancılık için uygun arazi kullanımlarına sahipse, burada yapılacak sürdürülebilir kalkınma çalışmalarında başarıya ulaşma şansı yüksek olacaktır. Türkiye'nin batısı, bu özellikleri barındıran dağ silsilelerine sahiptir.²⁸⁷

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, üyelik sürecindeki Türkiye için özellikle önemli bir konu başlığıdır. Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde ele alınan konunun Türkiye için birkaç açıdan önemi bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:²⁸⁸

- Türkiye'nin dağlık alanlarının potansiyellerin envanterinin hazırlanması
- Dağlık alanlarda var olan biyolojik çeşitliliğinin, ormanların, temiz su kaynaklarının, enerji, turizm ve hayvancılık gibi diğer faktörlerin harekete geçirilmesi ve ekonomiye kazandırılması
- Avrupa Birliğine uyum şartlarının sağlanması

Uluslararası Dağlar Yılı olarak ilan edilen 2002 yılı, Türkiye'de de çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Türkiye, Uluslararası Dağlar Yılı kapsamında düzenlenen ulusal sempozyum ve Bolu Workshop' unda dağlık bölgelerin sürdürülebilir yönetimi ve kalkınması amacıyla yapılacak uzun vadeli çalışmalarda göz önüne alınacak dört ana unsuru şu şekilde belirlemiştir:²⁸⁹

- Dağlık yerleşimler ve onların sosyo-ekonomik nitelikleri
- Dağlık kaynakların ve varlıkların korunması ve yararlanılması
- Dağlık ekosistemlerin ve kaynaklarının çok amaçlı yönetimi
- Dağlık ekosistemlerin sürdürülebilir yönetimi için planlama ve mevzuat

²⁸⁶ Koçak ve Balcı, s. 213; Bakırcı, AB Uyum Süreci, ss.303-305.

²⁸⁷ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

²⁸⁸ Bakırcı, AB Uyum Süreci, s.294.

²⁸⁹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

Bütün bu çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde ulusal ve uluslararası çalışmaların “dağlık alanlar” için öne çıkmasının tesadüf olmadığı görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA KONSEYİ'NİN DAĞLIK BÖLGELER STRATEJİSİNE BAKIŞ

4.1. AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULUŞU VE AMAÇLARI

Avrupa Kıtasında ciddi boyutta bir yıkıma sebep olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra, daha önceleri de ortaya atılan ancak düşünce düzeyinde kalmış olan bütünleşme fikrinin, artık kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya savaşının her açıdan yol açtığı büyük tahribat sadece insanların ölmesi ve sakatlığa maruz kalmalarıyla sınırlı değildi.²⁹⁰ İki büyük Dünya Savaşı sonucunda yerle bir olan, altyapısı ve sosyal sermayesi zarar gören Avrupa, özellikle ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda yeniden yapılanma sürecine girmiştir.²⁹¹ Avrupa'da bütünlüğü ve birlikteliği sağlayacak bir birliğin kurulmasının bu yapılanma sürecini hızlandıracağı düşünüldüğünde, aynı zamanda bu süreçte ortaya çıkabilecek yeni tehditleri ve Avrupa'nın yeniden yok edici bir savaşla karşılaşmasını da önleyeceği inancı Avrupalı liderler arasında kabul görmüştü. Churchill, 1946 yılında Zürih'te yaptığı bir konuşmada Avrupa Devletlerinin ABD gibi birleşik bir devlet oluşturmaları gerektiği üzerinde durmuş ve kurulacak birliğin önemi üzerinde durmuştur.²⁹² Bunun sonucunda kriz ve çatışma ortamının yerini karşılıklı güven ve işbirliğine bırakması gerektiği düşüncesi ile Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyi'nin kurulması girişimleri hız kazanmıştır.

Avrupa Konseyi (Council of Europe); evrensel temel değerler olan “demokrasi”, “insan hakları” ve “hukukun üstünlüğü” ilkelerini Avrupa halkları arasında egemen kılmak amacıyla 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulmuştur. Avrupa Konseyi Statüsü, on kurucu devlet (Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere,

²⁹⁰ Çağrı Erhan, ”Avrupa'nın İntiharı” ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar”, Prof. Dr. Oral Sander' e Armağan, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:51, No:1-4, Ankara, Yıl: 1997, s.259.

²⁹¹ Latif Yılmaz, **Avrupa Birliği'nin Sosyo-Ekonomik Geleceği: Lizbon Stratejisi ve Küreselleşme**, Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.20.

²⁹² Winston Churchill'in 1946 yılında Zurich Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşmanın metni için bkz. Winston Churchill's Speech, Zurich University, 19 September 1946, <http://aei.pitt.edu/14362/1/S2-1.pdf>, (11.03.2012)

İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç) tarafından imzalanmıştır. Kurulştan çok kısa bir süre sonra 8 Ağustos 1949 tarihinde Bakanlar Komitesi'nin kararıyla Türkiye Avrupa Konseyi'ne üye olarak katılmışlardır. Avrupa Konseyine daha sonraki yıllarda üye olmuş ülkelerle birlikte üye sayısı 2012 yılı itibariyle 47 olmuştur.²⁹³

Belarus, Avrupa Konseyi aday ülke kategorisinde yer alırken, Kazakistan ve Vatikan ise Avrupa Konseyine katılabileceğı halde henüz başvuruda bulunmamış devletlerdir. 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiş olan Kosova'nın durumu ise daha farklıdır. Birçok devlet tarafından henüz tanınmamış olan Kosova, tüm üye devletler tarafından tanınması durumunda üye olabilecektir.

Avrupa Konseyi nezdinde gözlemci statüsünde olan ülkeler de vardır. Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kanada, Vatikan ve Meksika Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi; İsrail, Kanada ve Meksika Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi nezdinde gözlemcilerdir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde 318 asil üye, 318 yedek üye ve 18 gözlemci ülkelere ait üye vardır.²⁹⁴

1999 yılında 50. yıldönümünü kutlayan Avrupa Konseyi hedefini “hudutları olmayan daha büyük bir Avrupa'yı oluşturmak” olarak belirlenmiştir. Kuruluş sürecinde Avrupa Kıtasında bütünleşme ve bu doğrultuda birlik kurma fikriyle oluşturulan Avrupa Konseyi, Avrupacılık (Pan-European) düşüncesinin mekân ölçeğinin önüne geçmesiyle bir “Dünya Konseyi” gibi değerlendirilmeye başlandığının göstergesidir.²⁹⁵

²⁹³ İzlanda 1950, Almanya 1950, Avusturya 1956, Kıbrıs 1961, İsviçre 1963, Malta 1965, Portekiz 1976, İspanya 1977, Lihtenştayn 1978, San Marino 1988, Finlandiya 1989, Macaristan 1990, Polonya 1991, Bulgaristan 1992, Estonya 1993, Litvanya 1993, Slovenya 1993, Çek Cumhuriyeti 1993, Slovakya 1993, Romanya 1993, Andorra 1994, Letonya 1995, Arnavutluk 1995, Moldova 1995, Makedonya 1995, Ukrayna 1995, Rusya 1996, Hırvatistan 1996, Gürcistan 1999, Azerbaycan 2001, Ermenistan 2001, Bosna-Hersek 2002, Sırbistan 2003, Monako 2004, Karadağ 2007. Bkz. <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> (09.04.2012).

²⁹⁴ Council of Europe, Assembly Structure, http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE_structures.htm#4 (12.05.2012).

²⁹⁵ Toprak, AYBYK, s.1.

Avrupa Konseyi'nin Statüsü 'nde de açıkça belirtilen, başta gelen hedefi 47 üye devlet arasında, demokrasilerin temelini oluşturan ve tüm Avrupalının yaşamlarını türlü şekillerde etkileyen prensipler olarak bireysel özgürlüklerin, siyasi serbestliğin ve hukuk düzeninin korunmasında daha büyük birlik sağlamaktır. Bütün üye devletler özgürlük, insan onuru ve bireylerin refahının hükümet faaliyetleri için kesin ilkeler olarak benimsemekle yükümlüdürler.²⁹⁶ Bugün, Avrupa Konseyi, 800 milyonu aşkın Avrupalının insan haklarına, demokrasi ve kanun düzenine olan ortak yükümlülüklerini yapılandırmaktadır.²⁹⁷

Avrupa Konseyi Statüsü 'nün 1. Maddesinin a bendinde kuruluş amacı; “üyeleri arasında, müşterek mirasları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmek olarak” ifade edilmiştir.²⁹⁸ Bu amacın sağlanması için Statünün 1. maddesinin b bendinde “Konsey organları vasıtasıyla, ortak çıkarları ilgilendiren sorunların incelenmesi, anlaşmalar akdi ve ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal ve idari alanlarda bir ortak hareket hattının kabulü ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesiyle” varılabileceği belirtilerek, kullanılacak araç ve yöntemler belirlenmiştir.²⁹⁹ Avrupa Konseyi Statüsü' nde, Konseyin ekonomik konularda da etkinlikte bulunması öngörülmüş olmasına karşın bugüne kadarki uygulamalarda Konsey'in ekonomik alanlardaki çalışmaları sınırlı kalmıştır.³⁰⁰ Milli savunmayla ilgili konulara ise Statü'de yer verilmeyerek faaliyet alanlarının dışında bırakılmıştır.

Genişleyen yapısıyla Avrupa Konseyi'nin Amaçları Şu Şekilde sıralanabilir:³⁰¹

²⁹⁶ Avrupa Konseyi, **Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması**, Strasbourg, Mayıs 2000, s.4.

²⁹⁷ Human Rights Democracy Rule Of Law, www.coe.int, (25.03.2012).

²⁹⁸ Resmi Gazete 17.12.1949 -7382.

²⁹⁹ Resmi Gazete 17.12.1949 -7382.

³⁰⁰ Özlem Karahanoğulları, “Avrupa Konseyi ve idare Hukuku”, **Danıştay Dergisi**, Yıl:33, Sayı:106, 2003, s.131.

³⁰¹ Avrupa Konseyi, **Pratikte Haklar ve Özgürlükler**, http://www.coe.int/AboutCoe/media/interface/publications/fiches_dh_tr.pdf (10.04.2012).

- İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerinin korunması ve etkinliğinin arttırılması,
- Avrupa kültürel kimliğinin korunması ve geliştirilmesi,
- Avrupa’da toplumların yoğun şekilde karşılaştığı sorunlara (azınlıklara karşı ayrımcı muamele, yabancı düşmanlığı, hoşgörüsüzlük, insan kaçakçılığı, göç, terörizm, yolsuzluk, kara para aklama, uyuşturucu, örgütlü suç, çevrenin korunması, AIDS, bio etik vs.) yönelik çözümler aranması, bu konularda işbirliğinin güçlendirilmesidir.

Belirtilen bu amaçlar çerçevesinde yapılan çalışmaların birçoğu hükümetler arası işbirliği ile ortaya konmasına rağmen, Avrupa Konseyi'nin temel odağında bireyler bulunmaktadır. Konsey'in yapısına bakıldığında hükümetlerin yanısıra milli parlamentolar ile yerel yönetimler ve hükümet dışı kuruluşların temsilcilerinin de çalışmalara katılabildikleri bir yapılanma görülmektedir.

Avrupa Konseyi'nin temel organları ise şu şekilde oluşmaktadır:³⁰²

- Karar organı olan Bakanlar Komitesi (Committee of Ministers),
- Danışma organı olan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (Parlamentary Assembly),
- Danışma organı olan ve yerel yönetimlerin geliştirilmesini amaçlayan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'dir. Bunların yanında Avrupa Konseyi bünyesinde ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bulunmaktadır.

Konseyin karar organı konumunda olan Bakanlar Komitesi 47 üyeden oluşmaktadır. Üye devletlerin dışişleri bakanlarının yer aldığı komitede, başkanlık görevini altışar aylık dönemler için ve sırayla olmak üzere Bakanlar Komitesi üyeleri üstlenmektedir. Bakanlar, Avrupa'da iş birliğini geliştirmek ve çeşitli siyasi konuları görüşmek üzere yılda iki defa toplanırlar.³⁰³

Avrupa Konseyi’ nin danışma organı olarak nitelenen Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) ise, Konsey çalışmalarının yürütülmesinde yönlendirici olmaktadır. Parlamenterler Meclisi'nin yasama yetkisi bulunmamaktadır. Yılda üç kez ve genellikle Ocak, Nisan, Eylül aylarında Strazburg'da toplanan

³⁰² Yusuf Erbay ve Zerrin Yener, “Sınırötesi İşbirliği: Türk Yerel Yönetimleri İçin Yeni Bir Açılım”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 7, Sayı: 2, Nisan 1998, s.12.

³⁰³ Erbay ve Yener, s.13.

meclis, ayrıca her ay üye ülkelerden birinde mini toplantılar düzenlemektedir. Meclis bünyesinde Sosyalist Grup (SG), Avrupa Halkları Partisi (AHP/HD), Avrupa Demokratik Grubu (ADG), Liberaller, Demokratlar ve Reformcular Grubu (LDR) ve Birleşik Avrupa Solu Grubu (BAS) olmak üzere beş siyasi grup vardır. Üyeler istedikleri siyasi gruba katılabilmektedirler.³⁰⁴ AKPM’de en çok üyelik, “Sosyalist Grup”a ait iken, daha sonra ise sırasıyla “Avrupa Halk Partileri Grubu”, “Avrupa Demokratları Grubu”, “Liberal, Demokrat ve Reformcu Grup” ve “Avrupa Birleşik Sol Grubu” gelmektedir.

AKPM üyelik sandalye sayıları, ülkelerin nüfuslarıyla doğru orantılıdır. Bu doğrultuda Türkiye Parlemlenterler Meclisi’nde 12 asil ve 12 yedek üye Milletvekili tarafından temsil edilmektedir.³⁰⁵

Toplumlari yakından ilgilendiren sorunları ve güncel politik konuları tartışarak Bakanlar Komitesi'ne tavsiye kararlarını sunarak Konsey çalışmalarında yönlendirici rol oynar.³⁰⁶ Bunun yanı sıra Avrupa konvansiyonlarının oluşmasında önemli rol oynar, önemli görülen ve güncel konularla ilgili konferans ve toplantılar düzenler. Konseyin temel hedefleri arasında yer alan demokrasinin uygulanabilirliğini arttırmak ve aday durumundaki ülkelerin tam üyeliğe hazırlandıkları dönemde bu ülkelerin yönlendirilmesi amacıyla olağan toplantılara ve davetli oldukları görüşmelere izleyici sıfatıyla katılabilecekleri gerekli düzenlemeleri yaparak demokratikleşme sürecinde önemli rol oynamaktadır.

Konseyin danışman organı olarak nitelendirilen bir diğer organı ise Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresidir. Avrupa Konseyi’nin gerek kuruluş belgesinde yazılı olan amaçları gerekse ortaya konulan çalışmalarda Konsey'in insan haklarını korumak, çoğulcu demokrasiyi korumak ve geliştirmek; azınlıklar, yabancı düşmanlığı, Avrupa ölçüsünde hoşgörüsüzlük, çevrenin korunması, bioetik, AIDS gibi akla gelebilecek birtakım sorunlara birlikte çözümler geliştirmek ve Avrupa’da yeniden restore edilmesine çalışılan yeni demokrasilere süreç içinde destek olmak

³⁰⁴ Council Of Europe, Assembly Structure, (12.05.2012).

³⁰⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Avrupa Konseyi, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/genel_bilgi.htm (12.03.2012)

³⁰⁶ Tarlach McGonagle, “Freedom of Expression and the Media: Standard-setting by the Council of Europe’s Parliamentary Assembly”, **IRIS Themes Series**, Vol: 2, s.2.

gibi konuları içermektedir.³⁰⁷ Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa Konseyi prensiplerinin yerel ve bölgesel yönetimler ölçeğinde uygulanmasını ve geliştirilmesini amaçlamıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin işbirliği içerisinde hareket ederek, Avrupa Konseyi'nin politikalarını uygulamada bir araç olarak rol oynaması gerektiği de düşünülmektedir.³⁰⁸

4.1.1. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi

Küreselleşme ve modernleşmenin etkisi birçok alanda olduğu gibi yönetim alanında da ortaya çıkmış, merkezden yönetim anlayışı artık yerini yerinden yönetim anlayışına bırakmaya başlamıştır. Yerel ve bölgesel yönetimlerin önemli hale geldiği bu sisteme uyum sağlama düşüncesinde olan ülkeler yerel yönetim mekanizmalarını güçlendirmek için çabalarken, aynı zamanda birçok Avrupa ülkesinde var olan bölge yönetimlerinin de daha etkin hale getirilmesi amacıyla reformlar yapmaktadırlar.³⁰⁹

Avrupa Konseyi, Avrupa'da birliktelik oluşturulması sürecine yerel yönetimlerin katılması gerekliliği yönünde politikalar ortaya koymuştur. Nitekim yerel ve mahalli idare temsilcileri halk ile daha etkin iletişim kurmaktadırlar ve bu nedenle de Avrupa Birliği fikrinin gerek yayılması gerekse geliştirilmesinde çok önemli rol oynayabilirler. Yerel yönetimlerin temsil edildiği en geniş birliktelik olan Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (CLRAE), ilk olarak Ocak 1957'de bir araya gelmiş, 1960 yılı Ocak ayında yapılan toplantıda kuruluş esas ve yetkilerine ilişkin Anayasa kabul edilmiş ve Bakanlar Komitesinin de onayıyla 1961 yılından itibaren daimi bir statü kazanmıştır.³¹⁰ 1974 yılına kadar 2 yılda bir kez toplanan Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, anayasasında yapılan düzenlemelerle birlikte 1975 yılından itibaren her yıl toplanmaya

³⁰⁷ Bkz: Avrupa Konseyi Statüsü: Avrupa Konseyi Statüsü' ne Dair Sözleşme 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da imzaya açılmış ve 42. maddeye uygun olarak 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeye 13 Nisan 1950 tarihinde katılmış ve 12 Aralık 1949 tarihinde onaylamıştır. 5456-Sayılı Onay Kanunu 17 Aralık 1949 gün ve 7382 Sayılı Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.

³⁰⁸ Erbay ve Yener, s.17.

³⁰⁹ Özel, Bölgeselleşme, s.98.

³¹⁰ Erbay ve Yener, s.17.

başlamıştır.³¹¹ 14 Ocak 1994 tarihindeki kararla, bu zamana kadar Konferans adıyla anılan organ, niteliğini Kongre olarak belirlemiş ve adını değiştirerek Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi adını almıştır.³¹²

Yerel yönetim birimlerinin daha etkin temsil edilmesini amaçlayan Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin hedefleri şu şekilde sıralanabilir;³¹³

- Yerel idari birimlerin, Konsey'in yürüttüğü yerel yönetimler ile ilgili çalışmalarına etkin katılımının sağlanması,
- Avrupa ülkelerinde özerk idari veya siyasi yerel ve bölgesel yönetim birimlerinin oluşturulması,
- Avrupa'da belediyeler ve bölgesel yönetimler arasında işbirliğinin sağlanması ve desteklenmesi. Diğer bir ifadeyle, ülkelerin karşılıklı çıkarları çerçevesinde istikrar, güven ve refah artışı sağlamak; aynı zamanda ülkelerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmalarını sağlamak için bölgesel ve sınırötesi işbirliği ortamını sağlamak.³¹⁴

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi³¹⁵:

- Avrupa'nın bölgelerinin ve belediyelerinin sesi konumundadır;
- Yerel ve bölgesel seçilmiş temsilcilerin, problemlerini tartıştıkları, deneyimlerini paylaştıkları ve görüşlerini hükümetlere ifade edecekleri demokratik bir ortam sağlamaktadır;
- Yerel ve bölgesel politikaların tüm yönleri ile ilgili olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenter Meclisi'ne danışmanlık yapar;
- Yerel ve bölgesel hükümetleri temsil ederek ulusal ve uluslararası teşkilatlarla yakın işbirliği yapar;

³¹¹ Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, 4. Basım, İstanbul, 2000, s.75.

³¹² Keleş, s.76.

³¹³ Toprak, AYBYK, s.2.

³¹⁴ Mehmet Özel, "Bölgelerarası (Sınırötesi) İşbirliği ve Avrupa'da Gelişimi", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 1, Haziran 2009, (Sınırötesi), s.75.

³¹⁵ Florence Benoit-Rohmer ve Heinrich Klebes, **Avrupa Konseyi Hukuku Pan-Avrupa Hukuk Alanına Doğru**, Avrupa Konseyi Yayını, Strazburg Cedex, ss.81-83.

- Yerel demokrasinin işlerliği için, yerel demokrasinin temeli olan halka ulaşabilmek için açık oturumlar ve konferanslar düzenler;
- Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde ve üyelik başvurusunda bulunan ülkelerde yerel ve bölgesel demokrasinin durumuna ilişkin raporlar hazırlar ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ilkelerinin nasıl uygulandığını izler.

Siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı zaman içerisinde yeni devletlerin ortaya çıkması, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından var olan hedeflerinin yeniden değerlendirilmesini ve ortaya konulan yeni hedeflere bazı önemli başlıklar dâhil edilmiştir³¹⁶:

- Avrupa Konseyi'nin tüm üyelerinde ve özellikle yeni demokrasilerde etkin yerel ve bölgesel yönetim yapılarının kurulmasını teşvik etmek;
- Üye ülkelerde ve başvuruda bulunan ülkelerde yerel ve bölgesel demokrasinin durumunu incelemek;
- Vatandaşların yerel ve bölgesel demokrasilere etkin biçimde katılımını sağlamak için girişimlerde bulunmak;
- Avrupa politikası çerçevesinde yerel ve bölgesel yönetimlerin çıkarlarını temsil etmek;
- Barış, hoşgörü ve sürdürülebilir yönetimler için bölgesel ve sınır ötesi işbirliğini teşvik etmek;
- Yerel ve bölgesel seçimleri izlemek.

4.1.2. Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin kurumları zaman zaman karıştırılabilmektedir. Bu yüzden Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin yanında Avrupa Bölgeler Komitesinin de incelenmesi çalışma için fayda sağlayacaktır.

Bilindiği üzere Avrupa Birliğinin temelinde, bütünleşmiş bir Avrupa fikri yatmaktadır. AB, Avrupa'nın bütünleşmesi hususunda şu yaklaşımı benimsenmektedir: *“Birlik ve çeşitlilik, Avrupa'nın temel yasasıdır. Avrupa,*

³¹⁶ Florence Benoit-Rohmer ve Heinrich Klebes, ss.185-186.

“kültürel olan gücü” nü elde etmiştir; ancak Avrupa’nın, politik ve ekonomik gücünü de kazanabilmesi için, bunun temel yasası olan “birlik ve çeşitlilik” arasındaki heyecanı da kazanması gerekir. Eğer Avrupa, bölümlerin, halklarının, etnik yapılarının, taşra birimlerini, bölgelerinin çok çeşitliliğini, “yaşam ilişkilerinin bütünlüğü” örgüsüyle saramaz ise, kendi özgün niteliğini kaybeder, Avrupa içinde birlik” anlayışının bilincine varılmalıdır.”³¹⁷

Avrupa Parlamentosu’nun Şubat 1984’te onayladığı Avrupa Birliği Antlaşma Taslağında bölgesel politikalara açıkça yer verilmiştir. Yine aynı yıl Avrupa Parlamentosu, düzenlediği 1. Bölgeler Konferansı sonrasında, “Demokratik bir Avrupa’nın İnşasında Bölgelerin Rolü ve Bölgeler Konferansının Sonucuna İlişkin Karar” ı yayınlamıştır. Bölgesel ve yerel birliklerin çalışmaları, Avrupa Bölgeler Konseyi’nin, Yerel ve Bölgesel Erkler Daimi Konferansının baskısı, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi ile Avrupa Parlamentosunun ve ekonomik ve Sosyal Komitenin bu yöndeki görüşü, Avrupa Komisyonunu, Avrupa Topluluğu içinde danışma organı niteliğinde bölgeleri temsil eden bir konsey kurulmasına ikna etmiştir. 1988 yılında komisyondan söz konusu organın kurulmasına ilişkin karar çıkmıştır.³¹⁸

1991 yılında Bölgeler Komitesinin danışman organ olarak Maastricht’te kurulması, devlet biçiminde ya da yerel yönetim biçiminde olsun, bölgelerin gelecekte Avrupa Birliği’nin tüm organlarının muhatabı olacağı fikrinin somut bir adımı olmuştur.³¹⁹ Bu adımla yerinden yönetim birimlerinin Avrupa’nın bütünleşmesinde önemli bir rol üstlendiği de kabul edilmiştir.

Bu sürece gelinceye kadar, yerel yönetim birimleri Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Kongresi’nce, bölgeler ise Bölgeler Meclisi tarafından temsil edilmişlerdi. Mart 1994’ten itibaren topluluk ve üye devletler olarak iki düzeyden oluşan birliğe, üye devletlerin her birinde devlet düzeyinin altında olacak biçimde üçüncü düzey eklenmiştir. Üye devletlerin kendi idari yapıları ve hukuksal düzenleri doğrultusunda

³¹⁷ Mehmet Özel, “Avrupa Birliği’nde Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimleri Sorunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, No:59-2, (Bölge Yönetimleri Sorunu), s.102.

³¹⁸ Selin Esen, “Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 59, Sayı: 4, Yıl: 2004, ss.92-93.

³¹⁹ Damla Cihangir, **Bölgesel Politika**, Sorularla AB Politikaları ve Türkiye Serisi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Seri No:8, Yayın No: 247, İstanbul, Haziran 2011, s.15.

kendilerinin belirleyeceği bu düzey, kimi ülkelerde eyalet iken kimi ülkelerde ise bölgeler olmuştur.³²⁰

Avrupa Birliği'nin bir organı olan Bölgeler Komitesi danışma işleviyle ön plana çıkmaktadır.³²¹ Komitenin görüşleri Bakanlar Konseyi ve Komisyon için bağlayıcı nitelikte değildir. Diğer yandan ise, Bölgeler Komitesi'nin görüşünün alınmadığı herhangi bir durumda ise şekil yönünden kusur ortaya çıkacağı belirtilmiştir. Bakanlar Konseyi ve Komisyon tarafından Komite'nin fikrinin göz ardı edilmesi halinde, bunun gerekçelendirilmesi istenmektedir.³²²

4.1.3. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarının Temel Felsefesi

Avrupa Konseyi tarafından yapılan çalışmalar neticesinde sözleşmeler ve anlaşmalar oluşmakta, daha sonra ise imzalayan ülkeler uyum için kendi yasalarını anlaşma ve sözleşmelerin gerektirdiği biçimde uyumlu hale getirmektedir.

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin bugüne kadar yaptığı önemli çalışmalardan başlıcaları şunlardır³²³:

1. Avrupa dağlık bölgelerinde ekolojik dengenin (ekonomi, nüfus, örgüt ve doğa) korunmasına ilişkin çok yönlü bir çalışma olarak **Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı**.(1995)
2. Yerel özerklik konusunda gerekli anayasal ve hukuki düzenlemelere yol gösterici nitelikte; yetki, kontrol, finansman idaresi gibi yerel yönetimlerin işlerliği için gerekli olan ilkeler içeren **Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı**.(01.09.1988)
3. Ulusal sınır bölgelerinin her iki tarafındaki belediye ve bölge yönetimleri arasında işbirliğini öngören, sınırlarda bölgesel planlama, ekonomik kalkınma ve çevre korunması gibi model düzenlemeleri içeren **Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi**.(22.11.1981)

³²⁰ Özel, Bölge Yönetimleri Sorunu, s.115.

³²¹ Cihangir, s.16.

³²² Özel, Bölge Yönetimleri Sorunu, s.118.

³²³ Toprak, AYBYK, s.3.

4. Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu çerçevesinde, yerel yönetimlere kentli haklarına saygılı yönetim ve yaşanabilir kentler için kirlilik, çevre, güvenlik, konut, tarihi mirasın korunması, vb. gibi yönetim konularında yol gösterici ipuçları içeren Avrupa **Kentsel Şartı**.(19.03.1982)
5. Yabancıların yaşadıkları ülkelerde yurttaşlık ve politik haklarını kullanabilmelerini düzenleyen **Yabancıların Sosyal Yaşama Yerel Düzeyde Katılmaları Antlaşması**.(01.05.1997)
6. Bölge ve azınlık dillerinin eğitim ve öğretimin yanı sıra, halk arasında yazılı ve sözlü olarak sosyal ve ekonomik içeriğiyle kullanılmasını özendirerek yaşatılmasını sağlamak için **Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı**.(01.03.1998)
7. Gençleri yaşadıkları yerlerin sorunlarına karşı ilgili hale getirmek ve geleceğin yönetimlerine hazırlamak için **Gençlerin Yerel ve Bölgesel İlişkilere Katılım Şartı**.(19.03.1992)
8. Avrupa peyzajlarının korunması, geliştirilmesi, planlanması ve yönetimi konularını göz önünde bulundurarak **Avrupa Peyzaj Sözleşmesi**. (01.03.2004)
9. Azınlıkların korunmasını insan haklarının korunmasının ayrılmaz bir bütünü olarak niteleyerek **Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi**. (01.02.1998)
10. Avrupa Konseyine üye ülkelerin farklı hukuki ve siyasi yapıları dikkate alınarak, özerk bölgesel yönetimlerin temel ilkelerini oluşturmak amacıyla **Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı**. (2002)

4.2. AVRUPA KONSEYİ'NİN DAĞ YÖNETİMİ ÇALIŞMALARI

Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansında odakta yer alan konu, çevre ile sürdürülebilir kalkınma arasında bir bağ kurabilmek olmuştur. Aynı konferansta imzaya açılan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi dağ yönetimi konusuna da atıfta bulunan belgelerdir. Zira dağ yönetimi, sürdürülebilir kalkınmanın, ekosistemin korunmasının ve yerel kalkınmanın gerçekleşmesinin bütüncül bir halde

gerçekleşmesini hedeflemektedir. Avrupa Konseyi, kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde dağlık alanların korunmasının, ekonomik işlerlik kazanmasının ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasının önemini daima vurgulamış, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından 1995 yılında bu amaçla Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nı kabul etmiştir.³²⁴ Ayrıca, AB yapısal fonlar aracılığıyla dağlık bölgeleri hedef alan önemli projeler ortaya koymuştur. Çalışmanın konusunu oluşturan Yunt Dağı Projesi de bu kapsamda hayat bulan bir projedir.

4.2.1. Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı

Metnin esası, ülkelerin kendi sınırları içerisinde yer alan dağlık alanları komşu ülkelerle işbirliği içerisinde korunması ve kullanılması üzerinedir. Metinde ana amaç *“Avrupa Konseyi ülkelerine yönelik olarak ortak bir şekilde, dağlık bölgelerin idaresi, kalkındırılması ve korunması politikasının genel ilkelerini belirlemek”* olarak belirtilmiştir.³²⁵

Böyle bir metin hazırlanmasının birden çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler sadece sosyal ya da ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve çevresel kaygılardan kaynaklanmaktadır. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, dağlık bölgelerde yaşayanların temel ihtiyaçlarını elde etmelerinin çok zor şartlarda gerçekleştiğini dikkate alarak, dağlık bölgelerde bulunan nüfusun yaşam çevrelerinin ve doğal ortamın korunması, kırsal ve kentsel alanlardaki yaşam kalitesinin ve çalışma koşullarının oluşturulmasına ilişkin hakların güvence altına alınmasını amaçlamaktadır.³²⁶ Bu nedenlerden biri de Avrupa’da ortak coğrafyalarda yer alan dağlık alanların ekonomik potansiyel taşımalarının yanında, ortak çevresel sorunlara sahip olmalarıdır.³²⁷ Nitekim Şart’ ta sınır aşan dağlık bölgelerle ilgili işbirliğinin,

³²⁴ Mustafa Görün ve Hüseyin Gül, “Avrupa Birliği’nde Bölgesel İdari Yapılanmaların Dönüşümünde Uluslarüstü ve Uluslararası Faktörler”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, Yıl:2010, s.96; Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.293.

³²⁵ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.298.

³²⁶ Toprak, Dağlık Bölgeler Şartı, ss.177-178.

³²⁷ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, ss.299-300.

doğal çevrenin korunması konusunun ve yerellik ilkesini içeren demokrasinin gelişiminin önemi özellikle vurgulanmıştır.³²⁸

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı, 6 bölümden ve 31 maddeden oluşmaktadır. Metin, metni imzalayan ülkeleri bağlamaktadır. Fakat imzası bulunmayan ülkeler Daimi Komite' de gözlemci olarak yer alabildiği gibi, üye olmayan ülkeler de Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nı tanıyabilmekte ve imzasını çekmek isteyen ülkeler Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirim ile Şart' tan çekilebilmektedirler.³²⁹ Söz konusu Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, Avrupa Konseyi ülkelerine yönelik dağlık bölgelerin idaresi, kalkındırılması ve korunması politikasının genel ilkelerini belirleme amacıyla hazırlanmıştır. Metnin temel hedefleri şöyle sıralanmaktadır.³³⁰

- Dağlık bölgelerin kendine özgü yapılarının açıkça tanınması
- Mevcut veya gelecekte oluşturulabilecek idari yönetim birimlerinin, dağlık alan politikalarını daha rahat uygulanmasını sağlamak için, her bir dağlık bölge alanının bir coğrafi tüzel kişilik olarak tanınması ve saygı gösterilmesi
- Nüfusu yerinde tutmak ve genç nüfusun dışarıya göçünün engellenmesi
- Dağlık bölgelerin yaşam kalitesi ve kalkınması için gerekli olan altyapı ve sosyal tesislerin oluşturulması veya modernleştirilmesi
- Yerel kamu altyapı hizmetlerinin temin edilmesi ve geliştirilmesi,
- Tarım ve mera arazilerinin korunması ve tarımsal faaliyetlerin, dağ tarımcılığına yönelik özel bir yaklaşımla sürdürülüp modernleştirilmesi
- Yerel enerji kaynaklarının geliştirilmesi,
- Mevcut sanayi faaliyetlerinin korunması ve yeni teknolojilere dayalı sanayiler kurulması
- Geleneksel geçim kaynaklarına ek olarak tersiyer sektörlerin özellikle turizm olmak üzere geliştirilmesi
- Kimliğin korunması ve her bir dağlık bölgeye ve benzer dağlık bölgelere özgü kültürel değerlerin tanıtılması

³²⁸ Görün ve Gül, s.96.

³²⁹ Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, ss.56,65.

³³⁰ Bakırcı, Avrupa Birliğine Uyum Süreci, s.301.

Metinde politika önlemleri bölümü, çeşitli başlıklarda yapılması alınması gereken tedbirler ve yapılması beklenenler konusunu işlemektedir. Ziraat faaliyetleri, ormancılık, endüstri, zanaat ve hizmetler, konut, turizm, altyapı, ulaşım ve sosyal tesisler, enerji, eğitim, kültür, çevre gibi konu başlıkları Dağlık Bölgeler Şartının içeriğinde yer almıştır.³³¹

Metinde istenen, üye ülkelerce yukarıdaki başlıklarda sektörel politikalar oluşturmak ve ilgili alanlarda yasal, idari, ekonomik, mali ve bütçe ile ilgili önlemler geliştirmektir. Bu tedbirlerden bazıları için şunlar söylenebilir:³³²

- Tarım ve mera topraklarının özellikle yüksek rakımlarda korunması, çiftliklerin modernizasyonu, doğal afetlerden kaynaklanan hasarın tazmin edilmesi
- Ormancılıkla ilgili yan sektörlerin (kerestecilik, dağ ormanları gibi) geliştirilmesi ve ormanların hem doğal afetlere hem de insandan kaynaklanan zararlara karşı korunması
- Dağlık bölgelerdeki iş alanlarını korumak için altyapı hazırlayarak, kirliliğin önlenmesi, kirlilik yaratmayan sanayinin gelişimi ve zanaatların sürdürülmesinin teşvik edilmesi ve kurulacak iş alanlarına rehberlik ve yardım hizmetlerinin sunulması
- Dağlık bölge sakinlerine yönelik olarak çok sayıda iş alanına sahip ailelerde kaynak ve gelir çeşitliliğinden kaynaklanan sorunlara dikkat gösterilmesi ve iş yasası, sosyal güvence, vergilendirme ve eğitim gibi unsurlarla birden fazla iş sahibi olmayı kolaylaştırması, teşvik etmesi
- İkamet sahiplerinin konuta erişimleri ve ikinci konut sahibi olma konularında düzenleme yapılması, konutların bakımlarında ve doğaya uyumlarında müdahil olunması
- Arazinin ve çevrenin korunmasına öncelik verilerek, potansiyel turizm konularının harekete geçirilmesi
- Dağlık bölgelerin sosyal tesis ya da kamu hizmeti bakımından mahrum kalmamasının sağlanması

³³¹ Toprak, Dağlık Bölgeler Şartı, ss.182-192.

³³² Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı, Türkçe Metni İçin Bkz. www.ziyaguney.com, (09.08.2012).

- Dağlık bölgelerin Avrupa iletişim ve ulaşım ağ güzergahlarına dahil edilmeleri
- Yerli kaynakların dikkate alınması ve hidroelektrik enerjiden çevresel gereklerle uyum içinde yararlanılması ile santrallerin doğayla uyumlu inşası konularına özen gösterilmesi
- Teknolojik gelişmelerden faydalanarak dağlık bölgelerde bulunan çocukların okuldan mahrum kalmamalarının ve dağlık bölgelerde yüksek öğrenim olanaklarının sağlanması
- Kültürel miraların korunması, tanıtılması ve yerel kültür biçimlerinin korunması ve geliştirilmesi
- Toprağın, suyun ve havanın korunması ve canlıların koruma altında doğal hayatlarının sürdürmelerinin sağlanması
- Tehlikeli bölgelerin listesinin çıkarılarak çığ, sel, heyelan gibi doğal afetlerle doğal çevreyi, insanı ve mal varlığını koruyacak etkili önlemlerin alınması
- Ülkeler arasında uyumlu bir bilgi ve istatistik veri sistemi uygulanması

Metnin “*politika araçları*” başlıklı 20. maddesinde, tarafların bu önlemler için gelir düzeyi düşük olan bölgelere öncelik tanıyarak özel yardım şekilleri sağlamaya taahhüt edeceği hüküm altına alınarak, önlemlerle ilgili belirlenen ölçütler sıralanmaktadır.³³³

- Alınacak önlemler mekânsal planlama, doğanın ve doğal yapının korunması, altyapı, ulaşım ve sosyo-ekonomik kalkınma konularıyla özellikle ilgilenmelidir.
- Önlemin içeriğinin belirlenmesinde yerel veya bölgesel yönetimler, kamu, sosyal ve ekonomik kuruluşlar ve mümkün olduğunda komşu yönetimlerle işbirliği içerisinde olunmalıdır.
- Önlemlerin işlevsel bakış açısından homojenlik ve bütünlük gösteren alanları kapsamaması gerekmektedir.
- Önlemler, söz konusu dağlık bölgede belirli bir dönemde sorumluluğu olan kuruluşların faaliyetlerini ve yatırımlarını koordine etme kabiliyeti göstermelidir.

³³³ Toprak, Dağlık Bölgeler Şartı, ss.191-192.

Metinde dağlık bölgelerde uygulanacak ekonomik ve mali yardım ile vergi teşvik politikası uygulamalarının çerçevesini ise şöyle belirlemektedir:³³⁴

- Vergi eşitliğini gözeterek, az gelişmiş bölgeler lehine eşitlik sağlayıcı önlemler almak
- Ziraat işletmelerinin, zanaatların ve kirlilik yaymayan ticari ya da sanayi işletmelerin devamına ya da kurulmasına yardımcı olmak
- Dağlık bölgelerdeki gençlerin özellikle ziraat, zanaat ve turizm ile uğraşmalarını kolaylaştırmak
- Dağlık bölgelerin yapısında bulunan doğal ve ekolojik engelleri ve statü olarak ya da anlaşmalarla getirilen kısıtlamaları telafi etmek
- Dağ nüfusları tarafından sağlanan, özellikle doğal manzaranın korunması ve doğal tehlikelere karşı koruma sağlama gibi ekolojik hizmetleri ödüllendirmek

Metnin sonunda, Daimi Komite'nin beş yılda bir gibi düzenli aralıklarla Parlamenter Asamble' ye ve CLRAE' ye Şart' ın uygulanması ile ilgili ayrıntılı rapor hazırlayacağı da hükme bağlanmaktadır.³³⁵

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, içerdiği kalıcı faydalar ve etkileşimde olduğu önemli belgelerle paralel bir boyutta daima ilgi çekici ve katkı sağlayıcı bir doküman olmasına karşın, Bakanlar Komitesince takip edilmediği yönünde öz eleştiri almıştır.³³⁶ Taslak Şartın birçok olumlu uygulamaya zemin hazırlamasına karşın yasal düzenlemelerde çekince gösterilmesi konusu bir problem olarak Avrupa Konseyi'nin önünde durmaktadır. Taslak Şartın hükümlerinin sadece tavsiye niteliği taşıması ve devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda serbest bırakılmaları, alınan kararların yaptırım gücünden yoksun olmalarını sonucunu doğurmuştur.³³⁷ Avrupa Konseyi, bu tespiti kayda geçirdiği raporunda, dağlık bölge insanının eşit fırsattan eksik kaldığını vurgulamaktadır.

³³⁴ Toprak, Dağlık Bölgeler Şartı, s.192.

³³⁵ Toprak, Dağlık Bölgeler Şartı, s.194.; Görün ve Gül, s.93-97.

³³⁶ Council of Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=794467&Site=CM>, (17.11.2011).

³³⁷ Council of Europe, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RAP-LARC\(2004\)CB1&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RAP-LARC(2004)CB1&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

Öte yandan, Taslak Sart'ın durumunun nedenleri arasında şu gerekçeler de sıralanmaktadır:³³⁸

- Bazı üye ülkelerde dağlık alan olmaması
- Dağlık bölgelerin yasal tanımının sorun olabilmesi
- Dağlık bölgelerin her zaman dezavantajlı bölgeler olmaması
- Demokrasi ve insan hakları konusunun öncelikli konumu
- Bazı bölgelerde uygulanan özel politikalar sebebiyle kapsam dışı kalabilmesi
- 1991 Salzburg Alpler Sözleşmesine tabi olan devletlerin yeni taslağa ihtiyaç duymamaları
- Tavsiyenin uygulanmasında hükümetlere yüklenen mali külfet

2000 yılında Avrupa Anahat Sözleşmesi ile Avrupa Dağlık Şart Taslağı'nın birleştirilmesi konusunda yapılan çalışmalar sonucunda 2003 yılında kabul edilen "Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Kalkınma" metninin raporunda, 1995 tarihli Avrupa Dağlık Şartı Taslağının başarısız olduğu ifade edilmekte ve yeni metne umut bağlanmaktadır. Kabul edilen son metinde ilgili ülkelerin metin uyarınca yasal düzenlemelerini Avrupa Birliği ile uyum içinde gerçekleştirmeleri, dağlık alanlarda topluluklar arasında işbirliğini geliştirmeleri, bu amaçla belediyeler veya sınır ötesinde işbirliği yapılması gereken yönetimlerle işbirliği yapılması ve yapılanlarla ilgili Avrupa Konseyi'ni bilgilendirmeleri istenmektedir.³³⁹

4.2.2. Avrupa Konseyi'nin Dağ Yönetimini Tamamlayıcı Anlaşmaları

Avrupa Konseyinin amaçlarından biri, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal uyumu sağlamaktır. Bu uyumun ise ülkelerin hem ulusal hem de bölgesel ve yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde uygulanacak politikalarla sağlanmış olacaktır. Avrupa'da geniş alanlar kaplayan dağların ve dağlık bölgelerin de taşıdıkları önemli çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel işlevlerinden ötürü ayrı

³³⁸Council of Europe, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RAP-LARC\(2004\)CB1&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RAP-LARC(2004)CB1&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

³³⁹Parliamentary Assembly, <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9992.htm>, (17.11.2011).

bir önemle ele alınması gerekmektedir. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından oluşturulan Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı, bu bölgelerde yaşayanların daha iyi yaşam koşullarına ulaşması ve doğal çevrenin korunması amacıyla oluşturulmuştur. Dağlık alanlarda yerellik ilkesi doğrultusunda politikalar oluşturmak, yerel ve bölgesel yönetimlerle işbirliği içerisinde; koruma kullanma dengesi içerisinde ve sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla yeni teknolojilerin kullanılması, vergi tedbirleri ve genç girişimcilerin desteklenmesi gibi birçok konu Şart kapsamında yer almıştır.

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından ortaya konan çalışmalar, birbiri ile ilişkili ve birbirini tamamlayan düzenlemelerdir. Dağlık Bölgeler Şartı dışındaki diğer düzenlemeleri kısaca şöyle açıklamak mümkündür:³⁴⁰

- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, 01.09.1988: Avrupa’da yerel yönetimleri, Avrupa’da demokratik ülkelerde yer alan temel ilkeleri içeren bir anlayışla ele alan bir belgedir
- Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı, 2002: Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerin farklı hukuki ve siyasi yapıları göz önünde bulundurularak özerk bölgesel yönetimlerin temel ilkelerini oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.
- Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, 01.04.1998: Bir uluslararası sorun olarak azınlıklar ve azınlıkların korunması konusunda Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) gibi platformlarda ele alınmış, bu çalışmaların sonucu olarak hazırlanmıştır.
- Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, 01.03.1988: Konseyin temel amaçları arasında olan Avrupa kültürel mirasının çeşitliliğinin ve zenginliğinin geliştirilmesi ve korunması amacıyla, Avrupa ülkelerinin birçoğunun nüfusunda yer alan farklı dilsel grupları destekleyen bir belgedir.
- Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarına İlişkin Sözleşme, 01.05.1997: Amacı, temel insan haklarına dayalı olarak,

³⁴⁰ Nesrin Demir, “Avrupa Konseyi Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt: 6, Sayı: 2, Yıl: 2006, ss.158-164.

ekonomik ve sosyal gelişmeyi de göz önünde bulundurarak, yabancıların, yerel düzeydeki vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olmalarını ve bu yolla yabancıların yerel topluluklarla bütünleşmesini sağlamaktır.

- Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasındaki Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi, 22.12.1981: Üye ülkelerin sınır bölgeleri arasındaki işbirliği için hukuki zemin oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 01.03.2004: Çevre düzenlemesini de kapsayan peyzaj konusunda yönetim, planlama ve korunma amaçlı ilkeler belirlemeye yönelik bir çalışmadır.
- Avrupa Kentsel Şartı, 19.03.1992: Hükümetler yerine yerel yönetimlere imzaya açılan bu belge, yerel yönetimlere ve kentsel düzenlemeler eğilmektedir.
- Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı, 19.03.1992: Gençlerin yönetim sürecine katılmaları amacıyla katılım mekanizmaları oluşturulmasını tavsiye eden belgedir.

Avrupa Konseyi'nde dağlık bölgelerle ilgili kabul edilen diğer metin başlıkları Avrupa Dağlık Bölgeler Anahat Kongresi başlıklı 2000 tarihli Tavsiye 75, 2002 tarihli Uluslararası Dağlar Yılı ilan edilen Sonuç 136 metni ve 2003 yılında 1995 tarihli Taslak Şartını 2000 tarihli Taslak ile birleştiren Avrupa Dağlık Bölgeler Tüzüğü şeklindedir.³⁴¹

Çalışma kapsamında incelenen Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nın diğer çalışmalarla ilişkili olarak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, metnin daha iyi anlaşılmasını sağlarken bunun yanında da çok yönlü politikaların oluşturulmasını sağlamış olacaktır. Bunun yanı sıra, sayılan bu anlaşmaların tümünün mevcut halde bulunduğu ve hayata geçirildiği bir yapılanma ile daha yaşanabilir yaşam alanları oluşturulabilecektir. Bu yüzden Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nın bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi ve içerisinde bulunan başlıkların birçoğunun Kongre'nin ortaya koymuş olduğu diğer çalışmalarla ilişkili olarak açıklanması daha somut ve bütüncül bir yaklaşım ortaya koymuş olacaktır.

³⁴¹Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği, http://www.yayed.org.tr/resimler/ekler/138_ek.doc?tipi=2&turu=H&sube=0, (17.11.2011).

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından oluşturulan bu çalışmaların ortak noktası, yerellik veya hizmetlerin halka en yakın biçimde sunulması olarak açıklanabilen “Subsidiarity” ilkesidir. Yerel halkın, doğup büyüdüğü, yaşamakta oldukları yerlerin doğal çevresinin, kültürel mirasının ve kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla katılımı gerçekleştirdikleri ve bir araya gelebildikleri göz ardı edilemez. Bu durumda yerel halkın bu söz konusu yapabilirliği, hem yerel sorunların çözümünde akılcı bir yöntem hem de yerel demokrasinin işlerliği için önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Halka sunulacak hizmetlerin onlara en yakın idare tarafından sunulması yerelleşmeyi beraberinde getirmiş ve merkezi yönetimle birlikte yerel yönetimlerin önemini ortaya çıkarmıştır. Hizmetin halka en yakın şekilde sunulması, merkezi yönetimin gücünün yerel ve bölgesel yönetimler lehine sınırlandırılmasını amaçlayan bir ilkedir.³⁴² Bu sınırlandırma sadece merkezin yerele müdahalesini sınırlandırmak değil, aynı zamanda yerel halka ve yerel yönetimlere kendilerini geliştirebileceği imkânları sağlaması hususunu da içermektedir. Burada şu noktayı vurgulamak doğru olacaktır; merkezi yönetim ve yerel yönetim bütünlük içerisinde hareket etmeli ve birbirlerini tamamlamalıdır. Yerel yönetimler siyasallaşmış yapılar haline dönüşmüş olsa da merkezi yönetimden tamamen soyutlamak mümkün değildir. Bu iki yapı bir bütünün parçalarıdır ve birbirlerinden ayırmak doğru değildir.

Yerellik ilkesi çerçevesinde hizmetlerin halka en yakın yönetim biriminden sunulması şüphesiz dağlık bölgeleri de kapsamaktadır. Yani dağlık bölgeler ve dağlık alanlarda yaşayan insanların daha iyi yaşam koşullarına ulaşması için sunulacak hizmetlerin onlara en yakın yerel yönetim mekanizması tarafından sunulması gerekmektedir. Dağlık alanların kendilerine has özellikleri gereği, buralarda yapılan planlama ve yönetim çalışmalarının önemi bulunmaktadır. Merkezi yönetim tarafından buralara yönelik plan ve programlar belirlenebilir, ancak bunların hayata geçirilmesi noktasında yerel yönetimler önemli görev üstlenmektedirler. Zira bu bölgelerde uygulanacak politikalar yerel yönetimler tarafından koordine edilmelidir.

³⁴² Ruşen Keleş, “Yerellik İlkesi (Subsidiarity) ve Avrupa Konseyi”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s.9.

Dağlık alanların sürdürülebilir anlayışla kalkındırılması birçok alanı kapsamaktadır. Doğal çevre, doğal kaynaklar, kültürel miras, sağlık, eğitim, ekonomi v.b. birçok alanda sürdürülebilir kalkınma anlayışı sağlanmalıdır. Yerellik ilkesi ile oluşturulacak politika araçları ile dağlık bölgelerde etkin bir kalkınma süreci gerçekleştirilmiş olacaktır. Avrupa Dağlık bölgeler Şartı'nda bu konu ile ilgili, bölgelere, bölge halklarına ve bölge sorunlarına daha yakın olan yerel ve bölgesel yönetim mekanizmalarına güvenmek gerektiği ve bu yapılara yapacakları girişim ve işbirliklerine de destek verilmesi belirtilmiştir. Bununla birlikte dağlık alanlar politikası çerçevesinde hizmette yerellik ilkesinin uygulanacağı, yerel ve bölgesel yönetimlerin bunun uygulanmasında sorumluluk sahibi olduğu da Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında yer almıştır.

4.2.2.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı

1985 yılında sözleşme statüsünü kavuşan ve 15 Ekim 1985te imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın amacı, yerel halka karar alma süreçlerinde katılım imkânları sağlamak ve bunun yanında halka en yakın hizmet birimi olan yerel yönetimlerin haklarını koruyan düzenlemeler yaparak Avrupa standartlarında daha iyi bir yerel yönetim teşkilatlanması oluşturmaktır.³⁴³

Şart kapsamında, yerel yönetimlerin idari, mali ve siyasi bağımsızlığını garanti altına alan ilkeler yer almıştır. İnsan haklarını korumak ve Avrupa'nın demokratik duyarlılığını arttırmak hedefiyle çalışmalarını yapan Avrupa Konseyi tarafından oluşturulan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda, demokrasinin işlerliği ile yerel yönetimlerin kendisini yönetmesi birbirine denk olarak ele alınmıştır. Bu açıdan Şart;

- Yerel yönetimlerin demokrasiye olan katkısı, etkin yönetimle birlikte yerelin gücü,
- Avrupa yapılanmasında yerel yönetimlerin önemli rolü,
- Demokratik olarak oluşturulmuş ve geniş çaplı özerkliğe sahip yerel yönetimlere olan ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır.

³⁴³ Mustafa Görün, "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı", **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s.15.

Kendisini yönetme hakkı, demokratik şekilde oluşturulmuş yönetimler tarafından kullanılmalıdır. Yani, halkı en geniş manada temsil eden ve seçimle oluşturulan meşru yapılar olması gerekmektedir. Şart kapsamında, mali açıdan zayıf olan yerel makamların korunması ve mali kaynaklar ile mali yükümlülüklerin eşitsiz dağılımının etkilerini ortadan kaldırmak için mali eşitleme gibi yöntemlerin uygulanması gerekmektedir. Yine yerel makamların yetkileri çerçevesinde, ortak alanlarda yapılacak faaliyetlerde diğer yerel makamlarla işbirliği yapabileceği açıkça belirtilmiştir.

Dağlık Bölgeler Şartı'nda, dağlık bölgeler politikasının ilkeleri kapsamında, dağlık bölgelerde sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla özel bir yönetim uygulanması gerektiği ve bu çerçevede oluşturulacak politikaların ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel sorunları içermesi gerektiği belirtilmiştir. Dağlık alanlarda yaşayanlarla, daha iyi yaşam koşullarında yaşayan topluluklar arasında eşitlik sağlanması ve bu çerçevede politikalar oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır.

Ayrıca dağlık politikaların uygulanabilirliğini arttırmak için, her bir dağlık bölgede oluşturulacak coğrafi tüzel kişiliğin tanınması ve önem verilmesi istenmiştir. Bu husus yerellik ilkesinin dağlık bölgelerde yerleştirilmesinin yanı sıra politikaların ve çalışmaların daha etkin ve verimli olmasını sağlayacaktır.

4.2.2.2. Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı Taslağı

Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı'nın amacı, özerk bölgesel yönetimlerin temel ilkelerini ortaya koymaktır. Bölge düzeyindeki idari yapılanmanın bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için uygun bir idari kademe olduğu düşüncesi belirtilmiştir. Bölge yönetimleri, etkin bir demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan hizmette yerellik ilkesinin hayata geçirilmesi için uygun yönetim kademelerinden biridir.³⁴⁴ Taslak Şartta Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nde yer alan azınlıkların korunmasının bir insan hakkı olarak görülmesi ve kendi bölgelerindeki azınlıklara bu ölçüde yaklaşımlarının bölgesel demokrasinin gelişmesi için önemi belirtilmiştir. Bölgelerin merkezi

³⁴⁴ Abdullah Taştekin, "Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı", **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s.32..

yönetimle ve diğer yerel yönetimlerle olan ilişkilerinin düzenlendiği metin bazı kentleri de bölge yönetimi özelliği gösterdiğinden ötürü ele almıştır. Viyana ve Brüksel gibi kentler bölge yönetimi özelliği taşımaktadır.³⁴⁵ Kent planlaması, çevre, alt yapı, ulaşım gibi hizmetler bölge yapılanmasının sorumluluğunda sayılmıştır. Bölgesel ölçekte ekonomik büyüme, mekânsal planlama, sağlık hizmetleri, eğitim ve benzeri hizmetler bölgesel yönetimlerin ilgi alanına girmektedir.

Özerk bölgesel yönetimlerin gelişmesi, özerk yerel yönetimler açısından herhangi bir sınırlama veya tehdit oluşturmamaktadır. Her ikisinin ilgi alanı, yetki alanı ve yönetim alanları farklıdır. Bölgesel yapıların, yerel yönetimlerle ilgili konularda yerel yönetimlere danışma zorunluluğu getirmektedir. Bunun yanı sıra şart kapsamında ele alınan bir diğer konu da, bölgeler arası işbirliğidir. Bölgelerarası işbirliği faaliyetleri geliştirilirken, sınırdaş olan bölgelerin dil, etnik yapı ve kültürel yapıları dikkate alınmalıdır. Şart kapsamında yer alan ve Dağlık Alanlar ile ilgili bir diğer nokta da Bölgesel Şartın hizmette yerellik ilkesinin gelişmesine katkı sağladığı ve bunun yanında Bölgesel Şart ve Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın hizmette yerellik ilkesinin yerleşmesinde ve gelişmesinde birbirlerini tamamladıkları belirtilmiştir.

Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında, dağlık bölgelerin öncelikleri çerçevesinde bölgesel planlama politikalarının belirlenmesi ve uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Dağların çevresiyle birlikte oluşturduğu coğrafi birimler olan dağlık bölgelerin ihtiyaçları ve sorunları farklıdır. Bu yüzden öncelikle bu bölgelerde nüfusun gereksinimleri tespit edilmeli ve bu doğrultuda planlama politikaları uygulanmalıdır. Yine Şart kapsamında mekânsal planlama, doğal yapının korunması, altyapı, ulaşım, sosyo-ekonomik kalkınma gibi konular bölgesel kalkınma planları içerisinde uygulanabilecektir. Konuyla ilgili uygun olan alansal içeriğin, yerel ya da bölgesel yönetimler tarafından belirleneceği açıkça ifade edilmiştir. Yine bu doğrultuda gerektiğinde yerel ve bölgesel birimlerin mali güçlerinin ve mali kaynaklarının arttırılabileceği belirtilmiştir. Son olarak ise Avrupa düzeyinde dağlık bölgelerde bölgesel kalkınma ile ilgilenen bölgesel kuruluşlarla, yerel ve bölgesel yönetimlerin işbirliği yapabileceğinin yer aldığı bir konudur. Burada FAO gibi küresel ölçekli organizasyonların rolü kastedilmiştir. Dağlık bölgelerin kalkınması ile ilgili çalışma

³⁴⁵ Taştekin, s.33.

ve programları bulunan kuruluşlarla işbirliği yaparak süreç içerisinde teknik ve mali işbirliği yapılabilecektir.

4.2.2.3. Avrupa Yerel Topluluklar Veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi

Yerelleşme ve bölgesel politikaların önem kazandığı şu dönemde ulus üstü kuruluşlar arasında önemli konumda olan Avrupa Konseyi'nde, yerel yönetimlerin geliştirilmesi doğrultusunda yapılan çalışmaların önemli bir yönü de, Avrupacılık ideolojisinin biçimlenmesinde önemli temel göstergeleri olan; sulh, hoşgörü ile sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve gelecek nesiller adına emniyet altına almak olmuştur. Bu hedefleri sağlamak için yerel, bölgesel ve sınırötesi işbirliğinin teşvik edilmesinin öne çıkarılması gerektiği düşünülmüştür.³⁴⁶

Avrupa Konseyi tarafından yerel yönetimlerin geliştirilmesi üzerinde önemle durulmaktadır. Bu konudaki önemli noktalardan biri de yerel, bölgesel ve sınırötesi işbirliğidir. Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi, 22 Aralık 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından da 4 Şubat 1988 tarihinde “bildirimde bulunulacağı” kaydıyla imzalanmıştır. 2000 tarihli 4517 sayılı Kanun ile de Sözleşmenin, Türkiye diplomatik ilişkisi bulunan ülkelerin yerel yönetimleri ile kurulacak işbirliği bakımından ve sadece Türkiye’de il özel idareleri, belediyeler, köyler ve bu amaçla kurulmuş mahalli idare birliklerinde, uygulamanın geçerli olduğu bildirilerek onaylanmıştır.³⁴⁷

Bu sözleşmenin dayanak noktası, Avrupa Konseyi üyeleri arasında işbirliğini geliştirmek ve üyeleri yakınlaştırmak olmuştur. Bu doğrultuda sınırlarda yerel ve

³⁴⁶ Zerrin Toprak, “Avrupa Yerel Topluluklar Veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004,(Sınırötesi İşbirliği Sözleşmesi), s.53.

³⁴⁷ 06.02.2000 Tarih ve 23956 Sayılı Resmi Gazete.

Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi'nin İngilizce metni için bkz. <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG> adresinden ETS No: 106 (10.06.2012).

bölgesel topluluk veya yönetim birimleri arasında bölgesel, kentsel, kırsal kalkınma; çevrenin korunması, kamu hizmetlerinin geliştirilmesi ve karşılıklı yardımlaşma gibi konularda işbirliğinin gerçekleştirilmesi üzerinde durulmuştur. Söz konusu işbirliği, belirtilen yönetimlerin sadece görevlerini daha etkin yerine getirmesini kolaylaştırmamakta, aynı zamanda sınır bölgelerinin gelişmesi ve kalkınmasına katkıda bulunmakta, dolayısıyla da Avrupa halklarını birleştirme gibi destekleyici bir rol oluşturmaktadır.³⁴⁸

Tüm Akit taraflar, sınır ötesi işbirliğinin sorunsuz şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla, hukuki, idari ve teknik güçlüklerin giderilmesi amacıyla çaba göstermek ile yükümlüdür. Bu amaç doğrultusunda, ulusal düzeyde işbirliği yapılmıyormuş gibi aynı kolaylaştırıcı fırsatlar ve imkânların sınır ötesi işbirliği için de yaratılması istenmektedir.³⁴⁹ Bu antlaşma ile hedeflenen hususlar şu şekilde sıralanabilir³⁵⁰:

- Yerel yönetimlerin işbirliği isteklerini ve işbirliği konusundaki girişimlerini, bunlar önünde bir takım kültürel, siyasal, ekonomik, psikolojik engeller varsa kaldırmak suretiyle onlara destekte bulunmak.
- İç hukukun tanıdığı olduğu yerel konularda görev alanlarında da aralarında işbirliği yapmalarını teşvik etmek ve desteklemek.
- İşbirliği önünde kanuni bir takım engeller varsa, bunları parlamentolardan geçirip gerçekleştirmek.
- İşbirliğini teşvik etmek için idari kurallara esneklik kazandırmak. Bu amaçla, bölgesel işbirliğini teşvik edecek ortak komiteler kurmak.
- Yerel yönetimlerin işbirliğinden beklenen sonucu alabilmeleri için personel, kaynak, araç gereç gibi konularda desteklemeye, takviyeye ihtiyaçları varsa bunları sağlamak.
- Sınırötesi işbirliğinde, Sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini kolaylaştırmak amacıyla talep edilen her tür bilginin, en geniş

³⁴⁸ Toprak, Sınırötesi İşbirliği Sözleşmesi, s. 54

³⁴⁹ Toprak, Sınırötesi İşbirliği Sözleşmesi, s 55.

³⁵⁰ Ruşen Keleş, “Sınır ötesi İşbirliği Sözleşmesi Çerçevesinde Yerel Yönetimler ve Türkiye”, **Türk Belediyecilik Derneği Konrad Adenauer Vakfı**, Kasım 1999, Ankara, s.22.

E-Dergi: <http://www.pecya.com> (22.06.2012).

şekilde temin edilmesi ilkesi öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, “bilgiye erişme” önemli bir hak olarak kullanılmaktadır.³⁵¹

Akit taraflar için, devletlerarası ve yerel yönetimler arasında uygulanabilecek, yol gösterici model anlaşmalara Sözleşmede yer verilmektedir. Söz konusu model anlaşmalar şunlardır;

- Yerel ve bölgesel düzeyde sınırötesi işbirliğine ilişkin devletlerarası model anlaşmalar,
- Yerel topluluklar veya yönetimler arasında sınırötesi işbirliğine temel teşkil edecek çerçeve anlaşma, mukavele ve statüler.

Sınırötesi işbirliğini kolaylaştıracak ve geliştirilmesini sağlayacak bu model ve çerçeve anlaşmalar, statü ve mukaveleler, yönlendirme amacıyla olup herhangi bir anlaşma değeri taşımamaktadır.

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı’nda politika araçları arasında yer alan bu Çerçeve Sözleşme, iki ya da daha fazla ülkenin sınırları içerisinde bulunan dağlık alanları kapsamaktadır. Bu yüzden bu alanların sınır ötesi işbirliği kapsamında ele alınması ve programlanması gerekmektedir. Bununla birlikte beldeler arası, bölgelerarası ve sınır aşırı koordinasyon ile kaynakların verimli dağıtılması ve dağlık bölge sorunlarının özel yapısının anlaşılmasının sağlanacağı belirtilmiştir. İki ülke sınırında bulunan bir dağlık bölge örneği düşünüldüğünde bu anlaşılabilir. İki ülkenin karşılıklı koordinasyonla oluşturduğu programlarla daha etkin bir kalkınma süreci gerçekleştirilmiş olacak ve söz konusu dağlık bölgelerin kalkınmasında işbirliği sağlanmış olacaktır.

Dünya üzerinde bulunan dağların bazıları birden fazla ülkeye aittir. Diğer bir ifadeyle dağlık alanların bazıları, üzerinde birden fazla ülkenin topraklarının ve sınırlarının bulunduğu; dolayısıyla bu ülkelerin hepsinin üzerinde söz sahibi olduğu dağ alanlarıdır. Bu tip dağların dünya üzerindeki örneklerinden bazıları şunlardır:³⁵²

- Alp Dağları: Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Liechtenstein, Monako, Slovenya, İsviçre (1200 km)
- Altay Dağları: Kazakistan, Rusya, Moğolistan, Çin (2000 km)

³⁵¹ Toprak, Sınır ötesi İşbirliği Sözleşmesi, s.56.

³⁵² Euratlas, **The Mountains of the World**, <http://www.euratlas.net/geography/world/mountains/atlas.html>, (22.06.2012).

- Atlas Dağları: Fas, Tunus, Cezayir (2400 km)
- Balkan Dağları: Bulgaristan, Sırbistan (530 km)
- Karpatlar: Avusturya, Slovakya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya, Ukrayna, Sırbistan (1500 km)
- Istranca (Yıldız) Dağları: Bulgaristan, Türkiye (150 km)
- Kafkaslar: Rusya, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye (1100 km)
- Hindukuş Dağları: Afganistan, Pakistan (1200 km)
- Ural: Rusya, Kazakistan (2500 km)
- Rodop Dağları: Yunanistan, Bulgaristan (240 km)
- Zagros Dağları: İran, Irak, Türkiye (1500 km)

Bu sözleşmede sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için yerel, bölgesel ve sınırötesi işbirliğinin önemi üzerinde durulmuştur. Sınırötesi istişare çerçevesinde ele alınacak konuların, şu alanlarda olabileceği sayılmıştır:

- Kentsel ve bölgesel kalkınma;
- Ulaştırma ve iletişim (kamu taşımacılığı, yollar ve otobanlar, müşterek havaalanları, su yolları, deniz limanları vb.);
- Enerji(Enerji santralleri, doğalgaz, elektrik ve su kaynakları);
- Doğanın korunması(koruma gerektiren yerler, dinlenme alanları, doğal parklar vb.);
- Suyun korunması (kirlilik denetimi, arıtma tesisleri vb.);
- Atmosferin korunması(hava kirliliği, gürültünün azaltılması, gürültüden arındırılmış bölgeler vb.);
- Öğrenim, eğitim ve araştırma;
- Kamu sağlığı (örneğin bir bölgedeki tıbbi olanakların diğer bir bölgenin sakinleri tarafından kullanılması);
- Kültür, iş-dışı zaman ve spor (tiyatrolar, spor merkezleri, tatil evleri ve kampları, gençlik merkezleri vb.);
- Afetlerde kurtarma çalışmalarında karşılıklı yardım (yangın, sel, salgın hastalık, uçak kazaları, deprem, dağ kazaları vb.);
- Turizm (turizmin geliştirilmesi için ortak projeler);

- Sınır çalışanlarını ilgilendiren sorunlar (ulaşım olanakları, konut, sosyal güvenlik, vergilendirme, istihdam, işsizlik vb.);
- Ekonomik projeler (yeni sanayi vb.).

Sözleşmede bu listenin yönlendirici mahiyette olduğu ve her işbirliği projesine farklı farklı uyarlanması gerektiği belirtilmiştir. Hem bu sayılan listedeki başlıklar hem de Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nda yer alan başlıklar benzerlik göstermektedir.

4.2.2.4. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi

1 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde peyzajların korunması ve peyzaj alanlarının geliştirilmesini amaçlayan bir felsefeye sahiptir. Peyzajın kültürel, çevresel ve ekonomik olarak önemli yararları olduğu; bu alanların korunması, yönetimi ve planlamasının önemli olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında yerel kültürlerin biçimlenmesine katkısı olduğunun ve peyzajın kentsel veya kırsal alanlarda, bozulmuş ya da yüksek kaliteli alanlarda kısacası nerede olursa olsun yaşam kalitesi açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Ayrıca Avrupa Peyzajlarının kalitesinin ve çeşitliliğinin ortak bir kaynak oluşturduğunu ve korunması, yönetimi ve planlaması için işbirliği konusu da sözleşmede yer almıştır. Peyzajı bölgesel ve şehir planlama politikalarına, bununla birlikte kültürel, çevresel, tarımsal, sosyal ve ekonomik politikalara dahil etmek; bununla birlikte gerektiğinde işbirliği yapılabileceği de sözleşmede yer almıştır.

Peyzajların dağlık bölgelerde de yer alabileceği belirtilmiş olsa da, Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nda da peyzaj ile ilgili ilkeler yer almıştır. Dağlık bölgelerde bulunan konutların bakım, onarım ve yenilenmelerinin; bunun yanında terk edilmiş yapıların, bu olumsuz durumdan kurtarılmasının geleneksel mimari ve malzemelerle, gerekli mali yardım araçlarıyla desteklenmesi teşvik edilmiştir. Bununla söz konusu dağlık bölgelerdeki yerleşmelerin, niteliğinin ve mimari tasarımının doğal ortamla uyum içinde olması hedeflenmiştir.

Dağlık bölgelerde uygulanacak turizm politikaları kapsamında, turizmin geliştirilmesi ve çevre kalitesinin korunmasının yanında geleneksel mimari yapıların

korunması da yer almaktadır. Bunun yanında dağlık bölgelerin çevre, doğal manzara, mimari ve kültürel miras, ürünler ve gelenekler gibi artı değerleri gelire çevirmek ve dağlık bölgelerde bulunan peyzajların turistik amaçlı politikalarla gelire çevrilmesi de yine Şart kapsamında yer alan ilkelerden biridir. Bu doğrultuda yerel ve bölgesel yönetimlerin rolü açıkça ifade edilmiş ve peyzajların korunması ve geliştirilmesi hususunda taraf devletlerin bu mekanizmaları teşvik etmesi gereği vurgulanmıştır.

Yine Dağlık Bölgeler Şartı'nda dağlık bölgelerde sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde uygulanacak politikalardan biri de uluslararası ve bölgeler arası trafikte demiryolu ulaşımına öncelik verilmesidir. Ancak bu doğrultuda yapılacak çalışmalar ve uygulanacak politikalarda doğal manzara ile uyumun korunması istenmiştir. Yani doğal manzaranın çalışmalar esnasında bozulmadan korunması gerektiği belirtilmiştir.

4.2.2.5. Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımına ilişkin Sözleşme

Bu sözleşmede temel amaç, temel insan haklarına dayalı olarak, ekonomik ve sosyal gelişmeyi de göz önünde bulundurarak; yabancıların, yerel düzeydeki vatandaşların sahip olduğu haklara sahip olmalarını sağlamak ve bu yolla yabancıların yerel toplulukla bütünleşmesini sağlamaktır. Bu amaçla yabancıların, ifade, toplantı ve birlik kurma özgürlükleri olduğu ve seçimlerde oy kullanma haklarının olduğu hüküm altına alınmıştır.

Bazı dağlık bölgelerde yabancı statüsünde olan topluluklar yer almaktadır. Bu toplulukların kamusal hayata katılmaları ise hem demokrasinin hem de tam anlamıyla katılımın gerçekleşmesi açısından önemlidir. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı bu konuda yerel kimliğin korunması gerekliliğini ve uygulanacak politika ve programlarda vatandaşların aktif katılımının sağlanmasını belirtmiştir. Bu yüzden yabancı topluluklarda yaşadıkları dağlık bölgelerin kalkınması sürecine aktif olarak katılabileceklerdir.

4.2.2.6. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi

Avrupa Konseyi'nin iliği alanlarından biri olan ulusal azınlıklar konusu bu sözleşmede uluslararası bağlayıcılık kazanmıştır. Bu sözleşme azınlıkların korunmasını içeren ve hukuksal olarak bağlayıcılığı olan ilk uluslararası çok taraflı sözleşmedir. Azınlıkları toplumun diğer kesimleri ile eşit hale getirmek için eğitim, kültür, din alanında ve bunun yanında siyasi, sosyal ve iktisadi işlerde tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir. Azınlıkların kendi kültürlerini geliştirmeleri ve kimliklerini korumaları için gerekli koşulları geliştirmeleri yükümlülüğü ile ilgili sorumluluklar taraf devletlere verilmiştir. Azınlığın ve çoğunluğun karşılıklı olarak birbirlerinin kültürel, tarihsel ve dini konulardaki bilgilerini arttırmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte azınlıkların kamu işlerinde yer alması konusu ve sınırötesi ilişkilerde bulunmaları hususu da sözleşmede yer almıştır.

Sözleşmede, ulusal azınlıkların korunan ilkelerden hem ferdi hem de topluluk olarak yararlanabilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca taraf devletler, azınlıkların yasalar önünde eşit olmalarını ve yasal düzenlemelerden eşit şekilde yararlanmalarını; toplumda azınlıkta bulunan topluluklarla toplumun çoğunluğunu oluşturanlar arasında ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel alanlarda da eşitliğin etkin şekilde sağlanacağını taahhüt etmişlerdir. Bunun yanında azınlıkların tıpkı diğer çoğunlukta olan topluluklar gibi, kültürel, dilsel ve dinsel değerlerini korumaları için gerekli koşullar sağlanacaktır. Ayrıca gerektiği durumlarda ulusal azınlığa mensup çok sayıda kişinin yaşadığı yerlerde eğer talep olursa, yer adları, sokak adları ya da kamuya yönelik diğer göstergeler azınlığın ana dilinde de düzenlenebilecektir.

Dağlık Bölgelerde uygulanacak sürdürülebilir kalkınma politikaları kapsamında, bu bölgelerde yer alan azınlıklarda göz önünde tutulmuştur. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nda Kültürel politikalar kapsamında, dağlık bölgelerin kültürel çeşitliliğine ve zenginliğine saygı gösterilmesi gerektiği, bunun yanında tüm dağlık bölgelerde varsa azınlıklara ait kültürel geleneklerin korunması ve geliştirilmesi gerekliliği de belirtilmiştir.

4.2.2.7. Avrupa Bölgesel Azınlıklar Dilleri Şartı

Avrupa genelinde çok sayıda bölgesel ve azınlık dili mevcuttur. Avrupa Konseyi 'nin temel hedeflerinden biri Avrupa kültürel mirasının çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesidir. Bölgesel ve azınlık dilleri de bu kültürel mirasın ve kültürel zenginliğin bir parçasıdır. 1 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe giren Şart, bu dillerin korunması ve geliştirilmesini amaçlamıştır. Diller Şartı, bölgesel ve azınlık dillerini; belirli bir bölgeye ait olmayan dilleri ve daha az yaygın biçimde kullanılan resmi dilleri kapsamaktadır. Şart kapsamında bölgesel ve azınlık dillerinin kullanımı ve geliştirilmesi üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda şu önlemlerin alınacağı belirtilmiştir:

Eğitim, adalet, idari, otoriteler ve kamusal hizmetler, medya, kültürel faaliyetler ve hizmetler ekonomik ve sosyal faaliyetler ve sınır ötesi değişimler. Sayılan bu alanlarda Diller Şartı ile bölgesel ve azınlık dillerinin kullanılması amaçlanmıştır. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nda da bu kapsamda yerel diller de dahil olmak üzere kültürel değerlerin ve çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi açıkça belirtilmiştir.

4.2.2.8. Avrupa Kentsel Şartı

İnsan haklarının kentsel alanlarda somutlaşmış hali olarak karşımıza çıkan kentli hakları, yüksek kalitede hizmet sunumunu sağlayan, yerel yönetimlere etkin vatandaş katılımını amaçlayan, bunun yanında vatandaşlara yüklediği bilinç ve dayanışmacı anlayış ile birlikte kullanılan dayanışma haklarından biridir. Kentli haklarında amaç, kentlilere insan onuruna yakışan yaşam koşullarının sağlanması ve bunların olabildiğince geliştirilmesidir. Kentlerde önemli olan nokta, kentliler arasında hemşehri bilinci olarak adlandırılabilir ortak duyguların var olmasıdır.

Şart'a göre, Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kentlilerin, güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlenme, kültür, kültürler arası kaynaşma, kaliteli mimari ve çevre düzeni, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynaklardan yararlanma, kişisel bütünlük ve eşitlik gibi maddeler kentlilerin sahip olduğu haklardır. Bu hakların hayata

geçirilmesi kentlilerin dayanışma içerisinde olmaları ve sahip oldukları sorumlulukları yerine getirmelerine bağlıdır. Yaşam alanlarında gelişmiş yaşam koşullarını amaçlayan çalışma, temelde şu noktaları içermektedir:

- Kentsel fiziksel çevrenin iyileştirilmesi,
- Konut stokunun iyileştirilmesi,
- Yerleşmelerde sosyal ve kültürel şartların oluşturulması,
- Toplumsal kalkınma ve halk katılımının yerleştirilmesi.

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu kapsamında ele alınan hakların sadece şehirlerde değil, diğer yaşam alanlarını da belirli noktalarda kapsadığı unutulmamalıdır. Her kentin ihtiyacı olan düzenlemeler farklılık gösterebilir yada vatandaşların ihtiyaçları coğrafi şartlara göre farklılık gösterebilir. Örneğin bir kentte ulaşımındaki düzensizlik sorun teşkil ederken, arazi yapısı olarak uygun olmayan bir yerleşim alanında ise konut sorunu olabilir. Bunun yanında kentsel alanların sadece kentten ibaret olmadığı unutulmamalıdır. Kentin yakın çevresindeki arazilerle ilişkisi önemlidir. Bunlar, havaalanları, dinlence alanları, turistik alanlar yada çeşitli yerleşim alanları olabilir. Aynı şekilde çevredeki bu alanların da kentin hizmetlerine ihtiyacı vardır.

Dağlık bölgelerde yaşayan insanlar da bu haklardan istifade edebileceklerdir. Hem Kentsel Şart hem de Dağlık Bölgeler Şartı birlikte incelendiğinde bu konu daha kolay anlaşılabilir. Kentsel şartta geçen kent, sadece şehir merkezleri değil aynı zamanda çevredeki yerleşim alanlarını da kapsamaktadır. Dağlık bölgelerin yaşam kalitesi ve kalkınması için gerekli alt yapı ve sosyal tesislerin oluşturulması ve modernleştirilmesi, bunun yanında yerel kamu alt yapı hizmetlerinin temin edilmesi ve geliştirilmesi gibi politikalar Dağlık Bölgeler Şartı'nda yer alan ilkelerden bazılarıdır.

Diğer yandan Kentsel Şart' ta yer alan konut hakkı, Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında ele alınmıştır. İkinci konut talebinin neden olacağı konut piyasasındaki düzensizliklere rağmen, sürekli ikamet edenlerin konuta erişimlerinin güvence altına alınması gerektiği ve ikinci konut edinme hallerinin çevreyle uyumlu şekilde düzenlenmesi de Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında belirtilmiştir.

Yine Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında altyapı, ulaşım ve sosyal donatı alanları konusunda; dağlık bölgelerde eksik görülen noktaların, kar amacı gütmeyen

politikalar uygulanmalıdır. Yerel yönetimlerin, yerel yol güzergâhlarının, elektrik, su, çevre ve sağlık hizmetleri, okul, hastane, katı atık yok etme tesisleri ve haberleşme gibi temel altyapı hizmetlerini; özellikle de dağlık bölgelerde kolaylıkla uygulanabilecek olan teknolojileri kullanarak tesis etmeleri belirtilmiştir.

Dağlık Bölgelerde sağlanacak olan ulaşım imkânlarının, çevreye zarar vermeyen bir yapıda ve dört mevsim şartlarına uygun ve güvenli şekilde düzenlenmesi belirtilmiş; aynı zamanda iletişim ve ulaşım güzergâhları konusunda genel bir planlama ve politika oluşturulmalıdır. Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında dağlık bölgelerde sosyal tesis ve kamu hizmetlerinin devam ettirilip geliştirilmesi için, bölgede ikamet edenlerin sağlık, eğitim, yerel toplu taşımacılık, posta, haberleşme ve güvenlik gibi temel hizmetlere hızlı erişimini sağlayacak politikaların uygulanması gerektiğine değinilmiştir.

Bunlarla birlikte, eğitim alanında da ortak ilkeler bulunmaktadır. Dağlık bölgelerde eğitim olanaklarının aksamaması için bu yörelerde okulların açık kalması sağlanmalı ve aynı zamanda öğrencilerin ulaşımında uzun süreler harcamaması için yol güzergâhlarının okullara uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Mesleki ve teknik eğitim olanaklarının yine dağlık bölgelerde yer alması ve eğitim teknolojilerinin de bu bölgelere ulaştırılması Şart kapsamında yer almıştır.

4.2.2.9. Gözden Geçirilmiş Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı

1992 yılında kabul edilen Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı, 10. yılında Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından geçen sürenin değerlendirilmesi ve bunun yanında gençliğin katılım yollarının geliştirilmesi amacıyla bir konferans düzenlenmiştir. 2002 yılında gerçekleştirilen Konferansta, gençlerin yaşadıkları bölgelerin yada belediyelerin kenttaşları olduğunu ve toplumdaki tüm katılım biçimlerini kullanabilme hakları olması gerektiği tekrar kabul edilirken, yerel ve bölgesel kamusal hayatta gençlerin rolünün teşvik edilmesi hususu da kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Yerel ve bölgesel yönetimler, genç bireylere daha yakın yönetimler olarak gençliğin katılımını geliştirmek noktasında önemli bir role sahiptir. Gençlerin katılımının desteklenmesi

ve bunun geliştirilmesi için katkı sağlamak, aynı zamanda gençlerin sosyal olarak bütünleşmesini de sağlayacaktır.

Şart kapsamında, yerel ve bölgesel yönetimlerin tüm sektörel politikalarda gençlerin görüşlerinin dikkate alınmasını belirtmiştir. Bu yüzden gençlerle ve gençlerin temsilcileriyle işbirliği ve dayanışma içinde olmaları gerekmektedir. Yine Şart kapsamında, gençlerin işsiz yada yoksul olmaları aktif kenttaş olma hususunda olumsuz etki oluşturabilir. Bu yüzden yerel ve bölgesel yönetimlerin, gençlere istihdam sağlayacak politikalar oluşturmaları gerekmektedir. Bu çerçevede, iş olanaklarının desteklenmesi, yerel ölçekteki işverenler, sendikalar, eğitim ve istihdama yönelik programlar oluşturulmalıdır. Bununla birlikte gençlere uzman yardımı ve destek sağlamaya yönelik istihdam merkezleri kurulması ve gençlerin buralara yönlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, çeşitli fonlarla, eğitim ve mesleki danışmanlık gibi imkânlar sağlayarak; iş yeri ve şirket kurma girişiminde olan gençlere destek sağlanmalıdır.

Şartta, kırsal alanlarda dolaşım ve ulaşım gibi gereklilikler hem katılım hem de yaşam kalitesi için önemlidir. Bu nedenle, yerel ve bölgesel yönetimler; ulaşım hizmetlerinin aksaklığı nedeniyle genç grupların kırsal alanlardaki dolaşımlarının kesintiye uğramasını gidermek için kırsal girişimciliği teşvik etmelidir. Bununla beraber, yerel ve bölgesel yönetimler; kırsal alanlarda yaşayan gençlerin eğitim, iş, konut, ulaşım gibi alanlarda ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalıdır. Kır ve kent arasındaki eşit düzeyde hizmet ve olanaklara sahip olmalıdır. Ayrıca kırsal alanlardaki aktif gençlik örgütlenmeleri kırsal toplumlarda sosyal ve kültürel yaşamı sağlarken gençleri de sosyalleştirmektedir.

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nda da genç nüfus ile ilgili ilkelere yer verilmiştir. Dağlık bölgelerde uygulanacak sürdürülebilir kalkınma politikalarının amaçlarından biri, nüfusu yerinde tutmak ve özellikle genç nüfusun dışarıya göç etmesinin önlenmesidir. Ayrıca genç çiftçilerin iş kurmasına yardımcı olarak ve vergi indirimleri sağlayarak çiftçilik faaliyetlerinin sürekliliğine yer vermiştir. Dağlık bölgelerde bulunan gençlerin özellikle ziraat, zanaat ve turizm ile uğraşmalarını teşvik etmek için politikalar gerçekleştirmek.

Kongre tarafından ortaya konulan tüm bu çalışmalar görüldüğü üzere birbiriyle ilişkili çalışmalardır. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nı incelediğimizde,

diğer sözleşme ve anlaşmalarla olan bağıni görebilmekteyiz. Dağlık bölgelerin kalkınması konusundaki ilkeler sadece Dağlık Bölgeler Şartı kapsamında belirtilmemiştir. Dağlık bölgelerde uygulanacak politikalar Şart kapsamında belirtilmiştir. Ancak bu ilkelerin hayata geçirilmesi noktasında diğer sözleşme ve anlaşmalar da kaynaklık etmektedir.

Dağlık bölgelerin sahip olduğu hassas ekosistemler, potansiyeller ve doğal kaynaklar buraların sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla planlanmasını ve yönetilmesini gerektirmektedir. Ancak Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından oluşturulan diğer çalışmalarla, Dağlık Bölgeler Şartı'nın birlikte ele alınması gerekmektedir. Yani Dağlık Bölgeler Şartı'nı bütüncül olarak değerlendirmek gerekmektedir. Yukarıda başlıklarla incelenen anlaşmalar çerçevesinde bütüncül bir yaklaşım ortaya konmaya çalışılmıştır.

4.2.4. Dağlık Alanların Sürdürülebilir Yönetimi İle İlgili Örnek Projeler

Dağlık alanların sürdürülebilir anlayış ve bütüncül bir bakış açısıyla yönetilmesi gerekliliği gerek uluslararası alanda gerekse çalışma kapsamında incelenen Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında açıkça dile getirilmiştir. Avrupa'da ve Türkiye'de yürütülen belirli çalışma ve projelerle dağlık alanların yönetimi konusunun bir gereklilik olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen ve genel hatlarıyla değinilen çalışmaların, Avrupa Konseyi Anlaşmalarının birlikte yorumlanması ve oluşturulacak dağ yönetimi politikalarının bu doğrultuda bütüncül bir anlayışla ortaya konması noktasını anlaşılır kılacağı düşünülmüştür.

4.2.4.1. Yıldız Dağlarında Biyolojik Çeşitliğin Korunması ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi Projesi

Ülkemizde sınırötesi işbirliği programının dağlık bir bölgede uygulanmış haline en güzel örneklerden biri “Yıldız Dağlarında Biyolojik Çeşitliğin Korunması

ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi Projesi”³⁵³dir. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Orman Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen projenin başlığı “Yıldız Dağları’nda Biyolojik Çeşitliliğin ve Doğal Kaynakların Korunması ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi” olarak belirlenmiştir. Türkiye –Bulgaristan sınırötesi işbirliği programı olarak karşımıza çıkan projenin uygulama alanı Kırklareli ili sınırlarında bulunan Yıldız Dağlarıdır.

Projede genel amaç olarak, Yıldız Dağları’nın doğal kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir geliştirilmesi için sürdürülebilir sınır ötesi işbirliğinin sağlanması ve geliştirilmesi amaçlanırken; özel amaç ise gerekli tüm kurumsal, teknik ve sosyal çerçeve oluşturularak Türk tarafında Yıldız Dağları’nın Biyosfer Rezervi açısından gerekli çalışmaların yapılmasıdır.

Şekil 4: Yıldız Dağları Haritası

Kaynak: Marmara Bölgesi, <http://uyanangenclik.com/archive2.php?topic=7962.0>, (01.07.2012).

³⁵³ Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “Yıldız Dağları’nda Biyolojik Çeşitliliğin ve Doğal Kaynakların Korunması ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi Projesi”, <http://www.milliparklar.gov.tr/DKMP/Files/bilgiNotu.pdf> (01.07.2012).

- Trakya'nın kuzey-doğu bölümünde Karadeniz'e kıyı sahile kadar uzanan Yıldız (Istranca) Dağları, bünyesinde ulusal ve uluslararası açıdan önemli doğal kaynaklar barındırmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:
- Uluslararası düzeyde Yıldız Dağları Avrupa Doğal Mirasının korunması açısından Orta ve Doğu Avrupa'daki 5 en önemli alandan biri olarak tanımlanmıştır.
- Türkiye Yıldız Dağlarında Bulgaristan Strandja Tabiat Parkından itibaren bir kemer şeklinde sürekli vejetasyona sahip baskın olarak orman formu ile kaplıdır.
- Alan; orman, kıyı, kumul, dağ, deniz, göl ve dere gibi farklı pek çok nadir ve hassas ekosistemi barındırmaktadır.
- Longoz ormanları dünyada örneğine az rastlanır bir ekosistem tipi olup, ekolojik yapısı ve büyüklüğü bakımından bölgenin çok önemli bir kaynak değerini oluşturmaktadır.

Proje kapsamında yapılacağı öngörülen faaliyetler ise şunlardır:

1. Yıldız Dağlarının envanterinin yapılması ve planlanması. Alanın tarım, ormancılık, peyzaj, turizm ve rekreasyon vb. farklı sektörler için gerekli olacak verilerin derlenmesi ve haritalara aktarılması; proje alanındaki tüm ilgili tarafların katılımıyla çalışmaların gerçekleştirilmesi.
2. İşbirliği. Yıldız Dağlarındaki doğal kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir geliştirilmesi amacıyla hem yereldeki ilgili kurum ve kuruluşlar hem de Türkiye ve Bulgaristan'daki ilgili kurumlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi.
3. Eğitim ve Bilinçlendirme, Kapasite Geliştirme. Kapasite artırma faaliyetleri ile projenin uygulanması ile ilgili bakanlıkların ve kurumların alanda uygulamalardan sorumlu birimlerinin personeli ile Ankara'da görevli çalışanların, proje alanında yaşayan yöre halkının- merkezi ve yerel seviyede ilgili konular hakkında farkındalığının artırılması, kapasitesinin güçlendirilmesi.

Yıldız Dağları için sürdürülebilir bir gelecek planlaması çalışmasına paydaşların da dahil edilmesi için gerekli süreç planlanmış; kamu kurum ve kuruluşlarının, STK'ların, araştırma ve eğitim kurumlarının, özel işletmelerin ve

halkın planlama sürecine katılmalarının sağlanması için örnek çalışmalar paylaşılmıştır.

4.2.4.2. Yunanistan-Makedonya Cumhuriyeti Sınırötesi İşbirliği Programları

Bir topluluk girişimi olarak 15 yıldan fazla bir süre önce başlatılan program, Avrupa Birliği politikalarının bir hedefi olarak daha da önem kazanmış ve Avrupa Birliği Bölgesel İşbirliği Programı haline dönüşmüştür.³⁵⁴ Avrupa Birliğinden alınan finansal destekle, program çerçevesi genişletilmiş ve Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti arasında yeni işbirliği alanları belirlenmiştir. İki ülke arasında hazırlanan bu programın önemli özelliklerinden biri, sınır bölgelerini kapsayan program çerçevesinde belirlenen bölgelerin dağlık bölgeler olmasıdır. Dağlık bölgelerin kendilerine has ortamları ve potansiyelleri olduğundan, söz konusu bu alanların sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde ve sınırötesi işbirliği ekseninde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bölgede 1994-1999 yılları arasında INTERREG II sınır ötesi İşbirliği programı yapılmıştır. Bu işbirliği iki ülke arasındaki kurumsallaşma için ilk büyük fırsat olmuştur. Bu süreç güçlendirilerek devam etti ve 2000-2006 Makedonya Cumhuriyeti - Yunanistan INTERREG IIIA Programı geliştirildi. 2000-2006 yıllarını kapsayan program bir operasyonel program niteliğinde olup ve bu kapsamda çeşitli projeler uygulanmıştır. Bu projelerin içerikleri şu şekildedir:³⁵⁵

1. Ülke sınır bölgelerinde yasadışı göç ve yasadışı ticaret engellenmesi için Yunan Polis Hizmetleri Birimi'nin geliştirilmesi,
2. Batı Makedonya Bölgesi'nde gümrük birimleri için ekipman temini
3. Merkez Makedonya Bölgesi gümrük birimleri için ekipman temini
4. Niki Sınır Garı ve sınır istasyonları iyileştirme projesi

³⁵⁴ Managing Authority of European Territorial Cooperation Programmes, **From Neighborhood to Partnership, Projects Funded Under The First Call for Proposals**, 2011, s.1.

³⁵⁵ The Operational Programme Interreg III/A CARDS Greece - Former Yugoslav Republic of Macedonia 2000-2006, <http://3kps.interreg.gr/default.aspx?lang=en-GB&loc=1&page=449> (01.08.2012).

5. Ülkenin sınır güvenliğinin iyileştirilmesi için sınır muhafızları ve sınır Polis Hizmetleri Birimi ekipman temini.

2000-2006 yılları arasını kapsayan sınırötesi işbirliği programının uygulanmasının ardından, 2007-2013 yılları arasında uygulanmak üzere “2007-2013 Yunanistan-Makedonya (Eski Yugoslavya Cumhuriyeti) IPA Programı” oluşturulmuştur. Program, Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti arasında ortak şekilde oluşturulan, planlama ve yönetim odaklı bir IPA Sınır Ötesi Programı’dır. Programın genel amacı sürdürülebilir yerel kalkınmayı teşvik ederek, program çerçevesinde belirlenen konularda ilgiyi artırmaktır.³⁵⁶

2007-2013 IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programları sınır ötesi bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki mevcut farklılıklarının azaltılması ve genel, kültürel, sosyal ve bilimsel işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan, bununla beraber yerel ve bölgesel topluluklar için hızlı bir ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen programlardır.³⁵⁷ Sınırın iki tarafından temsilcilerin katılımıyla oluşturulan organizasyonla komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Daha güçlü ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın iki ülke arasındaki sınır boyunca sağlanması amaçlanmıştır.

IPA Sınır Ötesi İşbirliği kapsamında, aşağıdaki geniş kapsamlı hedefler belirlenmiştir:³⁵⁸

- Sınır alanlarında sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmek;
- Doğal çevre, kültürel miras, kamu sağlığı ve örgütlü suçların önlenmesi gibi alanlarda ortak sorunları çözmek için birlikte çalışmak;
- Verimli ve güvenli sınırlar sağlamak;
- Sınır bölgelerinde yerel aktörleri içeren, ortaklı ve küçük ölçekli faaliyetleri desteklemek.

2007-2013 Sınır ötesi İşbirliği Programı, ortak sorunları çözmek ve taraf ülkelerin ortak potansiyellerden yararlanabilmesi için tasarlanan kalkınma

³⁵⁶ Managing Authority of European Territorial Cooperation Programmes, ss.1-2.

³⁵⁷ Gabriela Thomasova, IPA Cross-Border Cooperation Programmes in Western Balkan Countries, <http://wbc-inco.net/object/news/3687>, 11 May 2011, (22.08.2012).

³⁵⁸ Greece – Republic of Macedonia IPA Cross-Border Programme 2007 – 2013, s. 11.

programlarından oluşmaktadır. Programlar Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında, Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilmektedir.

Programın üç ana öncelik eksenine şu şekildedir:³⁵⁹

- 1) Ekonomik ve Sosyal Kalkınma,
- 2) Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi,
- 3) Teknik Destek.

"2007-2013 yıllarını kapsayan Yunanistan-Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programı Kararı, E (2008) 4717/05-09-2008 05/09/2008 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmıştır.

Şekil 5: Yunanistan-Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya Sınır Haritası

Kaynak: European Territorial Cooperation, "Greece-The former Yugoslav Republic of Macedonia 2007-2013", <http://www.interreg.gr/en/programmes/bilateral-cooperation-programmes/greece-former-yugoslav-republic-of-macedonia.html>, (01.08.2012).

Sınır ötesi ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, işbirliğinin geliştirilmesi ile birlikte çevresel kaynakların ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi ekseninde ortaya konulan program için uygulama alanı Yunanistan ve

³⁵⁹ Greece – Republic of Macedonia IPA Cross-Border Programme 2007 – 2013, s. 8.

Makedonya'nın belirli bölgeleri olarak belirlenmiştir. İki ülkeden program kapsamında seçilen bu bölgeler, sınırın iki yakasında yer alan yerleşim merkezleridir.

Yunanistan, Avrupa'da dağlık alanların yoğun olarak yer aldığı ülkelerden birisidir. Norveç ve Arnavutluk'un ardından, %60'ı dağlık alanlardan oluşan Yunanistan Avrupa'da üçüncü sırada sayılmaktadır.³⁶⁰ Aynı şekilde Makedonya Cumhuriyeti de dağlık bir ülkedir. İki ülkeyi ayıran sınır dağlık bir coğrafyadır ve dolayısıyla program çerçevesinde seçilen bölgeler, dağlık yerleşim bölgeleridir.

Makedonya Cumhuriyeti ile Yunanistan arasındaki sınırın uzunluğu yaklaşık olarak 228 kilometredir. Bu sınır boyunca Yunanistan ile Makedonya arasında üç sınır kapısı mevcuttur. Bunların isimleri ve bulundukları yerler şu şekildedir:³⁶¹

- Doyran (Yıldız Doyran - Doirani, GR, MK)
- Bogorodica (Gevgelija, MK - Selanik (Solun), GR)
- Meditlija (Bitola, MK - Florina (Lerin), GR).

Uygulanacak program çerçevesinde iki ülkeden seçilen bölgeler şu şekildedir:³⁶²

- Yunanistan'da seçilen bölgeler: Orta Makedonya Bölgesi (Selanik, Serres, Kilkis ve Pella ve Valilikleri) ile Batı Makedonya (Florina idari bölge) Bölge'den oluşmaktadır.
- Makedonya'da seçilen bölgeler: Palegonia Bölgesi, Vardar Bölgesi, Güneydoğu Bölgesi ve Güneybatı Bölgesi şeklindedir.

Süreç içerisinde iki adet teklif çağrısı yapılmıştır. Söz konusu çağrılardan birincisinde Kamu kurum ve kuruluşları ile kar amacı gütmeyen özel kuruluşların; şu önlemler kapsamında teklifler sunabileceği belirtilmiştir:

- Ekonomik kalkınma,
- İnsan Kaynakları Geliştirme,
- Sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi,
- İnsan hayatının korunması,

³⁶⁰GreeceIndex, **GreeceMountains**, http://www.greeceindex.com/About_Greece/Greece_Geography_Mountains.html, (01.08.2012).

³⁶¹ Travel 2 Macedonia, **Macadonia Borders**, <http://travel2macedonia.com.mk/borders>, (01.08.2012).

³⁶² 2nd Call For Project Proposals, "Greece- The former Yugoslav Republic of Macedonia IPA Cross-Border Programme, (15.02.2012).

- Bölgedeki çevresel kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi,
- Bölgenin doğal ve kültürel mirasının korunması ve geliştirilmesi, gibi konularda 19/07/2010 - 08/11/2010 tarihleri arasında teklifler alınmıştır.

İkinci çağrıda ise, aynı konular kapsamında Kamu kurum ve kuruluşlarından, Organizasyonlardan ve Uluslararası kuruluşlardan 16/02/2012 - 31/05/2012 tarihleri arasında teklifler alınmıştır.

Programlama sürecinde, programın yürütücü birimi olan, iki taraflı bir heyet kurulmuştur. Programın oluşturulması sürecinde iki ülkenin ilgili ulusal otoriteleri ve Avrupa Komisyonu temsilcileri de rol oynamıştır. Yerel halklar bilgilendirilmiş ve görüşlerine başvurulmuştur. Kitle iletişim araçları aracılığıyla program hakkında bilgi paylaşımı sağlanmış, halkın programla ilgili görüşleri alınmıştır.

Söz konusu bölge doğal kaynaklar ve ekolojik çeşitlilik açısından son derece zengindir. Sınır bölgesi çok çeşitli bitki, mantar, fauna gibi canlılar için doğal yaşam alanı durumundadır. Baskın karasal ekosistem tipleri ormanlar, dağlar ve otlaklardır. Sınır hattı boyunca program alanında batıda Prespa Gölü, Florina ve Resen komşu ovaları ve 2560 m. yüksekliği ile Voras dağı bulunmaktadır. Ayrıca Axios / Vardar Vadisi, Doirani / Doyran Gölü ve 2029 m. yüksekliğinde Belasica dağı vardır. Florina’ da linyit rezervleri ve granit, mermer, boksit gibi değerli taşlar bulunmaktadır.

388 km. uzunluğunda olan Vardar Nehri bölgenin önemli su kaynağıdır. Gostivar, Üsküp, Köprülü ve Gevgeli gibi şehirlerden geçerek Yunan sınırına ulaşan nehir, Selanik’te Ege Denizi ile birleşmektedir. Bölgede bulunan Loudias, Aliakmon, Prespa ve Dojran gölleri birlikte bir RAMSAR³⁶³ (Özellikle Su Kuşları Yaşama

³⁶³ Sulak Alanlar Sözleşmesi, Hazar Denizi’nin güneyinde yer alan bir İran kenti olan Ramsar ’da, 2 Şubat 1971 tarihinde yapılan hükümetler arası bir anlaşmadır. Bu yüzden, ilk dönemlerde anlaşmanın adı genelde “Sulak Alanlar Anlaşması” olarak geçmiş olmasına rağmen, adı “Ramsar Anlaşması” olarak bilinmektedir. Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi’ nin misyonu ‘yerel, bölgesel ve ulusal faaliyetler ve uluslararası işbirliği yoluyla dünya çapında sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma hedeflerine katkıda bulunmak amacıyla tüm sulak alanların korunması ve akılcı kullanımınıdır.’ 2012 yılı itibari ile Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi’ ne 162 ülke ve 193,510,117 hektardan oluşan 2044 sulak alan dahildir.

17/05/2005 Tarih ve 25818 Sayılı Resmi Gazete.

Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme) ağı vardır.³⁶⁴

Bölgenin dağları flora ve fauna açısından zengin durumdadır. Doğal ortam olarak tahribata uğramamış olan bu alanlar ciddi şekilde korunmaktadır. Bölgedeki dağlık alanlar birçok canlı türünü üzerinde barındırmaktadır. Biyoçeşitliliğin korunması çerçevesinde, bu türleri korumaya yönelik çeşitli programlar uygulanmaktadır.

Program alanında ekonomik açıdan değerli mermer ve linyit gibi maden kaynakları ile birlikte jeotermal doğal kaynaklar bulunmaktadır. Zengin ve verimli ovalar da yine bu alanda yoğun olarak bulunmaktadır. Tarım ve hayvancılık da dahil olmak üzere buğday üretimi, fasulye, üzüm, meyve ve tütün üretimi yapılmaktadır.

Ana çevresel riskler ve tehlikeler insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Endüstriyel kirlilik, yetersiz kanalizasyon arıtma ve nehirlerle atık salınımı gibi sorunlar su kaynaklarını olumsuz şekilde etkilemektedir.

Bölge kültürel miras açısından da önemli potansiyellere sahiptir. Heraclea ve Pella gibi önemli antik kentleri dünya çapında bilinen kültürel alanlardır. Ortaçağ manastırları ve kiliseler, önemli tarihi kasabalar, köyler ile birlikte çok sayıda mimari miras günümüze kadar korunmuştur. Ohrid UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir.³⁶⁵

Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti arasındaki söz konusu program çerçevesinde belirlenen öncelikler şunlardır:

- Girişimcilik,
- Turizm, kültür ve sınır ötesi ticaret,
- Çevre koruma ve yönetimi,
- Erişimin iyileştirilmesi: toplu taşıma araçları, veri ve iletişim ağlar,
- Su, enerji ve atık yönetimi sistemleri,

RAMSAR Sözleşmesi İngilizce metni için bkz. http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-documents-texts/main/ramsar/1-31-38_4000_0__ (01.08.2012).

³⁶⁴ The Secretariat of the Convention on Wetlands, **The List of Wetlands of International Importance**, 26 June 2012, Switzerland, ss.17,39.

³⁶⁵ UNESCO, World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/list/99/>, (01.08.2012).

- Sağlık, kültür ve eğitim altyapılarının ortak kullanımı,
- Kentsel ve kırsal alanlarda desteklemek.

Program kapsamında Uygulanacak Projelerden Bazıları şu şekildedir:³⁶⁶

Sektörel ölçekte oluşturulan kümelenmeler iş birliği ve girişimciliği geliştirirken aynı zamanda operasyonel sorunları gidermektedir. Proje, aromatik ve ilaç yapımında kullanılan bitkiler sektöründe girişimciliğin teşvik edilmesiyle birlikte sektör bazında birliktelikler kurulması. Toplam bütçe 250.000 € olarak belirlenmiştir. Proje kapsamında küme uygulama çalışması yapıldıktan sonra ikinci aşamada stratejik eylem planı oluşturulup, sonrasında ise sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla gelişimi sağlamak amaçlanmıştır. Dışa dönüklüğün artırılarak ülke dışındaki fuar ve sektörel toplantılara katılarak tanıtım ve bilgi alış verişinin sağlanması amaçlanmıştır. Kilis ve Gevgelija'yı kapsayana projede ortaklar, Kilis Odası, Gevgelija Kalkınma Vakfı ve Kilis Kalkınma Ajansı'dır.

Diğer bir proje ise, sınır ötesi bölgede girişimcilik ve istihdamın artırılması ve işbirliğinin teşvik edilmesi için “iş ve istihdam merkezi” ile “fuar ve çarşı” kurulmasını kapsamaktadır. İşletmeler, girişimciler, çiftçiler ve diğer ilgili kurumlar arasında işbirliğinin kurulması ve iletişimin sağlanması amaçlanmıştır. Gevgelija ve Paionia iş ve istihdam merkezi olacak, bunun yanında Doyran ve Iraklia-Gevgelija ise fuar ve çarşı alanı olarak organize edilecektir. Proje bütçesi 230.000 € olarak belirlenmiştir.

Kadınların becerilerini ve potansiyellerini geliştirmek üzere tasarlanmış proje ise, girişimciliğin artırılması ve kadınların istihdama katılmasını amaçlamaktadır. "Kazanmak - kadınlar için kazanmak: sınırları aşmak, engelleri kırmak" sloganıyla oluşturulan projede hedef kitle, işsizler, kadın işçiler, müteşebbisler ve derneklerin kadın üyeleri olarak belirlenmiştir. Eğitim, işe yönlendirme, danışmanlık, destek sağlama gibi hizmetler sunulacaktır. Ergani İstihdam Destek ve Kadın Girişimcilik Merkezi ve Resen Belediyesi projede uygulayıcı konumundadır. Proje bütçesi ise 190.000 € olarak belirlenmiştir.

Agro turizm³⁶⁷ sektöründe mesleki beceride bölgesel sertifikasyon projesi ise, “Farklı kültürler, aynı misafirperverlik, sürdürülebilir hedefler” sloganı ile

³⁶⁶ Managing Authority of European Territorial Cooperation Programmes, ss.3-21.

hazırlanmıştır. Agro turizm kırsal alan için önemli ekonomik katkı sağlayarak, ek kaynak alanı oluşturmaktadır. Bilgili, teknik uzman ihtiyacının giderilmesine yönelik bir projedir. Projenin hedefleri şu şekildedir:

- İşsizler ve profesyoneller için eğitim kurumları ile işbirliği kurarak ortak öğretim programları geliştirmek.
- Hayat boyu öğrenmenin geliştirilmesi programları.
- Agro turizm sektöründeki firmalara, rekabet gücünü arttırmak amacıyla yeni yönetim becerileri kazandırmak.
- Şirketlerin eğitime kanallarına erişimlerinin kolaylaştırılması.

Bu projede American Farm School Post-Secondary Educational and Training Association ve St. Kliment Ohridski University ile birlikte Balkan İttifakı Hotel Dernekleri uygulayıcıdır. Proje bütçesi 250.000 € olarak belirlenmiştir.

Bir diğer proje ise, sınır ötesi alanda motor sporlarının geliştirilmesi ve turizmin canlandırılmasında araç olarak kullanılması gerektiğinin vurgulandığı projedir. Makedonya Motosiklet Federasyonu ve Serres Yarış Pisti birlikteliği ile uygulanacak projenin bütçesi 290.000 € olarak belirlenmiştir.

Projenin ana hedefi, termal turizmin geliştirilmesi ve tanıtılmasını sağlamaktır. Kilkis, Serres, Florina, Pella ve Thessaloniki ile sınırın diğer yanındaki Debar, Gevgelija, Sturnica ve Kocani bölgeleri proje kapsamında belirlenen alanlardır. Proje kapsamında iki ülkedeki kaplıcaların tanıtılması ana faaliyet konusudur. Toplantılar, seminerler, uluslararası konferanslar düzenlenecek, bununla birlikte haber bültenleri ve internet üzerinden tanıtımlarla bilgilendirmeler yapılacaktır. Belediyeler ve Topluluklar Kaplıca Kaynakları Derneği ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Vakfı (Bitola Kurumsal Destek Merkezi) ortaklığıyla gerçekleştirilecek projenin bütçesi ise 170.000 € olarak belirlenmiştir.

³⁶⁷ Sürdürülebilir turizm veya ekoturizm olarak da bilinen Agro turizm, çevreye zarar vermeden, o yöreyi öğrenerek ve gözlemleyerek yapılan turizm faaliyetidir. Köy hayatını yaşamak isteyen insanların, bu alanlarda doğal haliyle korunmuş yapılarda konaklayarak; çapa yapmak, süt sağlamak gibi faaliyetlere ücret ödeyerek katılması ve köy yaşantısına ortak olmasıdır. Agro turizm, bulunduğu bölgeye ekonomik katkı sağladığı gibi, insanları üretimin bir parçası haline getirerek, dışa olan göçü de önlemektedir.

Bir diğ er proje ise, programın uygulandığı sınır ötesi bölgede yeni teknolojiler kullanılarak ve bilimsel işbirliği sağlanarak  ocuk sağlığının geliştirilmesini hedeflemektedir. Beslenme bozukluklarının giderilerek, kalp ve damar sağlığı için gerekli bilgilendirme ve uygulamaların yapılmasını içeren bu projenin Selanik Aristoteles  niversitesi  ocuk Kliniği, Kamu Sağlığı  rg tu, Giannitsa General Hospital ve Florina General Hospital tarafından uygulanacağı belirtilirken, 460.000   b t  e belirlenmiştir.

Çevresel kaynakların ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesini amaçlayan bir başka programda ise, “yeşil ulaşım ve sürdürülebilirlik” vurgusu yapılmıştır. İklim değişikliğine neden olan, insan sağlığını ve doğal çevreye zarar veren araçlardan kaynaklanan tehditlerin giderilmesini  n görmektedir.  evre izleme ve erken uyarı sistemlerinin olduğu E-Otoyol Projesi’nin ulaşımda sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Devlet Otoyolları Ajansı ve Selanik Aristoteles Üniversitesi Uygulamalı Toprak Bilimi Laboratuvarı tarafından yürütülecek projenin b t  esi ise 425.000   olarak belirlenmiştir.

Delta Belediyesi ve Kavadar ı Belediyesi’nin ortak ihtiya ı olan nehirlerin korunması projesi ise, Axios Nehri ve Luda Nara Nehri çevresini kapsamaktadır. Projenin genel hedefi, doğal çevrenin korunması için ortak faaliyetlerin belirlenmesi ve bu alanlarda spesifik müdahalelerin sağlanmasıdır. Proje kapsamında 240.000   b t  e belirlenmiştir.

Bir diğ er projede, program alanında sık olan ormanlık alanlara yöneliktir. İstenmeyen yangınları ve etkilerini azaltmak için hazırlanan proje ormanlar açısından zengin olan Pelagonija ve Florina bölgelerini kapsamaktadır. Projenin temel amacı, ortak sınır ötesi yangın koruma planı ve bölgesel itfaiye kapasitesinin arttırılmasıdır. Projenin b t  esi ise 470.000   olarak belirlenmiştir.

Programın buraya kadar olan kısmından da anlaşıldığı gibi, iki yakın komşu olan Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti arasında sağlanan anlaşma ile uygulanacak olan Avrupa Birliği destekli program hem sınır ötesi işbirliği sağlanması ve bunun geliştirilmesini amaçlamış hem de ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan kurulacak ilişkilerle kalkınmayı amaçlanmıştır. Aynı zamanda doğal kaynakların ve kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirlik anlayışıyla kullanılmasını  n g rm ştir.

Program kapsamında seçilen yerleşim alanları genel itibariyle dağlık bir coğrafyadır. Söz konusu iki ülkede de geniş dağlık bölgelerin yer aldığından hareketle dağlık bölgelerde insanların yoğun şekilde yaşadıkları ve aynı zamanda geçimlerini buralardan sağladıkları söylenebilir. Bu bölgelerin doğal kaynaklarının ve potansiyellerinin sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla yönetilmesi ve korunması önemli bir konudur.

İki ülkenin ortak sınırları içerisinde sahip oldukları doğal kaynakların ve alanların korunması ve sürdürülebilir anlayışla yönetilmesi için Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı'nda yer alan felsefe ile birlikte, Avrupa Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi'nin de bir araç olarak programda yer alması ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu program çerçevesinde uygulanacak projeler bu açıdan somut bir örnektir.

4.3. KARPAT DAĞLARI ÇALIŞMASI

4.3.1. Karpat Dağları Coğrafi ve Beşeri Yapısı

Avrupa'nın yeşil omurgası olarak da anılan³⁶⁸ Karpat Dağları, Avrupa Birliği üyesi olan Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Romanya ve üye olmayan Ukrayna topraklarında yer alan bir dağ silsilesidir. Dağ silsilelerinin çevrelediği Macaristan ve küçük bir bölümün yer aldığı Sırbistan da kısmen Karpat dağlarının bölgesine dahildirler. Bölge, yaklaşık 209.000 km² bir alanı kaplamaktadır. Bu alanda yaşayan nüfus 17 milyonu aşmaktadır.³⁶⁹ En yüksek tepesi 2.655 metre ile Slovakya'da bulunan Gerlach Karpat aralığıdır.³⁷⁰ Bölge Avrupa kıtası için stratejik bir noktada yer almaktadır.³⁷¹ Şekil 6'da Karpat dağlarının içinde yer aldığı ülkeleri gösteren haritası görülmektedir.

³⁶⁸ Hostert Patrick ve Tobias Kuemmerle, Volker C. Radeloff, Daniel Müller, Post Socialist Land-Use and Land-Cover Change in the Carpathian Mountains, **IHDP Update 2**, 2008, s.71.

³⁶⁹ UNEP, Carpathians Environment Outlook 2007, United Nations Environment Programme, s.18

³⁷⁰ Carpathian Network Of Protected Areas, <http://www.carpathianparks.org>, (17.11.2011).

³⁷¹ The Congress of Local and Regional Authorities, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=296%20\(2010\)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=C](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=296%20(2010)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=C)

Karpat bölgesinde Tuna, Prut, Dinyester, Oder, Vistula gibi Avrupa'nın önemli akarsuları bulunmaktadır.³⁷² Özellikle Tuna nehri vadisinde önemli bir su depolama havzası bulunmaktadır.

Doğal kaynaklar ve tabiat güzellikleri açısından son derece bir zengin bölgedir. Günümüzde üretimin azalması nedeniyle Karpat dağları çalışmasının da gündeme gelmesine vesile olan sebeplerden biri olan dağ tarımı ve koyun yetiştiriciliği bölgede geleneksel geçim kaynağıdır.³⁷³

Bölgede görülen bir çeşit karasal iklim olmasına karşın, kutupsal hava kütlelerinin etkisi altında olduğu dönemler de olabilir. Bölgedeki yükselti farkları, yağış rejimini de karakteristik hale getirmektedir.³⁷⁴

Şekil 6: Karpat Dağları

Kaynak: UNEP, "Carpathians Environment Outlook 2007, United Nations Environment Programme, s.33.

OE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864, (17.11.2011).

³⁷² Carpathian Heritage Society , <http://www.carpathians.pl/carpathians01.html>, (17.11.2011).

³⁷³ Carpathian Network Of Protected Areas, <http://www.carpathianparks.org> (17.11.2011).

³⁷⁴ Carpathian Heritage Society, (17.11.2011).

Karpat dağları bölgesi, stratejik konumu ile daima farklı kültür ve etnik grupların temas noktası durumundadır.³⁷⁵ Bölgede bulunan tarihi eserler ve anıtlar korunabildiği için bölgede UNESCO dünya miras alanları bulunmaktadır. Avrupa'nın kalbinde yer alan bu önemli yaşam alanının küreselleşen yaşam tarzları tarafından tehdit edilmesi, dağ nüfuslarının kültürel miraslarının ve dilsel çeşitliliklerinin korunması konusunda zaten kararlı olan Avrupa Birliği'nin Karpat dağlarına odaklanmasına yol açmıştır.³⁷⁶ UNESCO'nun dünya mirasları listesine 2007 yılında Slovakya'da bulunan tarih öncesi kayın ormanları da eklenmiştir.³⁷⁷

Bölgenin önemini ortaya koyması bakımından, Avrupa'daki bitki türlerinin çok büyük bir kısmının burada var olduklarını ve ayı, kurt ve vaşak gibi yırtıcı hayvanların bütün bir kıta için toplam nüfuslarının yarısının bu bölgede olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.³⁷⁸

Karpat dağlar bölgesinde tespit edilen sorun başlıklarını şöyle sıralamak mümkündür.³⁷⁹

- Çevresindeki ormanların Avrupa kıtasına göre iki kat yağmur aldığı bölgede yaşanan sel, heyelan ve çamur akıntısı gibi doğal tehdit unsurları
- Atık yönetimi eksikliği sebebiyle atıkların yarattığı tehditler
- Mali kriz, emek yoğun göç ve artan işsizliğin getirdiği riskler
- Göç ve yaşanan nüfus sorunu

Söz konusu sorunlar çerçevesinde Karpat Dağlarında sürdürülebilir gelişme perspektifiyle oluşturulacak bir planlamanın bu bölgenin doğal yapısını ve bölge nüfusunu geliştireceği düşünülmüştür. Bu açıdan Karpat Dağlarında nüfusu bulunan ülkelerin, ortak bir program oluşturarak sorunların çözümüne ve bölgenin daha

³⁷⁵ Carpathian Heritage Society, (17.11.2011).

³⁷⁶ The Congress of Local and Regional Authorities, Chamber of Regions, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CPR\(19\)2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CPR(19)2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

³⁷⁷ UNESCO, <http://whc.unesco.org/en/list/1133>, (17.11.2011).

³⁷⁸ The Congress of Local and Regional Authorities, **Chamber of Regions**, (17.11.2011); Carpathian Heritage Society, (17.11.2011).

³⁷⁹ The Congress of Local and Regional Authorities, **Chamber of Regions**, (17.11.2011).

yaşanabilir hale getirilmesine yönelik politikalar ortaya koyması ve bu doğrultuda sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

4.3.2. Avrupa Konseyi Karpat Dağları Çalışması

Karpat dağları bölgesinde bulunan 7 ülkenin 2003 yılında imzaladığı Karpat Sözleşmesi, Karpatlarda koruma ve sürdürülebilir kalkınma için kapsamlı bir işbirliği sonucunda oluşturulacak politikaları belirlemek amacıyla³⁸⁰

Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Avrupa Bölge Ofisi (UNEP-ROE) ve diğer AB ülkelerinin desteği ile çalışmanın daha kurumsal hale gelmesi hedeflenmektedir.³⁸¹ Avrupa Konseyi'nin çevresel ve sosyo-ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldığı tespitinde bulunduğu Karpat Dağları ile ilgili yaklaşımı tavsiye kararlarında şöyle ifade edilmektedir.³⁸²

- Entegre bir sürdürülebilir kalkınma stratejisi
- Kirlilik, plansız kalkınma ve doğal kaynakların sürdürülebilir olmayan kullanımı gibi sorunlar karşısında doğal kaynakları korumak
- Dağların gelişimi için stratejileri yüksek işsizliğin azaltılması, kente göçün önlenmesi ve nüfusun yaşlanması konularına uygun belirlenmek
- Dağ nüfuslarının kültürel miras ve dilsel çeşitliliklerinin korunmasını dikkate almak
- Ulusal, bölgesel ve yerel yönetimler ve kısal alanlar arasındaki işbirliğini güçlendirmek
- Kararları uluslar arası işbirliğini dikkate alarak almak ve uygulamak
- Merkezi yönetimin sürece, dağ yönetimine uygun özel politika ve programların uygulanabileceği kadar, dahil olması
- Yenilenebilir enerji, sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir orman yönetimini "kirleten öder" ilkesi ile hayata geçirmek

Bu tavsiye kararları kapsamında oluşturulan Karpat Projesi de Karpat Dağlarının zengin ve doğal mirasını koruyarak sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak

³⁸⁰ Carpathian Network Of Protected Areas, <http://www.carpathianparks.org>, (17.11.2011).

³⁸¹ Carpathian Network Of Protected Areas, <http://www.carpathianparks.org>, (17.11.2011).

³⁸² The Congress of Local and Regional Authorities, (17.11.2011).

adına, 18 proje ortağının sözleşme kapsamında seçilen pilot faaliyetleri uygulamak için bir araya gelmesi ile gerçekleştirildi.³⁸³ Bu bir araya gelişlerle kurulan hükümetler arası ortak platformun, AB'nin 2014-2020 programlama döneminde Karpat Uzay Vizyon projesini geliştirmesi beklenmektedir.

4.3.3. Kapsam ve İçerik

2003 tarihinde imzaya açılan “Karpatların Korunması ve Sürdürülebilir Kalkınması İçin Çerçeve Sözleşmesi”, Karpat Dağları bölgesini Karpatya olarak tanımlamıştır. Sözleşmeyi bölgede yer alan yedi ülke imzalamıştır.

Sözleşme, toprak kaynaklarının yönetimi entegre bir yaklaşım, biyolojik ve peyzaj çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, mekânsal planlama, sürdürülebilir ve entegre su / akarsu havzası yönetimi, sürdürülebilir tarım ve ormancılık, sürdürülebilir ulaşım ve altyapı, sürdürülebilir turizm, sanayi ve enerji, geleneksel birikim ve kültürel mirasın korunması, çevresel değerlendirme, izleme ve erken uyarı sistemi ve bilinçlendirme ve eğitim ile halkın katılımı alt başlıklarını içermektedir. Alt başlıklardan bazıları yüzeysel olarak geçilmişken, bazı konularda detaylı tanım ve direktiflere yer verilmiştir. Bu alt başlıklardan bazıları ve içerikleri şöyle özetlenebilir:³⁸⁴

- **Biyolojik ve Peyzaj Çeşitliliğinin Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı:** Karpat dağları boyunca biyolojik ve peyzaj çeşitliliğinin restorasyonunu öngören maddede, tarafların yüksek düzeyde korunma sağlanması ve sürdürülebilir kullanımı için uygun önlemleri alabilecekleri belirtilmektedir. Özellikle nesli tükenmekte olan türlere dikkat edilmesi istenen madde tür ve habitatların envanterini amaçlayan koordineli bir bilimsel araştırmanın gerekliliği belirtilmektedir.
- **Mekânsal Planlama:** Karpatya’da uygulanacak sürdürülebilir kalkınmanın ekosistem kadar sosyo-ekonomik dengeleri de gözetmesi istenen maddede nihai amacın yerel halka fayda sağlamak olduğu vurgulanmaktadır. Bu

³⁸³ Carpathian Project, <http://www.carpathianproject.eu/portal/>, (17.11.2011).

³⁸⁴ UNEP, “Framework Convention On The Protection And Sustainable Development Of The Carpathians”, ss.3,14.

konuda sınır ötesi enerji, telekomünikasyon, altyapı hizmetlerinin, entegre arazi kullanımının çevresel etki değerlemesinin yapılması öngörülmektedir.

- Sürdürülebilir ve Entegre Su / Akarsu Havzası Yönetimi: Su yönetimi, hidrolojik, biyolojik ve ekolojik özellikler dikkate alınarak, kirliliğin önlenmesi, sel yönetimi, yüzey ve yer altı sularının sürdürülebilir yönetimi, dengeli ve adil su kullanımı ile atık su yönetimini kapsamaktadır. Maddenin üye ülkeler için çağrısı, bu konularda işbirliği içerisinde olunmasıdır.
- Tarım ve Ormancılık: Tarım ve ormancılık politikaları, dağ bölgesi dikkate alınarak belirlenecektir. Sürdürülebilir dağ yönetimi ve ekosistemi daha fazla koruyacak, gelenekselleşmiş toprak yönetimini koruyacaklardır.
- Sürdürülebilir Ulaşım ve Altyapı: Tarafların hassas alanları korumak suretiyle sürdürülebilir ulaşım ve altyapı politikaları belirlemeleri öngörülürken, biyolojik çeşitliliğin ve peyzaj korumasının özellikle turizmin geliştirilmesi amacıyla gözetilmesi dikte edilmektedir. Çevre dostu ulaşım modellerini geliştirmek, ulaşımı talep yönetimi ile sağlamak, Karpatya' ya ulaşımı yaşam alanları üzerinde zararlı etkiler bırakmadan gerçekleştirmek, maddenin diğer değinmeleridir.
- Sanayi ve Enerji: Endüstriyel kazaların sonuçlarının karşılanması, insan sağlığının ve ekosistemin korunması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve teşviki, biyolojik ve peyzaj kaygıların yadsınmaması ile özellikle madencilik teknolojileri uygulamaları hakkında dikkat edilmesi, maddenin esasını oluşturmaktadır.
- Çevresel değerlendirme / bilgi sistemi, izleme ve erken uyarı: Risk değerlendirmeleri, ekolojik etki göz önüne alınarak sınır ötesi işbirliği ile yapılacak, bu işbirliği araştırmalar, bilimsel çalışmalar, tamamlayıcı izleme programları, karşılaştırılabilirlik, tamamlayıcılık ve standardizasyon yöntemleri ile veri toplama faaliyetleri gibi çalışmalarla geliştirilecektir. Erken uyarı sistemi, çevresel riskler ve beklenen tehlikeler, tarafların erişebileceği bir bilgi sistemi içinde değerlendirilecektir.

Kararlar oy birliği ile alınırken, tematik grupların kurulması ve düzenli konferanslar yapılması hükmüne bağlanmış, bu konferanslarda belirlenen oranda

sözleşmeye dahil her ülkenin Sözleşme bütçesine katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Sözleşmenin saklayıcısı olarak ise Ukrayna Hükümeti seçilmiştir.

4.3.4. Amaç ve Araçlar

Sözleşme, Karpatya’ da bulunan ülkelerin birbirleri ile işbirliği içerisinde kapsamlı bir politika izlemleri amacıyla hazırlanmıştır. Bu politikaların ulaşmasını bekledikleri hedefler, dağlık bölgenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yerel ekonomilerin ve toplumların güçlendirilmesi ile doğal değerlerin ve kültürel mirasın korunmasıdır.

Sözleşmede belirtilen hedeflere ulaşmak için izlenecek politikalar şu ilkelere göre belirlenecektir:³⁸⁵

- Önleme
- “Kirleten öder” ilkesi
- Halkın ve paydaşların katılımı
- Sınır ötesi işbirliği
- Entegre toprak ve su kaynaklarının planlanması ve yönetimi
- Programlı bir yaklaşım
- Ekosistem yaklaşımı

Bölgede yer alan ülkelerden sadece Romanya dağlık bölge yönetimine sahiptir.³⁸⁶ Romanya’da kış turizmine yönelik olarak proje, tesislerin modernizasyonu ve uluslararası standartlara kavuşturulmasını amaçlamaktadır ve 25 milyon dolar tutarındadır.³⁸⁷ Ayrıca ormanların tehdit altında en fazla olduğu bölge olan Romanya Karpatlar bölgesinde online kereste izleme aracı gibi çeşitli önlemlerle bölgede öncü hale gelmiştir.³⁸⁸

³⁸⁵ UNEP, s.3.

³⁸⁶ The Congress of Local and Regional Authorities, **Chamber of Regions**, (17.11.2011).

³⁸⁷ Esma Deniz, **Romanya Ülke Raporu**, Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, 2009, s.25.

³⁸⁸ Green Go post, WWF Succeeds in Protecting Carpathian Mountains Forests, <http://greengopost.com/wwf-carpathians/>, (17.11.2011).

2006 yılında kurulan “Karpas Korunan Alanlar Ağı” (Network Of Protected Areas For The Carpathians-CNPA), Karpas b6lgesindeki yedi 6lke ile işbirliği içerisinde b6lgenin ekosisteminin korunması için çalışmaktadır.³⁸⁹

Avrupa Yerel ve B6lgesel Y6netimler Kongresi sonuç bildirgesinde dağlık b6lgelerde s6rd6r6lebilir kalkınmanın gerçekleşmesinin ve Karpasların Avrupa için 6nemini detaylı bir şekilde vurguladıktan sonra b6lgede bulunan 6lkelerin merkezi, b6lgesel ve yerel y6netimlerine hitaben şu maddeleri dile getirmektedir.³⁹⁰

Sosyo-ekonomik alanda:

- Dağlık b6lgelerde, 6zellikle turizm ve tatil merkezlerinde, b6lge topraklarının k6lt6rel mirasının korunması ve halkın dinlenme ve sağlık için kullanabileceği modern altyapıları oluşturmak ve ekolojik olarak sağlıklı tarım 6r6nleri ekim ve işlemesi için koşullar yaratmak
- Modern teknolojilerin tanıtılarak hafif sanayi, hizmet sekt6r6, turizm ve ekonomik faaliyet alanları olarak kullanılan toprakların ekolojik bağlamda yeniden yapılandırılması
- Su kaynakları, su temin ve kanalizasyon sistemi, su kaynaklarının kirlenmeye karşı korunması konularında modernizasyonu ve adil, etkili ve s6rd6r6lebilir y6netimi sağlamak
- Dağlık b6lgelerde n6fusun sosyal haklarını korumak ve g6lendirmek için, sosyal ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi tedbirleri almak
- Yatırım faaliyetleri, 6zel işletmeler aracılığı ve potansiyel taşıyan yerlerde tarım uyarılması ile dağlık b6lgelerde sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik etmek
- R6zgar ve hidroelektrik istasyonları da dahil olmak 6zere ekolojik olarak temiz enerji kaynaklarının dağlık b6lgelerde uygulanmasını teşvik etmek

Ekolojik alanda:

³⁸⁹ Carpathian Network Of Protected Areas, <http://www.carpathianparks.org>, (17.11.2011).

³⁹⁰ The Congress of Local and Regional Authorities, Sustainable Development Of Mountain Regions And The Experience Of The Carpathian Mountains, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=315\(2010\)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBC8F2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=315(2010)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBC8F2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

- Avrupa ekolojik ağı bileşenleri olarak ulusal ekolojik ağlar atamalarını gerçekleştirmek
- Dağlık bölgelerde uzun vadeli ekolojik izleme organize etmek
- Uygun teknolojileri kullanarak dağ nehir havzaları ve orman arazilerinin korunması, operatif uyarı ve dağ toprakları üzerinde doğal ve endüstriyel felaketlerin sonuçlarının ortadan kaldırılması konularında üye devletlerin kurumları ve AB organları ile birlikte hareket etmek
- Ekolojik bilginin, ekolojik veri tabanı ve ekolojik haritalar yapılandırmak için geliştirilmesi
- Ormanlık alanları büyütmek, dağ ormanlarının su düzenleyen fonksiyonunu geliştirmek ve izinsiz ormansızlaşmayı önlemek için önlemler uygulamak
- Dağ tarımına uygun topraklarda verimi artırmak ve erozyonu önleme programları gerçekleştirmek
- Atık yönetimi konusunda kirliliği azaltma ve atık depolama konularında bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmak

Kültürel alanda:

- Dağlık bölgelerde kültürel çeşitliliği teşvik etmek
- Dağ nüfusunun kültürel mirasını desteklemek ve geliştirmek
- Geleneksel ev kültür ve el sanatlarının tanıtmak ve kaybolmamaları için tedbirler almak
- Dağlık bölgelerde mimari tarzı, çevre ve modern el yapımı nesnelerin ahenkli birleşimi ile korunmasını sağlamak

Sosyal alanda:

- Çevre koruma odaklı sivil toplum girişimlerini desteklemek
- Nüfus, bölgesel planlama, dağların doğal kaynakların korunması ve kullanımı konularında karar verme sürecine katılım için uygun olanaklar sağlamak
- Halkı, işletmelerden kaynaklanan çevresel kirlenme karşısında yasal sorumluluk bağlamında güçlendirmek
- Ekolojik farkındalığı barındıran sistematik bir eğitim süreci başlatmak

Uluslararası aktivite:

- Dağlık bölgelerde yerel yönetimler ve devlet makamları arasındaki sınır ötesi işbirliğini geliştirmek

- Avrupa Konseyi'nin ekolojik ve sosyo-ekonomik sorunların çözümü için ayrılan mali kaynakları konusunda rehberlik ve koordinasyon pozisyonunu güçlendirmek
- Karpat bölgesi devletleri merkezli Karpat Sözleşmesi Daimi Sekreteryası kurmak
- Karpat Uzak AB Bölgesel Programı kurulmasına destek vermek
- Karpat Sözleşmesi himayesinde Karpat Stratejisi hazırlamak
- Karpat bölgesi devletlerin vatandaşları için vizesiz rejim uygulamasını hızlandırma tedbirleri almak

4.3.5. Çalışma Kapsamında Yayınlanan Mevzuat

Ocak 2006'da imzalanan Karpat Sözleşmesini geliştirmek için bir araya gelen taraflar, 11-13 Aralık 2006 tarihinde Ukrayna Kiev ve 17-19 Haziran 2008 Romanya Bükreş'te bir araya gelerek iki deklarasyon yayımladılar.³⁹¹ Tarafları üçüncü kez bir araya getiren toplantı ise 25-27 Mayıs 2011 tarihlerinde Slovakya Bratislava'da gerçekleşti.³⁹² Bu toplantının dördüncüsü 2014 yılında Çek Cumhuriyeti'nde gerçekleşecektir.

23 Ağustos 2007 tarihli ve A/62/292 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlik Raporu'nda da ulusal sürdürülebilir dağ yönetimine ilişkin kabul, onay ve temenniler yer almakta ve politika belirlemek için incelenen bir bölge olarak Karpatya adı anılmaktadır.³⁹³

Birleşmiş Milletler raporunda, Karpatya sözleşmesinden esinlenen diğer dağ yönetimi çabalarından ayrıca övgüyle bahsedilmektedir. Bu çalışmalar, dağ bölgelerinin sürdürülebilir kalkınması için yasal bir çerçevenin hazırlanmasını

³⁹¹ Carpathian Project, **Visions and Strategies in the Carpathian Area (VASICA) Protection and Sustainable Spatial Development of the Carpathians in a Transnational Framework**, Austria 2009, ss.174-178.

³⁹² UNEP, **Report of the Conference of the Parties to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians on its Third Meeting**, UNEP/CC/COP3/ DOC11, 27 May 2011, s.1.

³⁹³ United Nations General Assembly, **Sustainable Mountain Development**, A/62/292, 23 August 2007, s.10.

öngören ilk hükümetler arası toplantı olan Kasım 2006 tarihli Balkanlar ve Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Rusya Federasyonu tarafından Ağustos 2006 tarihinde Kafkasya için gerçekleştirilmiştir.³⁹⁴

³⁹⁴ United Nations General Assembly, ss.15-16.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DAĞLIK ALAN YÖNETİMİ VE YUNT DAĞI ÖRNEĞİ

Her faaliyet ve mekânsal alana yönelik yapılabilecek planlama uygulamaları dağlar için de geçerli olmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dağlık alanların önemi üzerinde son yıllarda durulmaya başlanmış ve yapılan bazı çalışmalarla bu yörelerin ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlara örnek olarak Kahramanmaraş Çimen Dağı ve Isparta Davraz Dağı gibi dağlık alanlara yönelik yapılan çalışmalar gösterilebilir. Bu çalışmalar bu yörelerin ihtiyaçlarını ve potansiyellerini ortaya koyarken sektörel bazda yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur. Türkiye’de dağlık alanların yönetimi konusunda yapılan kapsamlı çalışmalardan biri Yunt Dağı ve çevresini kapsayan Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi olmuştur.

Dağlık alanların yönetiminde sürdürülebilirlik anlayışıyla uygulanan bir proje olması açısından çalışma kapsamında incelenen projenin hazırlık ve uygulama süreçlerindeki önemli noktaların tespit edilebilmesi ve çıktıların daha verimli analiz edilebilmesi ve değerlendirilebilmesi için Yuntdağı yöresinde yer alan köyler arasından belirlenen Küçük Sümbüller, Büyük Sümbüller, Osmançalı, Ortaköy, Türkmen Köyü, Sarma, Karayenice, Halıtlı köylerinde tarafımdan alan araştırması yapılmıştır.

Köylerin belirlenmesi sürecinde Manisa Valiliği Merkez Köylere Hizmet Götürme Birliği Müdürü Sayın Şaban Çelik ile görüşülmüştür. Projenin önemli çıktılarının ve yürütülen faaliyetlerin çeşitliliğinin belirlenen bu köylerde daha iyi görülebileceği ifade edilmiştir. Bu alan araştırması sırasında bazı vatandaşlarla yüz yüze görüşmeler yapılmış ve projenin önemli görülen noktalarına çalışma kapsamında yer verilirken bunların fotoğraflarla desteklenmesi uygun görülmüştür.

Yuntdağı yöresinde bulunan köylerde yapılan bu gözlemler nesnel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve süreçler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Ayrıca Yuntdağı Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi’nin değerlendirilmesi aşamasında, bu projenin Türkiye genelinde model bir proje olarak uygulanması ve yaygınlaştırılması düşüncesi oluşmuştur. Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi’nin incelenmesi aşamasına geçmeden önce, Türkiye’de dağlık alan

yönetiminde mevcut idari yapılanmanın incelenmesi, hemen ardından projeye ilişkin bilgilere yer verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

5.1. TÜRKİYE’DE DAĞLIK ALAN YÖNETİMİ

Dağlık alanlara yönelik rasyonel kullanım modellerini belirlemek ve daha yaşanabilir alanlar oluşturmak için, sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla koruma-kullanma dengesi içerisinde yapılacak yönetim ve planlamaların tamamı dağlık alan yönetimi olarak belirtilmiştir.³⁹⁵ Türkiye genelinde geniş yer kaplayan dağlık alanlar düşünüldüğünde, bu alanların geliştirilmesi ve yaşanan sorunların çözüme kavuşması için etkin bir dağlık alan yönetimi oluşturulması gerekmektedir. Bu açıdan çalışma kapsamında Türkiye’deki mevcut idari yapılanmanın incelenmesi uygun görülmüştür.

5.1.1. Türkiye’de Dağlık Alan Yönetiminde İdari Yapılanma ve Yetki

Türkiye, bulunduğu matematiksel konumu ve yeryüzü şekillerinden kaynaklanan son derece zengin doğal kaynaklara sahiptir. Ülkemizin büyük bölümünü kaplayan dağlık alanlar, taşıdığı doğal güzelliklerle birlikte pek çok endemik bitki ve hayvan türüne de ev sahipliği yapmaktadır.³⁹⁶ Ayrıca dağlar, önemli sulak alanların oluşmasında da suyun kaynağı konumundadır.

Dağlık bölgeler doğal özelliklerinin yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri ile de önemli yaşam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağlık alanlarda yaşayan toplulukların geleneksel yaşam biçimleri; sadece ekonomik açıdan değil, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da önemlidir.³⁹⁷ Büyük bir kısmı insan yaşamına elverişli olmayan dağlık alanlar kentlere oranla genellikle düşük nüfus yoğunluğuna sahiptir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren dağlık alanlardaki nüfusun artmasına karşın, dağ ve orman köylerindeki yerleşik nüfus ciddi oranda azalmıştır. Belirtilen

³⁹⁵ Gönençgil, Küresel Degradasyon, s.80.

³⁹⁶ Celalettin DURAN, “Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi”, **Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 22, 2012, s. 45.

³⁹⁷ Kısakürek ve Karadeniz, s.173.

değişim, zamanla koruma kullanma dengesini bozmuş ve birçok bölgede çevresel bozulmaları beraberinde getirmiştir. Bu nedenle dağlık bölgelerdeki yaşam alanlarının gerek ekolojik özelliklerinin gerekse sahip oldukları doğal zenginliklerinin ve potansiyellerinin ayrıntılı bir biçimde belirlenerek analiz edilmesi ve bu doğrultuda stratejiler geliştirilmesi gerçeği daha da önemli hale gelmiştir.

Ülkemizde de dağlık alanlarda yaşayan nüfus, bu nüfusun hayatını idame ettirebilmesi için gerekli şartlar ve bu alanların sahip olduğu doğal zenginlikler göz önünde tutulduğunda son yıllarda ülkemizde dağlık alanların daha yaşanabilir düzeye ulaştırılması için birçok çalışma ve proje ortaya konmuştur.

Türkiye’de, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bağlı Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde, Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Dairesi Başkanlığı altında Dağlık Alan Yönetimi Şube Müdürlüğü bulunmaktadır. Bu birim, Türkiye’de dağlık alanlarla ilgili sorumlu bir kuruluşun gerekliliğinin vurgulandığı Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi kapanış raporunda da belirtildiği üzere, dağlık alanda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi ve bu amaçla gerekli koordinasyonun sağlanması amacıyla kurulmuştur. Orman Genel Müdürlüğü’nün kuruluş ve teşkilatlanması hakkında 31 Ekim 1985 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameye, yine bir Kanun Hükmünde Kararname ile 29 Haziran 2011 tarihinde yapılan bir değişiklikle, Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Dairesi Başkanlığının görevleri arasına eklenen (e) bendi ile,

“Dağlık alanlarda toprağın korunmasına, su kaynaklarının geliştirilmesine, orman ekosisteminin tesisine ve geliştirilmesine yönelik olarak erozyonla mücadele etmek ve gerekli çalışmaları yapmak” şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Dağlık Alan Yönetimi ile ilgili muhatap kamu birimine yasal zemin hazırlanmıştır. Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Dairesi Başkanlığının görevleri arasında, dağlık alanlarla ilgili diğer çalışmaları şu şekilde saymak mümkündür:³⁹⁸

- Su havzalarında kaliteli ve azami miktarda su elde etmek, erozyonu önlemek, sel, çığ ve taşkınları kontrol altına almak, toprak, su ve bitki dengesini korumak amacıyla ilgili birimlerle işbirliği halinde ve katılımcı anlayış

³⁹⁸ Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Daire Başkanlığı, <http://toprakmuhafaza.ogm.gov.tr/>, (17.05.2012).

çerçevesinde hazırlanan bütünleşik/bütünleşik havza ıslahı ana planının gerektirdiği iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak,

- Bütünleşik havza ıslahı projelerini uygulamaya koymak ve planda yer alan yatırımları izlemek, değerlendirmek, proje bilgilerini ilgili birimlere raporlamak ve gerektiğinde yapılmasını sağlamak,
- Çölleşme ile mücadele çalışmalarını yürütmek,
- Orman alanlarında veya orman rejimine alınacak erozyona maruz sahalarda; toprak aşınma ve taşınmalarının durdurulması, sellerin ve taşkınların kontrol altına alınması, heyelanların ve çığların önlenmesi amacıyla dere, çay ve ırmakların su toplama havzalarında erozyon kontrolü çalışmaları yapmak veya yaptırmak,
- Orman içi, orman kenarı ve orman üst sınırı meralarda ıslah çalışmaları yapmak veya yaptırmak,
- Bozulan tabii dengeyi yeniden tesis etmek amacıyla yeşil kuşak projeleri uygulamak,
- Gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşlarının erozyon kontrolü çalışmalarını teşvik etmek ve desteklemek,

Yüksek dağlık arazilerde görülen buzul erozyonu, yamaçlarda görülen çığ erozyonu ve eğimli yamaçlarda görülen yamaç akması gibi doğal afetler, dağlık alan yönetimini de içeren tedbir ve stratejileri gerektirdiği için, dağlık alan yönetimi ile ilgili birim Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Dairesi Başkanlığı çatısı altında oluşturulmuştur.

5.1.2. Dağlık Alan Yönetimi Kapsamında İmzalanan Sözleşmeler ve Belgeler

Johannesbug Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi: Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı değerlendirilmesi amacıyla 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihlerinde sivil toplum örgütlerinin ve özel sektör temsilcilerinin de geniş katılımıyla

gerçekleştirilmiş³⁹⁹, iklim değışikliğı ile savaş bu zirvede Avrupa Birliğı'nin kalkınma stratejisinin önceliğı olarak belirlenmiştir.⁴⁰⁰

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Türkiye'de 1956 yılında kabul edilen Orman Kanunu ve ertesi yıl kabul edilen Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu, biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik ilk yasal düzenlemeler olarak göze çarpmaktadır. Bu düzenlemeleri 1971 yılında Su Ürünleri Kanunu izlemiştir. 1987 yılında hazırlığı başlatılan ve 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında imzalanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin amacı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile elde edilen faydaların adil paylaşımıdır.⁴⁰¹ Türkiye, sözleşmeden yola çıkarak, dağık biyolojik çeşitlilik üzerine çalışmalarda bulunmuştur.⁴⁰² 1980 yılı sonrasında biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik kabul edilen temel kanunlar şöyledir:⁴⁰³

- 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu
- 11/8/1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu
- 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 19/10/1989 tarihli ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulması Hakkında KHK
- 04/04/1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu
- 23/7/1995 tarihli ve 4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu
- 28/02/1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu
- 1/7/2003 tarihli ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu
- 1/5/2003 tarihli ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 03/12/2004 tarihli ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu

³⁹⁹ Recep Bozdoğan, “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 50, 2005, s.1024.

⁴⁰⁰ Murat Türkeş ve Gönül Kılıç, “Avrupa Birliğı'nin İklim Değışikliğı Politikaları ve Önlemleri”, **Çevre Bilim ve Teknoloji Teknik Dergi**, Sayı: 2, 2004, s.26.

⁴⁰¹ Çevre ve Orman Bakanlığı, Final Raporu, s.4.

⁴⁰² Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.05.2012).

⁴⁰³ Çevre ve Orman Bakanlığı, Final Raporu, s.8.

- 23/11/2006 tarihli ve 5557 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu
- 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu

Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi:⁴⁰⁴

Çölleşme, coğrafi konum itibariyle iklim, topografya ve toprak şartlarının sosyo-ekonomik etkileşimi sonucu yaşanan bir arazi bozulmasıdır. Birleşmiş Milletler düzeyinde ilk kez 1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansında ele alınan çölleşme sorunu, 1994 yılında Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi adıyla kabul edilmiştir. Sözleşmenin kabul tarihi olan 17 Haziran, Dünya Çölleşme ile Mücadele Günü ilan edilmiştir. 13-14 Haziran 1996 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II. Kent zirvesi, bu konuda önemli uluslararası faaliyetlerden biri olmuş, 1998 yılında Türkiye'de bu sözleşmeye taraf olmuştur. Konuyla ilgili yasal mevzuat ise şöyledir:

- 11/06/1998 tarihli ve 4368 sayılı Mera Kanunu
- 1/12/2004 tarihli ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu
- 9/03/2005 tarihli Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programı
- 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu
- 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi:⁴⁰⁵

Küresel ısınmanın gelecek sonuçlarının ciddiyetinin anlaşılması ve bu sorunun sebebinin büyük ölçüde insan olduğunun anlaşılması üzerine 1992 yılında geliştirilen İklim Değişikliği Sözleşmesi, *atmosferdeki sera gazı birikimlerini iklim sistemi üzerindeki etkiyi önleyecek şekilde durdurmayı* içermektedir. Türkiye, sözleşmeye 2004 tarihinde taraf olmuştur. Sözleşmenin sorunu çözümedeki başarısızlığı üzerine hazırlanan Kyoto Protokolü, aynı amaca yükümlülükleri artırarak ulaşmayı hedeflemektedir. Türkiye, *toplam sera gazı miktarını 1990 yılı seviyesinin en az %5 altına indirmeyi taahhüt eden* Kyoto Protokolüne 2009 yılında dâhil olmuştur.

⁴⁰⁴ UNCCD, **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye'nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi, Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi (BMÇMS)**, Ekim 2010, ss.1,3,4,7.

⁴⁰⁵ UNFCCC, **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye'nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)**, Ekim 2010, ss.2-7.

5.1.3. Yerel Yönetimler Açısından Dağlık Alan Yönetimi

Kırsal Kalkınma Planında, kırsal kalkınma politikasının temel amacı, yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini ve doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının geliştirilmesi olarak belirtilmiştir.⁴⁰⁶ Bu genel ifadenin daha alt başlıklarına inilirse, kalkınmanın gerçekleşmesi için ayrı ayrı her alanda potansiyellerin ortaya çıkarılması, sorunların tespit edilmesi ve gelişim için uygun stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Yerel bir birimde ortaya konulacak strateji planı, tarım, hayvancılık, kültür, turizm ve sosyal faaliyetleri içeren bir dizi ekonomik girişimleri içerecektir. Bu girişimlerin hepsinin bir şekilde birbirileri ile bağlantısı ya da etkileşimi söz konusu olacaktır. Kalkınmanın sürdürülebilir olması, yani yatırımın yapılacağı yerde bulunan doğal kaynakların korunarak kullanılması konusu, tüm planlamalar için aynı sorunların çözümü anlamına gelecek, bu konuda ihmal edilecek her bir sorun bütün planlamanın sorunu haline gelecektir.

Bu açıdan, yerel kalkınmanın gerçekleşmesi için mali ve donanım eksikliğini kamu desteği aracılığıyla gideren yerel yönetimlerin atacakları her adımın kamu başta olmak üzere ilgili bütün aktörlerin bilgisi ve işbirliği dahilinde olması önem kazanacaktır.⁴⁰⁷ Çoğu kez, dağlık alanlarda yapılacak iyileştirme ya da mekânsal düzenleme, yerel yönetimlerin gücünü aşan ve kabiliyetinin üstünde iş kapasitesi gerektirmektedir. Bu durumda yapılacak harcamaların maksimum verim içermesi, yatırım kararının aynı anda birçok projeye altyapı hazırlaması gibi pratik yaklaşımlar kaçınılmaz olacaktır.

Bu bağımlılığa rağmen yerel kalkınmanın gerçekleşmesi en başta coğrafi mekânı yaşam alanı olarak kullanan halkın ilgi, talep ve kararlılığı ile mümkün olacaktır. Bu durumda yerel aktörlerin işbirliğini en iyi şekilde örgütleyecek olan yerel yönetimler olacaktır. Dağlık alanların kalkınmasının birbirleri ile bağlantılı ve koordineli birçok küçük projenin birleşmesi ile gerçekleşeceği öngörülürse, yerel

⁴⁰⁶ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, s.4.

⁴⁰⁷ Korel Göymen, “Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler”, **Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü- Uluslararası Sempozyum**, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, No: 21, 2004, ss.18-19.

yönetimler bu alanda kamu ile birlikte en büyük ortak ve stratejik ateşleyici olarak yer almaktadır.

5.1.4. Yerel Yönetim ve Ajansların Bölgesel Kalkınmada Roller

- Yerel yönetimlerin asli görevlerinden biri de, bulundukları yerde ekonominin ve ticaretin gelişmesi için gereken hizmetleri sunmaktır.⁴⁰⁸ Bu hizmetlerin bir silsile halinde bir bölgede görülmesi ise bölgesel kalkınmayı tetikleyecek hamle olacaktır. Bu hamlenin yerel aktörlerin işbirliği ve koordinasyonu ile gerçekleşmesi, bölgesel veya yerel kalkınmanın sağlıklı ve süratli bir seyir izlemesi sonucunu doğuracaktır. Bu bağlamda, yerel kalkınmanın faktörlerini şöyle sıralamak mümkündür:⁴⁰⁹
- Yerel girişimcilerin kapasite ve becerilerinin geliştirilmesi
- Yerel yönetimlerin hizmet alanlarının ve hedef kitlesinin doğru analizi
- Kamunun her aşamada öncülük ve rehberlik yapması
- İşgücünün geliştirilerek kalitesinin artırılması
- Kalkınma stratejilerinin tespitinde işbirliği içerisinde hareket edilmesi

Yerel aktörlerin başlıcalarını belediyeler, il özel idareleri, sivil toplum örgütleri ve girişimciler olarak ele alırsak, kamuya biçilen girişimcilik faaliyetlerini bölgesel kalkınma ajansları üstlenecektir. Bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınma ajanslarının eliyle daha hızlı, planlı ve sürdürülebilir bir hale gelebilecektir. Çünkü öncelikle, bölgesel planlamada bölgeye has sorunlar ve çözüm önerileri geliştirilebilecek, hem maliyet açısından hem verimlilik açısından çok daha etkili bir alternatife yönelmiş olunacaktır. Daha öz bir ifadeyle, bölgesel kalkınma planı ile bölgenin iç potansiyeli ortaya çıkarılacaktır.⁴¹⁰ Bölgesel kalkınmanın başarısındaki etkin unsurlardan birinin de sektörde yer alan bütün aktörlerin katılım ve işbirliği

⁴⁰⁸ Muharrem Es, “**Kent Üzerine Düşünceler**”, Plato Danışmanlık Milsan Basın A.Ş. İstanbul, Aralık 2007, s.8.

⁴⁰⁹ Es, ss.8-9.

⁴¹⁰ Cansel Seymen Oskay ve Yeşim Kubar, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı**, Mayıs 2007, s.212.

olduğundan hareketle, bu iç potansiyelin tespiti ve hangi kaynaklar eliyle nasıl bir üretim sürecini işleteceğini belirlemek için, kamu kurumu, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin koordineli bir çalışma içerisinde olmaları gerektiği kaçınılmazdır. Kırsal kalkınmada belediyeler ve özel idarelerin yanı sıra köy ve mahalle yönetimlerinin de sürece dâhil edilmesi önemli görülmektedir.⁴¹¹ Bu çerçevede, bölgesel kalkınma ajanslarının kırsal kalkınma üzerinde meydana getirdikleri diğer olumlu etkileri şu şekilde sıralamak mümkündür:⁴¹²

- Bölgede endüstriyel ağların gelişimini sağlamak ve en uygun endüstri koluna kalkınma desteği sağlamak
- Endüstri kollarının üniversiteler ile işbirliği içinde çalışmasını sağlamak
- İş yaşamından kopuk üniversiteleri endüstriyel faaliyetlerin içine çekmek
- Bölgelerin gerçek potansiyellerini tespit edecek fizibilite çalışmaları yapmak
- Bölgedeki KOBİ'leri piyasa konusunda bilgilendirmek ve KOBİ'lere destek olmak
- Bölgede istihdam ve ek kaynak yaratmak
- Bölge ekonomisinin kalkınmasını sağlamak

Bu nedenlerle kalkınmanın itici gücü rolü yönetim mekanizmalı kalkınma ajanslarına verilmiş görünmektedir.

5.1.5. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yerel Kalkınma

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının tarihi oldukça yenidir.⁴¹³ İlk kez 2001 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesinde yer almış, ertesi yıl Türkiye Bakanlar Kurulu kararı ile üç istatistikî bölgeye ayrılmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesinin içeriği, bölgesel kalkınma politikası gereğince mali kaynak ve yapısal araçların aktarımı için yapılması gereken çalışmalar ve bölgeler arası gelir dağılımlarındaki

⁴¹¹ Akın Atauz, “Türkiye’de Bölge Planı Uygulamasında Aktörler, Kurumsal Yapılar ve YHGP’ ye Referansla Olası Güç Pozisyonları Üzerinde Tartışmalar”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, s.341.

⁴¹² Oskay ve Kubar, ss.212-213.

⁴¹³ Özer, s.390.

farklılıkların giderilmesi için konulan hedeflerdir.⁴¹⁴ Bölgesel kalkınma ajanslarına duyulan ihtiyaç, özellikle bölgeler arası farklılıkların oldukça büyük olmasından ileri gelmektedir. Bu farklılıklar özellikle aşağıdaki başlıklarda öne çıkmaktadır:⁴¹⁵

- GSYİH'dan alınan pay
- Okur-yazarlık oranı
- İstihdam oranı
- Ortalama yaşam süresi
- Sağlık hizmetleri
- Altyapı yatırımları

Bölgesel kalkınmanın belirgin bir şekilde öne çıkan unsuru yerel olmasıdır. Bu özelliği, bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesinde yerel değerlerin ve kimliklerin amaçları belirlemede ve politikaları oluşturmada etkili olduğu sonucunu vermektedir. Kısacası kamu, sivil, özel ortaklığını geliştirmek; kaynakların etkin ve yerinde kullanımını sağlamak, bununla birlikte yerel potansiyeli hareketlendirmek üzere ulusal kalkınma plan ve programlarda yer alan ilke ve programlara uygun olarak gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliği sağlamak ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak üzere kurulmuşlardır.⁴¹⁶ Bu anlamda, Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının başlıca amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:⁴¹⁷

- Yerel yönetimlerce yapılan çalışmalarda teknik destek sağlanması
- Planların uygulanma safhalarında destek sağlanması
- Faaliyet ve projelerin uygulama süreçlerine dair hazırlanan raporun Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirilmesi
- Bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasite ve kabiliyetinin tespit edilmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunulması
- Bölgede üretici aktörlerin projelerinin izlenmesi ve kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ile özel sektör tarafından yürütülen projelerin takip edilmesi

⁴¹⁴ Dede, s.9.

⁴¹⁵ Altınışık ve Peker, s.154.

⁴¹⁶ Zibel, s.683.

⁴¹⁷ Oskay ve Kubar, s.206.

- Kamu kurumları, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Aktörlerle işbirliği içerisinde bölgenin imkân ve kaynaklarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının yapılması
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımının yapılması ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlanması

Türkiye’de ajansların gelirlerini bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtının yanı sıra belirli bir oranda ayrılan transfer ödeneği ve Yüksek Planlama Kurulunca nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay oluşturmaktadır.⁴¹⁸ Bir diğer gelir kalemi ise Avrupa Birliği’nden gelen diğer uluslararası fonlardır.⁴¹⁹

Bölgesel kalkınma ajansları Kalkınma Kurulu, Genel Sekreterlik, Yönetim Kurulu ve Yatırım Destek Ofislerinden oluşmaktadır.⁴²⁰ Ajansların dış denetimi için öngörülen hukuka uygunluk bakımından İçişleri Bakanlığı, performans bakımından ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından denetlenmesi iken, ayrıca iç denetim için ajans bünyesinde bir istihdam söz konusudur.⁴²¹ Bu düzenlemenin gerekçesi, yapının özerk olabilmesi için gerekli koşulların oluşturulması olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları, özellikle bölgede üzerinde çalışılan sektöre aktarılan mali kaynaklar yoluyla bölge kalkınmasına doğrudan etki etmektedir. Bu çeşit bir finansman, bölgesel kalkınma ajanslarınca şu yollarla sağlanmaktadır:⁴²²

- Ülkeye yabancı sermaye için cazip hale getirerek
- Dünya Bankası fonlarını ve bağış ve hibeleri kullanarak
- Bölgesel kalkınma için oluşturulan projelere dış krediler sağlayarak

⁴¹⁸ Altınışık ve Peker, s.155.

⁴¹⁹ Seyit Köse ve Fatih Konur, “Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü Ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:1, Bahar 2011, s.99.

⁴²⁰ Oskay ve Kubar, ss.206-207.

⁴²¹ Dede, ss.10-11.

⁴²² Oskay ve Kubar, s.208.

- Bünyelerindeki uzman personel sayesinde yerli ve yabancı girişimciye danışmanlık hizmeti vererek
- Belirlediği yatırım olanakları kapsamında yerel yönetimlerin altyapı hizmetlerine yardımcı olarak
- Eğitime destek vererek

5.2. YUNTDAğI YÖRESİ SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA PROJESİ

Manisa, Ege Bölgesi'nin ekonomik yönden hızlı şekilde gelişmekte olan bir kenti olmasına karşın, Yuntdağı Yöresi, Selendi, Gördes gibi bazı ilçeleri ise gelişime ayak uyduramayan ve hızlıca g   veren y reler olarak öne çıkmaktadır. Uzun yıllardan beri g   veren yörelerden biri Yuntdağı ve çevresi karşılaştığı sorunlara rağmen saf kültürünü korumaya çalışmıştır. Manisa Valiliği'nce bu yörelerin kalkındırılması ve daha yaşanabilir koşulların sağlanabilmesi için "Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi" hazırlanarak uygulanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen Yuntdağı bölgesi ve söz konusu proje ile ilgili ilk olarak literatür taraması yapılmış, daha sonra ise Manisa Valiliği'nin ilgili birimleri ile görüşmeler yapılmıştır. Manisa Vali Yardımcısı Sayın Necmettin Yalınalp, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü Sayın Erşen Akar, Merkez İlçe Köylere Hizmet Götürme Birliği Müdürü Sayın şaban  elik ile yapılan görüşmeler çerçevesinde Yuntdağı coğrafyasının önemi, sahip olduğu özellikler ve proje hakkında bilgi alınmıştır. Daha sonraki aşamada ise Yuntdağı yöresinde uygulanan projenin sonuçlarını gözlemleyebilmek adına bazı köylere gidilerek hem incelemeler yapılmış hem de yörede yaşayan halkın proje ile ilgili görüşleri alınmıştır.

5.2.1. Projenin Hedefi ve Kapsamı

Projenin uygulanacağı Yuntdağı Bölgesi'nde ekonomik yapıyı geliştirmek üzere, gelir düzeyini yükseltmek ve böylelikle Yuntdağı bölgesi ve diğer bölgeler arasındaki gelir farklılığını azaltmak, istihdam olanaklarını genişleterek bölge

kaynaklarının daha etkin kullanımını sağlayarak, ekonomik gelişme ve sosyal refahın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu doğrultuda tarım ve hayvancılıkta üretimi ve verimliliği arttırarak, alt yapı hizmetlerini tamamlamak, verilecek eğitimler ile kişilerin daha verimli hale gelmesini ve bölgenin sahip olduğu kaynakların etkin kullanımını sağlamak böylelikle yörenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminin sağlaması hedeflenmiştir. Yuntdağı yöresinde 61 köy ve 2 belde olmak üzere 63 yerleşim birimi proje kapsamında yer almıştır.

5.2.2. Yuntdağı Yöresi Coğrafi Konumu ve Beşeri Yapısı

1076 metre yüksekliğindeki⁴²³ Yunt dağı, 852 km² yer kaplamaktadır.⁴²⁴ Bölge olarak Manisa il sınırında ve Manisa ovasının kuzeybatı sınırında yer almaktadır.⁴²⁵ Kuzeyde Bergama ilçesi, batıda Çandarlı körfezi ve doğuda Akhisar ilçesi ile çevrili olan Yunt dağı, doğu batı uzantılı ve kuzeye gittikçe yükselen tepelerden oluşmaktadır.⁴²⁶ Dağın zirvesi küçük tepelerden oluşmaktadır.⁴²⁷ Yunt Dağı ve çevresini kapsayan alanın yüz ölçümü yaklaşık olarak 3521,70 km² dir.⁴²⁸

Manisa ilinin kuzeybatı sınırında yer alan Yuntdağı bölgesi, bir bölümü İzmir ili sınırları içinde kalan ve Çandarlı Körfezi'ne kadar uzanan bir alandır. Coğrafi olarak Manisa ve İzmir arasında bir sınır durumunda olan Yuntdağı, Bakırçay ve Gediz vadileri arasında yükselmektedir. Manisa Merkez ilçe Yuntdağı yöresi, idari bakımdan doğuda Saruhanlı ilçesi, Kuzey ve Batıda İzmir iline, Güneyde ise Manisa merkeze sınırdır. 2011 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri

⁴²³ İlker Eroğlu, **Yunt Dağı ve Çevresinin Coğrafi Etüdü**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2009, s.150.

⁴²⁴ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

⁴²⁵ Harun Çoban ve Emrehan Küey, “Manisa’da (Yuntdağı) Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar”, **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 43, Sayı: 2, 2006, s.42.

⁴²⁶ Levent Şık ve Yusuf Gemici, “Yunt Dağı (Manisa) Orman Vejetasyonunun Bitki Sosyolojisi Yönünden Araştırılması”, **C.B.Ü. Fen Bilimleri Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2009, s.77.

⁴²⁷ Eroğlu, s.47.

⁴²⁸ İlker Eroğlu, ve Recep Bozyiğit, “Yunt Dağı ve Çevresinin İklim Özellikleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, Yıl: 2012, s.129.

Tabanı verilerine göre yaklaşık olarak 23.000 nüfusun yaşadığı bölgede zaman zaman gelir düşüklüğü gibi nedenlerle göç hareketleri görülmüştür.

Oldukça düzenli ve yumuşak geçişli tepelerle yükselen yörenin bazı kesimleri taşlık, bazı kesimleri ise zengin sayılabilecek doğal örtü ile kaplıdır. Bölgenin deniz seviyesinden yüksekliği 200 ile 1100 metre arasında olup⁴²⁹, Kocadere ve Sarma çayı en önemli akarsulardır. Şekil 7’de Yunt Dağı’nın yer haritası görülmektedir.

Bitki örtüsü olarak; kızılçam, karaçam, fıstık çamı, palamut meşesi, mazi meşesi, menengiç, delice zeytin, ahlat ve maki gibi bitkiler bulunmaktadır. Yer yer adaçayı ve kekik gibi bitkilere de rastlanmaktadır. Dağ alanında koru ormanları ve endüstriyel odun üretimi önemli bir yer kaplamaktadır.⁴³⁰

Şekil 7: Yunt Dağı Yer Haritası

Kaynak: Coğrafya.gen.tr, <http://www.cografya.gen.tr/egitim/bolgeler/ege.jpg>, (17.11.2011).

Bölgenin tarım arazilerinin kuru tarıma uygun olan yerlerinde buğday, arpa, tütün, zeytin ve antepfıstığı yaygın olarak yetiştirilen ürünlerdir. Ovaya yakın kesimlerdeki 20.000 dekar arazinin belirli dönemlerde sulama imkânı vardır. Sulama

⁴²⁹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

⁴³⁰ Eroğlu, ss.351-352.

imkânlarının nispeten gelişmiş olduğu arazilerde ise pamuk, mısır gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Yörede zeytin, halıcılık, süt sığırcılığı, sulama birliği ve tüketici kooperatifi alanlarında faaliyetlerde bulunan tarımsal kalkınma kooperatifleri bulunmaktadır.

İklim tipi olarak ise Manisa'nın büyük kısmında karasal nitelikli Akdeniz ikliminin özellikleri hâkimdir. Yuntdağı, kıyı şeridinden uzak ve yüksek olduğundan, Akdeniz iklimi burada karasal etkiler göstermektedir. Karasal Akdeniz ikliminin hâkim olduğu bölgenin büyük bölümü taşlık ve toprak derinliği az bir yapıdadır.⁴³¹

Bölgede yıllık yağış miktarı ortalaması 700–800 mm'dir.⁴³² Ancak dağın yapısı ve yükselti değerlerine bağlı olarak farklı miktarda yağış oranları ortaya çıkmakta, özellikle yüksek alanlara doğru yağış yoğunluğu artmaktadır.⁴³³ Yunt dağının doğal bitki örtüsü maki olmakla beraber, insan unsuru nedeniyle doğal örtü tahrip olmuş ve su tutma kapasitesi düşük bitkiler yetişmiştir.⁴³⁴ Yunt dağı bölgesinde oldukça verimli üzüm çeşitleri yetiştirilmektedir. Doğu yamaçlarında ise zeytin ağaçlarına rastlamak mümkündür.⁴³⁵ Dağın çevresinde bulunan graben alanları verimli tarım topraklarına sahip ovalardır.⁴³⁶

Çevresinde oldukça yoğun nüfuslu yerleşimler bulunmasına karşın, Yunt dağındaki yerleşik nüfus seyrektr.⁴³⁷ Yamacında 61 köy ve iki belde bulunmakta olup toplam nüfus yaklaşık 23.000'dir.⁴³⁸ Orman arazisine dayanan tarım, hayvancılık ve orman kaynakları bölgenin başlıca geçim kaynaklarıdır. Yunt dağı çevresi, 1930'lu yıllarda süreklilik avı olarak kullanılan bir arazi iken⁴³⁹ günümüzde

⁴³¹ Çoban ve Küey, s.42.

⁴³² Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

⁴³³ Eroğlu ve Bozyiğit, s.143.

⁴³⁴ Eroğlu, ss.151, 154.

⁴³⁵ Bülent Güner, Zeki Boyraz, M.Dursun Çiftçi, "Tütüncülüğten Zeytinciliğe Geçiş: Akhisar (Manisa) Örneği", *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Vol.2, No.1, 2010, s.178.

⁴³⁶ Eroğlu, s.295.

⁴³⁷ Eroğlu, s.157.

⁴³⁸ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

⁴³⁹ Günver Güneş ve Müslime Güneş, "Cumhuriyet Döneminde Manisa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:15, (2007/Güz), s.64.

hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olsa da aşırı otlatma ve erozyon gibi nedenlerle mera alanları azalmış ve hayvancılıkta verim düşmüştür.⁴⁴⁰

Bölge, modern tekniklere ve dış girdilere uzak bir nüfus yapısı ile dikkat çekmektedir. Halıcılık, bölgede yer alan birçok köyde geleneksel el sanatları içerisinde kadınlar tarafından hala sürdürülen bir ekonomik faaliyettir.⁴⁴¹ Tarihi açıdan Yunt Dağı yakınlarında bulunan Aigai antik kenti⁴⁴² önem taşımaktadır.⁴⁴³

5.2.3. Projenin Gelişimi ve Hazırlanma Yöntemi

Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi, Manisa Valiliği'nin öncülüğünde Celal Bayar Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım Bakanlığı Menemen Araştırma Enstitüsü, Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Tarım İl Müdürlüğü, Çevre Orman İl Müdürlüğü, Devlet Su İşleri İzmir Bölge Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Gediz Planlama Müdürlüğü'ne bağlı görevli ve uzman personeller tarafından oluşturulmuştur.

Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi, biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yürütülen⁴⁴⁴ ve merkezi idarenin ve yerel aktörlerin işbirliği ve koordinasyonu ile geliştirilen 375.000 \$ bütçeli bir projedir. Projenin mantığı, basit anlatımıyla, birbirini destekleyen çok sayıda küçük ölçekli projenin bir araya gelerek dev bir model oluşturmasıdır. FAO-

⁴⁴⁰ Eroğlu, s.350.

⁴⁴¹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011); Manisa Belediyesi, <http://www.manisa.bel.tr/icerik/32/73/halicilik.aspx>, (17.11.2011).

⁴⁴² Manisa'ya 49 km mesafede bulunan Aigai, Herodot'un bahsettiği Batı Anadolu'daki "12 Aiol kenti"nden birisidir. Kazı çalışmaları 2004 yılında başlatılmış ve halen devam etmektedir. Kentin tarihi, MÖ VIII. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Elde edilen kalıntılar neticesinde, Aigai'nin tarihinin Bergama Krallığı dönemine kadar dayandığı ve buranın Roma döneminde önemli bir ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Aigai'nin genel yerleşim planı, doğal şartlara uygun olarak yapılmış. Kentin inşasında büyük bir beceri ve ustalık kullanılmış. Surların içerisinde üç katlı "agora" ve bu yapıyı taşıyan duvarlar, meclis binası, teras duvarlı stadyum, tiyatro ve "Demeter Tapınağı" gibi kalıntılar bulunmaktadır. Bkz. <http://www.anemon45.tr.gg> ve HOGİAF İş ve Ekonomi Dergisi, Sayı:6, Mayıs 2007.

⁴⁴³ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

⁴⁴⁴ Çevre ve Orman Bakanlığı, s.17.

TCP/TUR/3102 kodlu projenin logosu Şekil 8'deki gibidir.⁴⁴⁵ Ayrıca proje ile ilgili ulaşılan dokümanlardan çıkarılan genel bilgiler aşağıda özetlenmiştir.⁴⁴⁶

Şekil 8: Yunt Dağı Proje Logosu

Projenin tam adı “Dağlık Alanlardaki Yerleşimlerin Sosyal ve Ekonomik Durumlarının İyileştirilmesi ve Katılımcılığın Geliştirilmesi-Yunt dağı Modeli” dir ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından finanse edilmiş, Çevre ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda Ekim 2007-Eylül 2009 yılları arasında tamamlanmıştır.

Yunt dağının proje kapsamında seçilmesinin öncelikli nedeni farklı ve karışık arazi kullanım biçimlerine sahip olması nedeniyle, sürdürülebilir dağlık yöre kalkınmasına yönelik çalışmalara uygun olmasıdır. Diğer spesifik ölçütler ise şöyle sıralanabilir:

- Proje öncesinde bölgeyi ziyaret eden FAO heyeti, Yunt Dağı bölgesini ihmal edilmiş ve marjinalleşmiş bir bölge olarak tespit etmişlerdir.
- Aynı heyetin diğer tespiti, diğer dağ silsilelerinin daha fazla doğal zengin kaynaklara fakat Yunt Dağı bölgesine göre daha az nüfusa sahip olduğudur.
- Yunt Dağı ve bölgesinde ikamet edenlerin ilgili, kararlı ve aktif olmaları, projenin ilk olması sebebiyle önemli bir ölçüt olarak belirleyici olmuştur.
- Yunt Dağı genel anlamıyla Türkiye'deki bütün dağlık bölgeleri temsil kabiliyetine sahiptir.
- Bölgenin her mevsimde kolay ulaşılabilir bir konumda olması diğer bir ölçüt olarak öne çıkmıştır.

⁴⁴⁵ FAO ve Çevre ve Orman Bakanlığı, Proje Saha Çalışmaları Pilot Faaliyetler, FAO-TCP/TUR/3102 Yunt Dağı Model Project, İkinci Bülten Aralık 2009, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntdagProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

⁴⁴⁶ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

Projenin amacı “Türk Hükümetine ülkenin dağlık bölgelerindeki sürdürülebilir kalkınma çalışmalarında ve kırsal dağlık yöre yaşayanlarının geçim kaynaklarının iyileştirilmesine yardımcı olmak” olarak tanımlanırken, ulusal düzeyde ve saha düzeyinde kısa vadeli iki amaç gözetilmiştir:

- Sürdürülebilir dağlık yöre kalkınmasına yönelik çok disiplinli ve katılımcı yaklaşımların ortaya konması ve sürdürülebilir dağ yönetimi planlama çerçevesinin oluşturulması
- Dağlık ekosistemlerin sürdürülebilir yönetimi ve gelir yaratılmasının iyileştirilmesinde modern yaklaşımların pilot uygulamaları

Çalışmanın karara bağlanmasının ardından çeşitli aktörlerin katılımı ile arazi gezileri, muhtar ve köy halkı ile yüz yüze görüşmeler yapılarak ön bilgiler derlenmiştir. Derlenen bilgilerden yararlanılarak gerekli planlamalar yapılmıştır. Projeye katılan kuruluşlar ilgi alanlarına göre genel hedefe yönelik amaçları, bu amaçlarla ilgili sonuçları, sonuçlara ulaşılmasında yürütülmesi gereken etkinlikleri ortaya koymuşlardır. Son aşamada ise planlanan etkinlikler kapsamında, iş takvimi ve harcamalar ortaya konmuştur. Proje kapsamında yatırımların etkin kullanımının eğitim çalışmalarına bağlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle Projenin, yetişkin eğitimi boyutunun da olduğu söylenebilir.

Projede kırsal kalkınma ve yetişkin eğitimi sürecinde katılımcı yaklaşımlar kullanılmıştır. Katılımın teşvik edilmesiyle kırsal kesimin kendi sorunlarını analiz etmeleri, çözüm üretmeleri ve bunları hayata geçirmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bilginin paylaşılması ve kolektif biçimde hareket de hedeflenmektedir. Bu çalışmada, üretim ve teknik konular ile birlikte insan kaynaklarının geliştirilmesi, işletmenin yanı sıra çiftçi ve ailesi, belirli pazarı olan ve bunun için üreten çiftçilerin yanında yoksul ve topraksız sorunu olan çiftçilerin de dikkate alınması planlanmıştır.

Projenin eğitim aşamasının ilk kısmında, köylerdeki çalışmaları yürütecek olan teknik elemanlar belirlenerek, yöntemler hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Köylerde çalışmaların yürütülmesinden sorumlu olan bu görevliler halka gerekli yönlendirilmelerin yapılması konusunda yardımcı olmaktadır. Belirlenen köylerde sosyal ve ekonomik olarak temsil edebilecek 10-13 kişilik gruplar oluşturulmuştur. Projenin hazırlık aşamasında daha önceden belirlenen, gün ve zaman dilimlerinde haftalık toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılarda gündem, çiftçiler tarafından kendi

sorunları dikkate alınarak belirlenmiştir. Ayrıca toplantılarda çözüme yönelik uygulanabilir kararlarının alınması ve bunların uygulanması hedeflenmiştir.

Bu tür projelerde aktörler arasında ilişkilerde ve koordinasyonda zaman zaman sorunlar yaşanabilmektedir. Bu nedenle söz konusu projenin bir boyutu da yerel aktörler arasındaki iletişimi sağlayarak uyumun en üst seviyede tutulabilmesidir. Bu doğrultuda projede yer alan kuruluşların birbirlerinin tamamlayıcısı olacak şekilde hareket etmeleri amaçlanmıştır. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü Erşen Akar projede sağlanan koordinasyonu, kanser hastalıklarında uygulanan hücum tedavisine benzetmekte ve tüm kurumların plan, program ve kaynaklarını aynı zamanda yöreye aktararak, projeyi yürüttüklerini belirtmiştir. Diğer yandan çalışmada yönetişimsel yaklaşımla yerel, kamu ve sivil toplum örgütleri ile birlikte vatandaşların katılımı da hedeflenmiştir.

Yunt dağı projesi, sade anlatımla, birbiri ile koordineli birçok projenin birleşiminden ibarettir. Bu projeler, projenin başlangıcında bölgede yer alan köylerde yapılan anket sonucunda belirlenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalardan bazılarının konu başlıkları şöyledir:⁴⁴⁷

- Türkmen Köyü Proje Ofisi⁴⁴⁸ ve Yunt dağı Kırsal Girişim Merkezi Tesisi,
- Recepli köyünde Sofralık Bağ Tesisi Deneme Sahası,
- Özel Ağaçlandırma ve Bozuk Ormanların Rehabilitasyonu (Fıstık çamı ve Menengiç aşılama),
- Özel Arazilerde Yem Bitkileri Üretimi,
- Sulama kuyusu açılması ve Damlama Sulama Sisteminin Geliştirilmesi,
- Evlerde Güneş Enerji Sistemi Kurulması,
- Antep Fıstığı Yetiştiriciliği Konusunda Köylülerin Eğitimi,
- Koyuncululuğun Geliştirilmesi, Islahı ve Kene Mücadelesi için Havuz Tesisi,

⁴⁴⁷ FAO ve Çevre ve Orman Bakanlığı, Proje Saha Çalışmaları Pilot Faaliyetler, FAO-TCP/TUR/3102 Yunt Dağı Model Project, İkinci Bülten Aralık 2009, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntdagıProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011); Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

⁴⁴⁸ Türkmen köyü, belirlenen 10 köy arasından heyetin kıstas puanlarının değerlendirilmesi ile seçilmiştir.

- Tüm Yunt dağı bölgesinde ve Türkmen Köyü özelinde; tarım ve diğer sosyal ve ekonomik durum, doğal kaynaklar, kurumsal yapılanma ve kooperatifçilik, ürün pazarlanması konularında geniş ve kapsamlı alan etütleri ve envanter çalışmaları,
- Hane halkı ve ilgi grupları anketleri (Yunt Dağı bölgesi ve Türkmen Köyünde),
- Türkmen köyü detayında yapılan arazi kullanım planlaması ile mevcut arazi kullanım şekilleri tespit edilmesi,
- Avrupa'daki dağ süreçleri ve AB dağ yönetim stratejileri ve Türkiye'de sürdürülebilir dağ yönetimine dair strateji dokümanları hazırlanması.

5.2.4. Proje Kapsamındaki Faaliyetler

Yukarıda sayılan kuruluşlar, projenin uygulanması sürecinde kırsal kesimin yaşam standartlarının geliştirilmesine yönelik kendi alanları ile ilgili amaçlarını ortaya koymuşlardır. Kuruluşlar ve planladıkları faaliyetler şu şekildedir:

Proje kapsamında:

- Manisa Valiliği, projenin koordinatörüdür.
- DSİ 2. Bölge Müdürlüğü, Köşeler ve Pelitalan göletlerinin yapımı ile derin kuyu sondajlarının yapımı faaliyetleri.
- Manisa İl Tarım Müdürlüğü, arıcılığı geliştirme, hayvancılığı geliştirme, meyveciliği geliştirme, tarla bitkilerini geliştirme, çiftçi eğitimi ve çeşitli yayınlar oluşturma faaliyetleri.
- Manisa Çevre ve Orman Müdürlüğü, özel ağaçlandırma ve imar-ihya, fidan üretimi, süt sığırcılığının geliştirilmesi, süt koyuncululuğunun geliştirilmesi, el sanatlarının geliştirilmesi gibi faaliyetler.
- Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, bağcılık geliştirme faaliyeti.
- Manisa Köy Hizmetleri Müdürlüğü, kırsal altyapıyı geliştirme faaliyeti.
- Gediz Planlama Proje Müdürlüğü, Taşlı araziyi iyileştirme faaliyeti.

5.2.5. Proje Sürecini Etkileyen Potansiyeller ve Kısıtlayıcılar

Projede görev alan kuruluşlarca oluşturulan ekip tarafından yapılan arazi incelemeleri ve çiftçilerle yapılan görüşmeler sonucunda çalışmaların ilerleyişi açısından önemli olduğu düşünülen konular, potansiyeller ve kısıtlayıcılar şeklinde özetlenmiştir. Projenin uygulanacağı yöre ile ilgili olumlu ve üzerinde bir takım gelişmelerin sağlanabileceğine inanılan konular, potansiyeller olarak nitelendirilmiştir. Bu potansiyellerin projenin hedeflerine ulaşılmasında etkili olacağı düşünülmüştür.

Buna karşın projenin uygulanması aşamasında bölgede karşılaşılabilecek olumsuzluklar ise yöredeki kısıtlayıcılar olarak da nitelendirilen olumsuzlukları belirtmektedir. Kısıtlayıcıların ve potansiyellerin önceden bilinmesi projenin olumlu ilerleyişinin ve zorluklarının önceden görülmesi açısından yararlı olmuştur.

Projenin uygulandığı Yuntdağı bölgesinin sahip olduğu ve projenin uygulanması sürecine olumlu katkı sağlayabilecek özellikler olarak belirlenen potansiyeller şu şekildedir:

- Manisa’da bulunan kamu kuruluşlarının imkân, bilgi birikimi ve deneyimlerinin iyi düzeyde oluşu,
- Pazara olan yakınlık,
- Ulaşım olanakları gelişmiş olması ve bu noktada Manisa merkezden yöreye olan iş gücü ihtiyacının sevkini kolay oluşu,
- Tarihi ve doğal güzellikler geniş yer tutarken, çevre kirliliği düşük seviyededir.
- Yuntdağı köylüleri ile ilgili dernek ve süt işleme kooperatifinin varlığı,
- Yörede el sanatları konusunda alt yapının varlığı ve bu konuda faaliyet gösteren kooperatiflerin bulunması,
- Köyler arasındaki iletişim ağının hızlı işliyor olması,
- İklim şartlarının birçok ürünün yetiştirilmesine uygun olması,

Projenin işleyişine olumsuz şekilde etki edebilecek, yöreye ait kısıtlayıcılar olarak nitelendirilen özellikler ise şu şekilde sıralanmıştır:

- Köylerde yaşayan nüfusun genelde yaşlı olması ve gençlerin de göç etmeyi tercih etmeleri,

- Eğitim seviyesinin düşük oluşu,
- Gelir seviyesinin düşüklüğü yenilikçi teknolojilerin tercih edilmesini sınırlandırmıştır,
- Sulanabilir arazilerin azlığı,
- Geçmişte yaşanan kötü deneyimler nedeniyle kooperatif yöneticilerine karşı güven sorunu.
- Her türlü faaliyet için parasal kaynakların sınırlı oluşu veya yetersizliği.

5.2.6. Projenin Bileşenleri Ve Öngörülen Faaliyetler

5.2.6.1. Tarımsal Üretimi Geliştirme Etkinliği

Projenin Tarımsal Hedefi, tarımsal verimliliğin artırılması ve çiftçilerin yaptıkları faaliyetlerin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal kesimdeki gelir seviyesini geliştirmek, tarımsal sanayi sektörüne yeterli kaynak sağlamak, istihdamı artırarak kırsal nüfusun göç eğilimini azaltmak ve ihraç edilebilir ürünlerin üretilmesine katkıda bulunmaktır.

Projenin uygulandığı bölgede yaşayanların yaşam standartlarını yükseltmek ve sulu tarım ile kuru tarım yapılan yerler arasında oluşabilecek gelir düzeyindeki farklılığı mümkün olduğunca en aza indirebilmek amacıyla, birçok gelir getirici aktivite ve proje Valilik, Tarım İl Müdürlüğü, Üniversite, Tarımsal Araştırma Enstitüleri ve İş Kurumu ile birlikte uygulanmıştır.

Sulama imkânlarının sınırlı olduğu alanlarda en önemli geçim kaynağı olarak tarıma bağlı hayvancılık yapılmaktadır. Hayvancılıkta en önemli sorun olarak son yıllarda oluşan yem açığının giderilmesi için Manisa İl Özel İdaresi tarafından çeşitli kurumlarla işbirliği halinde çalışmalar yapılmıştır.

Bölgede ormanlık alanlar mevcut olmasına karşın bazı yörelerde erozyon sorunu ile karşılaşmaktadır. Orman Bakanlığı, Manisa Valiliği ve Ege Orman Vakfı gibi Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği içerisinde ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır.

Tarım, Yuntdağı Projesi kapsamında oldukça önemli bir yer tutmuştur. Proje alanında sadece sulama değil, diğer tarımsal aktivitelere de aynı şekilde önem

verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda bu sektörde çalışan tüm kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, üretici organizasyonları (kooperatifler, birlikler, dernekler, vb.) ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde çalışmalar sürdürülmüştür.

Daha öncede belirtildiği gibi projenin en önemli kısmını tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü; zeytin yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, hazine alanındaki zeytin delicelerinin aşılması, Antep fıstığı aşılması, Antep fıstığı yetiştiriciliğini yaygınlaştırılması, ceviz yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, yem bitkileri üretimini geliştirilmesi, sertifikalı tohumun yaygınlaştırılması, silajlık mısır üretimini geliştirilmesi, koyun yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, büyükbaş hayvancılığın geliştirmesi, arıcılığı geliştirme ve buna bağlı olarak bal verimini arttırma, çiftçi eğitimi ve yayımı konularında olmak üzere değişik konularda proje çalışmaları yapılmıştır.

Bölgede yürütülen tarımsal faaliyetler şunlardır;

a) Yabani Antep Fıstığı Aşılması:

Yöre de bir milyonun üzerinde delice ağaçlarının olduğu tahmin edilmektedir. Buradaki delice ağaçlarının ülke ekonomisine kazandırılmasının Yuntdağı için önemli bir gelir kaynağı olacağı düşünülmüş çitlembik, melengiç ağaçlarının Antep fıstığına aşılması noktasında çalışmalara önem verilmiştir ve 2006-2007-2008 yıllarında 250.000 göz yabani ağaç, Antep fıstığına aşılarak bölge ekonomisine kazandırılmıştır.

Hâlihazırda yörede 250-300 ton civarında Antep fıstığı üretilmekte olup, her yıl yapılan ilave aşılama çalışmalarıyla yılda 100 ton ek Antep fıstığı üretimi yapılmaktadır. Bu açıdan çalışma projenin en önemli faaliyetlerinden biri olmuştur.

Fotoğraf 1: Yabani Antep Fıstığı Aşılması

Fotoğraf 2: Yabani Antep Fıstığı Ağacı

b) Zeytin Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması:

İl Özel İdaresi tarafından zeytinciliği geliştirmek için fidan desteği verilmiştir. Fidanların dağıtımında vatandaşlardan belirli miktarda katkı payı alınmıştır.

Fotoğraf 3: Zeytin Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması Kapsamında Dikilen Zeytin Fidanlarından Bir Örnek

c) Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Üretimi:

Menemen Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan çalışma ile yörenin adaçayı ve defne gibi tıbbi aromatik bitkilerin üretimine uygun olduğu belirlenmiş ve çiftçiler üretim için desteklenmiştir.

Yörede üretimi planlanan tıbbî ve aromatik bitkilerin işlenebilmesi amacıyla özel sektörden gelen 'Tıbbî ve Aromatik Bitkiler İşleme Tesisi' kurma talebine de destek verilmiştir. Bu doğrultuda özel bir işletme, Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Proje desteklerinden faydalanarak "Tıbbî ve Aromatik Bitkiler İşleme Tesisi" kurmuştur.

d) Teknik Araştırma Faaliyetleri:

Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Tarım İl Müdürlüğü uzmanları tarafından Yuntdağı yöresinde saha incelemeleri yapılmıştır. Tarımsal faaliyetlerin değerlendirildiği incelemelerde muhtarlar ve halk ile karşılıklı fikir alış verişi yapılmıştır.

e) Erken Kuzu Kesiminin Önlenmesi ve Sözleşmeli Hayvancılık:

Bölgenin yem ve et ürünleri işleyen en büyük kuruluşlarından olan bir işletme ile işbirliği yapılarak çiftçilere avans yem temin edilmiş, bunun karşılığında ise işletme tarafından besiye alınan kuzulara alım garantisi verilmiştir. Bu faaliyetle hedeflenen özel sektörü et-süt-yem-eğitim ve araştırma faaliyetleri ile bir bütün olarak projeye dâhil etmektir. Böylelikle çiftçiler bir yandan özel sektör yetkililerince eğitime alınmakta, diğer yandan ucuz yem girdileri ile üretim desteklenmekte ve buna ilave olarak da üretilen et ve sütler daha iyi fiyatlarla pazara sunulmaktadır. Ayrıca kış döneminde parasal sıkıntıların etkisiyle erken kuzu kesimine yönelen çiftçilere sermaye desteği ve ürünlerine garantili ve hazır pazar oluşturulması hedeflenmiştir.

f) Çilek Üretimini Geliştirme:

Bölgede tütün üretiminin yasaklanması ardından Tarım İl Müdürlüğü tarafından yapılan alternatif ürün tespitine yönelik araştırmalar neticesinde çilek üretiminde karar kılınmıştır. Özellikle Osmançalı Köyünde çilek fidanları İl Özel idaresi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı imkânları ile satın alınarak fakir vatandaşlara dağıtılmıştır. Şu anda yörede pazar oluşturacak kadar üretim yapılmakta ve vatandaşlar kendilerine yeni sahalar ilave ederek çilek üretimini arttırmaktadır.

Fotoğraf 4: Osmançalı’ da Çilek Yetiştiriciliği Yapılan Bir Alan

Fotoğraf 5: Çilek Dikimi Yapılmış Bir Alan

Fotoğraf 6: Çilek Toplayan Kadınlar

g) Mera Islah Çalışmaları:

Yuntdağı yöresinde yapılan hayvancılığının en önemli ihtiyacı olan bölge meralarının uzun yıllardır yapılan ağır otlatma ve yanlış kullanımlar sonucunda ekonomik katkısının azalması nedeniyle Mer'â Kanunu kapsamında ıslah edilerek bölge ekonomisine tekrar kazandırılması amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Yayla Köyü merası ele alınarak, tespit ve tahdit çalışması yürütülmüştür.

h) Kırsal Alanda Ulaştırma:

Kırsal kalkınmanın etkin şekilde sağlanabilmesi için çiftçinin araziye ulaşımının önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bazı köylerin yüksek kesimlerinde bulunan arazilerine yol olmadığı için ulaşımında güçlüklerle karşılaşılırken, o arazilerin işlenemediği belirlenmiştir. Bölgede yaşayan halkın akaryakıt katkısı yapması ve Özel İdare makinelerinin çalışmalarıyla bu arazilerin yolu açılmış ve bu araziler üzerinde organik tarım yapılması için Tarım Müdürlüğünce çalışmalar başlatılmıştır.

Fotoğraf 7: Arazi Yollarından Bir Örnek

Fotoğraf 8: Arazi Yollarından Bir Örnek

i) Organik Tarım Çalışmaları:

Köseler Göleti ile sulanabilecek Köseler ve Karaahmetli Köyleri arazilerinde organik tarım yapılabilmesi için Tarım İl Müdürlüğü'nce çalışmalar yapılmıştır.

Fotoğraf 9: Organik Biber
Yetiştirilen Alandan Görünüm

Fotoğraf 10: Organik Domates
Yetiştirilen Alandan Görünüm

j) Bağcılığı Geliştirme Faaliyetleri:

Bu faaliyetler Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından yürütülmüştür. Proje kapsamında bağ tesisi kurma çalışmaları yapılmıştır. Vatandaşların bağcılık konusunda beklenenden fazla ilgi göstermesi ile uygulama alanı genişletilmiştir.

Fotoğraf 11: Bağcılığı Geliştirme Faaliyetleri
Faaliyetleri Kapsamındaki Bağlardan Görünüm

Fotoğraf 12: Bağcılığı Geliştirme
Kapsamındaki Bağlardan Görünüm

5.2.6.2. Çevre-Kültür Etkinlikleri

Bölge düzeyinde sosyal ve ekonomik sektörlerde önemli ilerlemeler sağlayan Proje, çevre ve kültür varlıkları üzerinde de önemli etkilere yol açmış olacaktır. Proje kapsamında çevre ve kültür faaliyetlerini teşvik etmek ve geliştirmek üzere faaliyetler yapılmıştır.

Yuntdağı Bölgesi tarihin ilk dönemlerinden itibaren birçok uygarlığa ve kültür varlığına ev sahipliği yapmıştır. Bu yüzden bölgede bulunan kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesinin projenin bir parçası olması gerekliliği göz önünde tutulmuş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu kültürel varlıkların ve mirasın restorasyonu ve bunları kurtarma çalışmalarının yapılması, korunması ve aynı zamanda gelecek nesillere aktarılması ile çevre düzenlemesi, altyapı, konaklama ihtiyaçlarının giderilerek daha etkin biçimde tanıtımının yapılması proje kapsamında planlanan önemli çalışmalardan biridir. Bu çalışmaların en önemlileri; AİGAİ Antik Kenti'nin restorasyonu ve yöredeki halı, kilim ve motiflerinin yaşatılmasıdır. Örselli Halı Kooperatifi ve Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi iş birliği ile Doğal Boyaları Araştırma ve Geliştirme Projesi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra Manisa ilinin kültürel bir ürünü olan Mesir in içeriğinde bulunan ve tarihte hekimlerin tedavi amaçlı faydalandıkları, tıbbî aromatik bitkilerin Yuntdağı Bölgesi'nde üretilmesi için bir proje uygulanmıştır.

Fotoğraf 13: Geleneksel El Sanatları
İle Uğraşan Bir Kadın

Fotoğraf 14: AİGAİ Antik Kentinden Görünüm

Proje kapsamında uygulanan çevre-kültür etkinliklerinin büyük kısmı o dönemki adıyla Çevre Orman İl Müdürlüğü, bir kısmı ise Orman İşletme Müdürlüğü tarafından uygulanmıştır. İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından hazırlanan projeler özel ağaçlandırma ve imar ihya etkinliği, fidan üretimi, süt sığırcılığını geliştirme, süt koyuncululuğunu geliştirme, el sanatlarını geliştirme, mesire yeri geliştirme etkinlikleri gibi projelerdir.

a) Özel Ağaçlandırma ve İmar-İhya Etkinliği:

Burada amaç; gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki ormanlık alanların getirisini artırmak, gerçek ve tüzel kişilere ekonomik katkı sağlamak, orman alanı ve ağaç servetini artırmak, bunlarında yanında çevre bilinci sağlamaktır. Köylerdeki halkın projeye katılımını sağlamak ve ilgiyi arttırmak için köy muhtarları ve vatandaşlarla bilgi alış verişi yapmak için toplantılar yapılmıştır.

Yapılan incelemeler ve arazi etütlerinin ardından Yuntdağı bölgesinde bulunan 63 köyün 42'sinde özel ağaçlandırma ve imar-ihya çalışmalarının yapılabileceği belirlenmiştir. Köy halkına gelir sağlayabilecek zeytin, kekik, fıstıkçami, ceviz ve badem gibi ürünlerin özel ağaçlandırma yapılarak yetiştirilebileceği tespit edilmiştir. Ayrıca toplam 2460,0 dekar sahada bulunan melengiçlere antepfıstığı, delicelere de zeytin aşılması yapılarak imar-ihya çalışması yapılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Köy tüzel kişiliklerine arazilerin hazırlanması, fidan bedeli, dikim, ağaçlandırma sahalarında bakım ve söz konusu sahaların korunması için 30 yıl süreli faizsiz devlet kredisi verilerek destek sağlanmıştır.

Özel ağaçlandırma projeleri kapsamında Karayenice, Siyekli, İlyasçılar, Pelitalan, Sarıahmetli, Küçükbelen köylerinde yaklaşık 2500 dekar alan çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Vatandaşlar ve köy tüzel kişiliği bu çalışmaya yönlendirilmiş ve büyük oranda başarıya ulaşılmıştır. 2008 yılında Karayenice köyünde 300 dekar, Siyekli köyünde 150 dekar ve Pelitalan köyünde 100 dekar alanda 21.000 adet aşılı badem fidanı dikilmiş; ayrıca Büyük Sümbüller, Osmançalı, Köseler gibi köylerde de fıstık çamı ve zeytin dikimi yapılmıştır.

Fotoğraf 15: Proje Kapsamında Dikilen
Çam Fidanından Görünüm

Fotoğraf 16: Proje Kapsamında Uygulanan
Zeytin Aşılmasından Görünüm

b) Fidan Üretim Etkinliği:

Proje ile yöre halkına ekonomik yönden katkı sağlamanın yanında fidan üretim tekniğini öğretmek ve erozyona karşı yapılacak ağaçlandırma çalışmaları için gerekli fidan ihtiyacının bir bölümünün yöreden karşılanması amaçlanmıştır.

Fidan üretimi ile ilgili bu çalışma, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Muradiye Orman Fidanlık Mühendisliği kontrolünde yürütülmüştür. Üreticilerin belirlenmesinin ardından Muradiye Orman Fidanlık Mühendisliği tarafından gerekli eğitim verilmiştir. Teorik eğitimin pratik halinin gözlemlenebilmesi için aile işletmeciliği şeklinde üretimin yoğun olduğu Salihli—Yeniköy ve İzmir-Ödemiş'e geziler düzenlenerek, yerinde gözlemler yapılmıştır. Projede, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü ile Manisa Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın çalışmasıyla Siyekli, Türkmen, İlyasçılar, Akçaköy ve Yayla Köylerinden 25 üretici aile seçilerek, 375 000 adet fıstıkçanı fidanı üretimi hedeflenmiştir. Planlanan faaliyet kapsamında üretilen fidanların Muradiye Orman Fidanlık Mühendisliğince satın alınması, üretim için alınan desteğin ise elde edilen gelir ile sezon sonunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na geri ödenmesi planlanmıştır.

c) Orköy Şube Müdürlüğü Açılımı-Amacı:

Projede Manisa İli Çevre ve Orman Müdürlüğü'ne bağlı ORKÖY Şube Müdürlüğü, çalışma kapsamında yer alan orman köylerinde aşağıdaki etkinlikler gerçekleştirilmiştir.

- Süt sığırıcılığını geliştirme faaliyetleri,
- Süt koyuncululuğunu geliştirme faaliyetleri,
- El sanatları etkinliği,
- Sosyal faaliyetler,

Orköy çalışmaları yörede yoğunlaştırılmış ve her yıl ortalama 20 aileye hayvancılığı destekleme kredisi verilmiştir. Ayrıca Orköy desteği ile her yıl ortalama 70 aile güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi kurularak desteklenmiştir.

d) Kooperatif Proje Uygulamaları:

Merkezi Kozaklar köyünde bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi tarafından köylerde halı ve kilim gibi el sanatlarını geliştirme projesi uygulanmıştır. Bunun yanında Yuntdağı köylerinde faaliyet gösteren kooperatifler Orköy tarafından kredi ile desteklenmiştir. Bölgede 7 kooperatif bulunmaktadır ve bunlardan Örselli Kalkınma Kooperatifi halı dokuma ve pazarlama sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu Kooperatife destek için, Marmara Üniversitesi işbirliği ile Ayasofya Müzesinde 2006 yılında satış ve tanıtım amacıyla sergi organize edilmiştir.

25 köyden 350 üye ile faaliyet gösteren Osmanlı Kalkınma Kooperatifi ise günde ortalama 3 ton süt ürünü işlemektedir. Bu Kooperatife 2006 yılında 35.000 TL Köylere Hizmet Götürme Birliği'nce ilk yıl ödemesiz, sonraki 3 yıl geri ödemeli kredi desteği verilmiştir.

e) Eğitim Uygulamaları:

Projenin içeriğinde esas teşkil eden temel konulardan biri eğitimidir. Proje kapsamında ilgili kuruluşların da desteği ile üretim, yetiştiricilik ve pazarlama konularında sürekli eğitim yapılması planlanmıştır. Bu süreçte sadece üreticiler

değil, kooperatiflere de ortakların ürünlerini değerlendirme, pazarlama, pazar temini, pazar organizasyonları ve ihracat konularında eğitimler verilmesi hedeflenmiştir.

f) Mesire Yerlerini Geliştirme Etkinliği:

İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Doğa Koruma ve Millî Parklar Şube Müdürlüğü yörede uygun alanlarda mesire alanlarının yapılması ve buraların işletme hakkının muhtarlıklara bırakılması planlanmıştır. Proje kapsamına Bağyolu, Davutlar, Muslih, Demirciköy, Ortaköy, Türkmen ve Köseler köyleri alınmıştır.

Bölgede bulunan ormanlık alanlarda bulunan delice zeytin ve çitlembik ağaçlarının aşılması için Orman İşletme Müdürlüğü ve Valilik arasında işbirliği ile Örencik, Sarılar, Kışla, Durasıllı, Demirci köylerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma ile delice zeytinlerin aşılması ve yöre halkının istifade etmesi amaçlanmıştır. Ayrıca yöredeki ahlat ağaçlarına, deveci armutu aşısı yapılmıştır. Böylelikle yörede bulunan binlerce delice zeytin ekonomiye kazandırılarak, Antep Fıstığı ile birlikte büyük bir gelir kaynağı elde edilmiş oldu.

Fotoğraf 17: Proje Kapsamında Düzenlenen Mesire Yerlerinden Bir Görünüm

Fotoğraf 18: Proje Kapsamında Düzenlenen Mesire Yerlerinden Bir Görünüm

Fotoğraf 19: Yabani Ahlatlara Yapılan Deveci Armudu Aşısından Görünüm

5.2.6.3. Kırsal Alt Yapı Etkinlikleri

Proje kapsamındaki alt yapı hizmetleri kırsal alandaki alt yapı ve köy alt yapısını içermektedir. Kırsal alandaki önemli ihtiyaçlardan biri sudur. Arazilerin su ihtiyacının karşılanabilmesi için gerekli olan alt yapının temini gerekmektedir.

5.2.6.3.1. Sulama Faaliyetleri

Projenin temel bileşenlerinden biri tarım sektörünün geliştirilmesidir. Bunun için ele alınması gereken ana konu ise sulama faaliyetleridir. Bu konudaki temel ihtiyaçları ve potansiyelleri değerlendiren kurumlar ise Devlet Su İşleri ve Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü 'dür. Su kaynakları projelerinin geliştirilmesi ve inşa edilmesi faaliyetlerini yürüten Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile daha küçük ölçekli su kaynakları projeleri ve tarla içi sulama hizmetlerinin sunumunu ve geliştirilmesini üstlenen İl Özel İdaresi bu projeyi birlikte hareket ederek yürütmüşlerdir.

DSİ Genel Müdürlüğü tarafından Köşeler Barajı ve sulama projesini ile Pelitalan göleti inşaatı tamamlanmıştır. Ayrıca DSİ Genel Müdürlüğü yapılacak diğer göletler ile yeraltı suyu sondaj çalışmalarının planlamalarını halen devam ettirmektedir.

Diğer yandan İl Özel İdaresi tarafından Siyekli ve Osmancalı göletleri yapılmıştır. Yine köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından Osmancalı ve Şamar köylerinde sulama kanalı projeleri gerçekleştirilmiştir.

Bölgenin dağlık olması nedeniyle yağmur sularının toplanıp biriktirilebileceği gölet sahaları belirlendi ve buralara küçük göletler yapıldı. Bu gibi küçük ölçekli çalışmalar İl Özel İdaresi'ne ait araç ve teçhizat ile köylünün yakıt giderini karşılaması yöntemiyle devlet-vatandaş işbirliğiyle yapılmaktadır.

Sulama faaliyetlerinden bir diğeri ise, DSİ Bölge Müdürlüğü'nce derin kuyu sondajları ile damlama sulama sisteminin kurulması için çalışmasıdır. Köylerde sulama kooperatifleri kurulmuş ve çiftçiler eğitime alınmışlardır.

Fotoğraf 20: Tarımsal Sulama Sondaj Çalışmalarından Bir Görünüm

Fotoğraf 21: Proje Kapsamında Yapılan Sulama Göletinden Bir Görünüm

5.2.6.3.2. Köy Alt Yapı Faaliyetleri

Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü tarafından muhtarlar ve vatandaşlar ile yapılan toplantılar çerçevesinde köylerin alt yapı gereksinimleri tespit edilmiş ve bunlar İl Özel İdaresi tarafından ve merkezi bütçeden aktarılan kaynaklarla karşılanmıştır.

Yörede 314 km. yol ağı mevcuttur. Köyleri birbirine bağlayan yolların tamamına yakını asfaltlanmış ve düzenlenmiştir. Yöreyi Manisa'ya bağlayan düzenli bir yol olmasına karşın, yeni bir asfalt yol ile yaklaşık 10 km daha kısa mesafede Manisa'ya bağlayacak çalışma İl Özel İdaresi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 22: Köyleri Birbirine Bağlayan ve Aynı Zamanda Yuntdağı Köylerini Manisa'ya Bağlayan Yoldan Bir Görünüm

Fotoğraf 23: Köyleri Birbirine Bağlayan Asfalt Yollardan Bir Görünüm

Fotoğraf 24: Köy Girişini Asfalta Bağlayan Yoldan Bir Görünüm

a) İçme Suyu Faaliyetleri:

İçme suyu faaliyetleri kapsamında köylerde iyileştirme, ikmal onarım, şebeke ilaveleri ve depo büyütme çalışmaları yapılmıştır. Bunların yanı sıra içme suyu depolarının içinde bulunan fayanslar yenilenmiş, birçok köyde atıl durumda bulunan bu depolar tamamen temizlenip yenilenerek tekrar kullanıma açılmıştır.

Fotoğraf 25: Yenilenen İçme Suyu Depolarından Bir Görünüm

Fotoğraf 26: İçme Suyunun Klorlanması Çalışmasından Bir Görünüm

b) Kanalizasyon Projeleri:

Köydes ve İl Özel İdaresi tarafından yürütülen çalışma ile 15 köyde kanalizasyon ve foseptik yapımı tamamlanmıştır. Böylece bölgede yaşayan nüfusun daha sağlıklı ve yaşanabilir bir düzeye ulaşması için bir adım atılmıştır.

Fotoğraf 27: Köylerde Yapılan Foseptik Çalışmasından Bir Görünüm

Fotoğraf 28: Köylerde Yapılan Kanalizasyon Çalışmasından Bir Görünüm

5.2.6.4. Projenin Sosyal Yönü

Söz konusu Projelerle ulaşılmak istenen amaç, bir taraftan yörede yaşayan nüfusun toplumsal ve kültürel yapısına uygun, ekonomik beklentilerini karşılayacak planlamalar yaparak, toplum katılımını harekete geçirmek ve toplumun her kesimini (kadınlar, göçerler, topraksızlar, kent yoksulları, vb.) kalkınma sürecine ederek, bu farklı kesimler arasında bulunan sosyo-ekonomik farklılıkları azaltmanın yollarını belirlemek ve bu bilgiler doğrultusunda analizler yaparak uygulanabilir planlar hazırlayarak, bunları yürütecek olan kurum ve kuruluşların istifadesine sunmaktır.

Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde uygulanan projede insan kaynaklarının geliştirilmesi, kalkınmışlık düzeyinin eşitlenmesi, bölgede katılımcı demokratik bir yapının oluşturulması ve toplumun geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırma, planlama ve uygulama süreçlerinden oluşan sosyal proje yürütülmüştür. Bölgenin sosyo ekonomik yapısını analiz edebilmek ve toplumsal kesimlerin ihtiyaç ve beklentilerini belirlemek için araştırma, Celal Bayar Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve bazı kuruluşlar tarafından yapılmıştır.

Projenin yürütüldüğü bölge nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların statüsünün yükseltilmesi, kadınlara ilişkin sosyo-ekonomik gelişme göstergelerinin iyileştirilmesi amacıyla yönelik olarak çeşitli alanlarda eğitim, gelir getirici

faaliyetlerin uygulandığı, kısmi zamanlı poliklinik hizmetlerinin verildiği, sosyo-kültürel etkinliklerin düzenlendiği çalışmalar yapılmıştır.

Projenin sosyal yönü kapsamında, gençler arasında iletişimi arttırmak, birlikte hareket edebilmelerini sağlayarak toplum kalkınmasının aktif birer üyesi haline getirmek için çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu bu çalışmalar gençler arasında iletişim ağlarının oluşmasını sağlarken, diğer yandan sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde örgütlenmeyi ve gençler için mesleki beceri kazandırma programlarının uygulanmasını içermektedir. Ayrıca yörede yaşayan kadın ve gençleri çalışma hayatına dâhil etmek için istihdam sağlayıcı projeler (süt ve besi sığırcılığı, yem bitkilerinin yetiştirilmesi, aşılama, konserve, el sanatları vb.) uygulanmıştır.

Fotoğraf 29: Yörede Halıcılık İle Uğraşan Kadınlardan Bir Görünüm

Fotoğraf 30: Çilek Yetiştiriciliği Yapan Kadınlardan Bir Görünüm

Halen uzantıları devam etmekte olan istihdam artırıcı etkinliklerden bazıları Manisa’da bulunan Türkiye İş Kurumu ile birlikte yürütülmektedir. Yörede yaşayan 18 ile 70 yaş arasında, sosyal güvencesi olmayan kişiler asgari ücretle istihdam edilmekte ve Yuntdağı bölgesinde bulunan köylerin bazı ihtiyaçları bu kişilerce yapılmaktadır. 2009 yılında 48 kişi ile başlamış olan bu projede şuan yaklaşık 124 kişi aktif olarak yer almaktadır. 2009 yılında 48 kişinin katıldığı çalışmalarda Yuntdağı’nda atıl durumda olan 70 su deposu temizlenmiş ve fayans döşenerek kullanılabilir hale getirilmiştir. 2011 yılında ise köylerde bulunan umumi tuvaletler faaliyet kapsamında bu işlerle bakım ve onarıma alınmıştır. 24 kişilik grupla yürütülen çalışmada iç ve dış düzenlemeleri yapılan tuvaletler kullanılabilir hale getirilmiştir.

Vatandaşların son derece istekli olduğu bu faaliyetle istihdam olanakları artırılmış ve yöredeki ekonomik ve sosyal açıdan gelişme sağlanarak yöreden göç engellenmeye çalışılmıştır. İlk olarak Şaban Çelik ve sonrasında yörede bulunan bazı köylerin muhtarları tarafından ifade edilen ortak görüş, toplum yararına çalışma programı ile etkin ve verimli bir gelişim sağlandığı ve daha önceki dönemlerde yoğun göç veren yörenin artık dışarıdan iş gücü çektiği şeklinde ifade edilmiştir.

Fotoğraf 31: Su Deposu Yenileme Faaliyetlerinden Bir Görünüm

Fotoğraf 32: Köylerde
Bulunan Tuvaletlerden Görünüm

Fotoğraf 33: Köylerde
Bulunan Tuvaletlerden Görünüm

2012 yılında ise 113 kişilik bir ekipten, gruplar oluşturularak köylerde çevre düzenlemesi ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Cami, okul, köy konağı ve köy tüzel kişiliklerine ait binaların bakım ve onarımları yapılmıştır. Sağlık ocağı ve köy mezarlıklarının da gerekli bakım ve onarımları ile birlikte çevre düzenlemeleri yapılmıştır.

Fotoğraf 34: Köylerde Bulunan Camilerde Yapılan Bakım Çalışmaları Sonrası Bir Camiden Görünüm

Fotoğraf 35: Köylerdeki Sağlık Ocaklarında Yapılan Bakım Onarım Çalışmalarından Bir Görünüm

Fotoğraf 36: Toplum Yararına Çalışma Projesi Kapsamında Mezarlıklarda Yapılan Bir Düzenleme Sonrası Görünüm

Fotoğraf 37: Toplum Yararına Çalışma Projesi Kapsamında Yapılan Ağaçlandırma Çalışmasından Bir Görünüm

Ayrıca kamu kuruluşlarınca yapılacak olan faaliyetler ile ilgili halk bilgilendirilmiş ve projeye katılımın sağlanması amacıyla toplantılar yapılmıştır. Bölgede yaşayan insanların sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimleri için önemi olan bu projede, halkın katılımının sağlanması ve uygulamaların yörede yaşayan halkın talepleri doğrultusunda yürütülmesi amaçlanmıştır.

Proje Çerçevesinde Sosyal Eylem Planının Amaçları:

Temel kaynaklara ulaşılabilirliği sağlayacak ve kaynakların verimliliğini artıracak önlemler alınmakta, kamu, yerel ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılarak, kurumların insan gücü ve diğer potansiyelinden (finansman, araç-gereç, teknik bilgi vb.) yararlanılmakta, çalışmalarda kadın ve genç nüfusa öncelik verilmektedir.

Geleneksel örgütlenmelerden kalkınmaya engel olanların ortadan kaldırılması, kalkınmayı ve sosyal değişimi hızlandırıcı çağdaş örgüt ve kurumların etkinliğini artırmak, kalkınma sürecindeki değişimler göz önüne alınarak aile birliğini desteklemek, aile içi demokratik ilişkileri güçlendirmek, sosyal eylem planının amaçlarından bazılarıdır.

Tarımsal eğitime önem vermek, tüm çiftçilerin kendi koşullarına uygun kaliteli bilgiye ulaşmalarını sağlamak, bölgede dinamik ve verimli tarımsal gelişmeyi engelleyici ürün desenleri, üretim ilişkileri, mülkiyet yapısı ve istihdamdaki aksaklıkları gidermek, çayır ve mera gibi ortak kullanım alanlarının korunması yolunda önlemler almak.

Kadının istihdamını engelleyici uygulamaların kaldırılması ve istihdama katılımının özendirilmesi yolunda önlemler almak. Bölgede toplam geliri artırıcı ve gelirin dengeli dağılımını sağlayıcı ekonomik ve sosyal önlemler almak. Yerinde istihdam yaratacak tarıma dayalı ve tarım dışı sanayi ve örgütlenmeleri desteklemek. Bölgedeki doğal ve kültürel zenginlikleri, istihdam ve gelir artırıcı üretken yatırımlara yönlendirmek. Teknoloji seçiminde verimlilik ve üretkenlik yanında, istihdam, sağlık ve çevre boyutlarını da göz önüne almak.

Bölgede eğitim düzeyini, özellikle kız çocuğu ve kadınlar lehinde, yükseltici önlemler almak. Eğitim olanaklarının, nüfusun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmasını sağlamak. Bölgede okuma-yazma ve okullaşma oranlarını en azından Türkiye ortalamasına yükseltmek. Yaygın ve örgün eğitimin işlevselliğini artırarak bu doğrultuda olanaklar geliştirmek. Bölgede örgün ve yaygın eğitimin etkinliğinin artırılması için okul öncesi eğitim programları açılması ve yaygınlaştırılmasını sağlamak. Nüfusun büyük bölümünü oluşturan genç nüfusu kısa ve orta vadede ekonomide etkin kılıcı, meslekî ve teknik eğitim programlarına önem vermek. Bölgede, gelişme ve çağdaşlaşma süreçlerine katılmamış olan kadınların

eğitim ve sağlık düzeylerinin ve sosyal statülerinin yükseltilmesine özel önem vermek.

Bebek ve çocuk ölüm oranları ile doğurganlık oranlarını en azından ülke ortalamalarına yaklaştıracı önlemler almak. Koruyucu sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmak ve halkın bu hizmetlere ulaşabilirliğini artırmak.

Yerleşim yerlerini daha insancıl ve yaşanabilir hale getirmek. Bunun için köy alt yapılarının ivedi olarak tamamlanması ve vatandaşların alt yapıya uygun olarak üst kültürel gelişimin sağlanması için çalışmalar yapmak. Bölgesel kalkınmanın etkili bir biçimde gerçekleşebilmesi için nüfusun merkez köylerde yoğunlaşmasını sağlayacak özendirici önlemler almak vb. gibi çok geniş unsurları içermektedir.

5.2.6.5. Proje ve Uluslararası İşbirliği

Yuntdağı Bölgesi'nde yenilikçi bir yaklaşım olarak sürdürülebilir insani kalkınma kapsamında geliştirilen projeye uluslararası ilgi giderek artmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile bu günlerde yürütülen "Dağlık Alanların Yönetimi" projesi buna örnektir. Proje tutarı 375.000 \$'dır. Yine bu günlerde Birleşmiş Milletler UNDP ile "Küçük Destek Programı" projeleri konusunda çalışmalar sürdürülmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve FAO İdareleri ile ortaklaşa gerçekleştirilen çalışmaların amacı "Sürdürülebilir Kalkınma" felsefesini çalışmalara esas teşkil etmek ve yörede ki sosyoekonomik eşitsizliklerin azaltılmasıdır. Program, temel sosyal hizmetler (eğitim, sağlık), cinsiyet grupları arasında eşitlik, yerel-kırsal yönetim, çevresel sürdürülebilirlik, kurumsal ve toplumsal düzeyde kapasite oluşturulması ve halk katılımı alanlarındaki pilot projeler aracılığıyla kalkınmanın insani boyutunu vurgulamaktadır. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler-UNDP kredilerinden faydalanmak için çalışmaları devam etmektedir.

Fotoğraf 38: Bağcılık Yapılan Alanlarda Damlama Sulama Sistemi Tesisi Faaliyeti

YUNTDAGI	
TCP / TUR / 3102 YUNTDAGI MODEL PROJESİ	
	BM Gıda ve Tarım Teşkilatı UN Food and Agriculture Organization
	T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Ministry of Environment and Forestry
FAALİYET ADI	: DAMLAMA SULAMA SİSTEMİ TESİSİ
YERİ	: Türkmen Köyü
SAHAŞI	: 92,1 Dekar (9,21 Ha)
TARİHİ	: 2009
DESTEKLEYEN KURUMLAR	: Manisa İl Tarım Müdürlüğü, Manisa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
NAME OF THE ACTIVITY	: DRIP IRRIGATION SYSTEM
IMPLEMENTING AREA	: Türkmen Village
AREA	: 92,1 Decars (9,21 Ha)
DATE	: 2009
SUPPORTING INSTITUTIONS	: Local Directorate of Agriculture, Local Directorate of Environment and Forestry, Viniculture Research Institute

Özellikle bağcılık yapılan tarım alanlarında verimi ve kaliteyi artırmak amacıyla yapılan faaliyette Türkmen Köyü'nde damlama sulama sistemi kurulması çalışması yapılmıştır. Sonucunda ise üzüm üretiminde verimin arttırıldığı köylülerce vurgulanmıştır.

Fotoğraf 39: Özel Arazilerde Yem Bitkileri Üretimi Faaliyeti

YUNTDAGI	
YUNTDAGI MODEL PROJESİ TCP/TUR/3102	
	BM Gıda ve Tarım Teşkilatı UN Food and Agriculture Organization
	Çevre ve Orman Bakanlığı Ministry of Environment and Forestry
FAALİYET ADI	: ÖZEL ARAZİLERDE YEM BİTKİLERİ ÜRETİMİ
YERİ	: Türkmen Köyü
SAHAŞI	: 200 dekar (20 Ha)
TARİH	: 2009
DESTEKLEYEN KURUMLAR	: Manisa İl Tarım Müdürlüğü, Manisa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü
NAME OF THE ACTIVITY	: FODDER CROP PRODUCTION IN PRIVATE LANDS
IMPLEMENTING AREA	: Türkmen Village
AREA	: 200 Decars (20 Ha)
DATE	: 2009
SUPPORTING INSTITUTIONS	: Provincial Directorate of Environment and Forestry, Provincial Directorate of Agriculture

Özellikle yem açığının giderilmesi ve yem kalitesinin artırılması amacıyla Tarım İl Müdürlüğü tarafından yem bitkilerinin üretiminin geliştirilmesi için proje oluşturulmuş ve uygulanmıştır.

Fotoğraf 40: Evlerde Güneş Enerjisi Sistemi Kurulması Faaliyeti

YUNDAĞI	
YUNDAĞI MODEL PROJESİ TCP/TUR/3102	
	BM Gıda ve Tarım Teşkilatı UN Food and Agriculture Organization
	Çevre ve Orman Bakanlığı Ministry of Environment and Forestry
FAALİYET ADI	: EVLERDE GÜNEŞ ENERJİSİ SİSTEMİ KURULMASI
YERİ	: Türkmen Köyü
SAHASI	: 10 Ev
TARİH	: 2009
DESTEKLEYEN KURUMLAR	: Manisa Valiliği, Manisa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü
NAME OF THE ACTIVITY	: ESTABLISHMENT OF SOLAR SYSTEM INTO PRIVATE HOUSES
IMPLEMENTING AREA	: Türkmen village
AREA	: 10 Houses
DATE	: 2009
SUPPORTING INSTITUTIONS	: Manisa Governorship, Provincial Directorate of Environment and Forestry

Türkmen Köyü'nde hane halkının enerji ihtiyacının karşılanması için yöredeki potansiyel değerlendirilerek evlere güneş enerjisi sistemi kurulması faaliyeti uygulanmış zamanla diğer uygun yapıdaki köylere de uygulanacağı belirtilmiştir.

Fotoğraf 41: Yunt Dağı Ağaçlandırma Faaliyeti

Erozyonu önleme ve ağaçlandırma faaliyeti kapsamında Yunt Dağı'nda bir hatıra ormanı oluşturulması hedeflenmiş ve bunun için Türkmen Köyü'nde ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.

Yunt dağı projesinin ulusal ve saha düzeyinde beklenen çıktıları proje dosyasında şu şekilde yer almaktadır:⁴⁴⁹

Ulusal Düzeyde:

- Sürdürülebilir dağlık yöre kalkınmasına yönelik uygulamalar için daimi bir kurumsal mekanizma oluşturulması
- Türkiye'deki dağlık bölgelerin tanımlanması ve belirlenmesine yönelik bir çerçeve tanım geliştirilmesi
- Sürdürülebilir dağ yönetiminin Ulusal Kalkınma Planlarına dâhil edilmesine yardımcı olmak üzere ilgili uzmanlarca bir strateji dokümanının hazırlanması
- AB katılım süreci hazırlıklarına katkı sağlamak üzere sürdürülebilir dağlık yöre kalkınması üzerine taslak bir stratejik doküman hazırlanması
- Proje uygulamalarından sağlanan deneyimlerin, Türkiye'nin diğer dağlık bölgelerine aktarılmasına yönelik bir dokümanının hazırlanması

Saha Düzeyinde:

⁴⁴⁹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (17.11.2011).

- Yunt dağı bölgesinde doğal kaynaklar yönetimi üzerine kapsamlı bir etüt ve envanter çalışmasının yapılması
- Yunt dağı bölgesinde tarım ve diğer geçim kaynaklarının rekabetçiliği üzerine, mevcut küçük işletmeler/kooperatifler, yöresel ürünlerin pazarlanma potansiyeli üzerine ve yerel kurumsal oluşumlar üzerine bir etüt çalışması
- Dağlık yöre halkının sürdürülebilir kalkınmasına ve gelir yaratma imkânlarının iyileştirilmesine yönelik pilot çalışmaların uygulanması
- Doğal kaynaklar yönetimi (özellikle toplum ormancılığı, su ürünleri, erozyon kontrolü, kontrollü otlatma, bağ-bahçe), girişimcilik, kooperatif kurulması, küçük işletme gelişimi, pazarlama, tarım turizmi konularında yöre halkına ve kurum temsilcilerine kısa süreli eğitimler verilmesi
- Sürdürülebilir dağlık yöre kalkınması ile ilgili saha düzeyinde (ilçe ve il) kurumsal mekanizma oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması

Projede öngörülen çalışmalardan Pekmez, Tarhana, Reçel Gibi Yöresel Ürünlerin İşlenmesi İçin Tesis Yapılması ve Pazarlama Potansiyellerinin Geliştirilmesi uygulaması, saha envanter ve tespitin yapılmasına karşın, ürünlerin pazarlanması ve bu amaçla kooperatif kurulması gibi konularda karşılaşılması muhtemel zorluklardan dolayı köy halkından ilgi görmeyince, bu çalışmadan vazgeçilmiştir.⁴⁵⁰

Proje sonunda yapılan değerlendirmelerde;⁴⁵¹

- Türkiye’de halen bütünleşik dağ yönetim stratejisi bulunmadığı,
- Oysa dağlık alanlardaki yerleşimlerin ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi için tarım, ormancılık ve diğer ekonomik ve sosyal faaliyetlerin birlikte düşünüldüğü bütünleşik bir yönetim anlayışının benimsenmesi,
- Bunun için dağlık alanların yönetiminden sorumlu bir kuruluşun belirlenmesi,
- Bu kuruluşun koordinesinde “Ulusal Dağ Yönetimi Strateji Belgesi” nin hazırlanması,

⁴⁵⁰ Çevre ve Orman Bakanlığı, **Proje Kapanış Semineri**, 11 Aralık 2009, (Proje Kapanış Semineri), <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntbagaiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

⁴⁵¹ Hasan Çoban, **Sürdürülebilir Dağ Kalkınması Konusunda Ülkemizin Yaklaşımı**, 22 Nisan 2009, Manisa, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntbagaiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011), s.29.

; Çevre ve Orman Bakanlığı, Proje Kapanış Semineri, s.11.

- Dağlık alanlarda faaliyet gösteren kurumlardan oluşan “Ulusal Dağ Yönetimi Kurulu” oluşturulması, gibi gerekliliklere ilişkin tespit ve öneriler vurgulanmıştır.

Proje süresince edinilen olumsuz bulgulardan biri olarak kurumlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun sadece ortak projelerle sınırlı kalması sürdürülebilir kalkınmanın önündeki en önemli engellerden birini işaret etmektedir.⁴⁵² Diğer olumsuz tespitleri köy halkının kooperatif deneyimlerinden kaynaklanan olumsuz algıları ve sivil toplumların kaynak yetersizliği nedeniyle harekete geçemeyişleri olarak sıralamak mümkündür.

Proje çerçevesinde uygulanan politikalar, yörede sürdürülebilir gelişmeyi sağlama hedefi doğrultusunda uygulanmıştır. Politikaların uygulanma sürecinde katılımcılık, kalkınmada eşitlik ve adalet ve bunların yanında insan kaynaklarının geliştirilmesidir. Katılımla, halkın kendisini doğrudan ilgilendiren politikaların oluşması sürecine katılmasına imkân sağlanmaktadır. Halkın yanı sıra yerel yönetimlerin ve diğer gönüllü kuruluşların etkin katılımları hedeflenmiştir. Kalkınmada eşitlik, toplumun ihtiyaç sahibi olan kesiminin kalkınma sürecine katılması ve bunun yanında eğitim, sağlık gibi her türlü hizmete erişimlerinin sağlanması ve geliştirilmesini sağlamaktadır. İstihdam olanaklarının sağlanması ise hem insanların kendilerini geliştirmelerini sağlayacak hem de üretimi daha etkin hale getirecektir. Söz konusu projeye ilişkin toplumsal politika ve projeler, sayılan üç konunun göz önünde tutulmasıyla yürütülmeye çalışılmıştır.

Projenin başarısında bölgedeki insan sermayesi çok önemli rol oynamıştır. Uygulanan eğitimlerle çok sayıda insanın çeşitli konularda bilgi ve becerisinin artırılması sağlanmıştır. Katılımcı kuruluş ve STK temsilcileri ve bazı muhtarlardan oluşan proje yönetiminin özverili çalışmalarının da proje başarısında çok önemli rolü bulunmaktadır. Valilik ile birlikte diğer paydaşlar ve halk arasında kurulan bağ ile samimi şekilde projeler hayata geçirilmiştir. Bunun neticesinde de karşılıklı güven sorunu aşılmış ve etkinlik artırılmıştır. Projenin somut olarak gözlemlenebilmesi amacıyla yörede yapılan incelemeler sırasında da gördüğümüz, yöredeki halkın yöneticilerden ve çalışmalardan son derece memnun olmaları karşılıklı güven ve işbirliğinin bir neticesidir. Proje yönetimi bürokratik kalıplardan kurtarılarak ve

⁴⁵² Çevre ve Orman Bakanlığı, Proje Kapanış Semineri, s.13.

daha kolay proje üretebilen bir yapıya dönüştürülmüş ve faaliyetler daha pratik uygulanabilir hale getirilmiştir.

Sayılan bu olumlu yaklaşımlardan dolayı proje yörede başarı ile uygulanmış ve yörenin ekonomik, sosyal yaşantısında çok büyük gelişmeler sağlamıştır. Küçük ölçekte ama etkin ve verimli bir biçimde örnek bir model olarak Yuntdağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi modelinin ülkenin değişik bölgelerinde uygulanması bölgeler arası eşitsizlikleri gidermek ve sürdürülebilirlik ekseninde dengeli bir sosyo-ekonomik gelişme için büyük katkılar sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Ülkeler ve toplumlar, varlıklarını mevcut sosyal ve ekonomik değerlerini geliştirerek sürdürmektedirler. Bir ülke için bu gelişimin ekonomik göstergesi önemli olmakla beraber, ekonomik büyümenin aynı zamanda ekonomik kalkınma anlamına gelmeyebileceğinin fark edilmesiyle, kalkınmanın araçlarını açıklayan ve/veya yorumlayan yeni teoriler geliştirilmiştir. Bu teorilerin bir kısmı da genelde geri kalmış bölgeler tanımlaması içinde yer alan kırsal alanlara yöneliktir. Nitekim kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmanın önemli bir parçası olduğu ve ulusal kalkınma programlarından daha ayrı bir planlamaya muhtaç olduğunu ortaya koymuşlardır. Bunun üzerine kırsal kalkınma yalnız tarım, sanayi ve kültürel boyutları ile alınmamış, kent ve kır bütünlüğüne yönelik değerlendirmeler başlanmıştır. Bu bağlamda kırsalda yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ayrı bir önem kazanmıştır. Kalkınma ajansları, bu amaca hizmet etmesi için oluşturulan aracı kurumlardır.

Kalkınmanın çevreye etkisi yakın bir zamana kadar dünyanın önemli meselelerinden biri değildi. Fakat gelişen teknoloji ile yaşanan önemli çevre sorunları, dünya devletlerinin ilgisini çevresel düzenlemelere yöneltmiştir. 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporu ile çevre sorunları ayrı bir boyut kazanarak, kalkınmanın önündeki bir engel olarak belirtilmiş ve doğal kaynakların bilinç kullanımının gelecek nesilleri tehlike altına sokacağı düşüncesi vurgulanmıştır. Çevrenin kalkınmada etkili bir faktör olduğundan hareketle bu yönde geliştirilen analizler ve sürdürülebilirlik senaryoları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda dünya üzerinde bir araya gelen devletler, sivil toplum örgütleri ve diğer kuruluşlar, çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için önemli anlaşma ve konferanslara imza atmışlardır. 1992 Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı, geniş kapsamlı içeriği ile 2002 Johannesburg Konferansı ise geniş katılımı ile bu çalışmaların başlıca uluslararası ortaklık örnekleridir.

Rio Kalkınma ve Çevre Konferansı kapsamında ele alınan konulardan birisi de dağlık bölgelerin yönetimi olmuştur. Dağlık bölgeleri “hassas ekosistemler” olarak nitelendiren Zirve, bu hassas yapının gereği olarak bu alanlarda sürdürülebilirlik esaslı bir yönetim uygulanmasını vurgulamıştır. Bunun ardında da

Birleşmiş Milletler 2002 yılını Dünya Dağlar Yılı olarak ilan etmiş ve dikkatleri bu alana çekmiştir.

Yeryüzünün yaklaşık ¼'ünü kaplayan dağlar, aynı zamanda dünya nüfusunun büyük bölümünü üzerinde barındırmaktadır. Sadece insanları değil aynı zamanda hayvan ve bitki türlerine ev sahipliği yapmakta olan dağlık alanlar, akarsular ve göller gibi doğal kaynaklar ile bir bütündür. Bu açıdan bakıldığında dağlar, mekânsal değerlerinin yanı sıra aslında tüm canlılar için önemli birer yaşam alanıdır.

Dünya üzerinde farklı büyüklükte ve şekillerde karşımıza çıkan dağlık alanlar ile ilgili ortak bir tanım yapma güçlüğü ile karşılaşmıştır. Her ülkenin içinde bulunduğu coğrafi ortamın farklı oluşu, yükselti değerleri arasında da farklılıklar doğurmuş ve dağlık alanlar için yükseklik sınırı belirlemek zor olmuştur. Her ülkenin ortalama yüksekliğinde farklılıklardan ötürü, bazı yerlerde dağların yüksekliği 300 ile 1000 metre arasında iken, bazı yerlerde ise 2000 metreleri bulmaktadır. Türkiye'den örnek vermek gerekirse, yükseklik ortalaması 1132 metre iken, Ağrı Dağı 5137 metre, Kaçkar Dağı 3937 metre, kış turizmi ile bilinen Uludağ ise 2543 metredir. Yükseltinin yanında eğim, uzanış biçimi, bakı gibi unsurları da ele aldığımızda dünyadaki dağlar arasında sahip oldukları iklim ve bitki örtüsünde yer yer farklılıklar görülmektedir.

Dağların sahip oldukları yükselti ve doğal görünümleri gereği insanlar buraları turizm amacıyla tercih etmekte ve başta kış turizmi olmak üzere, doğa yürüyüşü, yamaç paraşütü, rafting gibi sporlar için de bu alanlar tercih edilmektedir. İnsanlar tarafından yoğun olarak tercih edilen bu alanlar, özellikle son 20 yıldır kullanımdan kaynaklanan bilinçsizlik ve aşırılıklardan dolayı tahribatlara uğramış ve doğal yapıları tehdit altına girmiştir. Ormanların zarar görmesi, iklim değişiklikleri, doğal peyzajların korunmasında yetersizlikler ve insan faaliyetlerinden kaynaklanan nedenlerle dağlık bölgelerin gelişimi yavaşlamıştır. Bunun yanında bu bölgelerde yaşayan yerleşik nüfus, buraların kendilerine ait kültürlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Hem yerleşim hem de geçim nedeni bu bölgeleri tercih eden yoğun nüfus, bu bölgelere ait kültüründe oluşmasını sağlamaktadır.

Geniş dağlık alanlara sahip olan Türkiye'de de dağlık alanlar bir takım sorunlarla karşı karşıyadır. Çalışma kapsamında Uludağ özelinde belirlenen sorunların tamamı değilse de birçoğu Türkiye'deki dağlık alanlarda karşılaşılan ortak

sorunlar olarak nitelendirilebilir. Doğal yapıya zarar verir nitelikteki yerleşimler, ormanların yok edilmesi, bitki türleri ve hayvan türlerinin gerekli şekilde korunamayışı, çevre kirliliği, idari ilgisizlik gibi sayabileceğimiz nedenlerle hem dağların yapısı bozulmakta hem de üzerindeki tüm canlılar için bir tehdit olmaktadır. Kısacası dağlık bölgelerin karşılaştığı sorunlar sadece bu alanları etkilememekte, büyük oranda üzerinde barındırdığı insan başta olmak üzere tüm canlı türlerini ve doğal kaynakları etkilemektedir. Bu nedenle dağlık alanların daha yaşanabilir düzeye ulaşması, korunması ve geliştirilmesi için sürdürülebilir kalkınma anlayışı ekseninde bir yönetim biçimi uygulanmalıdır.

Tarihsel süreçte, kalkınma kavramı ile birlikte anılan diğer bir kavram ise bölgesel kalkınma olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında dünya üzerinde sanayileşme sürecine girilmesi ile birlikte bölgeler arasında gelişmişlik farkları ortaya çıkmıştır. Bir yandan bölgeler arası gelişmişlik düzeylerinin eşitlenmesini amaçlayan bölgesel kalkınma uygulamaları, diğer yandan ulusal verimliliği artırmayı amaçlamaktadır. 1990'lardan itibaren hızla gelişen teknoloji ve iletişim ağları birlikte karşımıza çıkan küreselleşme ile bölgeler arası rekabet üzerinde yoğunlaşmış ve küresel ölçekte rekabet ortamı oluşmuştur. Bu amaçla oluşturulan plan ve programlarda bölgelerin sahip olduğu potansiyelleri etkin şekilde kullanarak bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmesi ve dolayısıyla ülke genelinde kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır.

Yeni kalkınma anlayışı ile oluşan müzakereci yapılardan olan Bölgesel Kalkınma Ajansları, yerel dinamikleri ve potansiyelleri tespit ederek bunların ulusal kalkınma hedefleri ile aynı doğrultuda ve uyumlu biçimde planlanmasını gerçekleştirmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, içsel potansiyelleri yerel aktörlerin de katılımının sağlandığı bir süreçle harekete geçirmesinin yanında insan odaklı programlar ve rekabetçi projeleri desteklemek gibi fonksiyonları da bulunmaktadır. Bölgede bulunan belediye, üniversite, yerel idari kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek koordinasyonu sağlayan Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgeye yeni yatırımların gelmesini sağlamaktadır. Türkiye'de uzun bir süreç sonunda 8 Şubat 2006 tarihi itibarı ile kurulan Kalkınma Ajanslarının sayısı 26'dır.

Dağlık alanların geniş yer kapladığı düşünüldüğünde, mevcut kalkınma ajanslarının bulunduğu bölgelerde birçok dağlık bölge ve yerleşim yeri mevcuttur. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın kapsadığı bölgesel alan içerisinde bulunan dağlardan biri olan Kaçkar Dağı buna örnek olarak gösterilebilir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından yapılan çalışmalarla yöredeki potansiyeller tespit edilmekte ve bölgenin gelişimi için programlar oluşturulmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı, Avrupa Konseyi tarafından dağlık bölgelerin korunması, ekonomik işlerlik kazanması ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından yerellik ilkesi çerçevesinde hazırlanan Dağlık Bölgeler Şartı, dağlık alanlarda sürdürülebilir kalkınma perspektifinde doğal kaynakların korunması ve yaşam şartlarının geliştirilmesi ile bu bölgelerde gelişmenin sağlanmasını amaçlamıştır.

Konsey'in bir organı olan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından oluşturulan diğer sözleşme ve anlaşmalarla birlikte bütünleşik şekilde değerlendirildiğinde Dağlık Bölgeler Şartı çok yönlü bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Diğer sözleşme ve anlaşmalardaki amaçlarla paralellik gösteren Dağlık Bölgeler Şartı, dağlık alanların daha yaşanabilir hale gelmesi, göçün önlenmesi, alt yapı ve ulaşımın iyileştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin modernleştirilmesi, yerel enerji kaynaklarının geliştirilmesi ile yerel kimliğin ve kültürün korunması gibi konularda politikalar oluşturulmasını ve bu doğrultuda gerekli tedbirlerin alınmasını içermektedir.

Dünya üzerindeki bazı dağlar, birden fazla devletin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu şekilde olan dağlık alanlarda iş birliği içerisinde ortak politikalar üretilmesini ve yürütülmesi konusunda içeriğinde bulunduran Dağlık Bölgeler Şartı, bu özelliğe sahip dağlarda uygulanacak işbirliğinde Avrupa Konseyi Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesini rehber olarak almıştır. Marmara Bölgesi'nde bulunan Yıldız Dağları'nda uygulanan Yıldız Dağlarında Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi Projesi bu çerçevede örnek olarak gösterilebilir. Yıldız Dağlarında doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve bölgede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla Türkiye ve Bulgaristan arasında ortak bir proje geliştirilmiştir. Bu projeden de anlaşıldığı gibi Yerel ve Bölgesel

Yönetimler Kongresi bünyesinde ortaya konan sözleşmelerin bütüncül şekilde değerlendirilmesi ve dağlık alanlarda uygulanacak yönetim felsefesinin bu doğrultuda şekillendirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası alanda dağlık alanların kalkındırılması projelerinden biri olan Karpat Dağları Çalışması kapsamındaki Karpat Dağları, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Romanya, Ukrayna, Macaristan ve Sırbistan'ın ortak sınırında bulunmaktadır. Geniş ekosistemi, zengin doğal kaynakları ve peyzajları ile bölge, Avrupa için önemli bir yere sahiptir. Farklı kültür ve medeniyetleri üzerinde taşıyan Karpat Dağlarında, dağ nüfuslarının korunması ve geliştirilmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

Söz konusu çalışma kapsamında tespit edilen sorunlar, Karpat Dağlarında sel ve erozyon gibi doğal tehditleri, katı atık yönetimindeki eksiklikler ve çevre üzerindeki etkisi, artan göç olgusu ve işsizlik gibi başlıklardan oluşmuştur. Bu sorunların çözümü ve aynı zamanda bölgede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için faaliyetler yapılmıştır. Karpat Dağlarında sınırı ve nüfusu bulunan ülkeler, ortak programlar ve politikalar ortaya koyarak bölgenin gelişmesini sağlamışlardır. Bölgede yaşayan halkların sürece dâhil edilmesi ve bunun yanında bölgede bulunan içsel dinamiklerin en verimli şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu açıdan, Avrupa Konseyi'nin desteklediği bir proje olan Karpat Dağları Çalışması sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla uygulanan bir dağlık alan yönetimi çalışması örneği olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde dağlık alanların geniş yer tutması ve bu bölgelerde yoğun nüfusun olması, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dağlık bölgelerin korunması ve geliştirilmesi için çalışma ve projeler gerçekleştirilmiştir. Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Dağlık Alan Şube Müdürlüğü, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi ve gerekli koordinasyonun sağlanabilmesi amacıyla kurulmuştur. Toprağın korunması, su kaynaklarının geliştirilmesi, orman ekosisteminin geliştirilmesi ve erozyonla mücadele gibi konularda çalışmalar yapmak üzere kurulan Dağlık Alan Şube Müdürlüğü, Türkiye'deki dağlık alan yönetiminde önemli kurumlardan biridir.

Tezin araştırma yönünü, Yuntdağı yöresi oluşturmaktadır. Ülkemizde dağlık alanlarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu bölgelerde yaşayan insanların

daha yaşanabilir yaşam düzeyine ulaşması için yapılmış olan Yuntdağı Yöresi Kırsal Kalkınma Projesi, başarıyla uygulanmış dağ yönetimi uygulamalarından biridir. Bu nedenle tez çalışmasında araştırmaya değer bulunmuştur.

Ege Bölgesi'nin önemli kentlerinden biri olan Manisa sınırları içinde büyük bir bölümü bulunan Yunt Dağı'nın söz konusu proje kapsamında geliştirilmesi amaçlanmıştır. Manisa Valiliği koordinatörlüğünde yürütülen çalışmaya Manisa ve çevresinden çeşitli kurum ve kuruluşlar katılmışlardır. Çok yönlü olarak hazırlanan projede hem Yunt Dağı'nın doğal yapısının korunması hem de Yunt Dağı'nın içinde bulunduğu bölgenin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Tarihsel süreçte uzun yıllar boyu sürekli göç veren bölge, saf kültürünü korumaya çalışmış ve genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. Yatırımlardan gereken payı alamamış olan yöre, Ege Bölgesi'nin merkezi sayılabilecek bir konumda olmasına rağmen önemli sorunlarla yüz yüze kalmış ve gerek ekonomik gerekse sosyal açılardan gelişmemiştir.

Üzerinde bulunan 61 köy ve 2 belde ile ciddi nüfus potansiyeline sahip bölgede Manisa Valiliği'nin öncülüğünde yürütülen projede, paydaşların katılımıyla hazırlanan faaliyetlerle etkin bir dağlık alan yönetimi hedeflenmiştir. Tarım, hayvancılık, altyapı ve kanalizasyon, su kaynakları, ulaşım ve sosyal donatı alanları gibi konularda yapılan faaliyetler yörenin gelişmesini sağlarken aynı zamanda oluşturulan etkin ve katılımcı yönetim biçimiyle örnek bir proje olmuştur. Projenin başlangıç aşamasında yörede yapılan analizlerde, yöredeki ihtiyaçlar, avantajlar ve dezavantajlar belirlenmiş ve bu doğrultuda projeye yön verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından finanse edilen projede 2007-2009 yılları arasında birçok faaliyet yapılmıştır. Faaliyetler çerçevesinde projenin başladığı dönemden itibaren yerel halk ile sürekli toplantılar yapılmış, bu yörede yaşayan nüfusun sık sık görüşlerine başvurulmuş ve bilgilendirme toplantıları yapılmıştır. Projenin temelindeki önemli noktalardan biri, projede yer alan kurum ve kuruluşların ortak bir takvimle hareket etmesi ve planlama, programlama ve yürütme aşamalarında genel olarak hep birlikte hareket etmeleridir. Ortak adımın, projenin başarıya ulaşmasında önemli bir etken olduğu hem yöre halkı hem de Manisa Valiliği yetkililerince vurgulanmıştır. Halkın uygulanan faaliyetlerde etkin olarak yer alması ve gereken ilgiyi göstermesi ise bir diğer önemli noktadır.

Proje kapsamında sofralık bağ tesisi kurulması, özel ağaçlandırma ve orman ihya çalışmalarının yapılması, yem bitkileri üretiminin teşvik edilerek yem açığının giderilmesi, evlerde güneş enerjisi sistemlerinin kurulması, antep fıstığı yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, koyunculüğün geliştirilmesi ve kene ile mücadele çerçevesinde hayvan yıkama havuzlarının yapılması faaliyetlerinin yanında, diğer alt yapı faaliyetleri de hayata geçirilmiş ve gerek kanalizasyon gerekse su ihtiyacı giderilmiştir. Ayrıca, ulaşım da yıllardır yaşanan aksaklıklar giderilmiş ve gerek köyleri bağlayan yollar gerekse köy içi yollar düzenlenerek, Manisa ile olan ulaşım ağları güçlendirilmiştir.

Tarımsal faaliyetler kapsamında zeytin, ceviz ve antep fıstığının yaygınlaştırılması, tohum kalitesinin geliştirilmesi, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık ile birlikte arıcılığın yaygınlaştırılması ve çeşitli konularda çiftçi eğitimi verilmesi konularında çalışmalar projenin sürdürülebilirliğine ilişkin önemli kazanımlardır.

Çalışma kapsamında alan incelemesi yapılan Yuntdağı yöresinde, projenin çıktılarını yerinde görme ve daha objektif bir değerlendirme yapma imkanı bulunmuştur. Kısa sürede hayata geçirilen proje kapsamındaki faaliyetlerin nedenli başarılı sonuçlara ulaştığı çalışmanın planına uygun olarak metinler arasına yerleştirilmiş mukayeseli fotoğraflardan da gözlemlenebilmektedir.

Proje ile ilgili Manisa Valiliği yetkilileriyle yapılan görüşmelerde ve tarafımdan ziyaret edilen Küçük Sümbüller, Büyük Sümbüller, Osmancalı, Ortaköy, Türkmen Köyü, Sarma, Karayenice, Halıtlı köylerinde halk ile yapılan görüşmelerde yörenin kalkınmasına yönelik çalışmaların son derece verimli bir işbirliği süreci içinde geliştiği tespit edilmiştir. Yörede yaşayan insanların birçoğunun proje ile ilgili bilgisinin olduğu ve süreç içinde gönüllü olarak projeye katıldıkları gözlemlenmiştir.

Çilek, antep fıstığı, zeytin, badem ve bağcılık gibi tarımsal faaliyetlere yoğun şekilde katılımın gerçekleştiği, bunun yanında domates ve biber yetiştiriciliğinde organik tarım faaliyetlerinin yoğun ilgi gördüğü belirtilmiştir. Yapılan gözlemlerinde de yöre halkının iş gücü potansiyelinin etkin biçimde değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yöredeki iş gücünün değerlendirilmesi noktasında verilen gerekli eğitimlerle her kesimden nüfusun üretim süreçlerine aktif

katılımının sağlandığı, özellikle kadınların ve işsiz nüfusun istihdamının geliştirilerek ekonomik faaliyetlere katılmaları sağlanmıştır.

Gerek Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı gerekse Karpat Dağları çalışmaları gibi Avrupa Konseyi Anlaşmaları ve projeleri çerçevesinde ortaya konan dağlık alanların sürdürülebilir kalkınma perspektifiyle yönetilmesi konusunda Yunt Dağı bölgesinde yürütülen söz konusu proje, ülkemizde dağlık alanların sorunları ve bu sorunların çözümü noktasında yapılması gerekenlerle ilgili somut durumu görebilmek açısından son derece faydalı olmuştur.

Çalışma sonucunda, sürdürülebilir dağlık alan yönetimi çerçevesinde incelenen Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı, Karpat Dağları Çalışması ve Yunt Dağı Yöresi Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi göz önüne alınarak, Türkiye’de sürdürülebilir dağlık alan yönetiminin etkin bir şekilde uygulama alanı bulabilmesi için şu öneriler getirilmiştir:

- Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, Türkiye’de yeterince anlatılması ve anlaşılması beklenen hayati bir mesele olarak ele alınmalıdır. Bu anlayışla okul müfredatlarında çevresel kalkınma yaklaşımlarının eğitimin her düzeyinde daha detaylı bir şekilde öğrencilere aktarılması, bu konuda bilinçlendirme ve farkındalık geliştirme çalışmalarının başında gelmelidir. Bir sonraki aşamada düzenlenecek toplantı ve seminerlerle konu daima toplumun ilgi odağında canlı tutulmalı, çevreye duyarlı yaklaşım ve kırsalın kalkınma hamleleri bir milli ideoloji içerisinde vatandaşlara benimsetilmelidir. Başarılı şekilde uygulanan proje örnekleri görsellerle anlatılarak halkın ilgisinin ayakta tutulması sağlanmalıdır.
- Yunt Dağı yöresinde ve bölgede yarattığı katma değer, sinerji ve heyecan, ülke genelinde çeşitli iletişim araçları aracılığı ile paylaşılmalıdır. Çalışma kapsamında yer verilen Yunt Dağı yöresinde gerçekleştirilen sürdürülebilir dağlık alan yönetimi örneğinde, fotoğraflar ile çalışmanın sonuçlarının daha somut anlaşılabilceği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla bu tür projelerde eş zamanlı bilgi paylaşımı görsel araçlarla desteklenerek yapılmalıdır.

- Bölge halkının sürece aktif katılımının sağlanmasında yerel ve bölgesel aktörlerin rolü çok önemlidir. Bu açıdan koordinasyon görevini yerine getirecek kurumun bu görevi tali bir iş olarak ele almaması ve konusunda uzman kişilerden oluşan özel bir yapıya sahip olması ve benimsemesi önemlidir.

- Kapasite araştırması ve sonucunda kapasite geliştirilmesi her türlü yatırımın önünde ve stratejik bir unsurdur. Bu konuda Türkiye’deki dağlık bölgelerle ilgili araştırmaların ve kapasite tespitlerinin desteklenmesi, bölge halkının eğitimi gibi teorik başlıkların sürekli ve kesintisiz bir sürecin içinde yer alması önem kazanmaktadır.

Ortaya konulan çalışma ve geliştirilen öneriler çerçevesinde, özellikle de Avrupa Konseyi dağlık alanlar felsefesi yönüyle, Türkiye’de dağlar ve dağlık alanlara yönelik ideal bir idari yapılanma olmadığı anlaşılmıştır. Bu çerçevede dağlık alanların sahip olduğu yaşam şartlarının ve çevre koşullarının geliştirilebilmesi için öncelikle mevzuat ve bağlantılı kurumsal düzenlemelerin yapılması gerektiği öngörülmüştür. Bu çalışmaların hizmetlere etkinliğin sağlanmasına olumlu etki edeceği beklenmektedir.

- Çalışma çerçevesinde oluşan birikim ve incelenen proje çerçevesinde, oluşturulacak yasal ve idari düzenlemelerde bu alanlara en yakın yerinden yönetim birimlerinin koordinasyon sağlamada ve başarılı çıktılar elde etmede önemli role sahip olacağı tespit edilmiştir.

Son olarak, Türkiye’de yasal ve idari anlamda yapılabilecek düzenlemelere yönelik çeşitli model önerileri geliştirilebilecektir. Bir fikir vermesi ve mevcut yasal ve idari düzenlemeler kapsamında kısa dönemde yürütülebilecek, en uygun modellerden biri şu şekilde ifade edilebilir:

Öncelikle Türkiye’de ulusal düzeyde bir “Ulusal Dağlık Alanlar Ajansı” kurulması gerekmektedir. Ulusal Dağlık Alanlar Ajansı, bakanlıklar ve diğer kuruluşların katılımıyla bir “Ulusal Dağ Yönetimi Stratejisi Belgesi” hazırlanarak dağlık alanların ve buradaki nüfusun gelişimini sağlayacak, ulusal program ve politikalarla uyumlu

bir strateji belgesi oluşturulmalıdır. Bu belgenin hazırlanmasının ardından, her ilde bulunan dağlık alanlar belirlenmeli ve detaylı şekilde hazırlanmış bir liste hazırlanmalıdır.

6.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı “*On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” kapsamında Büyükşehir Belediyelerinde kurulan ve diğer illerde ise Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulabilen *Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı*’na verilecek yetki ile dağlık alanlara yönelik etkin bir idari yapılanma oluşturulabileceği düşünülmüştür. Valiliğe bağlı olarak kurulacak bu birime Vali yada Vali’nin görevlendireceği bir Vali Yardımcısı’nın başkanlık edeceği yasa çerçevesinde belirtilmiştir. Bu açıdan dağlık alanların ve buradaki nüfusun gelişimi ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmesi için kısa vadeli bir yapılanma modeli olarak bu modelin uygulanabilir olduğunu söyleyebiliriz. Hali hazırda kurulacak olan Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı bünyesinde dağlık alanlara yönelik oluşturulacak yatırım programları ve etkin bir koordinasyonla bu modelin yararlı olacağı düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <http://www.sydg.gov.tr/tr/html/229>, (17.11.2011).

Akın, Naci. “Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi-TEPAV, Ankara, 2006, ss. 295-304.

Akiş, Elife. “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 44, 2011, ss. 237-256.

Aktakas, Başak Gül. “Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006.

Altay, Oğuzhan, Nazif Çatık ve Aydanur Gacaner. ”Ege Bölgesinin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir Mi?”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt: I, Mart 2004, ss. 16-42.

Altınışik, İsa ve Hasan Sencer Peker. “Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Önemi, Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Durumları”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı: 34, 2010 / 2, ss. 145-156.

Aras, Osman Nuri. “Türkiye’nin Kalkınma Sorunu ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları”, **Journal Of Qafqaz University**, Volume: III, Number: I, 2000, ss. 93-110.

Arıcıoğlu, Ebru. “İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram “Mekân””, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:22, Sayı:81,ss. 12-44.

Atauz, Akın, “Türkiye’de Bölge Planı Uygulamasında Aktörler, Kurumsal Yapılar ve YHGP’ye Referansla Olası Güç Pozisyonları Üzerinde Tartışmalar”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, ss. 339-343.

Atvur, Senem. “Yerel Gündem 21 ve Çevre: Antalya Kent Konseyi Örneği”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2009, Cilt: 35, Sayı: 2, ss. 231-241.

Avrupa Konseyi, **Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması**, Strasbourg, Mayıs 2000.

Avrupa Konseyi, **Pratikte Haklar ve Özgürlükler**, http://www.coe.int/AboutCoe/media/interface/publications/fiches_dh_tr.pdf (10.04.2012).

Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınırlanmış İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi, [http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8](http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG) &CL=ENG adresinden ETS No: 106 (10.06.2012).

Bakırcı, Muzaffer. “Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu’nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye’nin Durumu ve Muhtemel Etkileri”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, Yıl: 2009, ss. 53-78.

Bakırcı, Muzaffer. “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye ve Avrupa’da Dağlık Sahaların Kullanımına Yönelik Perspektifler (Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı’nın Esasları”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı:13, Erzurum 2005, ss. 291-310.

Başar, Selim ve M.Sinan Temurlenk, “Çevreye Uyarlanmış Kuznets Eğrisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1, Ocak 2007, ss. 1-12.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, **Antalya, Isparta ve Burdur Bölge Planı 2010-2013**, www.kalkinma.gov.tr, (22.09.2012).

Beyhan, Burak. “Örtük Bilginin Yerel ve Bölgesel İktisadi Kalkınmadaki Önemi üzerine Yönetimbilimsel Mücadelelerin İç İç Geçme Eğilimi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı:1, 2007, ss. 1-19.

Beyhan, Eyüp. “Sürdürülebilir Kalkınma Çevre ve Yerel Yönetimler”, **Yerel Siyaset**, Sayı:35, Kasım 2008, ss. 12-17.

Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğü,
<http://sagm.sanayi.gov.tr/DocumentList.aspx?catID=247&lng=tr>, (17.11.2011).

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı,
<http://www.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=180&lng=tr>, (17.11.2011).

Blyth, Simon, Brian Groombridge, Igor Lysenko, Lera Miles, Adrian Newton, **Mountain Watch**, UNEP World Conservation Monitoring Centre, 2002.

Bozdoğan, Recep. “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:50, Yıl: 2005, ss. 1011-1028.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, “Uludağ Alpler’i Aratmayacak”,
<http://www.bursa.bel.tr/uludag-alpler-i-aratmayacak/haber/1250/>, (10.09.2012).

Bursa Doğa Koruma ve Milli Parklar Faaliyet Alanları,
<http://www.bursacevreorman.gov.tr/dkmpbrm2.htm> ,(16.09.2012).

Can, Metin. **Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve Ipard Örneği**, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara, Aralık 2007.

Cansız, Mehmet. **Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları**, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2010.

Carpathian Heritage Society , <http://www.carpathians.pl/carpathians01.html>, (17.11.2011).

Carpathian Network Of Protected Areas, <http://www.carpathianparks.org>, (17.11.2011).

Carpathian Project, <http://www.carpathianproject.eu/portal/>, (17.11.2011).

Carpathian Project, **Visions and Strategies in the Carpathian Area (VASICA) Protection and Sustainable Spatial Development of the Carpathians in a Transnational Framework**, Austria 2009.

Ceylan, Salih ve Hilmi Demirkaya, “Kış Turizmine Bağlı Olarak Gelişen Bir Kırsal Yerleşme: Çobanisa Köyü (Isparta)”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, Yıl: 2009, ss. 79-94.

Churchill, Winston. **Winston Churchill’s Speech**, Zurich University, 19 September 1946, <http://aei.pitt.edu/14362/1/S2-1.pdf>, (10.11.2011)

Cihangir, Damla, **Bölgesel Politika**, Sorularla AB Politikaları ve Türkiye Serisi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Seri No:8, Yayın No:247,İstanbul, Haziran 2011.

Council of Europe, **Assembly Structure**, http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE_structures.htm#4, (12.05.2012).

Council of Europe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=794467&Site=CM>, (17.11.2011).

Council of Europe, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RAP-LARC\(2004\)CB1&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorIntranet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=RAP-LARC(2004)CB1&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorIntranet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

Council of Europe, **Human Rights Democracy Rule Of Law**, www.coe.int, (25.03.2012).

Çağlar, Esen. “Türkiye’de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, ss. 305-316.

Çelik, Mustafa. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi (Kent ve Çevre) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

Çetin, Cüneyt. “Teknolojide Yeni Bir Ufuk: Teknoparklar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1997, Sayı: 2, ss. 209-217.

Çetin, Murat ve Mehmet Kara. “Bir Kalkınma Aracı Olarak “Organize Sanayi Bölgeleri”: Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 31, Temmuz-Aralık 2008, ss. 49-68.

Çetin, Murat. “Bölgesel Üretim Sistemleri: Endojen Kalkınma Odaklı Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 4, Yıl: 2007, ss. 269-287.

Çetin, Murat. “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, Ocak - Haziran 2005, ss. 1-14.

Çetin, Murat. “Teoride ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006, ss. 1-20.

Çetin, Murat. “Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar”, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt:14, Sayı:1, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Manisa, Yıl: 2007, ss. 153-170.

Çevre ve Orman Bakanlığı, **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi Bilgilendirme Kitapçığı**, Ekim 2010.

Çevre ve Orman “Bakanlığı, Ulusal Tematik Rapor ve Kesişen Konular Sinerji Raporu”, **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi**, Ankara 2010.

Çevre ve Orman Bakanlığı, **Proje Kapanış Semineri**, 11 Aralık 2009, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntdagıProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

Çevre ve Orman Bakanlığı, **Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi Final Rapor**, Ankara 2011.

Çevre ve Orman Bakanlığı, **Yunt Dağı Pilot Projesi**, 2006, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntdagıProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

Çiftçi, Ömer Faruk. “Uludağ’ın Sorunları Kar Yere Düşünce Aklımıza Geliyor” <http://www.kobiden.com/uludagin-sorunlari,-kar-yere-dusunce-aklimiza-geliyor-4006h.htm>, (10.09.2012).

Çoban, Harun ve Emrehan Küey. “Manisa’da (Yuntdağı) Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar”, **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2006, Cilt: 43, Sayı: 2, ss. 41-52.

Çoban, Hasan. “Sürdürülebilir Dağ Kalkınması Konusunda Ülkemizin Yaklaşımı”,
22 Nisan 2009 Manisa,
<http://www.ormansu.gov.tr/COB/YunttdagiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

Çolak, Olcay. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyumunun Değerlendirilmesi”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir, 2009.

Daşdemir, İsmet ve Ersin Güngör. “Küre Dağları Milli Parkı Optimum Yönetim Stratejisinin Belirlenmesi”, **Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2008, Cilt:10, Sayı:13, ss. 23-36.

Dede, Ayşegül. **AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı**, Konya Ticaret Odası, Haziran 2009.

Demir, Nesrin. “Avrupa Konseyi Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:6, Sayı:2, Yıl: 2006, ss. 157-167.

Deniz, Esmâ. “Romanya Ülke Raporu”, **Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz**, 2009.

Dinler, Zeynel. **Bölgesel İktisat**, Ekin Basım Yayın, Bursa,2010.

Doğu Karadeniz Doğa Sporları Kulübü, **Dağcılığın Tanımı ve Tarihçesi**,
http://www.dokadak.com/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=22, (21.06.2012).

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, **TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı 2010-2013** (Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize),2010.

DPT Müsteşarlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı, **Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı**, Cilt: V, Ağustos 2000.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2008.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “Yıldız Dağları’nda Biyolojik Çeşitliliğin ve Doğal Kaynakların Korunması ve Sürdürülebilir Geliştirilmesi Projesi”, <http://www.milliparklar.gov.tr/DKMP/Files/bilgiNotu.pdf> , (01.07.2012).

Doğan, Bahar Burtan. “Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl:2011/2, Sayı:22, ss. 41-83.

Duran, Celalettin. “Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 22, 2012, ss. 45-52.

Erbay, Yusuf ve Zerrin Yener. “Sınırötesi İşbirliği: Türk Yerel Yönetimleri İçin Yeni Bir Açılım”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 7, Sayı: 2, Nisan 1998, ss. 11-26.

Erhan, Çağrı.” ”Avrupa’nın İntiharı” ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar”, Prof. Dr. Oral Sander’ e Armağan, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:51, No:1-4, Ankara,1997, ss. 259-273.

Eroğlu, İlker. “Yunt Dağı ve Çevresinin Coğrafi Etüdü”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2009.

Eroğlu, İlker ve Recep Bozyiğit, “Yunt Dağı ve Çevresinin İklim Özellikleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:27, Yıl:2012, ss. 129-151.

Es, Muharrem. **Kent Üzerine Düşünceler**, Plato Danışmanlık Milsan Basın A.Ş. İstanbul, Aralık 2007.

Esen, Selin. “Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 59, Sayı: 4, 2004, ss. 89-122.

Euratlas, **The Mountains of the World**, <http://www.euratlas.net/geography/world/mountains/atlas.html>, (22.06.2012).

European Territorial Cooperation, “Greece-The former Yugoslav Republic of Macedonia 2007-2013”, <http://www.interreg.gr/en/programmes/bilateral-cooperation-programmes/greece-former-yugoslav-republic-of-macedonia.html>, (01.08.2012).

FAO Corporate Document Repository, **Mountains**, <http://www.fao.org/DOCREP/005/Y3872E/y3872e0d.htm>, (28.12.2011).

FAO ve Çevre ve Orman Bakanlığı, **Proje Saha Çalışmaları Pilot Faaliyetler**, FAO-TCP/TUR/3102 Yunt Dağı Model Project, İkinci Bülten Aralık 2009, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntdagıProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

Geray, Cevat. “Bölgesel Gelişme İçin Planlama ve Örgütlenme”, **SBF Dergisi**, Cilt:52, No.1-4, ss. 299-313.

Gönençgil, Barbaros ve Diğerleri, “Dağ Alanları Yönetimi (DAY) ve Planlaması Açısından Erciyes Dağı”, **I. Ulusal Erciyes Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Bekir Çoksevim ve Osman Ceyhan), Kayseri, 2005, ss. 60-76.

Gönençgil, Barbaros. “Küresel Değişim Sürecinde Dağ Ekosistemlerinin Değerlendirilmesi: Erciyes Dağı Örneği”, **Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu-2008 Bildirileri**, (Ed. A. Evren ERGİNAL), Çanakkale,2008, ss. 114-120.

Gönençgil, Barbaros. **Küresel Degradasyon Sürecinde Dağlar ve Dağ Alanları Yönetimi**, Çantay Yayınları, İstanbul, 2009.

Görün, Mustafa ve Hüseyin Gül, “Avrupa Birliği’nde Bölgesel İdari Yapılanmaların Dönüşümünde Uluslarüstü ve Uluslararası Faktörler”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2010, ss. 81-101.

Görün, Mustafa. “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir,2004, ss. 14-31.

Göymen, Korel. “Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler”, **Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü- Uluslararası Sempozyum**, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, No: 21, 2004.

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **2009 Yılı Faaliyet Raporu**, www.gap.gov.tr, (12.08.2012).

Greece Index, Greece Mountains,
http://www.greeceindex.com/About_Greece/Greece_Geography_Mountains.html,
(01.08.2012).

Greece- The former Yugoslav Republic of Macedonia IPA Cross-Border Programme, 2nd Call For Project Proposals, www.interreg.gr (15.02.2012).

Green Go post, **WWF Succeeds in Protecting Carpathian Mountains Forests**,
<http://greengopost.com/wwf-carpathians/>, (17.11.2011).

Gül, Hüseyin. “Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt: I, Mart 2004, ss. 201-219.

Güner, Bülent, Zeki Boyraz ve Dursun Çiftçi, “Tütüncülüktен Zeytinciliğe Geçiş: Akhisar (Manisa) Örneği”, **Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks**, Vol.2, No.1 (2010), ss. 161-186.

Güneş, Günver ve Müslime Güneş. “Cumhuriyet Döneminde Manisa’nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi’nin Yeri ve Önemi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 15, (2007/Güz), ss. 55-72.

Gürer, Nilüfer. ve Feral Eke, “Dağlık Alanlarda Turizm ve Ekonomik kalkınma ilişkisinin Sürdürülebilirlik Göstergeleri İle İrdelenmesinde Bir Yöntem Önerisi; Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesi Örneği”, **Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1, 2012, ss. 125-134.

Halkier, Henrik. “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Çok Düzlemli Yönetişim: Avrupa Perspektifi”, “**Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**”, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, ss. 17-28.

Hasanoğlu, Mürteza ve Ziya Aliyev, “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:60, Ocak-Mart 2006, ss. 81-103.

Hofer, Thomas. “**Sustainable Mountain Development: Approaches And Lessons Learned**”, Presentation in Ankara, 11.12.2008, <http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntbagiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

HOGİAF İş ve Ekonomi Dergisi, **AİGAİ**, Sayı:6, Mayıs 2007.

Hostert, Patrick, Tobias Kuemmerle, Volker C. Radeloff ve Daniel Müller, **Post Socialist Land-Use and Land-Cover Change in the Carpathian Mountains**, IHDP Update 2, 2008.

Ildırar, Mustafa. **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Ilkiel, Cercis. “Türkiye Fiziki Coğrafyasına Genel Bir Bakış”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cumhuriyet Özel Sayısı, Cilt: I, Yıl: 1996, ss. 104-115.

Johannesburg Summit 2002,
<http://www.johannesburgsummit.org/html/documents/documents.html>, (17.11.2011).

Kalkınma Bakanlığı, **Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Faaliyet Raporu**, Ekim 2011
Ankara, www.kalkinma.gov.tr, (11.07.2012).

Kara, Murat. **Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları**, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara 2008.

Karaçay-Çakmak, Hatice ve Lütfi Erden. “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı: 3, Yıl: 2004, ss.77-96.

Karagül, Mehmet ve Mahmut Masca. “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2005, Sayı:1, ss. 37-52.

Karahanoğulları, Özlem. “Avrupa Konseyi ve idare Hukuku”, **Danıştay Dergisi**, Cilt: 33, Sayı:106,Yıl: 2003, ss. 131-139.

Karaöz, Mesut ve Mesut Albeni. “Ekonomik Kalkınma ve Modern Yenilik Teorisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 3, Yıl: 2003, ss. 27-48.

Karasu, Koray. “Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları”, **Memleket Siyaset Yönetim**, Cilt:4, Sayı:11, 2009, ss. 1-43.

Kaya, Kılıç. “Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Keleş, Murat Kemal ve Mustafa Zihni Tunca. “Türkiye’deki Teknokentlerin Mevcut Durumun İncelenmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2010, Cilt:1, Sayı:11, ss. 1-22.

Keleş, Ruşen. ”Yerellik İlkesi (Subsidiarity) ve Avrupa Konseyi”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir,2004, ss. 7-13.

Keleş, Ruşen. **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, 4. Basım, İstanbul, 2000.

Keleş, Ruşen. **Sınırötesi İşbirliği Sözleşmesi Çerçevesinde Yerel Yönetimler ve Türkiye**, Türk Belediyecilik Derneği Konrad Adenauer Vakfı, Kasım 1999, Ankara, E-Dergi: <http://www.pecya.com>, (22.04.2012).

Kısakürek, Şule ve Nilgöl Karadeniz. “Kahramanmaraş Çimen Dağı Yönetim Planlaması”, **Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi**, Yıl: 2009, Cilt:15, Sayı:2, ss. 173-180.

Koçak, Funda ve Velittin Balcı. “Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik”, **Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2010, ss. 213-222.

Köse, Seyit ve Fatih Konur. “Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü Ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:1, Bahar 2011, ss. 95-137.

Kösecik, Muhammet ve Yaman Koçak. “Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt: II, Mart 2004, ss. 1-19.

Kum, Melike. “İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 30, Yıl: 2011, ss. 235-255.

Managing Authority of European Territorial Cooperation Programmes, **IPA Cross-Border Programme Greece-The former Yugoslav Republic of Macedonia 2007-2013**, From Neighborhood to Partnership, Projects Funded Under The First Call for Proposals, 2011.

Manisa Belediyesi, <http://www.manisa.bel.tr/icerik/32/73/halicilik.aspx>, (17.11.2011).

Marmara Bölgesi, <http://uyanangenclik.com/archive2.php?topic=7962.0>, (01.07.2012).

Mcgonagle, Tarlach. “Freedom of Expression and the Media: Standard-setting by the Council of Europe’s Parliamentary Assembly”, **IRIS Themes Series**, Vol.2, ss. 1-4.

Menteş, Gökhan. “Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Bir Yönetişim Modeli: Güneydoğu Anadolu Örneği”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, ss. 319-337.

OECD, “**Strategies for Sustainable Development Practical Guidance for Development Cooperation**”, <http://www.environment->

integration.eu/download/29bis-

SustDev/StrategiesForSustainableDev_PracticalGuidance.pdf, (17.11.2011).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı,
<http://www.ormansu.gov.tr/COB/YuntbagaiProjesi.aspx?sflang=tr>, (17.11.2011).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı 2. Bölge Müdürlüğü, **Uludağ Milli Parkı**,
<http://bolge2.ormansu.gov.tr/2bolge/AnaSayfa/UludagMilliParki.aspx?sflang=tr>
(12.09.2012).

Oskay, Cansel Seymen ve Yeşim Kubar. “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs 2007, ss. 204-214.

Öner, Şerif ve Uğur Yıldırım. “1963’den 2002’ye: Kalkınma Planlarında Türk Yerel Yönetimlerinin Dönüşümü” **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2002, ss. 230-278.

Övgün, Barış. “Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 62, Sayı: 3, Temmuz-Eylül 2007, ss. 233-255.

Özel, Mehmet. “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 58, Sayı: 1, Nisan-Haziran 2004, ss. 97-117.

Özel, Mehmet. “Avrupa Birliği’nde Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimleri Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, No:59-2, ss. 99-126.

Özel, Mehmet. "Bölgelerarası (Sınırötesi) İşbirliği ve Avrupa'da Gelişimi", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Haziran 2009, ss. 70-85.

Özer, Yunus Emre. "Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", **Review of Social, Economic & Business Studies**, Vol.9/10, ss. 389-408.

Özer, Yunus Emre. **Dünya'da ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010.

Özgür, Ertuğrul Murat. **Yerleşme Coğrafyasına Giriş**, Ankara Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Ankara 2010, http://www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG113_ders_notu_1011.pdf, (30.04.2012).

Parliamentary Assembly, <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc03/EDOC9992.htm>, (17.11.2011).

Price, Martin. "The Alpine Convention: A Model for Other Mountain Regions?", **Mountain Research and Development**, 20(2), 2000, ss. 192-194.

RAMSAR Sözleşmesi İngilizce Metni, http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-documents-texts/main/ramsar/1-31-38_4000_0__, (01.08.2012).

Reeves, Teresa. "AB ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma", **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, ss. 39-48.

Resmi Gazete, Uludağ II. Gelişim Bölgesi'nin Turizm Merkezi İlan Edilmesine Dair Karar, 5 Ağustos 1986 tarih ve 19186 sayılı.

Resmi Gazete, 2873 Sayılı Milli Parklar Kanununun Kabulüne Dair Karar, 11 Ağustos 1983 tarih ve 18132 sayılı.

Resmi Gazete, Avrupa Konseyi'nin Kurulması Hakkında İmzalanmış Olan Statünün Onanmasına Dair Kanun, 17 Aralık 1949 tarih ve 7382 sayılı.

Resmi Gazete, Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 6 Şubat 2000 tarih ve 23956 sayılı.

Resmi Gazete, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği, 17 Mayıs 2005 tarih ve 25818 sayılı.

Rohmer, Florence Benoit ve Heinrich Klebes. **Avrupa Konseyi Hukuku Pan-Avrupa Hukuk Alanına Doğru**, Avrupa Konseyi Yayını, Strazburg Cedex.

Sayın, Meral. “Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi”, **“Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu”**, 7-8 Eylül 2006 ODTÜ Mimarlık Amfisi, TEPAV, ss. 345-357.

Siverekli Demircan, Esra. “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 21, Temmuz-Aralık 2003, ss. 97-116.

Somuncu, Mehmet. “Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2004, ss. 1-21.

Soyak, Alkan. “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var Mı?”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Yıl: 2003, ss. 167-182.

Şık, Levent ve Yusuf Gemici. “Yunt Dağı (Manisa) Orman Vejetasyonunun Bitki Sosyolojisi Yönünden Araştırılması”, **Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1, Yıl: 2009, ss. 75-86.

Şinik, Bilal. “Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Türkiye’de (Bölge) Kalkınma Ajansları”, **Megaron**, Cilt: 5, Sayı:3, Yıl: 2010, ss. 128-136.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2008.

Talu, Nuran. “Sürdürülebilir Kalkınma Durum Değerlendirme Raporu”, **Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi**, AB, DPT, UNDP, OFCU, Temmuz 2007.

Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, **Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013**, Ankara, 2009.

Taş, Sevcan. “1980 Sonrası Türk Kamu Yönetimi Üzerine Bir Çözümleme”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay, 2007.

Taştekin, Abdullah. “Avrupa Bölgesel (Yönetimler) Özerklik Şartı”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, ss. 32-51.

Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü,
http://www.tedgem.gov.tr/kur_yapi.asp, (17.11.2011).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Dağ”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.501f5c2b2ab9f3.52300031, (20.06.2012).

The Congress of Local and Regional Authorities, “Draft European outline convention on mountain regions - CG (7) 6 Part II“, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=900597&Site=COE>, (28.12.2011).

The Congress of Local and Regional Authorities, Chamber of Regions, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CPR\(19\)2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CPR(19)2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

The Congress of Local and Regional Authorities, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=296%20\(2010\)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=296%20(2010)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

The Congress of Local and Regional Authorities, **Sustainable Development Of Mountain Regions And The Experience Of The Carpathian Mountains**, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=315\(2010\)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=315(2010)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864), (17.11.2011).

The Operational Programme Interreg III/A CARDS Greece - Former Yugoslav Republic of Macedonia 2000-2006, <http://3kps.interreg.gr/default.aspx?lang=en-GB&loc=1&page=449> (01.08.2012).

The Secretariat of the Convention on Wetlands, **The List of Wetlands of International Importance**, 26 June 2012, Switzerland.

Thomasova, Gabriela. **IPA Cross-Border Cooperation Programmes in Western Balkan Countries**, <http://wbc-inco.net/object/news/3687>, 11 May 2011, (22.08.2012).

Tokatlıoğlu, İbrahim ve Murat Atan, “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli Mi?”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt:18, Sayı: 65, ss. 25-58.

Tolunay, Ahmet ve Ayhan Akyol, “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A, Sayı:2, Yıl:2006, ss. 116-127.

Topal, Tayfun. “Uludağ’ın Gerçek Sahibi Kim?”, **Akşam**, 14 Şubat 2010, <http://aksam.medyator.com/2010/02/14/yazar/16305/tayfuntopal/uludagingerceksahibikim.html>, (10.09.2012).

Toprak Muhafaza ve Havza Islahı Daire Başkanlığı, <http://toprakmuhafaza.ogm.gov.tr/>, (17.11.2011).

Toprak, Zerrin, “**Kent Yönetimi ve Politikası**”, Birleşik Matbaacılık, İzmir 2008.

Toprak, Zerrin, “Giriş Yerine: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Felsefesinde Yerel Yönetimler”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir,2004, ss. 1-6.

Toprak, Zerrin, “Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, ss. 177-196.

Toprak, Zerrin, “Avrupa Yerel Topluluklar Veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi”, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, (Ed. Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün), Birleşik Yayınları, İzmir,2004, ss. 53-91.

Travel 2 Macedonia, **Macadonia Borders**, <http://travel2macedonia.com.mk/borders>, (01.08.2012).

Tutar, Filiz ve Mehmet Demiral. “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Nisan 2007, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 65-83.

Türkeş, Murat ve Gönül Kılıç. “Avrupa Birliği’nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri”, **Çevre Bilim ve Teknoloji Teknik Dergisi**, Sayı: 2, 2004, ss. 35-52.

Türkgenç, Gizem. “Türkiye Serbest Bölgelerinin Kalkınmaya Etkisi”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 34, ss. 49-57.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Avrupa Konseyi**, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/genel_bilgi.htm , (12.03.2012).

Tüylüoğlu, Şevket ve Derya Nur Karakaş, “Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:39, Sayı: 4, Aralık 2006, ss. 195-224.

“Uludağ’ın İmar Planı Onaylandı, Yeni Projeler Gündemde!”, <http://www.emlakkulisi.com/uludagin-imar-planı-onaylandi-yeni-projeler-gundemde/78917>, (09.09.2012).

“Uludağ’da Park Sorunu Çözülemiyor”, **Bursa’da Bugün**, 14 Ocak 2011, <http://www.bursadabugun.com/haber/uludag-da-park-ve-tuvalet-sorunu-cozulemiyor-12295.html> , (10.09.2012).

“Uludağ’da Yetki Sorunu Sürüyor”, **Sentez Haber**, 21 Ağustos 2011, <http://www.sentezhaber.com/uludagda-yetki-sorunu-suruyor-h51139.html>, (09.09.2012).

Uludağ'ın Kaderi Karakışa Mı Bağlı?, **Bursa Ekonomi Dergisi**, Sayı:250, Aralık 2008,<http://www.bursaekonomi.com.tr/default.asp?page=newsopen.asp&opennews=1193&qmshow=250>, (17.09.2012).

UNCCD, “Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi, Birleşmiş Milletler Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi (BMÇMS)”, Ekim 2010.

UNEP, **Managing Fragile Ecosystems: Sustainable Mountain Development**, www.unep.org, (20.06.2012).

UNEP, **Carpathians Environment Outlook 2007**, United Nations Environment Programme.

UNEP, **Framework Convention On The Protection And Sustainable Development Of The Carpathians**, http://www.ensi.org/Projects/Former_Projects/CaSaLen/media/carpathian_conv.pdf (20.12.2011).

UNEP, Report of the Conference of the Parties to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians on its Third Meeting, UNEP/CC/COP3/ DOC11, 27 May 2011.

UNESCO, **World Heritage List**, <http://whc.unesco.org/en/list/99/> , (01.08.2012).
UNESCO, <http://whc.unesco.org/en/list/1133>, (17.11.2011).

UNFCCC, “Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye’nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)”, Ekim 2010.

United Nations, **Sustainable Mountain Development**, Report of the Secretary-General, August 2011.

United Nations General Assembly, **Sustainable Mountain Devolepment**, A/62/292, 23 August 2007.

Uzun, Ali. “Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağında Coğrafi Yapı ve Sel İlişkisi”, **TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Maltek Matbaacılık Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, ss. 387-394.

Üçeçam, Döndü ve Selçuk Hayli. “ Kadirli’nin Etki Sahası ve Merkezi Yer Olarak Önemi”, **Geleneksel 6. Aşık Feymani Şenlikleri, Osmaniye Folkloru ve Halk Kültürü Sempozyumu**, 2003, ss. 1-17.

Varol, Simge ve Şehnaz Şener. “Doğal Çevrenin Küresel İklim Değişikliği İle Uyum Savaşı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü E-dergi**, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sdugeo/article/viewFile/2940/2575>, (12.09.2012), ss. 36-43.

Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği, http://www.yayed.org.tr/resimler/ekler/138_ek.doc?tipi=2&turu=H&sube=0, (17.11.2011).

Yeşilay, Rüstem Barış. “Sürdürülebilir Kalkınmanın Türkiye Ekonomisine Uygulama Olanakları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2008.

Yılmaz, Ahmet ve Ahmet Tolunay, “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A, Sayı:1, Yıl:2007, ss. 107-122.

Yılmaz, Latif. **Avrupa Birliği’nin Sosyo-Ekonomik Geleceği: Lizbon Stratejisi ve Küreselleşme**, Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010.

Yiğit, Ali. “Türkiye’nin Doğu Bölgelerinin Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Düşünceler” **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1, Elazığ, 1996, ss. 357-376.

Yontar, İbrahim Güray. “Sürdürülebilir Çevre ve Ekonomi İçin Bir Araç: Türkiye’de ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardı”, **Review of Social Economic & Business Studies**, Vol.9/10, Fall 2007-2008, ss. 477-500.

Zeyneloğlu, Sinan ve Vedia Dökmeci. “Türkiye’de Yerleşim Birimlerinin Büyüklük Dağılımı ve Merkezî Yerlerin Nüfuslarındaki Değişim”, **İTÜ Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, ss. 104-114.

Zheng, Yaxin. “Sustainable Mountain Development in China”, **Area Studies-China: Regional Sustainable Development Review**, Vol.1, <http://www.eolss.net/Eolls-sampleAllChapter.aspx>, (12.05.2012).

Zibel, Ertan. “Küreselleşme, Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları, Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler”, **4.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri**, TODAİE, Ankara, 2009, ss. 679-685.